

ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (УКРАЇНА)
БЕРЛІНСЬКИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (НІМЕЧЧИНА)
ГОСПОДАРСЬКОЇ АКАДЕМІЇ ІМ. Д. А. ЦЕНОВА (СВИШТОВ, БОЛГАРІЯ)
ІНСТИТУТ ЯНА-УРБАНА САНДАЛА (НОРВЕГІЯ)
УНІВЕРСИТЕТ ВІТАУТАСА МАГНУСА (ЛИТВА)
УНІВЕРСИТЕТ МАСАРИКА (БРНО, ЧЕСЬКА РЕСПУБЛІКА)
ШКОЛА БІЗНЕСА УНІВЕРСИТЕТА НЬЮКАСЛА, (НЬЮКАСЛ, АНГЛІЯ)

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ

наукові праці учасників міжнародної науково-практичної конференції

Житомир
2024

УДК 338.43.01 (477): 504
М20

*Рекомендовано до друку Вченою радою Поліського національного університету
протокол №4 від 27.11.2024 р.*

Рецензенти:

ПЕРШКО Лариса – д. е. н., професор, професор кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління Поліського національного університету;
РОССОХА Володимир – д. е. н., професор, головний науковий співробітник відділу організації менеджменту, публічного управління та адміністрування Національного Наукового центру «Інститут аграрної економіки» НААН України;
АКСЬОНОВА Оксана – к. е. н., доцент, в. о. директора Житомирського інституту МАУП;
КАЩУК Катерина – к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки, менеджменту, маркетингу та готельно-ресторанної справи Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Редакційна колегія:

Скидан О.	доктор економічних наук, професор
Жуковскис Я.	доктор наук, професор (Литва)
Петрова С.	доктор економічних наук, доцент (Болгарія)
Сандал Я.-У.	доктор соціальних наук, професор (Норвегія)
Куцмус Н.	доктор економічних наук, професор
Данкевич В.	доктор економічних наук, професор
Опалов О.	кандидат економічних наук, доцент
Дацій Н.	доктор наук з державного управління, професор
Якобчук В.	кандидат економічних наук, професор
Валінкевич Н.	доктор економічних наук, професор
Присяжнюк О. Ф.	кандидат економічних наук, доцент
Булуй О. Г.	кандидат економічних наук, доцент
Плотнікова М.	кандидат економічних наук, доцент

М20 **Механізми управління розвитком територій: зб. наукових праць.**
Житомир: Поліський національний університет, 2024. 420 с.

ISBN 978-617-520-987-5

До збірника ввійшли матеріали доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Механізми управління розвитком територій», присвячених розв'язанню актуальних проблем регіонального розвитку, формування пропозицій щодо самозабезпечення стійкості місцевих громад до зовнішніх чинників, практиці публічного управління, становлення багатofункціональної біоекономіки.

Для науковців, керівників та спеціалістів суспільного сектора, працівників державного управління, освіти та місцевого самоврядування, усіх, хто цікавиться проблемами регіонального розвитку, виникнення розумних громад, каталізації суспільства на засадах екологічного господарювання.

Збірник виготовлено з оригіналів доповідей авторів. Відповідальність за точність викладених у збірнику матеріалів несуть автори. Роздруковано з оригіналу-макета замовника.

ISBN 978-617-520-987-5

© Поліський національний університет, 2024

ЗМІСТ

<i>Sandal J.-U.</i> WELCOME SPEECH	13
<i>Filipova T.</i> WELCOME SPEECH	16
<i>Žukovskis J.</i> WELCOME SPEECH	17
<i>Атаман Л. В.</i> ПРИОРИТЕТНІ ГАЛУЗІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ЧИННИКИ ЇХ РОЗВИТКУ	19
<i>Antiushko D., Romanov D.</i> THE ROLE OF QUALITY MANAGEMENT IN EFFECTIVE IMPLEMENTATION OF THE ENTERPRISE'S STRATEGIES.....	22
<i>Бабко Н. М., Мужжухін Р.</i> БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ: СИНЕРГІЯ СОЦІУМУ, ЕКОНОМІКИ, ТУРИЗМУ ТА ТОРГІВЛІ	26
<i>Балджи М. Д.</i> ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ТРАНСПОРТНОГО СЕКТОРУ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ	30
<i>Биба В. В., Пінчук Н. М.</i> ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ В ОСВІТІ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ ТА ЄС	35
<i>Богущ Л. Г.</i> УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ РИНКАМИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, ПРІОРИТЕТИ УДОСКОНАЛЕННЯ.....	40
<i>Бойка О. А.</i> EUROPEAN GREEN DEAL – ЗАХОДИ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ	45
<i>Бойко Р. В.</i> МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ РЕЙТИНГУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ	48

<i>Бондаренко С. В.</i> ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ.....	51
<i>Валінкевич Н. В., Бовсуновський Д. І.</i> СУТНІСТЬ ТА ЗАВДАННЯ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	55
<i>Валуєв Р. Г.</i> ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ СІМЕЙНОЇ (ДОМАШНЬОЇ) ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ: ПОГЛЯД БАТЬКІВ	59
<i>Valcheva E.</i> DEVELOPMENT OF ELECTRONIC COMMERCE IN BULGARIA	64
<i>Грабар І. Г., Дубовик Д.</i> УПРАВЛІННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ РЕАБІЛІТАЦІЇ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ	68
<i>Гриб Й. В., Ковальчук С. В., Калько А. Д., Багнюк О. М., Калько Л. С.</i> ДО ФОРМУВАННЯ РІЧКОВОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ.....	70
<i>Данкевич В. Є., Єжова Л. В.</i> НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ АГРОПІДПРИЄМСТВ	74
<i>Дацій Н. В.</i> ЦИФРОВА ДЕМОКРАТІЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	78
<i>Dulambaeva R., Dzhumabayev S., Kussainova L., Esmagambetov D.</i> REGIONAL FOOD SECURITY MANAGEMENT UNDER CLIMATE CHANGE IMPACTS	82
<i>Забарна Е. М., Шьокіна Є.Ю.</i> ЕТИЧНІ ДИЛЕМИ В ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ.....	86
<i>Захаріна О. В.</i> ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ НА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ КОМУНІКАЦІЇ	89
<i>Ivanova Z.</i> RISK MANAGEMENT POLICY IN ENTERPRISES SELLING GOODS AND SERVICES OVER THE INTERNET	93

<i>Ilychovski S.</i> MODERN APPROACHES TO DETERMINING THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF AN ENTERPRISE.....	97
<i>Kabakchieva Ts.</i> ROLE OF THE COMMERCIAL ENTREPRENEUR IN BUSINESS DEVELOPMENT	102
<i>Козловський С. В., Заюков І. В.</i> РОЗБУДОВА АТОМНОЇ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ДО 2050 РОКУ	107
<i>Kabakchieva Ts.</i> COMMERCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A FACTOR FOR CREATING TOTAL INNOVATION PRODUCT	112
<i>Кір'ян О. І., Безугла Ю. Є., Кононенко Я. В.</i> ЗМІНИ В ЗМІСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ДЖЕРЕЛО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	117
<i>Kussainov Kh., Kussainova L.</i> ADVANCING THE ORGANIC PRODUCT MARKET IN KAZAKHSTAN.....	121
<i>Kussainov Kh., Aydinov Z.</i> PRINCIPLES OF USING THE DEA METHOD TO DETERMINE THE EFFECTIVENESS OF ECONOMIC ENTITIES	125
<i>Локшин В. С.</i> АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З УПРАВЛІННЯ У СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ.....	131
<i>Лупаренко С. Є., Молчанова К. К.</i> ПІДВИЩЕННЯ БІОРИЗНОМАНІТТЯ В МІСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ.....	134
<i>Marinov I.</i> DIGITAL SKILLS – AN IMPORTANT FACTOR FOR THE SUCCESS OF MODERN BUSINESS	137
<i>Midova P.</i> ASPECTS OF APPLICATION OF THE LIKERT SCALE IN THE TRADE PRACTICE	141

Олійник І. В., Дмитрієв Д. В.

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ СТИМУЛЮВАННЯ СТАЛОГО
РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ.....145

Паламарчук Т. М.

КОМУНІКАЦІЯ В МІЖНАРОДНІЙ СПІВПРАЦІ:
ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ150

Petrova S.

INVESTIGATING THE RELATIONSHIP BETWEEN FREQUENCY
OF ONLINE PURCHASES AND CONSUMER CHARACTERISTICS153

Плотнікова М. Ф., Булуй О. Г.

РЕЗЕРВИ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ
ЕФЕКТИВНОСТІ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ158

Рева С. В.

СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОЛОГІЧНОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ.....163

Романюк І. А.

ВИКОРИСТАННЯ БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ
ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ167

Олійник І. В., Сагайдак О. М.

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ У ФОРМУВАННІ СТАЛИХ
ЕКОНОМІЧНИХ МОДЕЛЕЙ170

Senyshyn O. S.

USING A SWOT-ANALYSIS MATRIX TO ASSESS THE DEVELOPMENT
PROSPECTS OF THE DAIRY INDUSTRY IN UKRAINE175

Skuibida O.

EXPERIENCE OF THE TECHNICAL UNIVERSITY
OF BERLIN IN THE FIELD OF CITIZEN SCIENCE.....182

Sokolova A. O., Ratoszniuk T. M.

THE NEED TO ASSESS AND MONITOR THE LEVEL
OF DEVELOPMENT AND USE OF THE SOCIO-ECONOMIC
POTENTIAL OF RURAL AREAS AND COMMUNITIES.....186

Терещук Н. В.

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ТОВАРНОЇ ПРОПОЗИЦІЇ
НА РИНКУ КУЛІНАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ193

<i>Тимкович О. І., Кордупель В. С.</i> ЕФЕКТИВНІ ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА.....	196
<i>Точиліна Ю. Ю.</i> УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	200
<i>Тимкович О. І., Издебський С. Я.</i> ОЦІНЮВАННЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА МОТИВАЦІЮ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ	203
<i>Filipova T.</i> SUSTAINABILITY OF POSTAL SERVICES IN BULGARIA	206
<i>Ходаківський В. М., Кухта О. О., Клименко О. В.</i> СУТЬ ТА ЕЛЕМЕНТИ ПРОЦЕСУ СТВОРЕННЯ ТОВАРНОГО АСОРТИМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА.....	210
<i>Якобчук В. П., Бодашевська Ю. С., Ярмолицькій І. Ф.</i> ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В СФЕРІ ГРОМАДСЬКОГО ТРАНСПОРТУ	215
<i>Цвілий С. М.</i> МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БАЗИС ФОРСАЙТУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ	219
<i>Цура О. В.</i> ІКТ-СЕРВІСИ ЯК ДРАЙВЕРИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ	223
<i>Якобчук В. П., Бодашевська Ю. С., Цаплюк К.</i> МІЖНАРОДНА ТЕХНІЧНА ДОПОМОГА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ РОБОТИ USAID).....	227
СТОРІНКА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО	230
<i>Александров А. Б.</i> СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА: ІННОВАЦІЙНИЙ ВЕКТОР	230

<i>Антонюк С. О.</i> ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЖМЕРИНСЬКОЇ ОТГ	234
<i>Асмолов А. В.</i> ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТОВ «ПОПЛЬНЯНСЬКИЙ КОМБІКОРМОВИЙ ЗАВОД»	238
<i>Бедер А. А.</i> СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	241
<i>Бельченко С. В.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ	245
<i>Білоцерківська Л. В.</i> НАПРЯМИ СИСТЕМНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ	249
<i>Бодашевський Д. Р., Бодашевська Ю. С.</i> ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ	253
<i>Гаврилюк А. В.</i> СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ ДЛЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ	257
<i>Гаврилюк Д. А.</i> МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ МАРКЕТИНГУ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЕКТУ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА	260
<i>Гайдаш М. О.</i> КОМБІНОВАНІ ВИДИ ТУРИЗМУ ЯК ШЛЯХ ВІДНОВЛЕННЯ ГРОМАД	262
<i>Головотюк О.</i> КОМУНІКАЦІЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ТА БЛАГОДІЙНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ	266
<i>Дишлюк Д. А.</i> СУТНІСТЬ ТА ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА	269

<i>Добринський А. В.</i> ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ В РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	273
<i>Дубок С.</i> РОЛЬ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	276
<i>Дяченко А. О.</i> ФІНАНСОВА ДІАГНОСТИКА РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «ОСТКОМ ГРУП».....	279
<i>Єрмаков О. В.</i> АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	283
<i>Жемчугова Е. Б.</i> МІНЛИВІСТЬ КЛЕНУ ЯСЕНЕЛИСТОГО ТА ГЛЕДИЧІЇ КОЛЮЧОЇ НА РАННІХ СТАДІЯХ ОНТОГЕНЕЗУ ЗАЛЕЖНО ВІД ЕКОЛОГІЧНИХ УМОВ.....	286
<i>Здоровий М. П.</i> СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ НЕОБАНКІВ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І УКРАЇНСЬКА РЕАЛЬНІСТЬ.....	291
<i>Золочевський О. В.</i> ФРАНЧАЙЗИНГ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ МОДЕЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГРОМАДИ.....	295
<i>Пчев Н.</i> BUSINESS MODELS FOR ONLINE SELLING FOOD PRODUCTS AND BEVERAGES.....	298
<i>Коваль К. О.</i> РОЗВИТОК ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА СТРАТЕГІЧНИХ ЗАСАДАХ.....	303
<i>Ковтушенко В. Ю.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ВИКЛИКІВ.....	307
<i>Коломоєць І. О.</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДХОДУ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ...	310

<i>Кравченко І.</i> ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ	314
<i>Краснолюдський О. М.</i> РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ У РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ ГРОМАД	317
<i>Ксюковський О.</i> УПРАВЛІННЯ ТЕХНОЛОГІЄЮ ПРОЄКТУВАННЯ ТА ВИГОТОВЛЕННЯ МУЛЬТИФРАКТАЛЬНИХ СИСТЕМ ЗА ДОПОМОГОЮ 3D ДРУК	319
<i>Курганський С.</i> ЕКОНОМІЧНА ПОВЕДІНКА: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	322
<i>Куций М. Ю.</i> ПАРТНЕРСТВО ПОЛІЦІЇ З НАСЕЛЕННЯМ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	325
<i>Кучеренко Н. Ю.</i> УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА .	328
<i>Мандула М. М.</i> ПАРТНЕРСТВО ПУБЛІЧНОГО І ПРИВАТНОГО СЕКТОРІВ У СПРІЯННІ ІНКЛЮЗИВНОМУ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД .	331
<i>Мартинчук Ю. Я.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА	334
<i>Можар П. В.</i> ПРОЦЕС ТА КОМПОНЕНТИ УПРАВЛІННЯ ЗБУТОВОЮ ПОЛІТИКОЮ ПІДПРИЄМСТВА.....	336
<i>Мушицька Е. О.</i> ІННОВАЦІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЇ У РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	340
<i>Несторенко К. О.</i> ВПЛИВ ЗАГРОЗ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ НА СТАН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	343
<i>Прут А. О.</i> РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ	

ПРОЗОРОСТІ ТА ПІДЗВІТНОСТІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ.....	347
<i>Petrova V.</i> TOOLS TO LIMIT THE RISK OF PROBLEM RECEIVABLES.....	351
<i>Petrusheva T.</i> RESEARCH OF CONSUMER ATTITUDES TOWARDS THE PURCHASE OF FMCG GOODS IN BULGARIA	356
<i>Потапенко Р. В.</i> ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В АДАПТИВНОМУ УПРАВЛІННІ РИНКОМ АГРОТЕХНІКИ.....	360
<i>Присяжна Т. Т.</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	365
<i>Пустова С. О.</i> ПРОЦЕСИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПІДТРИМКИ ПЕРЕХОДУ СІЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ	370
<i>Пухкий В. М.</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНОМ ЯК СОЦІО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ.....	374
<i>Рожков О. О.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ	378
<i>Симоненко О.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЄС ДЛЯ АДАПТАЦІЇ МІСТ ДО ЗМІНИ КЛІМАТУ	381
<i>Ставецька В. Б.</i> НАПРЯМИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ПІДЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	386
<i>Ставри П. М.</i> СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ БМП «БОРИСФЕН» НА ЗАСАДАХ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ	388

<i>Торяник Д. О.</i> ДОТРИМАННЯ УМОВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	393
<i>Трохимішин С.</i> ВПЛИВ ОСВІТНІХ ПРОЕКТІВ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ	396
<i>Чичеріна К. О.</i> ЕКОСИСТЕМНІ ПРОБЛЕМИ БІОРІЗНОМАНІТТЯ	399
<i>Чуванова Л. М.</i> УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА СУЧАСНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ.....	405
<i>Шикера В. О.</i> ЦИФРОВА РЕВОЛЮЦІЯ В МЕДИЧНІЙ СФЕРІ	407
<i>Шроль О.</i> КОНФЛІКТИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	409
<i>Щеглова Я. С.</i> АНАЛІТИКА ПІДХОДІВ ДО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У ПОВОЄННИЙ ЧАС.....	412
<i>Ярмолицька С. І., Бодашевська Ю. С.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНОЮ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ.....	415
<i>Яценко В. І.</i> ТОРГІВЛЯ І СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	418

*Sandal Jan-Urban, Professor h. c. multi Doctor h. c. multi Fil. Dr.,
Executive Director and Owner of Fil. Dr. Jan-U. Sandal Institute, Norway*

WELCOME SPEECH

Polissia National University
Department of Economy, Entrepreneurship and Tourism

International Scientific and Practical Conference

***MECHANISM FOR MANAGEMENT OF
TERRITORIAL DEVELOPMENT***

October 30, 2024, 10.00

PLENARY SESSION

Mariia Plotnikova, Doctor, Associated Professor, Department of
Economy, Entrepreneurship and Tourism of Polissia National
University,

has the honor on behalf of the organizing committee and the leadership
of Polissia National University to invite Professor, Doctor of Philosophy
Jan-Urban Sandal to address the participants with a welcome speech,

FAMILY AND DEMOCRACY

Academic welcome speech given by

Professor h. c. multi Doctor h. c. multi Fil. Dr. Jan-Urban
Sandal

*Executive Director and Owner of Fil. Dr. Jan-U. Sandal Institute
Excellence in Science and Education*

*Professor Chair Chernivtsi Schumpeter Centre for Economic Research, Yuriy
Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine*

Patron of Harvard University Archives, USA

*Honorary Professor Chernihiv Polytechnic National University, Chernihiv,
Ukraine*

*Honorary Senior Fellow Science Technology and Training OMEGA Institute,
Hanoi, Vietnam*

*Doctor Honoris Causa Alytaus Kolegija University of Applied Sciences, Alytus,
Lithuania*

Dear

Oleg Skydan, Rector of Polissia National University, Doctor of Economics,
Professor, Conference Committee Chairman,
Mariia Plotnikova, Doctor, Associated Professor, Department of
Economy, Entrepreneurship and Tourism of Polissia National University,
Members of the main table,
Distinguished Guests,
Ladies and Gentlemen,

We gather today as Heads and leading specialists of ministries and departments, research and educational institutions, scientists, representatives of state authorities, local self-government, public organizations, ecological and family homestead settlements to the discussion of theoretical and practical issues of regional development in the conditions of self-sufficiency and increase of resistance to external factors. The science of household management stretches far back in time and is a solid platform for understanding modern economics and social systems that control and govern society. Management is important because it is a determining factor in how well individuals and families live their lives, how states, governments, businesses, organizations and the entire social infrastructure and the workings of nature can solve their problems and fulfill their intentions. The family is the smallest social unit of people living together, based on love and trust, comfort and prosperity. Family is popular, and it has developed and changed its formal and informal structures over time. The family as a core structure and fundamental power bearer in society is highly adaptable. Today we experience a huge number of different family structures; nuclear, binuclear, blended, cohabitation, extended, single-parent, communal and foster families in a time where Soft-girl era and Trade wives are pushing forward in society. Family decision making is a micro-governance system that covers micro-economy, micro-environment and micro-employment, it has been practiced for centuries and survived despite political, religious, cultural or any other forms of external influence and domination. Micromanagement systems can transform into meta management systems and thus copy and multiply the positive effects of family management in a large scale. Sustainability is the process of withstanding external crises and changing to a better future based on innovation. The long time the family as a social unit has survived and strengthened its position in society under varying conditions and times has shown that the family is extremely sustainable. Entrepreneurship is the process of changing the society based on innovation. Innovation is creating something

new out of nothing and is perfectly undertaken by successful entrepreneurs. The family provides the basis for civilized behavior as well as a strong impetus for the successful entrepreneur. Family values are a necessary source for democratic development and should be seriously considered in all aspects of democratic development.

I welcome you all with the paramount and everlasting words, independence, progress, and happiness.

Rector, Doctor Associate Professor, Members of the main table, Distinguished Guests, Ladies and Gentlemen:

Thank you very much for the attention.

ORCID ID 0000-0001-8072-0822

JEL classification: B21, M11, R11

*Filipova Teodora, Ph. D., Assoc. Prof.,
Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria*

WELCOME SPEECH

CONGRATULATORY MESSAGE

Prof. Oleg Skydan, Ph.D. - Rector of Polissia National University

Prof. Nataly Valinckevich, Ph.D. – Head of Department of Economy, Entrepreneurship and Tourism

Zhytomyr, Ukraine

Dear Prof. Oleg Skidan, Ph.D. - Rector of Poleski National University,

Dear Prof. Nataly Valinckevich, Ph.D. – Head of Department of Economy, Entrepreneurship and Tourism

Dear university teachers, graduate students and students,

The entire academic staff of the Department of Commerce warmly congratulates you on the International Scientific and Practical Conference “Mechanism for management of territorial development” at the Polissia National University.

We wish you success in following and enriching the academic traditions. We wish you success and new achievements in your teaching and research activities!

Dear colleagues, we wish you health, personal happiness, inexhaustible spiritual strength and new professional and creative achievements!

Head of the department "Commercial Business":

Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.

October 30-31, 2024, Svishtov, Bulgaria

*Žukovskis Jan, Professor of the Business and Rural Development Management
Department, Vytautas Magnus University, Lithuania*

WELCOME SPEECH

Шановні колеги Українські вчені!

Дорогі друзі,

Для мене велика честь бути запрошеним на Вашу конференцію в такий важкий час – коли народ України наполегливо бореться за свою незалежність та можливість бути частиною Європи. Ми бачимо, що ця боротьба нелегка.

Відчуваємо, що ви боретеся і за нас, і за майбутнє для всіх нас. Ви для нас приклад «Громадян своєї країни» (з великої літери).

У такий непростий час ви проводите актуальну конференцію: «Механізми управління розвитком територій». Розвиток територій може бути пов'язаний з місцем проживання, містом і селищем, а в подальшому і з розвитком всієї держави. І це ваше майбутнє. Прийде час, коли ваші міста знову стануть красивими, а люди будуть щасливі.

Бажаю учасникам конференції успіхів, витримки у повсякденній діяльності і посмішок кожного дня,... хоча б кілька разів.

Посмішки прикрашають життя, ще більше прикрашають жінок.

А коли наші жінки «красуні – рум'яні», чоловіки стають ще сильніше й більш старанні.

Успіхів вам.

З повагою, Ян Жуковський, Литва.

Gerbiami Kolegos Ukrainos mokslininkai,

Gerbiami Draugai,

Man didelė garbė būti pakviestam į Jūsų konferenciją tokiu sunkiu laiku – kai Ukrainos žmonės sunkiai kovoja už savo nepriklausomybę ir galimybę būti Europos dalimi. Mes matome, kad šį kovą nelengva ir jaučiame, kad Jus kovoja ir už mus, ir už mūsų visų ateitį. Jus esate mūsų pavyzdys.

Tokiu sunkiu metu Jus rengiate aktualią konferenciją: „Teritorinės plėtros valdymo mechanizmas“. Teritorijų plėtra galime susieti su gyvenama vieta, miestu ir miesteliu, o vėliau ir visos valstybės plėtra. O tai Jūsų ateitis. Ateis laikas, kai Jūsų mietai vėl taps gražus, o žmonės laimingi.

Tik ateityje, siūlau sudėti akcentą ne į pačią teritorijų plėtra, nes jos yra negyvos... Bet į žmonių gyvenimo sąlygas ir galimybės tose teritorijose.

Linkiu sėkmės konferencijos dalyviams, ištvėmės Jūsų kasdieninėje veikloje ir šypsenos kasdien, bent po vieną kartą. Jos praskaidrina gyvenimą, moteris pagražina dar labiau. O kai mūsų moterys gražios, vyrai tampa dar stipresni.

Sėkmės Jums.

Pagarbiai Jan Žukovskis, Lietuva

*Атаман Л. В., к. геогр. н., доцент,
Вінницький державний педагогічний університет
ім. Михайла Коцюбинського, м. Вінниця, Україна*

ПРИОРИТЕТНІ ГАЛУЗІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ЧИННИКИ ЇХ РОЗВИТКУ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Вінницька область має один із найпотужніших у державі агропромисловий комплекс, до його складу входять: сільське господарство, харчова, борошномельно-круп'яна, м'ясомолочна, комбікормова промисловості, а також підрозділи машинобудування, що займаються обслуговуванням основних галузей АПК; виробництво мінеральних добрив і хімікатів; сільське будівництво та допоміжні галузі, котрі займаються спорудженням об'єктів, транспортуванням, зберіганням та реалізацією сільськогосподарської продукції. У сучасних умовах для успішного та ефективного розвитку всіх галузей АПК створюються нові форми організації агропромислового виробництва – агропромислові об'єднання, асоціації, агрокомбінати, агрофірми, виробничі й науково-виробничі системи. Крім того, до складу сільськогосподарських підприємств належать також фермерські господарства та особисті селянські господарства сільських мешканців.

Дослідження АПК регіону й питання його територіальної організації та методологічні аспекти районування сільського господарства базується на методиках, представлених в працях таких вчених: Балабанова Г.В., Дудника І.М., Крючкова Г., Мармуля Л.О., Мукомеля І.Ф., Олійника Я.Б., Ракітнікова А.М. Територіальна структура висвітлена у працях вчених-географів, зокрема, у Нагірної В.П., Паламарчука В.М., Паламарчука М.М., Пістуна М.Д. та Семенова В.Ф.

Основний матеріал. Переважний вплив на становлення регіонального сільського господарства спричиняє системний взаємовплив природно-географічних та суспільно-географічних чинників. Рельєф області значною мірою сприяє розвитку аграрного сектору. Надсприятливими є чинники, які діють у північній та центральній частині Вінницької області, що уможлиблює виробництво практично всього спектру сільськогосподарських культур лісостепової зони України. Порівняно з цими зонами нижчий рівень сприяння рельєфу у питаннях вирощування зернових та технічних культур спостерігається у південній, частині області та біля Дністра (у цій мі місцевості рельєф значною мірою розчленований, водночас є сприятливим для ведення садівництва й виноградарства). Рівнинність характер рельєфу Вінницької області є передумовою високого ступеня розораності угідь та значного уведення в експлуатацію земель у

аграрне виробництво. Позитивними чинниками природного кліматичного характеру є достатня забезпеченість області водними ресурсами.

Оцінюючи в цілому агрокліматичні умови Вінницької області варто наголосити на їх сприятливому характері для розвитку сільського господарства [1]. Аналіз агрокліматичних умов області дозволяє стверджувати, що північно-західна зона знаходиться у підзоні достатнього кліматичного зволоження із загальними температурами 2400–2600 С°. Тут мають місце сприятливі умови культивування буряківництва та зернового господарства. Південно-східна частина області знаходиться в недостатньо вологій зоні. Сумарні температури цього регіону складають 2500–2900 С° [2]. Це створює комфортні умови для олійних рослин, садівництва та тютюництва.

Важливим природно-географічним чинником на формування агропромислового сектору Вінницької області є земельні ресурси. Земельний фонд регіону складає 2649,2 тис. га, 75% з яких зайняті сільськогосподарськими угіддями, у тому числі ріллі – 65,3%, багаторічні насадження – 2%, сіножаті та пасовища – 7% [3]. Найбільш поширеними ґрунтами у Вінницькій області є сірі лісові та опідзолені чорноземи. Вміст гумусу в ґрунтах області за оцінками експертів становить 2,94%.

Цільне місце серед суспільно-географічних факторів належить таким: рівень сільськогосподарської освоєності території, специфіка розселення населення, розвиток працересурсного потенціалу, транспортно-географічне розміщення, ринок збуту продукції агропромислового сектору, форми господарювання тощо. На території Вінницької області наявна демографічна ситуація характеризується як несприятлива з позиції формування ринку праці. Проте, регіон має сучасну транспортну мережу, активізуючи розвиток сільськогосподарського виробництва, а значною мірою сформований продовольчий ринок – впровадженню нових форм господарювання.

У галузевій структурі аграрного виробництва Вінницької області у 2000–2024 рр. мала місце диспропорція галузевого балансу на користь рослинництва як історично провідної галузі, становленню якої сприяли як ґрунтові, так і агрокліматичні умови та наявні в регіоні ресурси, що, своєю чергою, визначило значну монокультурну спеціалізацію. Тваринництво головним чином спеціалізується на м'ясному напрямі. Його призначення підкріплюється завданнями щодо забезпечення населення різними видами м'яса, яйцями, а переробку промисловість сировиною.

Провідною ланкою переробної промисловості Вінницької області є виробництво харчових продуктів, серед яких пріоритетною галуззю залишається цукроваріння. Вінничина має значні потужності щодо перероблення зерна, зокрема до таких відносно борошномельні підприємства, хлібозаводи, заводи з виробництва крупу, кондитерських

виробів і таке інше, серед яких значна частка належить борошномельному виробництву. Традиційно для регіону основним видом продукції залишається виробництво борошна пшеничного першого та вищого сорту. Виробництво борошна зазвичай орієнтується на запит споживача. Як відомо, економічна доцільність транспортування зерна вище, ніж борошна. Молокопереробна промисловість як частина молокопродуктового сектору включає виробництва масла, сироварні, молочноконсервні виробництва, а також виробництво продуктів з незбираного молока. Вінницька область є лідером в Україні у цій сфері.

Висновки та пропозиції. Значний вплив на розвиток агропромислового сектору Вінницького регіону природничо-ресурсні та географічні чинники. На території області переважає рівнинний рельєф. Також зустрічаються території зі значною розчленованістю. Регіон у всі сезони отримує достатню кількість тепла й вологи. Це визначило умови формування різних видів сірих лісових та чорноземних ґрунтів. Вони є придатними для вирощування всіх культур Лісостепової зони України. Суспільно-економічні та соціально-технологічні чинники Вінницької області є прийнятними для розвитку вертикальної та горизонтальної інтеграції та диверсифікації агропромислового сектору на регіональному та національному рівні. Так, в області найвищий в Україні рівень розораності територій. Регіон достатньою мірою забезпечений трудовими ресурсами, а значна частка населення проживає у сільській місцевості. Вінниччина територіально розміщена в центральній частині Правобережної України, має вигідне транспортно-географічне сполучення, що сприяє розвитку аграрного ринку та збуту продукції.

Список використаних джерел

1. Мезенцева Н. І., Трусій О. М. Географія аграрно-промислового комплексу: навч.-метод. посіб. Київ: Видав.-поліграф. центр «Київський університет», 2016. 92 с.
2. Петруха С. Ринкова трансформація аграрного сектору економіки України: від аграрної кризи до формування підвалин реалізації глобальних цілей сталого розвитку. *АгроСвіт*. 2017. № 18. С. 3–46.
3. Пістун М. Д., Гуцал В. О., Провотар Н. І. Географія агропромислових комплексів: навч. Посіб. Київ: Либідь, 1997. 198 с.

*Antiushko D., PhD (Technics), Associate Professor,
Romanov D., Student of English-speaking Master program,
State University of Trade and Economics, Kyiv, Ukraine*

THE ROLE OF QUALITY MANAGEMENT IN EFFECTIVE IMPLEMENTATION OF THE ENTERPRISE'S STRATEGIES

Problem statement and review of recent studies: In the contemporary context of globalization and intense competition, the effective implementation of enterprise strategies is critically important for achieving competitive advantages and sustainable development. Quality management, as a systematic approach to ensuring the alignment of enterprise processes and outcomes with the requirement of customers and others stakeholders, plays a key role in attaining strategic objectives. However, despite the importance of integrating quality management into strategic management, many enterprises face challenges in adopting this approach due to a lack of flexibility, insufficient adaptation to environmental changes, and weak integration with other business processes. Therefore, the central problem arises: how can quality management be effectively integrated into the process of strategy implementation to enhance an enterprise's competitiveness and adaptability to market changes? Recent studies in this field focus on several aspects:

- integration of QM into enterprise strategy,
- the impact of QM on flexibility and adaptability,
- the role of QM in enhancing process performance,
- new approaches and mereologies in QM.

The effective implementation of enterprise strategies is crucial for success in today's competitive business environment. In this process quality management plays an important role, serving as a cornerstone for achieving strategic objectives and maintaining a competitive edge. It was clearly demonstrated during COVID-19 pandemic, when using ISO 9001 norms for quality management systems allowed companies to present a better financial performance and liquidity of SME's/ It is relevant to how quality management support business strategy implementation [1, p 89–90].

Quality management system, when properly implemented, significantly enhance organizational effectiveness. By systematically improving work processes and conditions, enterprise can align their operations with strategic goals. This systematic approach, as highlighted in recent researches, involves scientific analysis of work processes and the implementation of best practices. Such improvements lead to increased productivity, reduce waste and better resource utilization – all critical factors in strategy implementation.

For example, quality management, as demonstrated by methodologies like Six Sigma, contributes significantly to enterprise strategy implementation in several ways [5, p. 147–149]:

- quality management methodologies provide systematic approaches to identify and eliminating defects in products and services,
- quality management helps enterprises optimize their operations by focusing on process improvement and waste reduction. This aligns with strategic goals of cost reduction and improved productivity,
- quality management initiatives directly impact customer satisfaction by ensuring consistent, high-quality products and services. This supports strategic objectives related to customer retention and market share growth,
- continuous improvement, a core principle of quality management, fosters a culture of innovation within the organization. This provides additional opportunities in implementing strategies, focused on product development and market expansion,
- quality management methodologies emphasize the use of data and statistical analysis in decision-making processes. This approach supports more effective strategy implementation by providing objective insights for strategic choice,
- implementation of quality management initiatives often involves extensive employee training and engagement. This aligns with human resource strategies aimed at developing a skilled and motivated workforce,
- quality management provides concrete metrics for measuring performance improvements. These metrics, such as reduced defects, increased efficiency, and improved customer satisfaction, directly contribute to evaluate the success of strategic initiatives.

At the heart of quality management is the principle of continuous improvement. This aligns perfectly with dynamic nature of strategy implementation, which requires organizations to adapt and evolve constantly. By forecasting a culture of continuous improvement, quality management systems enable enterprise to refine their strategies iteratively, responding to changing market conditions and internal capabilities. However, methods and possibilities of QM evolves to. The digitalization of quality management processes is a key trend that aligns with broader enterprise strategies for digital transformation. The digital format involves the automation of processes, which will help speed up processing of incoming requests and increase the likelihood of orders. [3, 299] It was analysed that key aspects of digital transformation include [3, p.300]:

- data analytics: leveraging big data analytics to gain insights into quality trends and predict potential issues.
- internet of things: using sensors and connected devices to monitor quality in real-time throughout the production process.
- artificial intelligence: employing AI and machine learning algorithms for more efficient quality control and decision-making.

- block-chain technology: Ensuring secure and transparent quality certification processes.

It was also estimated that quality management plays a crucial role in aligning employee performance with strategic objectives [2, p 331-332]. By establishing clear criteria for labor quality – including fair wages, effective employment and opportunities for personal development – organizations can motivate their workforce to contribute effectively to strategic goals [4, p. 324-326]. This alignment is crucial for translating high-level strategies into day-to-day operations.

Effective strategy implementation requires robust measurement and monitoring systems. Quality management provides a framework for developing comprehensive performance indicators. These indicators can be categorized into result and possibility indicators. This dual approach allows organizations to track both the outcomes of their strategies and the potential for future improvements, ensuring a balanced view of strategic progress.

The results of provided data [4, p. 324] analysis gives an opportunity to state that the implementation of Total Quality Management (TQM) principals can significantly boost an enterprise's competitiveness TQM's holistic approach to quality, encompassing all aspects of organizational operations, ensures that quality considerations are embedded in every strategic initiative. This comprehensive approach to quality management can led to improved product quality, enhanced customer satisfaction, and ultimately, a strong market position.

Quality management directly contributes to the economic efficiency of strategy implementation. By focusing on key performance indicators such as labor productivity growth and annual economic effect, organizations can ensure that strategic initiatives deliver tangible financial benefits. This focus on economic systems and aligns quality initiatives with broader financial strategies.

In rapidly changing business environmental, the ability to innovate and adapt is crucial for successful strategy implementation. Quality management systems, with their emphasis on data-driven decision-making and process optimization, create an environment conducive to innovation. By systematically identifying areas for improvement and encouraging creative problem-solving, quality management helps enterprises stays agile and responsive to strategic challenges.

Basing on provided analysis it is reasonable to state that quality management is not just an operational tool but also a strategic asset in the effective implementation of enterprise strategies. By enchanting organizational effectiveness, driving continuous improvement, aligning employee performance, providing robust measurement system, enchasing competitiveness, divining economic efficiency and forecasting innovation, quality management systems play a multifaceted role in strategy execution. As enterprise navigate complex

and competitive landscapes, integrating quality management principles into their strategic planning and implementation processes can significantly increase their chances of success.

References

1. Zimon Grzegorz, Salehi Mahdi. The Impact Of Iso 9001 On Financial Liquidity Of Smes Operating In The Renewable Energy Sector In The Podkarpackie Province. *Modern Management Review* 2023. URL: <http://surl.li/tjnbze>

2. Zhang Leslie. Research on Enterprise Management Model Based on Leadership Quality Model. 2023. Vol. 5 No. 1.: 2023 International Symposium on Economic Development and Management Engineering (ISEDME 2023). URL: <https://madison-proceedings.com/index.php/aemr/article/view/1081>

3. Idigova L.M. Quality Management Digitalization. *The European Proceedings of Social and Behavioural Sciences* 2022. URL: <https://www.europeanproceedings.com/article/10.15405/epsbs.2022.11.41>

4. Chuprina M., Perminova C., Sytnik N. Theoretical principles of ensuring the quality of work at enterprises in the conditions of the post-war”. *Trjyivsxybq ghjcnsh* 2024. URL: <http://surl.li/renurp>

5. Білоус-Сергєєва С.О. Оцінка та підвищення ефективності застосування методів Six Sigma в управлінні якістю продукції чи послуг. *Економіка і організація управління*. 2023. №4. URL: <http://surl.li/tiekox>

*Бабко Н. М., к. е. н., доцент,
Мужжжухін Р., студент,
Мелітопольський державний педагогічний університет
ім. Богдана Хмельницького, Україна*

БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СПРАВИ: СИНЕРГІЯ СОЦІУМУ, ЕКОНОМІКИ, ТУРИЗМУ ТА ТОРГІВЛІ

Готельно-ресторанна індустрія є важливою складовою туристичного сектору, яка має значний вплив на економічний розвиток регіонів, соціальне благополуччя громад та навколишнє середовище. Водночас стрімке зростання туристичних потоків, підвищення вимог споживачів та екологічні виклики створюють додатковий тиск на цю сферу. Традиційні моделі управління готельно-ресторанним бізнесом часто спрямовані лише на максимізацію прибутків, ігноруючи соціальні та екологічні аспекти. Це призводить до низки проблем.

В першу чергу, це негативний вплив на довкілля. Значне споживання енергії, води та інших ресурсів, використання пластику та інших неекологічних матеріалів призводять до погіршення стану природного середовища. По-друге, – незбалансований економічний розвиток. Зосередження уваги виключно на прибутках не сприяє розвитку місцевих громад та не завжди забезпечує довгострокову економічну стабільність. По-третє, це соціальні проблеми. Відсутність уваги до умов праці персоналу, неврахування місцевих культурних цінностей та недооцінка важливості соціальної відповідальності можуть спричинити соціальні конфлікти та негативно впливати на репутацію підприємств.

Таким чином, існує нагальна потреба у впровадженні багатофункціонального підходу до сталого розвитку готельно-ресторанної справи, який забезпечить гармонійний розвиток економічного, соціального та екологічного аспектів.

В останні роки дослідники приділяють все більше уваги впровадженню сталого розвитку підприємств різних галузей, в т. ч. і готельно-ресторанної сфери. Основними ключовими аспектами при цьому є екологічна відповідальність та енергоефективність (В. А. Красномоєць, С. Сусліков, С. Макаров, А. Саркісов, К. В. Миколенко та ін.); вплив на місцеві громади та розвиток регіону (М. В. Тарчинець, А. М. Думич, В. В. Белов, О. М. Пазинюк, В. В. Гаврилюк, В. О. Мильніков та ін.); розвиток соціальної відповідальності та умов праці (О. Леонтенко, А. Ільєнко, І. Стойко, Р. Шерстюк, О. Долубовська та ін.); інновації та цифрові технології (О. В. Дишкантюк, К. В. Власюк, Л. А. Тітомир, А. В. Жмудь, К. М. Кашук, І. В. Мосійчук, І. В. Саух та ін.).

Отже, аналіз останніх досліджень свідчить про те, що багатофункціональний підхід до сталого розвитку готельно-ресторанної справи є ефективним шляхом досягнення гармонії між економічним зростанням, соціальною відповідальністю та екологічною сталістю. Впровадження принципів сталого розвитку не лише покращує репутацію підприємств, але й підвищує їхню конкурентоспроможність на ринку, забезпечуючи стійкий та збалансований розвиток у довгостроковій перспективі.

Сьогодні сучасний світ стоїть перед багатьма викликами, які стосуються сталого розвитку. Особливу увагу заслуговує готельно-ресторанна справа, яка є невід'ємною частиною туристичної індустрії та має великий вплив на економіку, соціальне життя та екологію. Для успішного та стійкого розвитку цієї сфери важливо застосовувати багатофункціональний підхід, що інтегрує принципи сталого розвитку у всі аспекти діяльності.

Сталий розвиток є фундаментальною концепцією, яка базується на балансі між трьома основними компонентами: економічним зростанням, соціальним благополуччям та екологічною відповідальністю. В готельно-ресторанній справі цей підхід спрямований на створення умов, які дозволяють підприємствам розвиватися, не шкодячи навколишньому середовищу та враховуючи потреби місцевих громад [2, с. 94; 3, с. 277].

Економічний аспект сталого розвитку підприємств готельно-ресторанної справи, на нашу думку, полягає в тому, що даний сектор економіки повинен працювати так, щоб забезпечувати економічну стабільність, збільшуючи при цьому прибуток, створюючи робочі місця та підтримуючи розвиток місцевої економіки.

Щодо соціального аспекту, то тут важливо створювати комфортні та безпечні умови для гостей і працівників, підтримувати місцеві традиції, культуру та сприяти розвитку громади.

Екологічний аспект у контексті сталого розвитку підприємств готельно-ресторанної справи полягає у скороченні впливу на навколишнє середовище, впровадженні ресурсозберігаючих технологій та підтримці екологічних ініціатив.

Багатофункціональний підхід передбачає впровадження комплексних заходів у різних аспектах діяльності готельно-ресторанних підприємств. На нашу думку, слід виділити кілька ключових стратегій [4, с. 95; 5, с. 97–99; 6, с. 130–132]:

1) Енергоефективність та екологічно чисті технології – використання відновлюваних джерел енергії, впровадження енергоефективних систем опалення та освітлення, а також зменшення використання одноразового пластику сприяють зниженню екологічного сліду підприємств готельно-ресторанного господарства.

2) Використання місцевих продуктів і співпраця з місцевими постачальниками сприяє розвитку регіональної економіки та зменшує вуглецевий слід, а також додає автентичності та приваблює туристів, які хочуть пізнати місцеву культуру та традиції.

3) Навчання співробітників принципам сталого розвитку допомагає впроваджувати екологічні практики на всіх рівнях роботи підприємства. Підтримка професійного розвитку працівників сприяє зростанню їхньої компетенції та підвищує якість обслуговування гостей.

4) Соціальна відповідальність – участь готельно-ресторанних підприємств у соціальних ініціативах, підтримка місцевих громад, участь у благодійних заходах або сприяння збереженню культурної спадщини регіону.

Готельно-ресторанна справа тісно пов'язана з іншими секторами економіки – туризмом, торгівлею, транспортом та культурою. Їх тісна взаємодія створює додаткові можливості для спільного розвитку та вдосконалення практик сталого розвитку [1, с. 114–116; 7, с. 239–241]:

- партнерство з туристичними агенціями та місцевими громадами допомагає створювати комплексні туристичні продукти, що забезпечують високий рівень обслуговування та сприяють популяризації місцевої культури;

- використання місцевих продуктів та продаж сувенірів, виготовлених місцевими майстрами, сприяє розвитку місцевої економіки та створює додаткові робочі місця;

- співпраця з освітніми установами та культурними центрами дозволяє проводити спільні заходи, спрямовані на просування принципів сталого розвитку та підвищення обізнаності гостей і працівників.

Ми вважаємо, що застосування багатофункціонального підходу до сталого розвитку у готельно-ресторанній справі має низку переваг:

1. Збільшення конкурентоспроможності – сталі практики стають дедалі важливішими для споживачів, що дозволяє підприємствам виділятися серед конкурентів.

2. Зменшення витрат – використання ресурсозберігаючих технологій та зменшення відходів допомагають зменшити операційні витрати.

3. Залучення інвестицій – інвестори все частіше звертають увагу на підприємства, які дотримуються принципів сталого розвитку.

4. Підвищення лояльності клієнтів – сьогодні гості все частіше віддають перевагу підприємствам, які піклуються про навколишнє середовище та соціальні аспекти.

Отже, багатофункціональний підхід до сталого розвитку готельно-ресторанної справи стає необхідністю для сучасного бізнесу. Інтеграція економічних, соціальних та екологічних аспектів сприяє створенню стійкої моделі, яка дозволяє підприємствам успішно розвиватися, забезпечувати високу якість обслуговування та зберігати природні та культурні ресурси.

Синергія між соціумом, економікою, туризмом і торгівлею відкриває нові можливості для розвитку та сприяє формуванню стійкої й успішної готельно-ресторанної індустрії.

Список використаних джерел

1. Дишкантюк О.В., et al. Інновації в ресторанному господарстві: адаптація технологій харчування до сучасних вимог сталого розвитку. *Таврійський науковий вісник. Серія: Технічні науки*. 2023. №6. С. 113–119.
2. Кащук К.М., Мосійчук І.В., Саух І.В. Сучасні технології управління в готельно-ресторанному бізнесі: практики та інновації. *Бізнес інформ*. 2023. №6. С. 93–99.
3. Красномовець В.А. Програми екологічної сертифікації підприємств готельної сфери. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2024. №20. С. 275–285.
4. Леонтенко О., Ільєнко А. Сучасні тенденції розвитку соціальної відповідальності в управлінні персоналом. *Галицький економічний вісник Тернопільського національного технічного університету*. 2021. №71 (4). С. 92–98.
5. Стойко І., Шерстюк Р., Долубовська О. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні у воєнний і післявоєнний період. *Електронне наукове фахове видання «Соціально-економічні проблеми і держава»*. 2022. № 2 (27). С. 93–106.
6. Сусліков С., Макаров С., Саркісов А. Енергоефективність як ключовий фактор підвищення потенціалу підприємства та конкурентоспроможності на підприємствах будівельної галузі із застосуванням світових практик. *Загальнодержавний науково-виробничий та інформаційний журнал «Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит»*. 2024. №6 (196). С. 128–140.
7. Тарчинець М.В., et al. Шляхи економічного розвитку туристичного потенціалу західного регіону України. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*. 2023. №38. С. 237–243.

*Балджи М. Д., д. е. н., професор,
Одеський державний університет, Україна*

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ТРАНСПОРТНОГО СЕКТОРУ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень.

Взаємовідносини суспільства та довкілля визначається такими чинниками економічного зростання: трудові ресурси, засоби праці й природні ресурси, які сукупно використовуються соціумом для розвитку економіки. Питання взаємин між соціумом і природним середовищем та комплексне використання ресурсів стають дедалі важливими. І це зрозуміло, бо в процесі господарської діяльності і, особливо, ведення військових дій, відбувається тісна взаємодія суспільства і природи: вилучаються нові ресурси; руйнується довкілля; зростає вартість сировини; збільшується кількість відходів. Припинення війни на території України призведе до суттєвих змін в економіці країни. Але, і це очевидно, було б неправильно вирішувати проблеми збереження ресурсів і середовища шляхом припинення росту чи навіть скорочення обсягів виробництва в системі господарювання. Ці припущення суперечать тенденціям розвитку людського соціуму й практично залишаються нездійсненні. Трансформація взаємозв'язків природних, виробничих та соціальних екосистем, зростання пріоритету господарських зв'язків визначає потребу їх регулювання відповідно до цілей сталого розвитку.

У повоєнний період для території України особливо вагомим виступить екологічне питання, адже відновлення довкілля, піклування про його охорону, не допускати погіршення й виснаження ресурсів стане у пріоритеті. У цьому і полягає необхідність комплексної екологізації в системі господарювання, яка є, безперечно, одним із пріоритетних напрямів забезпечення екологічно-збалансованого розвитку і становить безперервний процес впровадження нових технічних, технологічних, економічних, управлінських та правових рішень як для окремих галузей, так і для економіки, у цілому.

Основний матеріал. Розвиток людського суспільства вимагає якісно нових рішень для оптимізації взаємодії суспільства і природи. В науковому обороті використовують термін «сталий розвиток», під яким розуміється гармонійний розвиток суспільства з його природним середовищем. Одним із факторів сталого розвитку і є екологізація системи господарювання. Сталий розвиток залежить від здатності органів влади керувати структурою виробництва і використання ресурсами, системами транспорту і утилізацією відходів, що є необхідним задля збереження довкілля.

Безперечне лідерство у справі погіршення екологічної ситуації у сучасному місті належить транспортному комплексу. Транспортний сектор є одним з ключових елементів національної інфраструктури, проте його нинішня модель розвитку створює значні системні ризики для довкілля, здоров'я населення та економіки. Високий рівень залежності від викопного палива, неефективність транспортних систем, а також відсутність достатніх інвестицій в альтернативні види транспорту та інфраструктуру – все це свідчить про необхідність кардинальної трансформації сектору. Перехід до низьковуглецевого та стійкого транспорту є не лише екологічним імперативом, але й стратегічною необхідністю для забезпечення довгострокового розвитку країни. Ось декілька причин, які обумовлюють негативний вплив транспорту на навколишнє середовище:

- 1) відсутність чітких екологічних орієнтирів при прийнятті рішень в галузі розвитку і забезпечення функціонування транспорту;
- 2) незадовільні екологічні характеристики транспортної техніки;
- 3) недостатній рівень технічного змісту парку машин, застарілі транспортні засоби;
- 4) недостатній розвиток доріг та їх низька якість, а також недоліки в організації перевезення і руху транспортних засобів.

Швидка урбанізація та зростання автомобілізації призвели до того, що забруднення повітря від автотранспорту стало однією з найважливіших екологічних проблем сучасності. Специфіка цього виду забруднення, пов'язана з високою мобільністю джерел, їхньою концентрацією в густонаселених районах та токсичністю викидів, вимагає розробки та впровадження цілеспрямованих заходів на національному та місцевому рівнях. Необхідно розробити комплексну стратегію, яка включатиме в себе заходи зі стимулювання використання екологічно чистого транспорту, розвитку громадського транспорту, вдосконалення містобудування та впровадження сучасних систем моніторингу якості повітря. Лише за умови системного підходу можна досягти значного покращення екологічної ситуації в містах та забезпечити здоров'я населення [1].

Одеська область у 2000–2024 рр. є у лідерах екологічно забруднених територій України. Одеська область, як і багато інших регіонів України, стикається з гострою проблемою забруднення атмосферного повітря (надходження шкідливих речовин від авто- і мототранспорту домінують над викидами від стаціонарних джерел, і становить 81% від загальної кількості забруднюючих речовин, що надходять в атмосферне повітря), що негативно впливає на здоров'я населення та економіку регіону (42% забруднюючих речовин перепадає на місто Одесу). Домінуючий внесок автотранспорту в загальний обсяг викидів, а також значні викиди від промислових підприємств (43% від загальних викидів стаціонарними джерелами по області, 29% від загальних викидів стаціонарними

джерелами по області) свідчать про необхідність комплексного підходу до вирішення цієї проблеми (вміст забруднюючих речовин в атмосферному повітрі та ґрунті перевищує ГДК у 5–7 разів). Посилення екологічних ризиків, пов'язаних з забрудненням повітря [1–2], вимагає розробки та впровадження довгострокової стратегії, спрямованої на зниження викидів, покращення якості повітря та підвищення енергоефективності. Така стратегія повинна включати в себе заходи зі стимулювання використання екологічно чистого транспорту, модернізації промислових підприємств, розвитку альтернативних джерел енергії та підвищення енергоефективності будівель.

За індексом забруднення атмосфери (ІЗА), який враховує ступінь забруднення атмосферного повітря по п'яти пріоритетних забруднювальних домішках, у 2021 р. Одеса займала четверте місце (12,5), після Маріуполя, Кам'янського і Дніпра; у 2022 р. найбільший рівень забруднення атмосферного повітря зареєстровано в Одесі (14,2); у 2023 р. місто займало п'яте місце (9,6). У I півріччі 2024 р. в Одесі рівень забруднення повітря за комплексним індексом забруднення атмосфери характеризувався як високий (8,7) і за цим показником місто опинилось вже на шостому місці. Високий рівень забруднення повітря був обумовлений здебільшого значними середніми концентраціями формальдегіду, діоксиду азоту, фенолу, фтористого водню, оксиду вуглецю, завислих речовин [3].

Як було зазначено вище, основним забруднювачем атмосферного повітря в Одеській області та м. Одесі став авто- і мототранспорт. Частка автотранспорту у загальному об'ємі викидів забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних і пересувних джерел, складає більше 80% (рис. 1). По видах транспорту викиди забруднюючих речовин розподіляються таким чином: 92% загального викиду приходиться на авто- і мототранспорт, близько 7% – на залізничний і 1% – на річковий та морський. Реальні заходи з вирішення проблем забруднення довкілля м. Одеси реально через покращення технічних характеристик громадського транспорту. Перший крок до цього було зроблено у 2019 році – вперше в місті запущено електробуси з динамічною підзарядкою. Але, після 24.02.2022 р. ці маршрути відмінено.

Оновлення автопарку підприємств міських пасажирських перевезень є одним з ключових елементів стратегії переходу до стійкого транспорту. Поступове виведення зі експлуатації застарілих транспортних засобів та впровадження сучасних екологічно чистих технологій дозволить значно знизити рівень забруднення повітря в містах, покращити якість життя населення та сприяти досягненню цілей сталого розвитку. Для ефективної реалізації цієї стратегії необхідно розробити та впровадити комплекс заходів, що включають в себе фінансові стимули для оновлення автопарку,

вдосконалення нормативно-правової бази, а також розвиток інфраструктури для електротранспорту та іншого виду альтернативного транспорту.

Рис. 1. Викиди в атмосферне повітря в Одеській області за джерелами забруднення, 2016-2023 рр.

Джерело [5].

До основних напрямків екологізації об'єктів транспорту слід віднести:

- розробку і застосування екологічно чистих технологічних процесів та спеціального обладнання;
- створення замкнених систем водокористування, систем регенерації повітря, раціональних форм знешкодження токсичних відходів на підприємствах транспортного сектору;
- оптимізацію вжитку ресурсів за рахунок комплексного використання матеріальних ресурсів і енергій;
- раціональне використання ландшафтів, збереження довкілля;
- раціональне використання природних паливних ресурсів: енергії сонця, вітру та інших альтернативних джерел;
- створення на кожному виробництві засобів захисту довкілля від різних видів забруднення;
- вторинне використання відходів для потреб виробництва, а також їх переробку для господарче-побутової діяльності;
- пропаганда застосування альтернативних транспортних засобів;
- створення чи відновлення зон озеленення для нормалізації складу атмосферного повітря.

Для сталого розвитку економіки регіону за рахунок вдосконалення транспортного сектору доречним застосування підходів екологізації при використанні спеціального міського транспорту, розрахунку раціонального застосування ресурсів, застосуванні пересіченими громадянами альтернативних транспортних засобів, формування логістичних систем

комбінованих перевезень, підвищення конкурентоспроможності транспортних компаній за рахунок застосування екологічно чистих технологічних процесів та спеціального обладнання, оновлення та створення «зелених зон» для зменшення ступеня забруднення атмосферного повітря.

Висновки та пропозиції. Впровадження природоохоронних заходів у транспортному секторі Одеської області повинно сприяти здобуттю підприємствами економічного ефекту за рахунок скорочення виплат ними штрафних санкцій за забруднення довкілля; поліпшенню екологічної ситуації як на самих об'єктах транспорту, так і довкола них; зменшенню професійних захворювань працівників транспорту; естетичній привабливості території довкола доріг та магістральних шляхів, і безперечно, повинно забезпечити екологічну безпеку регіону.

Список використаних джерел

1. Одеська обласна рада. URL: <https://oblrada.od.gov.ua/>
2. SaveEcoBot. URL: <https://www.saveecobot.com/maps/odesa>
3. Стан забруднення природного середовища на території України. URL: <http://surl.li/rknjac>
4. Головне управління статистики в Одеській області. URL: <https://www.od.ukrstat.gov.ua/>

*Биба В. В., к. т. н., доцент,
Національний університет «Полтавська політехніка
ім. Юрія Кондратюка», м. Полтава, Україна,
Пінчук Н. М., к. т. н., доцент,
Політехнічний університет ді Барі, м. Барі, Італія*

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ В ОСВІТІ: МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ ТА ЄС

Цифрова трансформація в освіті відкриває нові можливості для професійного розвитку та самореалізації молоді як в Україні, так і в ЄС. В епоху цифровізації важливо розуміти, як новітні технології змінюють освітні процеси, створюють нові шляхи навчання та готують молодь до ринку сучасної праці.

Цифрова трансформація охоплює впровадження новітніх технологій у всі сфери життя, включаючи освіту. Процес суттєво змінює спосіб навчання, формує нові можливі підходи до розвитку професійних навичок і створює безліч для самореалізації молоді як в Україні, так і в Європейському Союзі. Оскільки цифровізація прискорюється, з'являється безліч перспектив для молодих фахівців, які можуть адаптуватися до нових реалій і максимально використовувати можливості сучасного світу.

Цифрова трансформація в освіті відкриває широкі можливості для доступу до глобальних освітніх ресурсів. Завдяки таким платформам, як Coursera, Udemy, edX та іншим, студенти можуть отримати знання та навички від провідних університетів світу, серед яких Гарвард, Оксфорд та багато інших. Це дозволяє молоді навчатися незалежно від географічного положення, розширюючи свій професійний досвід за допомогою міжнародних освітніх програм. Онлайн-освіта надає можливість долучатися до найсучасніших курсів та матеріалів, що робить освіту більш гнучкою.

Важливим аспектом цифрової трансформації стала можливість дистанційного та змішаного навчання. Пандемія COVID-19 пришвидшила перехід до дистанційних форматів, проте цей формат зберіг свою актуальність і після її завершення. Гнучкість онлайн-навчання дозволяє студентам поєднувати освітній процес із роботою чи іншими особистими проектами, що є великою перевагою для молоді, яка прагне одночасно розвиватися в різних сферах. Цей формат дозволяє студентам організувати свій час так, як їм зручно, забезпечуючи індивідуальний підхід до навчального процесу. Це особливо корисно для молоді, яка прагне розвиватися в кількох напрямках одночасно, але одночасно можна працювати, брати участь у стадії чи інших проектах, не жертвуючи при цій якісній освіті. Така модель навчання робить його доступним та

адаптованим до реалій сучасного світу, де гнучкість і багатозадачність залишаються необхідними [1]. Завдяки технологіям штучного інтелекту (AI) та великим даним (Big Data) освітні програми стають все більш персоналізованими. Це означає, що навчальні плани можуть бути адаптовані під індивідуальні потреби кожного студента. Такий підхід дозволяє краще розуміти особливості освітніх цілей студентів, давати їм індивідуальні рекомендації, а також допомагати розвивати ті навички, які необхідні для їхньої майбутньої кар'єри.

Інтерактивні технології також стають невід'ємною частиною сучасної освіти. Віртуальна (VR) та доповнена реальність (AR) змінюють традиційний підхід до викладання, надаючи нові способи вивчення складних тем. такі інноваційні рішення не дозволяють студентам брати участь в інтерактивних симуляціях, що робить навчання більш практичним та захоплюючим. Наприклад, у медицині VR використовується для симуляції хірургічних операцій, що дозволяє студентам безпечно практикуватися та вдосконалювати свої навички в реальних умовах. Цей підхід не тільки покращує сприйняття складних тем, але й сприяє розвитку критичних навичок, таких як аналіз, прийняття рішень та вирішення проблеми. У різних галузях, від медицини до інженерії, інтерактивні технології допомагають студентам отримати знання на практиці, що забезпечує їх готовність до реальних професійних завдань.

Цифрова трансформація відкриває значні можливості для професійного розвитку молоді, особливо в контексті розширення цифрових навичок. В умовах цифровізації ринок праці постійно потребує спеціалістів із технологічними компетенціями. Молоді люди, які освоюють програмування, аналіз даних, кібербезпеку чи управління цифровими проектами, підтримують конкурентну перевагу та можуть швидше знайти роботу як в Україні, так і в країнах Європейського Союзу. Попит на таку професію зростає, що дає можливість швидко інтегруватися в сучасний ринок праці та працювати над інноваційними проектами.

Міжнародні програми обміну та співробітництва, зокрема Erasmus+, прогресують важливу роль у професійному розвитку молоді. Європейський Союз активно підтримує ці ініціативи, сприяючи обміну студентами та викладачами між університетами Європи та України. Це не тільки розширює академічні горизонти, але й дозволяє молодим людям отримати цінний досвід навчання та роботи в різних культурних і професійних середовищах. Така взаємодія зміцнює міжнародні зв'язки, свою кваліфікацію та відкриває нові можливості для майбутньої кар'єри [2].

Глобальний ринок праці також надає великі можливості для української молоді завдяки цифровим платформам. Сучасні технології не можуть працювати віддалено, не покидаючи свою країну. Це створює умови для співпраці з компаніями США, Європи та Азії, що дає змогу отримати

міжнародний досвід, підвищити свій професійний рівень та отримати доступ до проєктів світового масштабу. Віддалена робота стає не лише трендом, а й реальним шляхом до самореалізації в глобальному контексті.

Цифрова епоха також сприяє розвитку підприємництва серед молоді. Розвиток технологій відкриває нові перспективи для створення стартапів у таких сферах, як EdTech (освітні технології), FinTech (фінансові технології) та електронна комерція. Молоді підприємці можуть впроваджувати інноваційні ідеї, знаходячи рішення для актуальних проблем суспільства за допомогою сучасних технологій. Це відкриває чудові можливості для молоді, яка володіє творчим підходом і готова адаптуватися до швидких змін у сучасному світі. Інноваційний мислення та гнучкість стають ключовими факторами успіху, адже здатність знайти нові рішення для існуючих проблем вирішується у розвитку ролі стартапів і нових підприємств. Молоді підприємці можуть використовувати технології не тільки для реалізації своїх ідей, але й для створення продуктів і послуг, які відповідають актуальним потребам суспільства

Неформальна освіта та самоосвіта також залишаються елементами професійного розвитку в епоху цифрових технологій. Цифрові ресурси, такі як YouTube, Khan Academy та інші, надають доступ до безлічі навчальних матеріалів, що дозволяє молоді самостійно розвивати свої навички в різних сферах. Це забезпечує гнучкість у навчанні та можливість вивчити нові теми у власному темпі, підтримуючи постійний процес навчання.

Цифрова трансформація здійснюється із собою численні можливості, але також і виклики, які потребують уваги та рішення. Одним з основних викликів є цифрова нерівність. У багатьох регіонах України та ЄС доступ до сучасних цифрових технологій та Інтернету обмежений. Це створює суттєві бар'єри для молоді, особливо тих, хто проживає в сільській місцевості або походить із малозабезпечених сімей. Без надійного доступу до технологій і ресурсів вони не можуть повною мірою зробити можливістю цифрової освіти. Відсутність доступу до онлайн-курсів, навчальних матеріалів та інтерактивних платформ дає молоді шанси на професійний розвиток і самореалізацію, що може призвести до підвищення соціальної нерівності.

Ще однією проблемою є захист особистих даних та кібербезпека. Зі зростанням використання цифрових інструментів та платформи додається й ризик порушення конфіденційності та безпеки даних. Молодь, яка активно користується онлайн-ресурсами для навчання та роботи, піддається загрозам, таким як шахрайство, кібератаки та крадіжка особистої інформації. Тому важливо навчити молодих людей основам кібербезпеки, аби вони могли обережно поводитися з особистими даними та уникати ризиків під час навчання і роботи в цифровому середовищі.

Упровадження курсів з кібербезпеки в освітні програми може стати ефективним рішенням для підвищення обізнаності та захисту молоді.

Крім того, стрімка еволюція навичок у контексті швидкого розвитку технологій є ще одним серйозним викликом. Багато навичок, які були актуальні ще вчора, можуть швидко втратити свою значимість. Це вимагає від молодих фахівців постійного оновлення знань та вмінь, щоб залишитися конкурентоспроможними на ринку праці. Молоді професіонали повинні бути готові адаптуватися до нових вимог і технологій, інвестуючи час і зусилля в безперервне навчання. У цьому контексті підтримка з боку навчальних закладів, підприємств та держави є надзвичайно важливою. Вони можуть сприяти створеній програмі підвищення кваліфікації, тренінгів та семінарів, що завершує молодь залишатися на передових технологічних змін.

Отже, цифрова трансформація має свої виклики, які потрібно відпрацювати для забезпечення рівного доступу до освіти, захисту особистих даних та адаптації до швидко зміненого ринку праці. Проте, з правильними стратегіями та підтримкою, молодь може впоратися з цими викликами та своїми перевагами, які дають цифрову епоху.

Цифрова трансформація освіти дійсно відкриває безліч можливостей для професійного розвитку та самореалізації молоді, як в Україні, так і в Європейському Союзі. Завдяки впровадженню нових технологій молоді люди підтримують найкращі освітні ресурси з усього світу, що дозволяє їм навчатися у провідних університетах і брати участь у міжнародних програмах обміну. Це не тільки розширює їхній кругозір, але й формує цінний досвід, який може бути використаний у їхній майбутній кар'єрі.

Крім того, цифрові технології сприяють розвитку нових навичок, які є критично зростаючими для сучасного ринку праці. Освіта стає більш адаптивною, пропонує можливості для вивчення нових дисциплін і отримання спеціалізованих знань у галузях, що швидко розвиваються, такі як штучний інтелект, кібербезпека, аналітика даних тощо. Це дозволяє молоді бути конкурентоспроможною у світі, де технології постійно змінюються [3].

Важливо також відзначити, що цифрова трансформація створює умови для підприємництва. Молоді підприємці мають такі можливості реалізовувати свої ідеї в нових сферах, як EdTech, FinTech та електронна комерція, що сприяє інноваціям та економічному зростанню. Завдяки доступу до онлайн-ресурсів, інкубаторів та акселераторів молоді люди можуть легко отримати фінансування та підтримку для своїх стартапів, що створює нові робочі місця та забезпечує рівень життя в суспільстві.

Проте, незважаючи на ці позитивні зміни, цифрова трансформація не обходиться без проблем і викликів. Одним із найсерйозніших питань є нерівний доступ до технологій. У багатьох регіонах України та ЄС існує

значна цифрова нерівність, яка обмежує можливості молоді, особливо з сільських територій чи малозабезпечених сімей. Важливо, щоб усі молоді люди мали рівний доступ до ресурсів та технологій, оскільки тільки тоді можна буде повною мірою використати потенціал цифрової освіти.

Крім того, питання кібербезпеки та захисту особистих даних набуває особливої актуальності в умовах зростання використання цифрових інструментів. Необхідно навчити молодь основам безпеки в Інтернеті, щоб вони могли захистити свою інформацію та уникати ризиків, пов'язаних із онлайн-діяльністю.

Останнім викликом є потреба в постійному розвитку навичок. Швидкий темп змін у технологіях вимагає від молодих спеціалістів постійного оновлення своїх знань і вмінь, щоб залишитися конкурентоспроможними на ринку праці. Це потребує зусиль не тільки з боку самих молодих людей, але й від навчальних закладів, підприємств та держави, щоб забезпечити доступ до якісних програм підвищення кваліфікації.

Отже, цифрова трансформація освіти є потужним інструментом для розвитку молоді, проте потребує зваженого підходу до вирішення викликів, які виявляються на цьому шляху. Тільки забезпечивши рівний доступ до технологій, підвищивши рівень кібербезпеки та підтримуючи безперервний розвиток навичок, ми зможемо реалізувати повний потенціал цифрової ери для молодого покоління.

Список використаних джерел

1. Європейська Комісія (2020). «План дій цифрової освіти на 2021–2027 рр.»
2. Фіцджеральд, М. (2018). «Цифрова трансформація в освіті: можливості для зростання». *Journal of Educational Technology Development and Exchange*, 11(1), 45-62.
3. ЮНЕСКО (2021). «Освіта в цифровому світі: моніторинг глобальної освіти».

*Богуш Л. Г., к. е. н., ст. науковий співробітник,
Інститут демографії та проблем якості життя НАН України, Україна*

УПРАВЛІННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ РИНКАМИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, ПРІОРИТЕТИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Актуальність злагодженого функціонування ієрархізованої мережі інститутів та інституцій з регулювання та управління сферою зайнятості (зокрема, аспектами функціонування її територіальних підсистем, пов'язаними із: послідовним збалансуванням попиту на працю та її пропозиції; забезпеченням продуктивної зайнятості у системах розселення, господарських комплексах, галузевих і міжгалузевих кластерах; оптимізацією чинників і процесів територіальної мобільності населення, ефективної в контексті повноцінного задоволення вітчизняних потреб у конкурентній робочій силі, диверсифікації зайнятості та господарських підсистем, розширення плідної транскордонної соціально-економічної співпраці) визначається впливом цієї діяльності на: стабільність наповнення державного і місцевих бюджетів; стале зростання рівня оплати праці та частки трудових доходів населення; прогностичність спектру гарантованих виплат із соціального захисту в рамках програм загальнообов'язкового страхування і регіонального розвитку, що також мають потужний зворотний вплив на підтримання та прискорення темпів соціально-економічного зростання.

Серед останніх досліджень, де розглядаються нагальні проблеми управління територіальними ринками праці в Україні, слід відмітити такі, що присвячені: новітнім теоретико-методологічним засадам формування та державного регулювання ринку праці [1]; реалізації стратегічних завдань системної ієрархізованої діяльності з управління зайнятістю і територіальними ринками праці [2]; модернізації механізмів формування територіальних ринків праці та практики функціонування державної служби зайнятості в Україні [3]; проблемам збалансування територіальних ринків праці в особливих соціально-економічних умовах, зокрема пов'язаних із специфікою: економіко-географічного положення, ресурсного потенціалу, господарської спеціалізації окремих регіонів, організації транскордонної співпраці [4]; формування попиту на кадри і їх пропозиції в період воєнного стану в Україні [5].

Основний матеріал. Функціонування і розвиток технологічних укладів, властивих країнам з нео- та постіндустріальними економіками, послідовно підвищує вимоги до кваліфікаційного, інноваційного, знанне- і рентогенеруючого потенціалу працівників, що потребує постійного удосконалення впродовж трудового життя (в рамках самоосвіти,

професійного навчання, підвищення кваліфікації, перепідготовки на неформальних засадах, на робочому місці чи за виробничими і позавиробничими програмами державних, некомерційних, інших недержавних інституцій). В таких умовах сукупність суспільних механізмів та інструментів регулювання територіальних ринків праці має сприяти ефективному використанню і відтворенню конкурентоспроможної робочої сили, здатної продуктивно капіталізувати спектр загальноосвітніх, професійних, світоглядних характеристик населення у конкретних соціально-економічних умовах регіонів, територіальних громад, систем розселення.

Важливими напрямками діяльності як центральних, так і місцевих органів влади при цьому визнаються: розширення та диверсифікація сфери зайнятості; стимулювання гідної оплати праці; легалізація та скорочення незадекларованої праці; удосконалення механізмів соціального діалогу в рамках інститутів трипартизму; поліпшення умов, підвищення ефективності професійної і територіальної мобільності населення працездатного віку; регулювання транскордонної трудової міграції; реалізація довготривалих національних пріоритетів відтворення та удосконалення професійно-кваліфікаційних параметрів робочої сили, здатної ефективно працювати в умовах наймодерніших технологічних укладів; впровадження системи важелів, інструментів, чинників оптимізації соціально-демографічних параметрів територіальних громад, що впливають на показники забезпечення кадрами та спеціалізацію господарських підсистем [1–2; 4].

Розвитку широкого кола територіальних ринків праці в Україні вже тривалий час властива низка деструктивних тенденцій [2–5], серед яких слід насамперед відмітити:

– випереджальні темпи скорочення робочої сили порівняно з темпами скорочення кількості постійного населення; постаріння контингенту висококваліфікованих працівників, працевлаштованих в Україні на постійній основі; зростання кількості як зареєстрованих безробітних, так і осіб зайнятих без належного декларування серед населення сільських поселень і малих міст; поживалення нелегальної (у т. ч. незворотної транскордонної) трудової міграції;

– значне структурне безробіття, зумовлене стагнацією галузевої структури сфери зайнятості та численними випадками гострого дисбалансу між пропозицією праці і легальним попитом на неї у територіальних громадах, у т. ч. пов'язаними із недооцінкою вартості відтворення конкурентної робочої сили в сучасних соціально-економічних умовах з боку роботодавців – монополістів і зовнішніх стейкхолдерів, ослабкою економічною доцільністю пропонованих робочих місць (особливо в регіонах переважаючої видобуваючої, аграрної,

агропереробної спеціалізації);

– зависокий середньорічний оборот кадрів у регіонах та в низці галузей, послідовне зростання потреб у низькокваліфікованій робочій силі та обслуговуючих працівниках найпростіших професій, спричинені суттєвими змінами в спеціалізації України на зовнішніх ринках в останні три з половиною десятиріччя з наданням переваги ланкам ресурсовидобування, первинної переробки сировини (у т. ч. аграрної), транзиту корисних копалин й енергоресурсів, виготовлення півфабрикатів і комплектуючих для іноземних і транснаціональних корпорацій;

– виявлені фахівцями МОП, вітчизняними дослідниками та Державною службою України з питань праці високі показники поширення незадекларованої праці серед осіб з професійно-технічною та загальною середньою освітою, низькою кваліфікацією, представників найпростіших професій, формально і неформально зайнятих у сільському, лісовому, рибному господарствах, будівництві, оптовій і роздрібній торгівлі, ремонті та обслуговуванні транспортних засобів, промисловості, транспорті, складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності, діяльності з тимчасового розміщення та організації харчування, а також серед мешканців сільської місцевості;

– несталість державної стратегії сприяння малому і середньому бізнесу в Україні, непослідовність орієнтирів та пріоритетів їх розвитку в як у регіонах, так і в секторах та кластерах видів економічної діяльності (сервісних, добуваючих, переробних, високотехнологічних, транспортно-логістичних), посилена нагальними потребами державного втручання і централізації заходів з організації воєнного спротиву і ВПК, ліквідації наслідків масштабних військових дій;

– зниження рівня ділової активності в сфері малого і середнього бізнесу через суспільно-економічні проблеми останніх років (2019–2021 рр. – пандемію Ковід–19 та загальнодержавні санітарно-протиепідемічні заходи, 2022–2024 рр. – широкомасштабні військові дії в Україні), які спричинили дефіцит оборотних коштів, збідніння та зупинку роботи широкого кола суб'єктів підприємницької діяльності, в т. ч. ФОП, вимушене звільнення і безробіття їх найманого персоналу, руйнування налагоджених економічних і логістичних зв'язків та спеціалізації секторальних і територіальних господарських підсистем;

– поступове зниження загальноосвітнього і професійно-кваліфікаційного рівня молоді та населення працездатного віку внаслідок інтегрованого впливу чинників: застарівання галузевої структури та звуження спеціалізації національної економіки; руйнування механізму задоволення її потреб у кваліфікованих робітничих і технічних кадрах; незадовільної якості спеціалізованих програм професійної освіти і практики у багатьох вищих навчальних закладах; неспроможності

сільських територіальних громад на рівних конкурувати з міськими за рівнем загальноосвітньої підготовки; нарощування негативних ефектів від поширення незадекларованої праці, що провокує суб'єктивні та фінансові обмеження індивідуальних стратегій удосконалення професійно-кваліфікаційного рівня у залучених до неї осіб та членів їх сімей;

– неефективність програм та інших цільових пропозицій підвищення кваліфікації, перепідготовки, працевлаштування незайнятих і зареєстрованих безробітних, пропонованих територіальними органами державної служби зайнятості.

Висновки та пропозиції. Зважаючи на гостроту проблем збереження й удосконалення кадрової бази національної економіки та професійно-кваліфікаційного потенціалу її робочої сили, кардинально посилену вибуттям працівників внаслідок масштабних військових дій (зростанням їх смертності та інвалідизації; втратою місць працевлаштування і, внаслідок цього, актуальних професійних навичок; незворотною міграцією разом із сім'ями), до нагальних пріоритетів підвищення ефективності механізмів управління територіальними ринками праці в Україні доцільно, зокрема, віднести:

– збалансування системи нормативно-правового, адміністративного, фінансового та фіскального регулювання сфери зайнятості і її територіальних підсистем як у межах самої ієрархізованої мережі відповідних державних інститутів та інституцій, так і щодо довготривалих пріоритетів соціально-економічного відновлення, модернізації та диверсифікації регіональних господарських комплексів;

– посилення контролю за дотриманням стандартів оплати праці та гідних умов трудової діяльності найманого персоналу суб'єктів господарювання усіх форм власності, удосконалення відповідних норм і нормативів на законодавчому рівні з встановленням кількісних і часових орієнтирів їх поліпшення;

– унормування механізмів залучення галузевих об'єднань роботодавців до обговорення та реалізації заходів із сприяння економічному розвитку територіальних громад;

– розширення практики відстеження і виявлення випадків незадекларованої праці у спектрі ланок, розвиток методичних засад такої діяльності з урахуванням відповідних досліджень МОП у країнах ЄС;

– оптимізацію діяльності з підвищення рівня оподаткування суб'єктів малого і середнього підприємництва в контексті орієнтирів збереження структури господарської спеціалізації та демографічного потенціалу територіальних громад; задіяння механізмів сприяння суб'єктам малого і середнього бізнесу щодо участі в програмах транскордонної кооперації та освоєння цільових іноземних інвестицій;

– розвиток ліцензованих державою програм підготовки, підвищення

кваліфікації та перепідготовки осіб старшого працездатного і пенсійного віку, що можуть реалізуватися як безпосередньо закладами вищої і професійно-технічної освіти в рамках державного і регіонального сегментів замовлення на підготовку кадрів, так і за посередництва територіальних органів Державної служби зайнятості;

– подальше удосконалення (у т. ч. в аспекті прозорості) програм і засобів інформування та комунікації пошукачів роботи, територіальних органів ДСЗ, недержавних кадрових агенцій.

Список використаних джерел

1. Швець О.В. Сучасні аспекти регулювання ринку праці: теоретико-методологічний контекст. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Т. 4, № 3. С. 350-358. URL: <http://surl.li/uattcg> (дата звернення: 25.10.2024).

2. Волківська А.М., Осовська Г.В., Аксьонова О.В., Осовський О.А., Ніколайчук С.В. Удосконалення механізму управління зайнятістю населення в контексті стратегічного соціально-економічного розвитку регіону. *Ефективна економіка*. 2021. № 12. URL: <http://surl.li/boyeuc> (дата звернення: 25.10.2024).

3. Борисенко О. Сервісно орієнтована модель розвитку державної політики зайнятості в Україні: інноваційні підходи. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. Вип. 4 (43). С. 37–43. URL: <http://surl.li/vugyiz> (дата звернення: 25.10.2024).

4. Ілляш О. Механізми та інструменти регулювання ринку праці у прикордонних районах західних регіонів України. *Журнал Європейської економіки*. 2014. Т. 13, № 1. С. 51–67. URL: <http://surl.li/aiumug> (дата звернення: 25.10.2024).

5. Яценко Л. Відновлення ринку праці в Україні в умовах війни: регіональні аспекти. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2024. URL: <http://surl.li/rurtri> (дата звернення: 25.10.2024).

*Бойка О. А., к. біол. н., доцент,
Запорізький національний університет, Україна*

EUROPEAN GREEN DEAL – ЗАХОДИ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ

Біорізноманіття – це основа надійного майбутнього та можливість прийдешнім поколінням існувати без загрози для життя та здоров'я. Проте питання щодо збереження та відновлення біорізноманіття складне та комплексне. Бо не тільки природні ресурси потрібні людині для гідного існування. А, саме тому, економіка займає місце попереду.

Економіка повинна бути не законодавцем, а слугувати людині та забезпечувати сталий розвиток та надійні як сьогодні, та і майбутне. Світова спільнота, особливо ЄС, це вже зрозуміли і почали змінювати підходи до господарювання на сталі й бережливі по відношенню до природного багатства нашої планети. Саме для досягнення Цілей сталого розвитку та забезпечення гідного майбутнього для нащадків було розроблено та розпочато впровадження нових стратегій та домовленостей, правові акти та плани активних дій, проводяться численні моніторинги, розробки та апробації нових технологій, тощо [1].

Однією з ініціатив ЄС для досягнення Цілей сталого розвитку стало запровадження набору політичних ініціатив European Green Deal. Головна мета цього документу це перетворення Європи на кліматично нейтральну територію до 2050 року. Задля досягнення цієї мети були проаналізовані всі аспекти господарювання та розроблені рекомендації щодо змін які потрібно зробити у кожній галузі людської діяльності.

Європейський зелений курс (рис. 1) – це дорожня карта, яка дозволить спробувати досягти кліматично нейтрального суспільства на території Європейського Союзу. Проте, всі чітко усвідомлюють, що зусиль тільки країн-членів ЄС недостатньо. А, саме тому, Україні слід більш ретельно вивчити цей документ, та пропозиції відображені у ньому, щоб після невеличкої адаптації використати їх для повоєнного відновлення нашої держави. Коли розпочинаєш відбудову краще одразу зробити певні зміни, які б гарантували стійкий розвиток усіх галузей народного господарства без негативного впливу на майбутнє. Питання збереження та відновлення біорізноманіття повинно стояти на одному з перших місць. Це розуміємо не тільки ми, але й, звісно, країни Європейського Союзу. І важливість питань, які торкаються біорізноманіття виходять на перший план. Нещодавно у ЄС була прийнята нова Стратегія щодо цих питань – EU Biodiversity Strategy for 2030 – Bringing nature back into our lives – Стратегія щодо питань біорізноманіття до 2030 р. – повернення природи у наше життя [3].

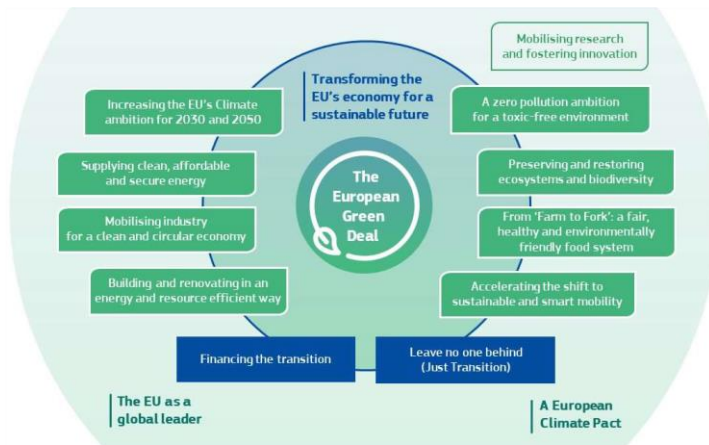

Рис. 1. Європейський зелений курс

Джерело: [2].

Європейський зелений курс містить в собі, як окремий та важливий пункт, пункт Збереження та відновлення екосистем та біорізноманіття. Основні постулати цього пункту є такими:

1. Екосистеми забезпечують людей їжею, прісною водою та чистим повітрям. Також екосистеми надають житло, при чому не тільки людині, але й іншим мешканцям нашої планети

2. Розробка та впровадження Стратегії біорізноманіття.

3. Стратегія біорізноманіття повинна визначати конкретні заходи для досягнення поставленої мети – кліматично нейтрально суспільства у Європі до 2050 року.

4. Усі політики та зусилля ЄС мають сприяти збереженню та відновленню природного капіталу Європи.

5. Лісові екосистеми зазнають дедалі більшого тиску внаслідок зміни клімату. Ліси ЄС потребує покращення як якісно, так і кількісно.

6. Основними цілями нової лісової стратегії ЄС є ефективне заліснення, а також збереження та відновлення лісів у Європі.

7. Стейка «блакитна економіка» повинна буде відігравати центральну роль при господарюванні [2].

Як ми бачимо, всі ці постулати не мають нічого важкого чи недосяжного для імплементації в Україні. Проте, хотілось би акцентувати увагу, що територія України більша як за площею, так і за своїми природними ресурсами у порівнянні з будь-якою окремою країною ЄС, а, тому, впровадження подібного підходи треба здійснювати після детального аналізу та адаптування підходів та заходів до умов нашої держави. Великі площі України – це Степова зона, і підходи до

відновлення і збереження степових природних ресурсів дуже відрізняються від збереження лісів та лісових насаджень. Ці питання потребують додаткового вивчення та розробки власної системи заходів щодо збереження та відновлення Степів.

Отже, можна зробити висновок, що Україна потребує розроблення та вдосконалення власної системи заходів та дій для збереження та відновлення природних ресурсів у повоєнний час основою для яких можна взяти принципи та заходи викладені у Європейському зеленому курсі.

Список використаних джерел

1. Диверсифікація європейського сільського туризму через збалансованість та креативність: навч.-практ. посіб. / за ред. А. В. Череп, Н. С. Венгерської. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика». 2022. 272 с.
2. The European Green Deal. Communication From The Commission To The European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions. Brussels, 11.12.2019. URL : <http://surl.li/rqjemg>
3. EU Biodiversity Strategy for 2030 – Bringing nature back into our lives. URL: <http://surl.li/tbroaw>

Бойко Р. В., к. е. н., доцент,
Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів, Україна

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ РЕЙТИНГУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ

Інституціалізація в Україні практики формування регіональних рейтингів слід вважати і позитивною і перспективною. Однак, відповідна методологія потребує свого істотного вдосконалення, у т. ч. на засадах вивчення міжнародного досвіду в цій сфері.

Використання Рейтингу країн за рівнем інвестиційного ризику, повинен враховувати такі аспекти ризику, як політичний (дестабілізація політичної системи країни та її інституцій, погіршення політичного режиму, зростання корупції, виникнення і посилення впливу геополітичних ризиків); економічний (зниження рівня чи значна диференціація доходів населення, ринковий, економічного зростання, фіскального й боргового навантаження) та правовий (якість функціонування системи державного управління, стійкість фінансового сектора, гнучкість грошово-кредитної політики, складність обслуговування державного боргу) [1].

Рівень ризику є тією безпосередньою детермінантою, яка позначається на схильності до інвестування в ту, чи іншу економіку / регіон світу / країни та, відповідно, має враховуватися під час моніторингу інвестиційного середовища. При тому, й компонування ризиків на політичні, економічні й правові також не безпідставне, окрім, звісно, винятків війни та критичного загострення суспільної нестабільності, зовнішніх фінансово-економічних шоків, пандемій тощо.

Одразу зауважимо на тому, що врахування ризику окремим субіндексом в структурі інтегральної оцінки інвестиційного середовища певним чином «диктує умову» слідування, до прикладу, такої логіці, коли іншими компонентами аналізу слугуватимуть: «ресурсна забезпеченість регіону», «економічна ефективність та соціальна стабільність в регіоні», «наявність передумов і трендів до зростання регіональної економіки, внутрішнього ринку, посилення соціальної резильєнтності», «економічна безпека інвестиційного процесу». Йдеться про аспекти регіонального розвитку, що суміжні до політики нівелювання викликів, ризиків та загроз сталого розвитку регіону, його територій і громад.

Однак, важливо звертати увагу й на методичні підходи, застосовувані в інших визнаних світових рейтингах провідних міжнародних економічних організацій. Достатньо інформативним, у т. ч. з позиції якості інвестиційного середовища та інвестиційної привабливості національної економіки, можна вважати Рейтинг за індексом глобальної конкурентоспроможності (*The Global Competitiveness Index*), що складається Всесвітнім Економіч-

ним Форумом – сукупністю партнерських науково-дослідних структур та недержавних організацій шляхом порівняння показників офіційної статистики (міжнародної і покращеної) та експертних висновків керівників провідних корпорацій. Примітно, що таке глобальне дослідження ведеться ще з 1979 року й на тепер вважається найбільш системним і комплексним, а, відтак, – максимально репрезентативним.

Вказане в тому числі підтверджується й тим, що під час аналізування й оцінювання враховується вельми широкий спектр індикаторів, підібраних за 12-ма групами субіндексів: (1) якість інститутів, (2) інфраструктура, (3) макроекономічна стабільність, (4) здоров'я і початкова освіта, (5) вища освіта і професійна підготовка, (6) ефективність на ринку товарів і послуг, (7) ефективність на ринку праці, (8) розвиненість фінансового ринку, (9) рівень технологічного розвитку, (10) розмір внутрішнього ринку, (11) конкурентоспроможність компаній, (12) інноваційний потенціал. Своєю чергою, кожен зі цих складників представлений низкою внутрішніх властивих їм параметрів – показників [2].

Таким чином, результати цього щорічного моніторингу дозволяють диференціювати країни за частковими параметрами та за інтегральним рівнем конкурентоспроможності національних економік, а, відтак, і рівня їх розвитку й міри привабливості в частині інвестування. Ретельний аналіз індикаторів на загал дає підстави стверджувати, що кожен зі субіндексів, враховуваних в рейтингу, є важливим у сенсі визначення інвестиційної привабливості тієї, чи іншої економіки світу.

З іншого боку, окремі компоненти індексу, як на позицію інвестиційного середовища, видаються менш інформативними. Мова, до прикладу, йде про здоров'я і освіту, ефективність на ринку праці та ін. Ці аспекти, беззаперечно, також важливі, однак доцільніше діагностувати наявність та можливість залучення (у т. ч. з-зовні) потрібного (за обсягами й структурними характеристиками) інтелектуально-кадрового ресурсу.

При тому, проаналізувавши складники Індексу глобальної конкурентоспроможності, можна в непрямий спосіб ідентифікувати такі вагомі й перспективні відносно моніторингу інвестиційного середовища групові характеристики – субіндекси, як інфраструктурний (загальна інфраструктура (інфраструктурні галузі), виробнича й соціальна інфраструктура, середовище бізнесу, інфраструктура ринків, зокрема фінансового, інноваційна, інформаційна, критична, судова, антикорупційна інфраструктура), інституційно-правовий (відповідність господарського законодавства та законодавства в сфері захисту прав власності прогресивним практикам, спроможність влади, зокрема судової системи, відсутність системної корупції, стабільність законодавства та ринкових принципів державного управління і місцевого самоврядування), т. зв. «розвитковий» (наявність чітких трендів до зміцнення конкурентоспроможності національної /

регіональної економіки, особливо на засадах цифрової трансформації та технологічної модернізації, поступу стратегічних і пріоритетних галузей, розвитку суспільства).

Список використаних джерел

1. Country risk map 2023. URL : <https://www.visualcapitalist.com/investment-risk-by-country-map/>.
2. The Global Competitiveness Index. URL : <https://www.imd.org/reports/annual-report/2023/world-competitiveness-center/>.

*Бондаренко С. В., к. п. н., викладач географії,
ВСП «Глухівський агротехнічний фаховий коледж»
Сумського національного аграрного університету, Україна*

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Поглиблення глобальної екологічної кризи у сучасному світі становить загрози як для існування людства так і для функціонування економіки. Зміна клімату, деградація ґрунтів, виснаження родовищ корисних копалин, накопичення відходів, зменшення біорізноманіття – це виклики, що впливають на економічне благополуччя та життєздатність багатьох економічних систем. Гостро постає потреба в соціальних інноваціях як каталізаторах переходу до стійкої екологічної економіки. До соціальних інновацій відносяться нові підходи та моделі, що відповідають екологічним, соціальним і економічним вимогам та сприяють розвитку суспільства.

Більшість наукових досліджень свідчать, що соціальні інновації мають значний потенціал для стабільного, стійкого економічного розвитку. Методологічні й теоретичні основи екологічної освіти представлено в працях О. С. Анісімова, А. А. Вербицького, М. В. Гусева, І. Д. Зверева, М. С. Касимова, Ю. П. Козлова, Б. Т. Лихачова, В. В. Серикова, В. А. Сластеніна та ін. [6]. Під екологічною освітою розуміється процес набуття знань про екологічні проблеми, причини їх виникнення, усвідомлення необхідності їх вирішення [1, 4, 5].

Основний матеріал. Одним із ключових напрямків соціальних інновацій для екологізації економіки є розвиток екологічної освіти в Україні. Вивчення проблем сталого розвитку, формування екологічної компетентності, впровадження освітніх програм з екології – все це сприяє формуванню нового покоління, яке розуміє необхідність ощадливого, економічного використання ресурсів і відповідального ставлення до природи. Саме з юнацького віку закладаються основи екологічного мислення, формується екологічний світогляд людини, виробляються екологічні навички, що в подальшому будуть реалізовані в житті та практичній діяльності [2]. Тому освіта виконує важливу місію, готуючи майбутніх відповідальних громадян, які будуть розвивати екологічну економіку.

Працюючи викладачем географії використовую різні види діяльності, які мають екологічне спрямування:

1) Включення екологічних тем у навчальні програми природничих дисциплін, що дає можливість здобувачам освіти не тільки дізнатися про екологічні проблеми, а й вивчити їх та дослідити. Наприклад, за

допомогою знімків ДЗЗ (дистанційного зондування Землі) дослідити регіони і країни світу з сильним забрудненням, деградацією ґрунтів, масовою вирубкою лісів, проаналізувати проблеми забруднення повітря та води.

2) Інтерактивне навчання та цифрові технології дають змогу використовувати віртуальні лабораторії, онлайн-платформи, відеоуроки та мобільні додатки для екологічної освіти. Наприклад, вже кілька років поспіль здобувачі освіти активно долучають до Всесвітнього дня цифрового прибирання “Word Cleanup Day” разом з мільйонами учасників з 191 країни світу. Саме такі прості дії кожного дозволять розвантажити центри баз даних, на підтримку яких витрачається величезна кількість енергії. Цифрові платформи відкривають вільний доступ до останніх досліджень та інновацій у сфері екології.

3) Дослідницька діяльність здобувачів освіти сприяє більш глибокому розумінню екологічних проблем, усвідомленню загроз та пошуку оптимальних шляхів вирішення. Наприклад, в курсі вивчення дисципліни «Географія: регіони та країни» передбачено декілька досліджень на екологічну тематику: «Відновна електроенергетика в країнах Європи: регіональні особливості та відмінності», «Нове обличчя» Руру – постіндустріальний розвиток: «зелені» міста замість похмурих ландшафтів», «Екологічні виміри економічного зростання в країнах Азії». Вивчаючи дисципліну «Географія: Географічний простір Землі» здобувачам освіти пропонується дослідити такі теми: «Система протидії засухам у своїй місцевості», «Система протидії паводкам, повеням, селям і лавинам в окремих районах України», «Прозорість води у річці (озері, ставку): від чого залежить і чому змінюється?», «Деградовані ґрунти: причини і перспективи використання», «Екологічні та соціальні проблеми густозаселених регіонів світу» [1–2].

Виконання досліджень привчає здобувачів освіти до пошуку нової інформації екологічного змісту, оцінювання та прогнозування екологічних ситуацій, проєктування змін довкілля в майбутньому. Презентація результатів дослідження на конкурсах, конференціях, місцевих заходах та їх обговорення підвищують екологічну грамотність молоді, допомагає відчувати, що їхні знання мають практичне значення та можуть впливати на реальні проблеми.

4) Екологічні заходи та активності є важливою складовою освітнього процесу та гурткової роботи, щороку проводяться акції з прибирання довкілля «Голока» до Всесвітнього дня екологічної освіти [3], висаджування дерев до Всесвітнього дня лісів, очищення берегів річок та озер. Наприклад, участь в акції «Година Землі», «Кожна краплина має значення» до Всесвітнього дня води, «Проблема опустелювання в Україні» до Всесвітнього дня боротьби з опустелюванням і посухою. Завдяки таким

заходам здобувачі освіти безпосередньо долучаються до екологічних активностей і бачать позитивний результат своєї діяльності.

5) Залучення до роздільного сортування сміття та програм з переробки відходів. В закладах освіти нашого міста вже років десять тому запровадити програми з роздільного збору відходів, які включають спеціальні баки для пластику, скла, паперу та органічних відходів. Також більшість закладів торгівлі приймають відпрацьовані батарейки, що спонукає до правильної утилізації гальванічних елементів живлення. Участь у таких програмах дає можливість на практиці навчитися поводженню з відходами, розуміючи важливість повторного використання ресурсів.

6) Співпраця з громадськими організаціями та еко-активістами допомагає отримати сучасні знання з практичного досвіду. Наприклад, участь в міжнародному проєкті «Чистий Глухів» – соціальна кампанія з посилення екологічної свідомості мешканців нашого регіону», який був розпочатий нашими друзями з Польщі. Впродовж кількох місяців зустрічалися учасники проєкту: освітяни м. Глухова та м. Шостки з досвідченими викладачами, екологами-активістами, представниками з благоустрою Польщі.

Лідером проєкту виступила Fundacja VERDA, партнери проєкту мерія міста Торунь (Польща), Національний заповідник «Глухів», ГО «Птаха». Співфінансування проєкту здійснювалося Польсько-Американським Фондом Свободи в рамках програми RITA – «Зміни в регіоні», яку реалізує Фонд «Освіта для демократії». Головна мета – популяризація знань про збереження довкілля, формування екологічної компетентності молодого покоління [5–6].

Програма проєкту включала вивчення таких тем: «Глобальна освіта», «Глобальна дистрибуція товарів», «Цілі сталого розвитку», «Медіаосвіта», «Екологічне виховання на практиці», «Як правильно сортувати сміття» (tu temat Joanny). Всі отримані знання та навички стали в нагоді під час проведення занять [3–4].

7) Співпраця з центром позашкільної освіти, де здобувачі освіти долучаються до екологічних заходів щодо зменшення пластикових виробів, виготовлення екологічних поробок, популяризації використання екологічних товарів. Все це сприяє обговоренню сучасних екологічних тенденцій та поширенню інформації про екологічно відповідальне споживання серед однолітків.

8) Екологічна освіта через STEM (STEAM)-проєкти дає можливість здобувачам освіти створювати прототипи технологій, які знижують негативний вплив на довкілля. Наприклад, побудова систем збирання дощової води, розробка приладів для контролю якості повітря, спостереження за змінами погоди та клімату на прикладі конкретного

населеного пункту. STEM-підходи надають змогу застосовувати свої знання на практиці.

Висновки та пропозиції. Таким чином, екологічна освіта України є важливим компонентом соціальних інновацій, яка може значно підвищити екологічну обізнаність молоді та закласти основи для сталого розвитку економіки країни. Саме освіта забезпечує виховання нового покоління, що здатне робити екологічно свідомий вибір та впливати на суспільство через власні ініціативи та проекти, сприяти розв'язанню глобальних екологічних проблем на місцевому рівні. Подальше забезпечення розвитку екологічної освіти, її вдосконалення та поширення різних видів екологічної діяльності серед молоді сприятимуть екологізації життя та формуванню нової екологічної моделі економіки.

Список використаних джерел

1. Концепція екологічної освіти України URL: <http://surl.li/tradyo> (дата звернення 25.10.2024) – Назва з екрану.
2. Книш І.В. Вплив екологічної освіти та екологічного виховання на становлення екологічного мислення у фахівців-аграріїв. с. 548–553 .URL: <http://surl.li/aeiwvi> (дата звернення 25.10.2024) – Назва з екрану.
3. Всесвітній день екологічної освіти – чому важливо говорити про ековиховання не лише у цей день. URL: <http://surl.li/krgydi> (дата звернення 25.10.2024) – Назва з екрану.
4. Мандрик О. М., Мальований М. С., Орфанова М. М. Екологічна освіта для сталого розвитку. *Екологічна безпека та збалансоване ресурсокористування. Науково-технічний журнал.* 2019. № 1 (19). с. 130–139. URL: <http://surl.li/bfrard> (дата звернення 25.10.2024) – Назва з екрану.
5. Уренова А.С., Клесєвська В.Л. Екологічна освіта і екологічне виховання як шляхи покращення стану довкілля. *Екологічно сталій розвиток урбосистем: виклики та рішення в контексті євроінтеграції України: Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених (ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2–3 листопада 2023 р.).* Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетові. С. 312–315. URL: <http://surl.li/jzqsdi> (дата звернення 25.10.2024) – Назва з екрану.
6. Сулацкова О. Ф. Екологічна система освіти і виховання як ефективний шлях формування екологічної культури. URL: <http://surl.li/elrztq> (дата звернення 25.10.2024) – Назва з екрану. с. 37–40.

*Валінкевич Н. В., д. е. н., професор,
Бовсуновський Д. І., магістрант,
Поліський національний університету, Україна*

СУТНІСТЬ ТА ЗАВДАННЯ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У сьогодишньому невизначеному економічному бізнес-середовищі та зростаючій конкуренції вкрай важливо визначити пріоритетність інвестиційної привабливості, щоб забезпечити успіх підприємств. Для будь-якого бізнесу залучення інвестицій є вирішальним фактором, який дозволяє розширювати виробничі потужності, впроваджувати інновації та вивчати нові ринки. Водночас інвестори шукають компанії, які демонструють високий рівень стабільності, прозорості та потенціал довгострокового зростання. У розпал технологій, що розвиваються, і зростаючих нормативних вимог підприємства повинні скоригувати свої підходи, щоб забезпечити фінансування [1]. Основні етапи історичного розвитку теоретичних підходів щодо формування інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання представлено нижче [2–3]:

1. Початковий етап (XVIII–початок XIX ст.). У цей період формуються перші уявлення про капітал та інвестиції на основі класичної економічної теорії Адама Сміта та Давида Рікардо. Основна увага приділялася ролі капіталу як рушійної сили економічного розвитку, проте поняття інвестиційної привабливості ще не було чітко визначене.

2. Неокласична теорія (кінець XIX–початок XX ст.). Представники неокласичної школи, зокрема Альфред Маршалл, акцентували увагу на впливі пропозиції та попиту на інвестиції, рентабельність і прибутковість підприємств. З'явилися перші спроби оцінити інвестиційну привабливість через ефективність використання ресурсів.

3. Етап розвитку фінансових теорій (середина XX ст.). Теорії інвестиційної привабливості отримали подальший розвиток завдяки роботам Джона Кейнса, який підкреслював важливість очікувань інвесторів і впливу держави на інвестиційні процеси. Модель "вартість грошей у часі" та теорія дисконтованих потоків капіталу стали основою для сучасних методів оцінки інвестицій.

4. Теорія агентських відносин (1970-1980-ті роки). У цей період зростає увага до корпоративного управління і його ролі в підвищенні інвестиційної привабливості підприємств. Відносини між менеджментом і власниками капіталу розглядаються з точки зору ефективності прийняття рішень, прозорості та захисту інтересів інвесторів.

5. Інституційні та поведінкові теорії (1990-ті роки). Акцент зміщується на вивчення ролі інституційного середовища та регуляторної політики.

Інвестиційна привабливість починає залежати не лише від фінансових показників, а й від стабільності законодавчої бази, захисту прав інвесторів та корпоративної етики.

6. Сучасний етап (XXI ст.). Інвестиційна привабливість підприємств сьогодні визначається багатьма факторами: стійкістю до ризиків, дотриманням екологічних стандартів (*ESG*-фактори), впровадженням інновацій і цифрових технологій. Значну роль відіграють також соціальна відповідальність бізнесу та розвиток стійких моделей управління. Кожен етап розвитку теорії інвестиційної привабливості відображає зміну умов на ринку і пріоритетів у поведінці інвесторів.

Поняття «інвестиційної привабливості» є предметом дискусій серед науковців, оскільки воно багатогранне та складне. У різних дослідженнях наголошується на відмінних аспектах – від фінансової стійкості підприємства до впливу інституційних та регуляторних факторів. Деякі дослідники зосереджуються на внутрішніх показниках ефективності бізнесу, тоді як інші беруть до уваги зовнішні фактори, такі як ринкові умови та державна допомога. Різноманітність підходів, що використовуються для визначення інвестиційної привабливості, ускладнює створення комплексного визначення, яке охоплює всі найважливіші аспекти. Як наслідок, кожне визначення охоплює унікальні характеристики окремої галузі чи ринку, що призводить до плутанини в його тлумаченні.

За результатами проведеного дослідження вважаємо за доцільне стверджувати, що інвестиційна привабливість підприємства – це комплексна характеристика, що відображає його здатність залучати стабільний, прибутковий, довгостроковий капітал з урахуванням рівня ризику, конкурентоспроможності та потенціалу зростання. Вона будується на основі фінансових показників, операційної ефективності, інноваційного потенціалу та здатності компанії адаптуватися до ринкових змін і реагувати на зовнішні виклики.

Інвестиційна привабливість передбачає створення сприятливого інвестиційного клімату через розвиток стратегічного партнерства, відповідальне управління ресурсами та посилення конкурентних переваг. Окрім економічних чинників, важливими є соціальна відповідальність та екологічна стійкість, оскільки вони підвищують вартість компанії в очах інвесторів. У довгостроковій перспективі інвестиційна привабливість визначається здатністю компанії не лише генерувати високі прибутки, а й мінімізувати ризики та сприяти сталому розвитку [3]. Вважаємо, що інвестиційна привабливість є визначальним фактором для забезпечення стабільного та ефективного розвитку суб'єкта господарювання, виявляючи йому змогу забезпечити потрібні ресурси, забезпечити зростання конкурентоспроможності та сприяти інноваційному зростанню.

Метою підвищення інвестиційної привабливості компанії є забезпечення стабільного залучення капіталу для розвитку та зростання компанії. Це створює умови для підвищення конкурентоспроможності, оптимізації бізнес-процесів та впровадження інновацій. Іншим важливим аспектом є зниження ризиків та забезпечення довгострокової фінансової стабільності, що дозволяє компаніям підтримувати довіру інвесторів. Загалом, створення інвестиційної привабливості спрямоване на зміцнення ринкових позицій компанії та максимізацію її вартості [2]. Основні завдання формування інвестиційної привабливості підприємства наступні [1–3]:

1. Забезпечення фінансової стабільності. Поліпшення фінансових показників підприємства, зокрема прибутковості, ліквідності та платоспроможності, що гарантує стабільність і довіру з боку інвесторів.

2. Оптимізація операційних процесів. Підвищення ефективності виробничих і управлінських процесів, зниження витрат і підвищення продуктивності для збільшення рентабельності та конкурентоспроможності.

3. Зниження ризиків та управління ними. Впровадження ефективних методів оцінки та управління ризиками, включаючи фінансові, ринкові та операційні ризики, для захисту інвестицій і стабільного зростання.

4. Розвиток інноваційного потенціалу. Створення та впровадження нових продуктів, технологій і бізнес-моделей для забезпечення довгострокового розвитку і підвищення конкурентоспроможності на ринку.

5. Підвищення прозорості та покращення управління. Забезпечення відкритості та прозорості бізнес-процесів, впровадження високих стандартів корпоративного управління для зміцнення довіри інвесторів і партнерів.

6. Забезпечення відповідності екологічним стандартам. Виконання вимог щодо екологічної стійкості та соціальної відповідальності, що підвищує репутацію компанії та привабливість для екологічно свідомих інвесторів.

7. Підвищення привабливості для іноземних інвесторів. Процес формування інвестиційної привабливості також ставить перед собою завдання підвищення привабливості підприємства для іноземних інвесторів, що може сприяти залученню іноземних капіталовкладень.

Таким чином, інвестиційна привабливість є важливим фактором для довгострокового розвитку підприємств, оскільки визначає їхню здатність залучати капітал для досягнення стратегічних цілей. Високий рівень інвестиційної привабливості не тільки забезпечує компаніям доступ до стабільного фінансування, але й дозволяє їм розширювати свою діяльність, впроваджувати інновації та ставати більш конкурентоспроможними на ринку. Це сприяє ефективному управлінню ресурсами та фінансовій стабільності в умовах мінливого ринкового середовища. Інвестиційна

привабливість – це не лише показник фінансового успіху компанії, але й відображення її здатності адаптуватися та розвиватися з часом.

Список використаних джерел

1. Гришова І. Ю., Стоянова-Коваль С. С. Аналітичне забезпечення економічного розвитку підприємств з позицій інвестиційної привабливості. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2015. № 2 (2). С. 195–203.
2. Ковальчук С. В., Гвоздецька І. В. Комплексний підхід до оцінювання інвестиційної привабливості машинобудування: монографія. Хмельницький: ХНУ, 2021. 214 с.
3. Ситник О. В. Економічна сутність інвестиційної привабливості підприємства та її характеристики. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 23. С. 127–130.

Валуєв Р. Г., к. п. н.,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Україна

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ СІМЕЙНОЇ (ДОМАШНЬОЇ) ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ: ПОГЛЯД БАТЬКІВ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Сімейна освіта є визнаною в Україні формою здобуття освіти разом з інституційними формами, екстернатом та педагогічним патронажем. Її особливістю є відповідальність батьків за якість освіти [1]. Це відлякує більшість батьків від переходу, проте досить багато з них, які хочуть уникнути проблем невибіркових соціальних контактів, булінгу, жорсткого диктату шкіл та освітніх програм обирають цю форму. На нашу думку, її розвиток певною мірою пов'язаний з розвитком територій, оскільки шляхи подолання проблем пов'язані з багатофункціональним підходом до сталого розвитку соціуму та соціальними інноваціями для екологізації економіки.

Аналіз останніх досліджень. Розуміння важливості сімейної (домашньої) форми освіти обумовили низку наукових розвідок. Зокрема, І. Ахновська запропонувала класифікацію причин переходу на сімейну форму здобуття освіти та здійснила інші дослідження в цій сфері, І. Прокоп обстежила різні форми альтернативної освіти в Україні [2], Л. Шабасєва вивчила особливості хоумскулінгу, Т. Свиридова проаналізувала підготовку фахівців сімейної освіти в Канаді [3]. Разом з цим, поки що не узагальнено наявні проблеми запровадження сімейної форми здобуття освіти.

Основний матеріал. Згідно чинного законодавства, батьки можуть обирати сімейну форму здобуття освіти відповідно до інтересів, здібностей, потреб, мотивації, можливостей і досвіду їхніх дітей, що ґрунтується на конституційному праві на освіту [4]. Заклад загальної середньої освіти відповідної території обслуговування «не може відмовити в зарахуванні особи на сімейну (домашню) форму» (п. 3 розділу III відповідного Положення) [1].

Освіта за цієї форми здобуття відбувається з індивідуальним планом, який розробляють педагогічні працівники у взаємодії зі здобувачем освіти, узгоджують батьки та затверджує керівник закладу освіти. Останній також «забезпечує реалізацію індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти шляхом розроблення індивідуальних навчальних планів..., організації та проведення консультацій, надання доступу здобувачам освіти до безкоштовного користування ... літературою бібліотечного фонду, навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною інфраструктурою закладу» [1]. Він ознайомлює здобувачів освіти, їх батьків із порядком організації відповідної індивідуальної форми здобуття освіти, здійснює контроль за виконанням освітніх програм закладу освіти.

Ми брали участь у «Конференції сімейної освіти УНАСО» у жовтні 2023 р., в ході якої організатори забезпечили узагальнення батьками, що впроваджують домашню освіту, проблем її реалізації та шляхи їх подолання. Пріоритетними напрямками подолання проблем учасниками визначено, зокрема, розвиток територіальних осередків прихильників сімейної та дистанційної освіти, створення відповідних технологічних хабів у громадах. У багатьох територіальних громадах утворено осередки прихильників домашньої освіти, які поступово формують і ринок відповідних освітніх послуг.

Нами під час аналізу проблем сімейної освіти використано критерії «суб'єкт, який в першу чергу потерпає від проблеми: дитина, батьки, суспільство», а також критерій «природа проблеми» (педагогічна, організаційна, фінансова). Зрозуміло, що велика частина запропонованих формулювань проблем не дозволяє однозначної інтерпретації, проте ми врешті наважилися наступним чином їх кластеризувати (формулювання учасників конференції збережені).

Кластер недоліків, від яких потерпає дитина:

- 1) відповідальність на дитині (в альтернативній школі);
- 2) важко «розшколитися» дітям;
- 3) слабка мотивація дитини;
- 4) діти відчувають себе «білою вороною»;
- 5) важко проходить процес сепарації.

Кластер недоліків, від яких потерпають батьки:

- «персональні складнощі»
- 6) підвищена відповідальність батьків;
 - 7) завелика постійна відповідальність на батьках, неможливість поділити її;
 - 8) страшно виходити з зони комфорту;
 - 9) докори сумління;
 - 10) страхи батьків;
 - 11) важливість бути вірним своїм принципам;
 - 12) батькам складно приймати свою не ідеальність;
 - 13) нема у батьків відпочинку;
 - 14) страх передати дитині свої недоліки;
 - 15) недостатньо ресурсів для відновлення;
 - 16) ресурс не вистачає навичок створити процес;
 - 17) ПМС, токсикоз, хвороби, пологи, недосипання.
 - 18) необхідність батькам долучатися до навчання;
 - 19) поєднання ролі мами та наставника/вчителя;
 - 20) потрібно бути мультикомпетентним, багатозадачним;
 - 21) самоорганізація батьків, «тримати» дисципліну;
 - 22) необхідність батькам боротися з собою;

- 23) важко «розшколитися» батькам;
- 24) важко не переносити «школу» до дому;
- 25) відчуття (чи позиція) «не хочу бути вчителем для своєї дитини»;
- 26) страхи щодо організації процесу навчання;
- 27) лякає, що не вистачить часу;
- 28) особливо важко, якщо у сім'ї є лише мама або тато;
- 29) порівняння з іншими дітьми як стрес-фактор;
- 30) страх відставання дітей;
- 31) емоційне вигорання («школа 24/7»);
- 32) брак ресурсу сили;
- 33) брак ресурсу особистого навчання батьків;
- 34) необхідність навчатися самим батькам;
- 35) небажання батьків вчитися, шукати творчі підходи;
- 36) важко навчитися довіряти дитині;
- 37) складно не завищувати вимоги до дітей;
- 38) складно не перенавантажити дитину «класними» ідеями;
- 39) протиріччя між двома батьками дитини з різними поглядами на СО;
- 40) мамі не вистачає помічниці по дому;
- 41) звуження реалізації мами у кар'єрі;
- 42) батькам не вистачає підтримки спільноти однодумців.

Кластер недоліків, від яких може потерпати суспільство або коли (мікро)соціум постає джерелом складнощів.

- 43) неадекватне сприйняття оточення;
- 44) родичі не розуміють, «біла ворона», засудження суспільства, тиск стереотипів;
- 45) відсутність однодумців і кола спілкування;
- 46) важко знайти групу підтримки;
- 47) немає часу на створення спільноти;
- 48) брак досвіду соціальної взаємодії;
- 49) створення штучних комфортних умов («бульбашка»);
- 50) брак контактів для соціалізації дитини;
- 51) не завжди є змога мати спільноту для дітей (друзі ходять до школи);
- 52) нестача простору для спілкування дітей на СО;
- 53) друзі школярі обирають гаджети замість живого спілкування;
- 54) тиск з боку працівників освіти;
- 55) нема свободи від обов'язкової атестації;
- 56) пошук школи для атестації;
- 57) обов'язкова прив'язка до програми;
- 58) проблема дати ту інфу, що знадобиться на атестації;
- 59) місцева влада не готова до змін;
- 60) втручання шкільної системи та інших служб;

61) складності в спілкуванні зі школою тиск на батьків та дітей від вчителів та директорів;

62) недосконале законодавче підґрунтя;

63) не маємо державної підтримки.

64) страхи перед законом, потреба виправдовуватись, що не маргінал.

Кластер педагогічних складнощів:

65) педагогічне дилетантство, аматорство;

66) нестача спеціалістів альтернативного підходу навчання дітей на СО;

67) складність у виборі системи, програми навчання;

68) відсутність програм/контенту;

69) відсутність методик;

70) нестача якісних ресурсів українською мовою;

71) нестача різноманітних місць для освіти, пізнання, зацікавленості (освітні центри, музеї...);

72) складності при виборі інформаційних джерел українською;

73) зменшувати "планку", якщо дитині складно;

74) те, що працює з однією дитиною, не працює з іншою;

75) багатопредметність у старшій школі;

76) навчання різновікових дітей;

77) атестації в школі, оцінювання, брак свободи;

78) стримати бажання батьків розвивати дитину відразу в усіх напрямках.

Кластер організаційних складнощів:

79) тиск програми, дурна робота;

80) нестача часу на себе, на дітей;

81) невпевненість у своєму професіоналізмі;

82) брак ресурсу часу;

83) результат неможливо побачити відразу (страх помилитися, не впоратися або зробити недовільно);

84) баланс між дисципліною та свободою

85) обмеженість місць для прогулянок (заміновані території).

Кластер фінансових складнощів:

86) фінансові ресурси в організації побуту;

87) матеріальна обмеженість у виборі якісної альтернативної школи;

88) фінансова недостатність;

89) працює один із батьків (молодші діти);

90) підвищена відповідальність стикається з обмеженістю ресурсами.

Висновки та пропозиції. Таким чином, спочатку нами здійснено формальний аналіз, під час якого проблеми, відрефлексовані учасниками конференції, кластеризовані залежно від суб'єкту (діти, батьки,

суспільство) та залежно від її природи (педагогічні, організаційні, фінансові).

На другому етапі змістовний аналіз проблем сімейної освіти дозволяє серед кластеру труднощів для батьків виокремити персональні складнощі (№ 6–17 у вищезазначеному переліку), складність брати роль вчителя (№ 18–35), міжособистісні складнощі в родині (№ 36–39), організаційні складнощі (№ 40–42). Серед недоліків сімейної освіти, від яких може потерпати суспільство або коли (мікро)соціум постає джерелом складнощів можна виокремити неадекватне сприйняття оточення (№ 43–49), брак контактів для соціалізації дитини (№ 50–53), тиск з боку освітян (№ 54–61), недосконала законодавча база (№ 62–64).

Подальші дослідження мають сфокусуватися на дослідженні переваг та перспектив впровадження сімейної форми здобуття освіти, на її ефективності та рівні задоволеності всіх учасників освітнього процесу, на впливі сімейної освіти на ринок освітніх послуг, культурний та соціальний розвиток відповідних територій.

Список використаних джерел

1. Положення про індивідуальну форму здобуття загальної середньої освіти: затверджено Наказ Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2016 р. № 8 (зі змінами та доповненнями)

2. Прокоп І.С. Альтернативна освіта як особливе явище у наданні якісних освітніх послуг. Якісна освіта в Україні: тенденції, проблеми, перспективи. Чернівці: 2017. С. 102–104.

3. Свиридова Т.І. Підготовка фахівців сімейної освіти в Канаді для забезпечення освітнього процесу в умовах сучасних викликів. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* С. 959–961.

4. Валуєв Р.Г. Загальна характеристика конституційного права на освіту. *Наук. вісн. Херсонського держ. ун-ту. Серія: юридичні науки*. 2014. Вип. 1. Том 1. С. 49–54. URL: http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo01/part_1/09.pdf

Valcheva Elena, Ph.D., Assist. Prof.,
Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria

DEVELOPMENT OF ELECTRONIC COMMERCE IN BULGARIA

Trade is a constantly developing process related to the exchange of goods and services. In the conditions of digitalization, merchants have the opportunity to reach new markets and customers through e-commerce. It eliminates spatial limitations, ensures constant accessibility, cuts costs, optimizes the buying and selling process, personalizes shopping, and more.

The main objective of the report is, by analyzing and synthesizing empirical resources, to examine the development of e-commerce in Bulgaria for the period 2004-2023, drawing conclusions on this basis.

Nature of the trade. Trade is the foundation of the economy, through it the exchange of resources, production and goods takes place. In scientific works, T. Filipova emphasizes that trade is, in principle, a process related to the exchange of goods and services between two or more countries [1]. The author emphasizes that "the main function of trade is to carry out commodity circulation" [2]. A key objective of trading is to make a profit. According to the way of organizing the activity, T. Filipova notes that "non-store trade" is gaining more and more importance in modern methods of carrying out goods exchange [3].

Electronic commerce in Bulgaria. The development of business processes in modern times is shaping e-commerce. The definition offered by S. Petrova categorically clarifies the essence, role and functions of electronic commerce. The author presents it as a form of business transaction that takes place through electronic (on-line) exchange of goods and services via the Internet or other networks [4]. As a relatively new form of commerce, various models are observed in electronic commerce: e-store; platforms offering goods and services; e-auctions etc. Regardless of the model by which merchants carry out their transactions, they encounter a number of difficulties, which are related to both internal and external factors of the commercial enterprise. In turn, consumers have their own preferences and view of where and how to make their purchases. Figure 1 presents data on persons who bought goods and services on the Internet for personal purposes in Bulgaria, distributed by region during the period 2004-2023 in %.

From Figure 1 it is clear that with the development of information technologies and the entry of the Internet into everyday life, the purchases of goods and services for personal purposes also increase. The period can be divided into two conditional periods: 2004-2013 and 2014-2023. During the first period (2004-2013) a significant amplitude is observed between the northwestern and southeastern regions, which have the lowest values (0.6 %)

and the southwestern region, which has a value of 1.4%, or twice the value. This means that at the beginning of the introduction of e-commerce, there was a significant contrast in ordering on the Internet. During the first, the values ranged from 0.4 to 10.0%, with a gradual increase observed. In 2013, the growth rate remained relatively the same for all regions, with the South-West region at 18.9% and the South-East at 9.1%.

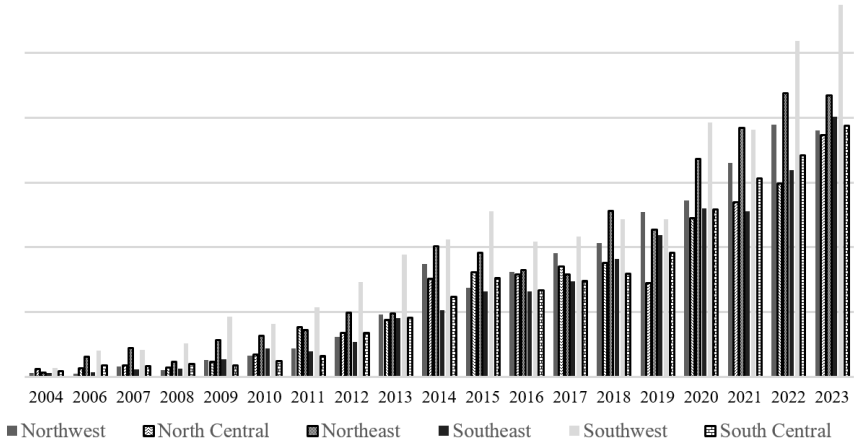

Fig. 1. Persons who bought goods and services on the Internet for personal purposes in Bulgaria distributed by region in the period 2004 – 2023 in %.

Source: NSI, 2024.

The second period is characterized by a significant increase in Internet orders for the entire country. Already in the first year, the northwestern region reached values of 17.4% and ranks third after the southwestern (21.2%) and northeastern (20.1%). In 2019, the northwestern region reached the top position with 25.4%. The comparison between the beginning of the second period and its end shows that the purchase of goods and services on the Internet for personal purposes in Bulgaria has doubled. The values that have been reached are around 40%, in the South-West region it rises to 57%. Reasons for the increase in indicators from 2020–2023 is the introduction of measures related to the COVID-19 pandemic. As for the distribution of persons who bought goods and services on the Internet for personal purposes for the period 2004-2023, there are no significant gender differences between women and men in Bulgaria. The smooth increase in electronic orders for the considered period can be attributed to the following advantages of this type of trade. The main advantages can be noted: the flexibility to shop from any place with the only condition of having internet coverage, the convenience of shopping from the comfort of home, the accessibility of the platform 24 hours, 7 days a week. This is a key advantage

that allows users to have more free time for recreation and relaxation. User personalization by aggregating data about user preferences. Additional Loyalty Promotions. Offering free shipping up to a certain order amount.

From the point of view of the settlements where the buyers live – cities or villages. Cities have a significant advantage. The following figure presents data on persons who bought goods and services on the Internet for personal purposes for the period 2004–2023 in Bulgaria, %.

From the data presented in Figure 2, it follows that the persons who buy goods and services on the Internet for the considered period in Bulgaria mostly live in the cities. This can be due to the following reasons: mainly the urban population, aging residents in the villages, not good coverage of the Internet network in some hard-to-reach areas, poor infrastructure and others. The relationship between the listed factors and e-commerce is right. Improving access to the Internet in small towns, as well as increasing the computer literate population should increase online shopping. In addition, it can be pointed out that due to the lack of physical stores of certain goods in villages and smaller towns, one can talk about a "competitive advantage" [5] of electronic stores over physical ones.

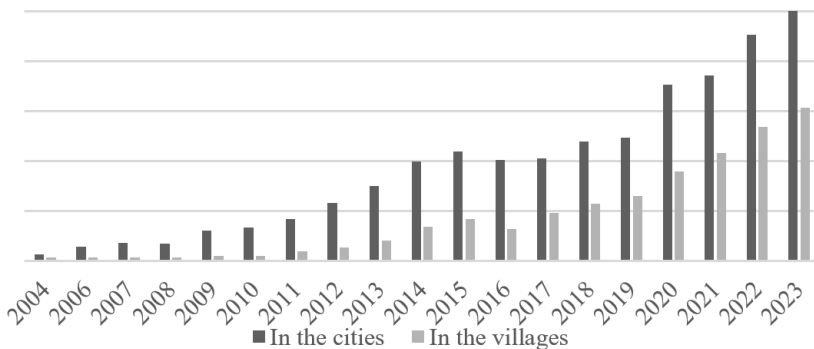

Fig. 2 data on persons who bought goods and services on the Internet for personal purposes for the period 2004–2023 in Bulgaria, %

Source: NSI, 2024.

When it comes to infrastructure and support, it is key for both e-commerce and brick-and-mortar. In the first case, the implementation of fast and reliable delivery to the end users played an important role for subsequent orders that the customer would make. That's why a well-organized logistics process is key to the trader's image. Other factors that influence online sales, according to data from the National Statistical Institute (NSI), is the desire of consumers to shop this way. According to data from the Institute, consumers indicate the following as reasons for not using this method for purchasing goods and services:

preferences to shop in a physical store; uncertainty in their skills to deal with online shopping; the cost of delivery; the order processing and delivery time; the reliability of payment and the processing and storage of personal data; return of goods and corresponding refunds; merchant feedback and more.

Conclusions, fast-paced lifestyles, global trends in the development of commerce are factors that contribute to the evolution of e-commerce. The following should be considered as more important findings and conclusions from the considered development of e-commerce in Bulgaria:

During the period under review, there has been a steady increase in trade that takes place online.

The population that makes purchases via the Internet lives mainly in cities. In this regard, the delay in the development of rural areas, the technical security of the population, access to the Internet are prerequisites for limiting e-commerce.

The development of traditional and e-commerce should be oriented towards increasing customer satisfaction, in terms of product quality, place, time and way of actual sales and purchase and provision of additional services. At the same time, traders need to optimize their activities to respond to competition and market developments.

E-commerce plays a key role in modern trade, therefore traders must analyze and forecast the development of the market situation well.

References

1. M. Bozhimova, S. Petrova, S. Iliyehovski, P. Midova, & T. Filipova, Introduction to Trade, Faber, 2014, p. 10, p. 19, p. 39, p. 242.
2. Midova, P., Perkov, V. Competitiveness of commercial business, 2018, Svishtov: "Tsenov".
3. National Statistical Institute (NSI), 2024.

*Грабар І. Г., д. т. н., професор,
Дубовик Д., аспірант,
Поліський національний університет, Україна*

УПРАВЛІННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ РЕАБІЛІТАЦІЇ У ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Сучасний світ вимагає – дії. Дії, які задовольняють потребу зараз і вирішують конкретну проблему для конкретної людини, яка проживає в конкретній територіальній громаді. Так стається, що людина з тих чи інших обставин повинна використовувати засоби реабілітації призначені для людей з інвалідністю або травмованих осіб. Це в свою чергу вимагає від конкретної людини додаткових зусиль, а від територіальних громад адаптацію життєдіяльності та реабілітації. Щоб побудувати ефективну систему реабілітації та протезування, треба мислити локально.

Ефективне функціонування системи реабілітації та протезування в Україні вимагає детального аналізу потреб на місцевому рівні. Замість створення універсальної моделі для всієї країни, необхідно розробляти індивідуальні рішення для кожної громади, враховуючи її специфіку та обсяг потреб. Такий підхід дозволить оптимізувати використання ресурсів та забезпечити максимальну доступність послуг для населення. Ключові принципи розвитку мережі реабілітаційних та протезних служб включають таке: початок з потреб громади (будь-які зміни в системі мають починатися з оцінки потреб конкретної громади, що дозволить визначити необхідний обсяг послуг, кількість фахівців та оптимальне розташування закладів), інтеграція в існуючу систему охорони здоров'я (реабілітаційні центри мають бути інтегровані в багатoproфільні лікарні, що дозволить забезпечити безперервність надання медичної допомоги та оптимізувати використання ресурсів), компактність та доступність (реабілітаційні та протезні послуги мають бути доступними для всіх верств населення, тому заклади мають бути розташовані в доступності для пацієнтів, а обсяг послуг має відповідати потребам громади), міждисциплінарна співпраця (ефективна реабілітація вимагає співпраці фахівців різних галузей: лікарів, психологів, соціальних працівників тощо), індивідуальний підхід (кожен пацієнт має отримати індивідуальну програму реабілітації, яка враховує його особливості та потреби).

Подальший розвиток системи реабілітації пов'язаний з такими напрямками діяльності: розробка типових моделей реабілітаційних центрів (створення типових моделей для різних типів громад з урахуванням їх особливостей та ресурсних можливостей), створення єдиної інформаційної системи (розробка єдиної інформаційної системи, яка об'єднає дані про потреби населення, наявні ресурси та надані послуги), підвищення

кваліфікації фахівців (організація систематичної підготовки та перепідготовки фахівців у галузі реабілітації та протезування), залучення громадських організацій (активне залучення громадських організацій до надання реабілітаційних послуг та захисту прав осіб з інвалідністю), створення системи фінансування (розробка ефективної системи фінансування реабілітаційних послуг, яка забезпечить їхню доступність для всіх верств населення).

Водночас потрібно думати не тільки, як полегшати життя людини, яка пересувається в кріслі колісному, а і вести напрямком розробок в напрямку вертикалізації та функціонування людини застосовуючи екзоскелети та проведення відповідних реабілітаційних заходів. Зняття динамометричних показників постраждалої людини може показати допустиме навантаження, яке людина може безпечно переносити в період реабілітації або в період експлуатації засобів реабілітації. Тобто, отримавши динамометричні показники конкретної людини ми повинні забезпечити її тими засобами реабілітації та прописати таку програму реабілітації, яка дозволить потерпілому щоденно крок за кроком вертатись в самостійне життя.

Отже, для створення ефективної системи реабілітації та протезування в Україні необхідно перейти від централізованого підходу до децентралізованого, з фокусом на потреби конкретних громад, забезпечити інтеграцію реабілітаційних послуг в систему охорони здоров'я, створити умови для розвитку міждисциплінарної співпраці, забезпечити доступність та якість реабілітаційних послуг.

Список використаних джерел

1. Апанасенко Г.Л., Попова Л.А., Магльований А.В. Санологія (медичні аспекти валеології): підручник. Львів, ПП — Кварт, 2011. – 303 с.
2. Відновлювальні засоби працездатності у фізичній культурі і спорті: підручник / І.О.Ячнюк, О.О.Воробйов, Л.В.Романів, Ю.Б.Ячнюк та ін. – Чернівці: Книги – XXI, 2009. – 432 с.
3. Соколовський В.С., Романова Н.О., Юшковська О.П. Лікувальна фізична культура: підручник. Одеса: Одес. держ. мед. ун-т, 2005. – 234 с.
4. Партико З.В. Наука, псевдонаука, паранаука й інженерні вчення. *Бюлетень ВАК України*. 2010. № 9. С. 39–43.
5. Основи наукових досліджень: конспект лекцій / укладач Е. В. Колісніченко. – Суми : Сумський державний університет, 2012. – 83 с.

*Гриб Й. В., д. б. н, професор,
Національний університет водного господарства та
природокористування, Рівне, Україна,
Ковальчук С. В., к. с.-г. н.,
Відокремлений структурний підрозділ «Рівненський
технічний фаховий коледж НУВГП», Україна,
Калько А. Д., д. геогр. н., професор,
Національний університет водного господарства та
природокористування, Рівне, Україна,
Багнюк О. М., старший викладач Національний університет водного
господарства та природокористування, Рівне, Україна,
Калько Л. С., викладач,
Відокремлений структурний підрозділ «Рівненський
технічний фаховий коледж НУВГП», Україна*

ДО ФОРМУВАННЯ РІЧКОВОЇ МЕРЕЖІ УКРАЇНИ

Водне середовище річкової системи України перебуває у складній екологічній ситуації, що визначається кількома ключовими факторами: забрудненням недостатньо-очищеними стоками нижче урбанізованих територій; трансформацією русел і заплав; зниженням чисельності проміжних екотонів; погіршенням природної кормової бази за фітопланктоном і бентосними організмами; замуленням русел; ліквідацією зимувальних ям і погіршенням шляхів кормових і нерестових міграцій [1].

Крім того, водне середовище України стикається із серйозним викликом через викиди з урбанізованих і с/г територій, які значно впливають на якість води в річках та інших водоймах. Згідно з даними, близько 70% домішок, які потрапляють у водойми, походять від комунальних і зливових стічних вод з урбанізованих територій, а 20% – надходять із с/г угідь [2].

У Національній доповіді про стан навколишнього природного середовища України у 2021 р. зазначається про факт забруднення річок, проте говориться і про відсутність конкретних заходів для відновлення стану водних ресурсів [3]. Нові стратегії відродження та охорони річкової мережі потребують наукового обґрунтування і системних заходів, що враховують специфіку кожного регіону.

Наприклад, щодо питного водопостачання великих міст, таких як Київ, існує обґрунтований ризик використання через військові дії чи аварійні ситуації в електромережі лише одного водозабору, наприклад, Десянського. Це може призвести до перевантаження і надмірного використання водних ресурсів і підвищення вразливості системи [4].

У міських агломераціях формуються біологічні бар'єри домішок, які стають причиною гарячих точок забруднень. Особливо це стосується солей важких металів, органічних і біогенних домішок, а також нафтопродуктів. Україна стикається з важливим негативним фактором в управлінні водними ресурсами: відсутністю систематичного очищення зливових вод міських поселень від забруднюючих речовин [5]. Зрозуміло, що постійне очищення зливових вод є ключовим елементом в ефективному управлінні водними ресурсами та забезпеченні їх сталого використання. Отож, на підставі таких припущень, нами було проведено аналіз складу домішок у стічних водах басейнів низки річкових водойм, зокрема річок Тетерів і Ворскла (табл. 1), у результаті чого виявлено відмінності в характері забруднення та впливу домішок на водні ресурси обох басейнів.

Таблиця 1

**Формування складу домішок річкової води
поліських і лісостепових районів України**

Лімітуюче забруднення та джерела їх надходження	Складові поверхневого та річкового стоку, питома вага			
	Стічні води	Зливові води з урбанізованих територій	Поверхнево-схилувий стік	
			з с.-г. угідь	з непорушених територій
Полісся, басейн р. Тетерів				
Річний стік води, млн. м ³ /рік	106,8	44,8	118,10	90,1
Органічний вуглець, питома вага, $C_{орг}$	0,034	0,913	0,048	0,005
Фосфор мінеральний, P	0,386	0,324	0,256	0,032
Азот амонійний, NH_4	0,784	0,040	0,173	0,004
Завислі речовини	0,030	0,631	0,332	0,070
Загальна питома вага внесення домішок	0,280	0,528	0,184	0,010
Лісостеп, басейн р. Ворскла				
Річний стік води, млн. м ³ /рік	82,0	94,5	482,8	76,3
Органічний вуглець, питома вага, $C_{орг}$	0,172	0,400	0,407	0,020
Фосфор мінеральний, P	0,360	0,210	0,425	0,006
Азот амонійний, NH_4	0,010	0,710	0,200	0,003
Завислі речовини	0,040	0,634	0,341	0,30
Загальна питома вага внесення домішок	0,270	0,380	0,336	0,017

Для річки Тетерів є характерним високий вміст органічного вуглецю, мінеральних форм фосфору, азоту амонійного та завислих речовин у

стічних водах. Важливим аспектом є те, що питома вага впливу домішок річки Тетерів визначається наступним чином: за рахунок стічних вод цей вплив становить 28%, тоді як зливові води дають найбільший внесок у 53%. Варто відзначити, що поверхнево-схиловий стік із с/г угідь також сприяє забрудненню водотоків, причому його питома вага складає аж 18%. Зазначимо, що твердий стік злизових вод характерний великим вмістом зависів, який становить біля 96%.

Щодо басейну річки Ворскла, то тут спостерігається подібна ситуація, хоча й з іншою динамікою впливу. За рахунок стічних вод цей вплив становить 27% і він аналогічно річці Тетерів характеризується значними об'ємами забруднень. Результати проведеного аналізу підкреслюють необхідність впровадження ефективних заходів для зменшення викидів і покращення якості водних ресурсів у досліджених річкових басейнах.

Натомість, важко переоцінити вплив злизових вод з урбанізованих територій, що є значно меншим і складає всього 38% домішок. А наразі, величезного вкладу до загальної концентрації забруднюючих речовин додають потокові води атмосферних опадів із с/г угідь (33,6%). Варто відзначити, що природний стік домішок виявився відносно невеликим, складаючи лише кілька відсотків.

Розуміння загальної екологічної ситуації в річковій мережі потребує аналізу кількох ключових факторів [6]. Буферні властивості водного середовища, закислення, спричинене сольовим фоном, та токсичність, викликана йонами важких металів, взаємодіють, формуючи складний образ екологічних умов. Також важливо враховувати процеси самоочищення водойм, оскільки вони впливають на загальну стабільність екосистем і якість водних ресурсів.

Надзвичайно невпорядкованою є система внесення пестицидів, мінеральних добрив та інших засобів захисту рослин у сільському господарстві, що є суттєвим чинником забруднення водойм прилеглих до угідь. Для захисту водних екотонів від впливу неконтрольованого ведення сільського господарства необхідно посилити контроль за дотриманням усіх регламентів із ведення сільського виробництва задля збереження та відновлення біорізноманіття.

Список використаних джерел

1. Гриб Й. В. Екологічна оцінка стану річкових басейнів рівнинної частини території України (охорона, відновлення, управління). Рівне. 2000. 405 с.
2. Кривцова В., Куклінська М., Красінська О., Йоргенсен С. Річкові екосистеми під антропогенним тиском: ідеї для відновлення та управління. *Екологічна інженерія*. 2016. №91. С. 640-652. doi: <http://surl.li/egfsji>.

3. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища України у 2021 р. URL: <http://sur1.li/iluhhx> (дата звернення: 18.07.2024).

4. Гриб Й. В., Клименко М. О., Сондак В. В., Войтишина Д. Й. Моніторинг природокористування та стратегія реабілітації порушених річок і озерних екосистем. Рівне. Вісник НУВГП. 2015. 424 с.

5. Левківський С. С., Падун М. М. Рациональне використання і охорона водних ресурсів. К.: Либідь. 2006. 280 с.

6. Яцик А. В., Бишовець Л. Б., Богатов Є. О. Малі річки України: Довідник. К.: Урожай. 1991. 259 с.

*Данкевич В. Є., д. е. н., професор,
Єжова Л. В., магістрант,
Поліський національний університет, Україна*

НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ТЕХНОЛОГІЙ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ АГРОПІДПРИЄМСТВ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Сучасний аграрний сектор стикається з низкою викликів, які вимагають впровадження інноваційних підходів для забезпечення міжнародної конкурентоспроможності. Освоєння нових напрямів міжнародних технологій для управління інноваційними розробками стало важливим елементом стратегії підприємства. Інтеграція міжнародних технологій не тільки підвищує ефективність виробництва, а й дає змогу знизити витрати за рахунок оптимізації процесів на всіх етапах. У цьому контексті велике значення мають дослідження і розробки, що дають змогу адаптуватися до мінливих умов ринку і технологічного прогресу. Високі стандарти якості продукції досягаються за рахунок впровадження сучасних рішень, таких як автоматизація, цифровізація та біотехнології. Крім того, співпраця з міжнародними партнерами дає нам доступ до новітніх знань і технологій, дозволяючи бути в авангарді технологічних інновацій.

Важливо зазначити, що інноваційний розвиток не тільки покращує економічні показники компанії, а й сприяє захисту довкілля за рахунок впровадження екологічно чистих технологій. Підприємство має потенціал стати лідером галузі, активно використовуючи свій міжнародний досвід. Тому розвиток сучасної орієнтації на впровадження міжнародних технологій управління інноваційним розвитком має вирішальне значення для сталого успіху компанії. Це ключ до успіху в умовах глобалізації аграрного ринку.

Основний матеріал. Війна в Україні, що триває вже кілька років, мала значний негативний вплив на міжнародну інноваційну діяльність в агробізнесі. Передусім, збройний конфлікт призвів до руйнування інфраструктури, що ускладнює впровадження нових технологій та інновацій. Інший важливий фактор – скорочення інвестицій з боку іноземних компаній і партнерів через зростання ризиків ведення бізнесу в умовах війни. Це призвело до відмови від спільних проєктів та ініціатив, які раніше підтримували інновації в сільськогосподарському секторі. Також, низка проблем, пов'язаних із постачанням сировини та обладнання, негативно позначилася на виробництві та впровадженні нових технологій. В умовах нестабільної обстановки фермери змушені концентруватися на виживанні, що перешкоджає впровадженню інновацій. Війна змусила вит-

рачати кошти на національну оборону і відвернула ресурси від досліджень і розробок [3]. Характеристики та переваги міжнародних інноваційних технологій в управлінні розвитком агропідприємств узагальнено у табл. 1.

Таблиця 1

Основні характеристики та переваги міжнародних інноваційних технологій управління розвитком аграрних підприємств

Технологія	Загальні характеристики	Переваги
Супутники та дрони	- використовуються для моніторингу полів та збору даних. - здатні надавати точну інформацію про стан рослин.	- підвищення ефективності вирощування. - швидка і точна інформація про стан ґрунту і рослин. - зменшення витрат на добрива та засоби захисту.
Біотехнології	- застосування біопрепаратів для підвищення врожайності. - використання мікробіологічних рішень.	- зниження витрат на добрива. - підвищення стійкості рослин до хвороб. - збереження екології.
Технології для збереження ґрунтів	- ґрунтозахисні технології (no-till, mini-till тощо). - спрямовані на збереження природного покриву ґрунту.	- підвищення родючості ґрунту. - зниження ризику ерозії. - збереження вологи в ґрунті.
Технології штучного інтелекту та робототехніки	- використання AI для аналізу даних. - впровадження автоматизованих систем і роботів для виконання завдань.	- підвищення продуктивності та ефективності. - зменшення витрат на працю. - точність у виконанні сільськогосподарських операцій.

Джерело: розроблено автором.

У результаті міжнародна конкурентоспроможність українських аграрних підприємств знижується. Усі ці фактори є серйозною перешкодою для інноваційного розвитку та ускладнюють співпрацю з міжнародними партнерами. Таким чином, негативні наслідки війни для міжнародної інноваційної діяльності в українському агробізнесі очевидні та мають довгострокові наслідки.

Отже, війна завдала значної шкоди українському аграрному сектору, і прямі та непрямі втрати вже перевищують десятки мільярдів доларів. Через бойові дії посівні площі скоротилися на 25%, а 2 мільйони гектарів стали замінованими. У таких умовах аграріям необхідно шукати нові інноваційні способи підвищення ефективності виробництва, щоб відшкодувати свої втрати. Наразі в Україні лише близько 10% аграріїв використовують цифрові технології у своїй діяльності. Проте сучасні тенденції свідчать про те, що основним ресурсом фермера в глобальному

масштабі стають не земельні ділянки, а технологічні рішення [1]. Наприклад, впровадження модернізації та цифровізації в аграрному секторі може підвищити врожайність в умовно безпечних регіонах України на 30-40%. Таким чином, навіть під час війни Україна має потенціал стати ще більш вагомим постачальником продовольства на світовому ринку, за умови підвищення ефективності виробництва [2]. Сучасні тенденції розвитку інновацій в аграрному бізнесі України в умовах війни наступні:

1. Адаптація технологій до нових умов. В умовах війни аграрії змушені шукати нові способи ведення бізнесу, зокрема використовувати мобільні та дистанційні технології для моніторингу стану полів та врожайності. Дрони та безпілотники стають незамінними інструментами для збору даних та оцінки збитків.

2. Впровадження автономних систем. Війна сприяє розвитку автономних технологій, таких як безпілотні трактори та роботи для автоматизації польових робіт. Це дозволяє зменшити залежність від людської праці, що може бути критично важливим в умовах нестабільності.

3. Кризовий менеджмент та стійкість. Аграрії фокусуються на створенні стійких бізнес-моделей, які здатні витримати потрясіння. Це включає диверсифікацію культур, розвиток нових ринків збуту та пошук альтернативних постачальників.

4. Використання місцевих ресурсів. В умовах обмеженого доступу до міжнародних постачань аграрії звертаються до місцевих ресурсів, що стимулює розвиток локальних підприємств та зменшує витрати на транспортування.

5. Цифровізація та онлайн-платформи. Розвиток цифрових платформ для продажу агропродукції, що дозволяє зменшити залежність від традиційних каналів збуту. Це також включає онлайн-курси та вебінари для навчання аграріїв новим технологіям.

6. Інноваційні фінансові моделі. У період війни з'являються нові фінансові інструменти, такі як краудфандинг та соціально відповідальні інвестиції, що дозволяють аграріям залучати кошти для впровадження нових технологій.

7. Стійкість до кліматичних змін. Зважаючи на зростаючу небезпеку кліматичних змін, аграрії шукають інноваційні рішення для адаптації своїх практик до нових екологічних умов. Це може включати впровадження стійких агрономічних практик та використання нових сортів культур, які краще адаптуються до екстремальних погодних умов.

8. Співпраця з міжнародними партнерами. Незважаючи на війну, українські аграрії продовжують співпрацювати з міжнародними організаціями та компаніями, що сприяє обміну досвідом, технологіями та

інвестиціями [2–3].

Висновки та пропозиції. Вважаємо, що інвестиції в безпілотні технології відкривають нові горизонти для підвищення врожайності та поліпшення якості продукції. Крім того, вони можуть оптимізувати логістику і скоротити час, що витрачається на ведення сільського господарства. З огляду на ці перспективи, впровадження безпілотників у діяльність агропідприємства – стратегічно вигідне рішення. Воно не тільки підвищить конкурентоспроможність компанії, а й зробить значний внесок у сталий розвиток агропромислового комплексу України.

Список використаних джерел

1. Бураковський І. Війна війною, але аграрний бізнес продовжить розвивати інновації. *Агропортал*. URL: <http://surl.li/hqphkp>
2. Дрони, біотехнології та робототехніка. Чотири інноваційні технології, які допоможуть українському агросектору ставати ефективнішим. URL: <http://surl.li/czowxk>
3. Розвиток агробізнесу під час війни: інновації, кредити, державна та міжнародна підтримка. URL: <http://surl.li/pgavfp>

*Дацій Н. В., д. держ. упр., професор,
Поліський національний університет, Україна*

ЦИФРОВА ДЕМОКРАТІЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Цифрова революція не лише змінила наше повсякденне життя, а й кардинально трансформувала сферу державного управління. Створення цифрової реальності створило нові можливості для взаємодії громадян та держави, зробивши публічну владу більш прозорою та підзвітною. Ключові зміни, спричинені цифровими технологіями в публічному управлінні пов'язані з демократизацією процесу прийняття рішень (цифрові платформи дозволяють громадянам брати активну участь у формуванні політики, висловлювати свої думки та пропозиції, контролювати діяльність органів влади), підвищенням прозорості (публікація даних та інформації в онлайн-режимі сприяє підвищенню прозорості діяльності державних органів та зниженню рівня корупції), створенням нових каналів комунікації (соціальні мережі, онлайн-петиції та інші інструменти дозволяють громадянам ефективно взаємодіяти з державними органами та між собою), розвитком електронних послуг (онлайн-сервіси спрощують взаємодію громадян з державою, зменшують бюрократичні бар'єри та підвищують ефективність надання адміністративних послуг), створення нових форм громадської активності (цифрові технології створюють нові можливості для організації громадських ініціатив, волонтерських рухів та соціальних підприємств). Попри значні досягнення, цифрова трансформація публічного управління також створює нові виклики: цифровий розрив (нерівномірний доступ до інтернету та цифрових технологій може посилити соціальну нерівність), кібербезпека (захист інформаційних систем від кібератак є одним з пріоритетних завдань), маніпуляція інформацією (поширення дезінформації та фейкових новин може негативно вплинути на довіру до державних інститутів) тощо. Удосконалення системи публічного управління та подолання сучасних викликів пов'язане із розвитком електронного урядування й подальшою автоматизацією та цифровізацією адміністративних процедур, створення інтегрованих платформ для взаємодії громадян та держави, розробкою єдиних порталів, які об'єднують всі електронні послуги, залученням громадян до розробки політики, створенням механізмів прямої демократії на основі цифрових технологій, підвищенням цифрової грамотності населення й проведенням інформаційних кампаній та навчання громадян навичкам безпечного користування інтернетом. Цифрова трансформація публічного управління є незворотнім процесом. Вона відкриває нові

можливості для розвитку демократії, підвищення ефективності державного управління та покращення якості життя громадян. Однак, для успішної реалізації цього потенціалу необхідно подолати ряд викликів та розробити відповідні стратегії розвитку.

У ракурсі розкриття теоретичних основ вивчення цифрової реальності проблема аналізувалася на працях Т.М. Краснопольської, Н.М. Махначової, О.О. Скорик, Н.П. Рябоконт та ін. Комунікативні процеси в цифровій реальності розглядалися в працях О.Є. Гудзя та С.М. Петькуна.

Основні результати дослідження. Цифрова трансформація суспільства неминуче впливає на всі сфери життя, в тому числі і на політичну систему. Впровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій відкриває перед Україною безпрецедентні можливості для розвитку електронної демократії, яка відповідає сучасним викликам глобалізації та є одним із пріоритетів стратегії розвитку держави. Розвиток електронної демократії в Україні є невід’ємною частиною процесу модернізації держави та європейської інтеграції [2, с. 70].

Поняття «цифрова демократія» в Україні є досить новим і активно обговорюється в наукових колах та політичних дискусіях. Хоча коріння цього явища сягають 1980-х років із розвитком теледемократії, саме з поширенням Інтернету воно набуло особливої актуальності. Сьогодні в Україні, як і в багатьох інших країнах, спостерігається паралельне існування традиційних та цифрових форм демократії. Цифрова демократія в Україні – це не просто технологічний тренд, а стратегічний напрямок розвитку держави [1, с. 340]. Хоча, здається, синонімічний розгляд понять «цифрова» та «електронна» демократія не несе значних похибок у наукових рамках, тому будемо їх застосовувати як синоніми.

Поняття «цифрова демократія» сьогодні активно обговорюється в українському суспільстві. Воно охоплює широкий спектр процесів, пов'язаних з використанням цифрових технологій у політичному житті. За даними дослідження [посилання на дослідження], проведеного у 2023 р., понад 70% українців використовують Інтернет для отримання інформації про політичні події. Це свідчить про значний потенціал для розвитку цифрової демократії в нашій країні. [3–4].

Поняття «цифрова демократія» наразі в Україні набуває все більшої актуальності. Воно передбачає активне використання цифрових технологій для розширення участі громадян у політичному процесі, підвищення прозорості влади та ефективності управління державними справами. Ключовими ознаками прояви цифрової демократії в Україні стали безпосередня участь громадян (за даними дослідження [1], проведеного у 2023 р., понад 75% українців віком від 18 до 35 років зазначають, що брали участь в онлайн-обговореннях щодо політичних питань, що свідчить про зростання активності громадян у цифровому просторі), широкий доступ

(завдяки поширенню мобільного інтернету, практично кожен українець має можливість долучитися до онлайн-платформ та брати участь у громадських ініціативах), гласність та прозорість (цифрові технології дозволяють забезпечити відкритий доступ до інформації про діяльність державних органів, наприклад, портал відкритих даних України містить значний набір даних, які можуть бути використані для аналізу та контролю діяльності влади), швидка реакція (соціальні мережі дозволяють оперативно реагувати на актуальні проблеми та об'єднувати зусилля для їх вирішення, зокрема, завдяки соціальним мережам у День ДШВ колектив Поліського національного університету передав 25 FPV-дронів та 25 акумуляторів до них бійцям славетної 95-ї бригади на суму 0,5 млн грн, які виділено з відрахувань до профспілкового органу університету, а під час концертів «Музика нашого міста» у 2024 р. було зібрано близько 2 млн грн), співпраця громадянського суспільства та держави (цифрові платформи сприяють діалогу між громадянами та державними органами, що дозволяє розробляти спільні рішення). Водночас, варто актуалізувати, що попри значний прогрес, в Україні все ще існує цифровий розрив між містом і селом, а також між різними віковими групами. Захист державних інформаційних систем та персональних даних громадян від кібератак є одним з пріоритетних завдань. Поширення дезінформації та фейкових новин може підривати довіру до демократичних інститутів [2].

Напрямами розвитку цифрової демократії в Україні вважаємо розширення електронних послуг, спрощення доступу громадян до державних послуг через онлайн-платформи, підвищення цифрової грамотності населення, проведення інформаційних кампаній та навчання людей навичкам безпечного користування інтернетом, залучення молоді до політичного процесу через створення молодіжних цифрових платформ для обговорення актуальних питань, розвиток електронного голосування (проведення експериментальних проєктів з електронного голосування), підтримка громадських ініціатив через створення механізмів фінансування та реалізації громадських проєктів.

Висновки та пропозиції. Цифрова демократія в Україні має величезний потенціал для розвитку. Вона може зробити державне управління більш прозорим та ефективним, а також підвищити рівень задоволеності громадян. Однак, для успішної реалізації цього потенціалу необхідно подолати ряд викликів та забезпечити комплексну підтримку з боку держави.

Список використаних джерел

1. Гудзь О.Є., Петькун С.М. Формування нової медіа реальності в умовах цифрових трансформацій. *Вісник Херсонського національного технічного університету. Розділ: Публічне управління та адміністрування.* № 4(87) (2023). С. 339–345.

2. Краснопольська Т. М., Милосердна І. М. Цифрові технології в механізмі взаємодії громадянського суспільства та держави. *Актуальні проблеми політики*. 2021. Вип. 67. С. 68–74

3. Махначова Н. М. Е-демократія як інструмент розвитку громадянського суспільства та ефективного партнерства в публічній сфері. *Державне управління: удосконалення та розвиток – наукове фахове видання з питань державного управління*. 2018. URL: <http://surl.li/iaaaon>. (дата звернення: 12.10.2024).

4. Скорик О.О., Рябоконь Н.П. Цифрова трансформація моделі публічного управління: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. №7. URL: <http://surl.li/swmkvm> (дата звернення: 02.10.2024)

*Dulambaeva R., Dr. of Economics, Professor,
Academy of Public Administration under the President
of the Republic of Kazakhstan,
Dzhumabayev S., Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Professor,
Academy of Public Administration under the President
of the Republic of Kazakhstan,
Kussainova L., Candidate of Economic Sciences, Professor,
Academy of Public Administration under the President
of the Republic of Kazakhstan,
Esmagambetov D., PhD, Academy of Public Administration under the President
of the Republic of Kazakhstan*

REGIONAL FOOD SECURITY MANAGEMENT UNDER CLIMATE CHANGE IMPACTS

To make management decisions in the field of ensuring food security, it is necessary to construct a data model (data cube). The data model (data cube) is a multidimensional database designed to store and analyze data related to food security. The goal is to provide information needed to make informed decisions in the field of food security. Based on the data cube, it is possible to conduct multidimensional data analysis, which will reveal the relationships between various factors affecting food security. Data model structure.

1. Dimensions: time – the period of time for which data is collected (month, quarter, year), region – administrative-territorial unit (region, territory, republic), product – type of food (grains, meat, dairy products, vegetables, fruits), indicator – an indicator characterizing food security (production, consumption, prices, stocks).

2. Facts: production volume – the number of produced food products, consumption volume – the number of consumed food products, the price of food products, stock – the number of food products stored in warehouses.

3. Hierarchies: hierarchy of regions – city – district – region – country. Product hierarchy – product – product group – product category.

4. Flexibility: the ability to add new data: allows you to add new dimensions and facts to the data cube as needed, the ability to change the structure of the data cube: allows you to adapt the data cube to new tasks and needs.

Using a data cube can significantly improve the efficiency of government agencies, international organizations and other organizations involved in food security. Using a data model: trend analysis – allows you to analyze trends in food security indicators over time, comparative analysis – allows you to compare food security indicators in different regions and for different products, allows you to model different scenarios for the development of food security, allows you to predict changes in food security indicators in the future.

Advantages of using a data model: a data model allows for more informed decisions in the field of food security, improves coordination between various government agencies involved in food security, and provides access to information for all stakeholders.

Creating a data model is a complex process that requires the involvement of specialists in information technology, statistics, and economics. It is important to note that the data model should be constantly updated and improved. A data cube can also include tables or collections of data on products, suppliers, test results, quality certificates, safety incidents, legal requirements, etc.

Data sources that will be used to fill the database. These can be the results of laboratory tests of products, inspection and audit reports, information from suppliers, consumer complaints, and others.

To manage food security in the region, a food security monitoring platform should be created based on a database [203], which ensures the storage of information and its availability to all components of the management system.

Monitoring of the assessment of food security in the region is carried out according to the following indicators: physical availability of food (self-sufficiency ratio, food import coverage ratio); economic availability (poverty ratio, purchasing power ratio, income concentration ratio); sufficiency of consumption (caloric content ratio, food structure ratio); food quality (assessment of the share of rejected goods).

To make decisions in the field of food security, it is necessary to evaluate and apply different approaches to collecting information. It is important to use both qualitative and quantitative data.

Integration of databases on the availability of water, energy, fertilizers and other resources allows for the efficient distribution and use of resources, reducing costs and negative impact on the environment.

Management of plant protection and treatment based on the integration of data on the health of plants and animals, including information on diseases and pests. Precise plans for sowing, harvesting and other agricultural operations. (Weather and climate data).

- financial flows, budgeting and production costs allow for a more accurate assessment of the cost of agricultural production and the development of economically sound strategies.

Compliance with product quality and safety standards for soil, water, pesticides and other substances.

Data integration allows agricultural enterprises and organizations to more accurately manage production processes, make informed decisions and improve the efficiency of agricultural production in the modern information age.

An important approach to decision-making based on data analysis is DDDM (Demand-Driven Decision Making).

DDDM principles for the food security management model:

- the model should be based on the needs of the region's population for food products;

- all stakeholders, such as government agencies, businesses, public organizations and the population, should participate in the development and implementation of the model;

- the model should be based on the analysis of data on demand, supply, prices and other factors affecting food security;

- the model should be flexible and adaptable to changing conditions;

- the model should be transparent and understandable for all stakeholders.

Algorithm for using the regional food security management model:

- Determine the needs of the region's population for food products;

- Forecast the demand for food products in the future.

- Estimate the volume of production and import of food products to the region.

- Determine which food products will be in short supply in the future.

- Develop measures to increase the production or import of scarce food products.

- Monitor the impact of the measures implemented on food security and make adjustments if necessary.

Advantages of using the DDDM concept to develop a regional food security management model: more efficient, since it will be based on the needs of the region's population, more resilient to changing conditions, since it will be flexible and adaptable, more fair, since it will take into account the needs of all stakeholders. The regional food security management model is a comprehensive system of measures aimed at ensuring a stable supply of food products to the region's population.

Tasks:

- Ensuring food security for the region based on sustainable development of the agro-industrial complex.

- Increasing the availability of food for all residents of the region.

- Reducing poverty and social tension.

- Preserving the environment and ensuring the rational use of natural resources.

The regional food security management model includes the following main blocks:

1. Block "Collection and storage of data on the food situation in the region"

2. Block of the model "Analysis of food security in the region"

3. Block of the model "Forecasting food security"

4. Block "Food security planning"

5. Block "Control and monitoring of food security"

6. Block "Education and science"

The regional food security management model is a comprehensive approach to ensuring the availability, quality and safety of food resources in a certain territory. An effective model of regional food security management ensures the protection of the interests of the population, promotes economic development and the sustainability of the food system as a whole.

The abstract was prepared within the framework of the scientific project AP14871923 “Managing regional food security in the context of global challenges based on the concept of Data Driven Decision Making”.

*Забарна Е. М., д. е. н., професор,
Щьокіна Є.Ю., к. е. н., доцент,
Національний університет «Одеська політехніка», Україна*

ЕТИЧНІ ДИЛЕМИ В ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Постановка проблеми. Етичні аспекти відіграють важливу роль у процесі прийняття управлінських рішень, особливо в ситуаціях, коли вони мають суттєвий вплив на діяльність організацій. Керівники часто стикаються з етичними дилемами, які вимагають компромісу між моральними цінностями, економічною доцільністю та інтересами різних стейкхолдерів [1]. Прийняття рішень в такому контексті є складним завданням, оскільки потребує врахування соціальних, економічних та етичних наслідків. Етичні дилеми в управлінні виникають у ситуаціях, коли необхідно зробити вибір між фінансовими інтересами організації та соціальною відповідальністю. Це може проявлятися у конфліктах між досягненням економічних цілей і дотриманням етичних норм. Подібні етичні дилеми часто виникають і у сфері екологічної відповідальності, коли економічна вигода суперечить необхідності дотримання екологічних стандартів [2]. Рішення, спрямовані виключно на отримання прибутку, можуть мати негативні наслідки для довкілля, що створює серйозні етичні виклики для керівництва [3].

Етичні стандарти відображаються не тільки в кінцевих рішеннях або результатах, але й у засобах, що використовуються для досягнення визначених цілей. Це означає, що етика повинна бути інтегрована у сам процес прийняття рішень [4], включаючи методи, підходи та стратегії, застосовані на кожному етапі. Етичність процесу має не менше значення, ніж етичність результату, адже використані засоби безпосередньо впливають на характер взаємин між стейкхолдерами та на загальну репутацію організації. У цьому контексті керівники повинні дотримуватися таких ключових принципів, як чесність, справедливість та відповідальність, що сприяє не тільки розвитку стійкої організації, але й формуванню довготривалих позитивних відносин зі всіма зацікавленими сторонами.

Основний матеріал. Ігнорування етичних норм у процесі прийняття управлінських рішень може призвести до значних негативних наслідків, включаючи втрату репутації організації, збільшення кількості судових спорів, фінансові санкції, зниження рівня мотивації персоналу тощо. Недотримання етичних принципів створює середовище, в якому порушується довіра між учасниками бізнес-процесів, що, у свою чергу,

послаблює організаційну культуру і робить неможливим стійкий розвиток компанії.

У сучасному світі етичні аспекти управління набувають все більшого значення. Організації не можуть орієнтуватися виключно на економічні вигоди, нехтуючи соціальною відповідальністю. Таке короткострокове мислення, що передбачає акцент на негайних фінансових результатах, може стати серйозною загрозою для довгострокової стабільності та конкурентоспроможності організації. Етичні стандарти стають основою для підтримки довготривалих взаємин із зацікавленими сторонами, що сприяє зміцненню позицій на ринку.

Наявність чітких етичних стандартів та корпоративних політик, що регламентують поведінку персоналу в різних управлінських ситуаціях, є важливим інструментом для уникнення етичних конфліктів. Такий підхід дозволяє зробити процес прийняття рішень більш прозорим і справедливим, що сприяє підвищенню довіри до управлінського апарату та організації загалом. Впровадження етичних принципів у корпоративне управління формує культуру відповідальності, яка є запорукою сталого розвитку та мінімізації ризиків [5].

Отже, дотримання етичних норм у процесі прийняття управлінських рішень є необхідним фактором для забезпечення довгострокової стійкості та ефективності організації. Це не лише допомагає уникнути ризиків, але й зміцнює репутацію, підвищує рівень мотивації персоналу та сприяє формуванню довірливих стосунків з усіма учасниками бізнес-процесів.

При цьому важливо зазначити, що етичні та неетичні рішення в організаціях мають менше зв'язку з особою, яка приймає рішення, і більше з контекстом, в якому ці рішення ухвалюються. Людина інтерпретує те, що бачить, будуючи свою власну реальність, а соціологи описують цей процес терміном «когнітивні рамки» – психічні структури, що використовуються для формування реальності. Вони допомагають впоратися зі складністю світу, проте можуть створювати сліпі плями, затьмарюючи деякі аспекти.

Контекст ухвалення рішень охоплює три основні рівні: безпосередню ситуацію, організаційний контекст та соціальний чи інституційний контекст. Взаємодія між цими елементами може призводити до етичної сліпоти, коли навіть особи з високими моральними цінностями ухвалюють неетичні рішення. Тому важливо враховувати всі рівні контексту для запобігання етичним помилкам.

Стратегії протидії етичній сліпоті повинні включати усвідомлення власних рамок, їхнього масштабу та ступеня гнучкості. Гнучка рамка дозволяє застосовувати більш широкий підхід до ухвалення рішень. Зокрема, при розгляді рішень менеджери повинні уникати обмеження свого аналізу лише економічними або юридичними аспектами, щоб не пропустити важливі етичні ризики.

Таким чином, активне формування етичних рамок і політик є критично важливим для забезпечення стійкості та ефективності організації в умовах сучасного бізнес-середовища. Успішні управлінці повинні постійно тренувати свої «моральні м'язи», впроваджуючи практику уважності, моральної уяви, самопізнання та етичного розвитку, що сприяє створенню культури відповідальності в організації.

Висновки та пропозиції. Стратегії для ефективного вирішення етичних дилем передбачають систематичне врахування інтересів усіх зацікавлених сторін, оцінку можливих наслідків різних варіантів рішень, а також забезпечення прозорості в процесі прийняття рішень. Залучення до цього процесу етичних комітетів або фахівців у галузі етики може суттєво сприяти прийняттю етично обґрунтованих рішень. Процес етичного прийняття рішень є важливим інструментом для уникнення конфліктів і сприяє розвитку соціально-відповідального бізнесу, орієнтованого на досягнення довгострокових цілей, підтримання позитивного іміджу, а також зміцнення довіри з боку суспільства. Таким чином, етичні дилеми стають невід'ємною складовою управлінської діяльності, а їх ефективне вирішення є суттєвим для забезпечення стійкого розвитку організацій. Керівники, які здатні інтегрувати етичні аспекти в процес прийняття рішень, сприяють формуванню відповідальних і стійких організацій, що успішно реалізують свої цілі, дотримуючись моральних принципів і соціальної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Василенко В. А. Теорія і практика розробки управлінських рішень: навч. посіб. К. : ЦУЛ, 2003. 420 с.
2. Гевко І. Б. Методи прийняття управлінських рішень: підручн. К.: Кондор, 2009. 186 с.
3. Шульженко І.В, Кудря В.В., Хоменко В.В. Етичні аспекти прийняття управлінських рішень. URL: <http://surl.li/tjaxpl> (дата звернення 12.10.2024).
4. Литвиненко К.О. Прийняття управлінських рішень в умовах етичної сліпоти / Матеріали 76-ї наук. конф. проф.-виклад. складу і наук. працівн. екон.-прав. факультету ОНУ імені І. І. Мечникова, (Одеса, 24–26 листоп. 2021 р.). – Одеса: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. URL: <http://surl.li/erebsk> (дата звернення 11.10.2024)
5. Литвиненко К.О. Прийняття управлінських рішень в умовах етичної сліпоти. URL: <http://surl.li/vheuek> (дата звернення 11.10.2024).

*Захаріна О. В., к. е. н., доцент, магістрант,
Поліський національний університет, Україна*

ВПЛИВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ НА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ КОМУНІКАЦІЇ

Постановка проблеми. Прийняття управлінських рішень є одним із ключових аспектів ефективного функціонування організацій та державного управління. Це багатокроковий процес, який включає аналіз ситуації, вибір найкращої альтернативи та реалізацію обраного рішення. Засновниками концепції емоційного інтелекту є Д. Майер і П. Саловей, які визначили його як здатність розпізнавати, розуміти й управляти емоціями. Подальшого розвитку концепція набула завдяки Д. Гоулману, який визначив її роль у професійному успіху. Серед зарубіжних дослідників, які приділяли увагу емоційному інтелекту, відзначимо роботи Р. Бояциса та Р. Бар-Она, які досліджували роль емоційного інтелекту в управлінні.

Вітчизняні вчені також зробили значний внесок у розвиток теорії емоційного інтелекту. Зокрема, Е. Носенко, Н. Коврига, Т. Кириленко, А. Литвинов, Н. Цигилик досліджували вплив емоційного інтелекту на професійну діяльність державних службовців, а О. Білик, В. Карковська, С. Березенська, Т. Вовкотруб, О. Бондаренко, А. Іванчук, А. Кравченко приділяють увагу вивченню методів розвитку емоційного інтелекту, його ролі у підвищенні ефективності управлінських процесів.

Метою дослідження є вивчення взаємозв'язку між рівнем емоційного інтелекту й ефективністю виконання професійних обов'язків у сфері державної служби.

Результати дослідження. Емоційний інтелект суттєво впливає на процес прийняття рішень, оскільки керується не лише логікою, але й емоційними аспектами, які впливають на ситуацію. Це особливо важливо у сферах, де рішення стосуються міжособистісної взаємодії, управління чи стресових обставин. Процес прийняття рішень є складним і залежить від багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів (табл. 1).

Неправильні управлінські рішення можуть призвести до фінансових втрат, втрати репутації, соціальної нестабільності або навіть кризи. Це підкреслює необхідність розробки ефективних методів аналізу та ухвалення рішень. Використання сучасних технологій (наприклад, штучного інтелекту, аналітичних платформ) дозволяє приймати більш точні та обґрунтовані рішення. Однак, це також створює виклики, пов'язані з управлінням даними, кібербезпекою та етикою використання інформаційних технологій. Вивчення процесу прийняття рішень дозволяє оптимізувати діяльність організацій та підвищити їхню ефективність.

Таблиця 1

Чинники, які впливають на прийняття рішень

Внутрішні	Соціальні	Зовнішні
<p><i>Особистісні характеристики:</i> Рівень емоційного інтелекту. Впевненість у собі. Схильність до ризику або обережність.</p>	<p><i>Терміновість:</i> В умовах обмеженого часу люди можуть робити імпульсивні або нерациональні вибори. Більше часу дозволяє глибше проаналізувати ситуацію.</p>	<p><i>Доступність інформації:</i> Відсутність повної інформації може обмежувати можливості для прийняття рішень. Надлишок інформації створює «інформаційний шум».</p>
<p><i>Когнітивні процеси:</i> Уміння аналізувати інформацію. Логічне мислення. Здатність до креативності.</p>	<p><i>Рівень довіри та підтримки:</i> Можливість спиратися на команду.</p>	<p><i>Ресурси:</i> Наявність часу, фінансів, людських ресурсів.</p>
<p><i>Цінності:</i> Етичні та моральні принципи особистості. Особливості культури.</p>	<p><i>Думка оточуючих:</i> Вплив колег, керівництва або громади. Групове мислення або соціальний тиск.</p>	<p><i>Середовище:</i> Політичні, економічні, соціальні та технологічні умови. Рівень стабільності чи невизначеності.</p>
<p><i>Емоційний стан:</i> Негативні емоції (стрес, страх) можуть заважати раціональному аналізу. Позитивні емоції сприяють відкритості до нових ідей.</p>	<p><i>Ризики та невизначеність:</i> Люди часто ухиляються від ризикованих рішень, навіть якщо вони потенційно вигідні. В умовах невизначеності спрацьовує інтуїція, яка може бути як помічником, так і джерелом помилки.</p>	<p><i>Потреба у прозорості та підзвітності:</i> Сучасне суспільство вимагає від управлінців прозорих і обґрунтованих рішень. У державному секторі це особливо важливо для підтримки довіри до органів влади.</p>

Таким чином, прийняття рішень пов'язане з емоційними, когнітивними та поведінковими аспектами. Безперечно, значення емоційного інтелекту, комунікаційних навичок та здатності до роботи в команді зростає. Управлінці набувають знань і навичок, які дозволяють їм приймати зважені та стратегічні рішення. Водночас раціональне управління сприяє досягненню довгострокових цілей.

Не менш важливий вплив емоційний інтелект чинить і на ефективність комунікації. Так, комунікація – це процес обміну інформацією, ідеями, емоціями між людьми чи групами людей за допомогою вербальних, невербальних або цифрових засобів. Вона є ключовою складовою будь-якої діяльності, що передбачає взаємодію, і визначає успіх у спільній роботі, управлінні, освіті, маркетингу тощо. Основні елементи комунікації представлені на рис. 1.

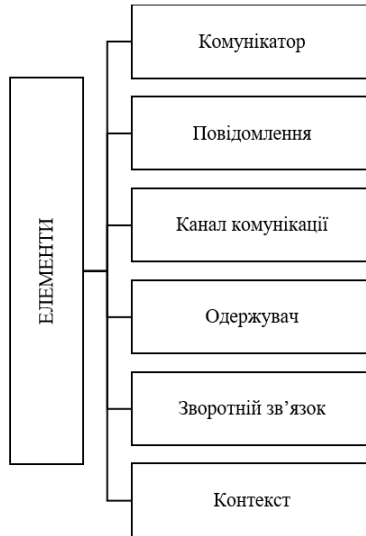

Рис. 1. Основні елементи комунікації

Ефективна комунікація – це така взаємодія, під час якої повідомлення передається чітко, зрозуміло й досягає своєї мети. Ефективність залежить від того, наскільки одержувач правильно розуміє зміст і наміри відправника, а також від своєчасного зворотного зв'язку. Критеріями ефективною комунікації є:

1. Зрозумілість. Чіткість викладу інформації. Уникнення двозначностей або складної термінології, якщо це недовгодно.
2. Релевантність. Інформація відповідає потребам одержувача.
3. Своєчасність. Повідомлення надсилається в правильний момент для забезпечення належного впливу.
4. Активне слухання. Реципієнт (одержувач) демонструє увагу до відправника, що підвищує якість зворотного зв'язку.
5. Емоційний компонент. Емпатія, повага та позитивний тон допомагають краще сприймати інформацію.

Ефективність комунікації залежить від багатьох чинників, серед яких значну роль відіграють емоційні аспекти взаємодії. Емоційний інтелект допомагає враховувати емоції обох сторін, підтримуючи порозуміння та сприяючи успішній передачі інформації. Водночас високий рівень емоційного інтелекту є ключовим для встановлення порозуміння, подолання бар'єрів і досягнення спільних цілей. Він дозволяє не лише передавати інформацію, але й формувати емоційний зв'язок, що сприяє гармонійним стосункам та успішній співпраці.

Висновок. Таким чином, ефективна комунікація неможлива без розвинутого емоційного інтелекту. Завдяки високому рівню емоційного інтелекту, людина може створити сприятливу атмосферу для взаємодії, подолати конфлікти та досягти взаєморозуміння. Наприклад, керівник з високим рівнем EQ мотивує команду, знаходить підхід до кожного працівника, враховує його емоційні потреби, створює довірливі відносини в колективі та ефективно вирішує конфлікти, знаходячи компроміс. Саме емоційна стійкість допомагає знаходити конструктивні рішення в конфліктних ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Дубовик С. Г., Драбчук Т. І. Розвиток емоційного інтелекту сучасних менеджерів як основа їх успішної діяльності. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2014. Вип. 5. С. 8-14.
2. Дума О. І., Хім М. К. Управління ефективністю професійного та особистісного розвитку державних службовців на основі положень теорії поколінь. *Економіка та держава*. 2019. № 6. С. 74-78.
3. Цигилик Н. В. Вплив віку та рівня емоційного інтелекту на ефективність державних службовців України. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. № 4. С. 129-134.
4. Носенко Е. Л., Коврига Н. В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: Моногр. Дніпропетровський національний університет. 2003. 159 с.

Ivanova Zoya, Ph.D., Head Assist. Prof.,
Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria

RISK MANAGEMENT POLICY IN ENTERPRISES SELLING GOODS AND SERVICES OVER THE INTERNET

The activity of modern enterprises that sell goods and services over the Internet is always accompanied by the emergence of various risks and risky situations. They can partially or totally affect their functioning and state and to a large extent affect the size of the economic and financial results, and hence their future development. This necessitates the formation of a set of strategies and the implementation of a comprehensive risk management policy.

The main objective of this paper is to present in a synthesized form the key importance of risk management policy in enterprises operating in the digital markets.

In the new realities, enterprises implementing online sales are facing many challenges, mainly related to the introduction and implementation of digital initiatives to streamline commercial relations with consumers [1, 3, 6]. These types of challenges are highly dynamic over time and give rise to a number of bottlenecks, with a relatively high degree and intensity of impact. They occur at all stages of the product exchanges carried out over the Internet or through digital technologies and in all directions of the market activity of enterprises, increasing their risk exposure.

This makes it necessary to develop a set of strategies and implement a comprehensive risk management policy. It is the creation of a current vision of the strategic orientations of management that enables:

☑ accurate identification, in-depth and multi-faceted analysis and realistic and objective assessment of risks;

☑ timely development and implementation of specific mechanisms to prevent and effectively reduce and mitigate the negative consequences (losses) of these risks and maintain them at relatively low levels and degrees of threat.

In this context, achieving such effects requires the *coordinated development of governance policy and its integrated implementation* in the face of rapid and hard-to-predict changes in the behaviour of the main participants in the digital markets. In practice, this means optimising sales processes and building effective online channels that allow sufficiently early capture of relevant risk indications of trends and meaningful changes and transformations in the way goods and services are sold and bought [4].

The starting points in defining management policy in this area are the *key variables*, which are distinguished into two groups – internal determinants (internal causes and preconditions) and external determinants (factors and conditions in the external environment) [8].

It should be borne in mind that the key variables are characterized by varying degrees of complexity, dynamism, variability, uncertainty, but at the same time are closely related and related. From this point of view, the specific nature of internal determinants implies the combination and integration of heterogeneous approaches, techniques, standards and mechanisms, which are the basis for specific actions related to planning, organising, coordinating all the means and efforts to create a rational, logical construction (framework) through which to demonstrate a certain behaviour on risk management. Furthermore, they can act as regulating or dependent variables that strengthen or weaken the influence on the genesis and development of risks, as well as on the actions and reactions to its management (limiting negative phenomena and processes, minimizing and compensating for costs (losses), reducing risk exposure by online consumers, etc.).

The serious challenge is the external determinants, as they are different in type, nature, strength and duration of action factors and conditions, with a wide perimeter, different scope and direction of change of managerial behavior. Key factors and conditions can be identified as: market conditions, cultural values and norms of consumer behaviour, new technological solutions or technological changes as a result of the evolution of digital technologies and digital transformation, the legal and institutional mechanisms in place (regulations, directives, laws, rules, regulations, decrees), the standards and specifications in place governing and regulating relationships and interactions with online consumers, etc.

Studying and analyzing these variables provides information on the key tools for identifying: current company positions, strengths and weaknesses of enterprises in the digital markets, as well as possible threats and opportunities for development. Through the lens of the issues at hand, the focus should be on the linkages [5]:

✓ “market positions – opportunities”, as a benchmark for identifying and analysing the leading parameters for influencing the interactive consumer experience;

✓ “market positions – threats”, as a source of potential risk situations for enterprises;

✓ “threats – opportunities”, as a benchmark for deriving synergistic effects from company activity in two directions: countering risks and exploiting the comparative advantages of the goods and services offered online and of the enterprise as a whole.

Taking into account the technological, innovation and marketing strategy, managers should define the main focuses of their product policy. As a next step, depending on the strategic intentions of the enterprise on the direction, speed and type of development, it is necessary to formulate the content of its pricing, distribution and advertising policy. The managerial process within the problems

under consideration requires rational decisions in several directions in parallel [7]:

- A company state defining the capacity of the enterprise and the ability to respond to the claims made for its goods and services in the digital marketplace.
- Market positions of the enterprise forming the field of sales.
- Competitive pressures defining the intensity of the required changes.
- The behaviour of online consumers, who want more flexibility, convenience and privacy when choosing and purchasing goods and services.
- Market behaviour as a manifestation of firm business activity.
- Risk policy as a set of impact tools.

Due to the dynamic nature of the environment and the highly indeterministic parameters of the market components, the process of managing company activities and the risks arising from inaccurate decisions, wrong policies or unreported reactions of e-market participants requires:

- ↳ a high degree of synchronization between different functional policies;
- ↳ the selection of appropriate tools to identify, analyse and assess: the digital environment as a whole, online consumers and the market behaviour of the enterprise.

The complex and multi-element composition of the enterprise's product, distribution, pricing and advertising policies make it extremely difficult to choose a model of market behaviour and a system of activities to influence the implementation of specific strategic decisions. The multivariate nature of these decisions makes it possible to adopt and play out different patterns of behaviour. At the same time, it introduces additional elements of risk of incorrect choice of markets, products, disposal channels, prices, etc., which is a source of increasing the probability of manifestation of potential risks and increasing the degree of adverse consequences of their occurrence [2].

Throughout this process, the behaviours formed as well as the characteristics of online transactions are the basis for the generation of risks. It is the uncertainty in the interaction or contradiction (lack of trust) between the participants in the online transaction, as well as the systemic flaws and weaknesses of e-commerce platforms that lead to the occurrence of various risk situations and circumstances. It can therefore be said that the risk stems from the fact that the enterprise operates in the virtual space, where the safety and security of online transactions become a critical factor.

Constantly changing forms, types and modifications of risks, probabilities of their occurrence, ways of their information provision, etc., leave open the question of the search for new effective models and modern forms for the implementation of the company's market policy and risk management policy. It depends on the competence of managers and their managerial capacity how accurately and timely they will be able to choose the right approach and make the right choice.

However, it should be stressed that there is no one-size-fits-all risk management algorithm that can always be applied. Therefore, a priority in the content framework of the conceptual model of enterprises operating in the online space is the inclusion of components whose focus is directed towards a thorough knowledge of the genesis of risk, as well as clearly formulated strategic solutions for its treatment. In general, they follow the principle of the individual approach, taking into account as much as possible the particularities of the online environment and taking into account their potential capabilities and available resources. In practice, the application of this approach allows for flexibility and adaptability of the risk management technology by implementing the strengths of established and characterized by a certain universality approaches and models, as well as the formation of its own (individual) system of components for taking adequate and recent strategic moves and initiatives.

References

1. Aseri, A. Security Issues For Online Shoppers. *International Journal of Scientific & Technology Research*. 2021. Vol. 10 (3), P. 112–116.
2. Pascucci, F., Savelli, E., Gistri, G. How digital technologies reshape marketing: evidence from a qualitative investigation. *Italian Journal of Marketing/* 2023. P. 27–58.
3. Petrova, S., Marinov, I., Ivanova, Z. Impact of retail business digital transformation on online purchases in the European Union. *28th RSEP International Conference on Economics, Finance & Business. Conference Proceedings (Rome, Italy, 24-25 November 2022)*. BC GRUP INC. Publishing/ 2022. P. 52-63.
4. Qin, Z., Chang, Y., Li, S., Li, F. *E-Commerce Strategy*. (Springer ed.). Hangzhou: Zhejiang University Press, 2014.
5. Saha, S. K., Duarte, P., Silva, S. C., Zhuang, G. The Role of Online Experience in the Relationship *Between Service Convenience and Future Purchase Intentions*. *Journal of Internet Commerce*. 2022. Vol. 22(4). P. 1–28.
6. Taher, G. E-Commerce: Advantages and Limitations. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*. 2021. Vol. 1. No. 1. P. 154–167.
7. Watson, R. T., Berthon, P., Pitt, L. F., Zinkhan, G. M. *Electronic Commerce: The Strategic Perspective*. The Global Text Project is funded by the Jacobs Foundation, Zurich, Switzerland. 2008.
8. Yu, T.-K., Wu, G.-S. Determinants of Internet Shopping Behavior: An Application of Reasoned Behavior Theory. *International Journal of Management*. 2007. Vol. 24(4). P. 744–762.

*Ilychovski Svetoslav, Ph.D., Assoc. Prof.,
Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria*

MODERN APPROACHES TO DETERMINING THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF AN ENTERPRISE

Introduction. The investment attractiveness of an enterprise is one of the important characteristics of the activity of economic agents. This is determined by its immediate, direct influence on the prosperity and competitiveness of a given enterprise. The problem of methodically ensuring the investment attractiveness of a company* is not only theoretical, but also of practical interest. There is still much discussion in the economic literature on the category itself. The variety of interpretations of the concept of investment attractiveness can be explained by the difference in the approaches to its definition; in the users of the received information (investors); peculiarities of its application to different economic systems (industry, region, enterprise), etc. This variety and multidirectionality suggest that the definition of the concept needs to be refined. The aim of the present development is theoretical "illumination" of investment attractiveness of a company, comparison with similar concepts. On this basis, approaches interpreting it are presented.

Theoretical dimensions of an enterprise's investment attractiveness. The investment attractiveness of a company is a multifaceted concept. It is characterized by an increase in the economic benefit for the owners, which they can achieve from the invested funds. It may be explored by the company or by a potential investor. For the investor, investment attractiveness is a system of external and internal factors characterizing the financial condition of a company, the level of investment risk and reflects the demand for investments from it. The question of the investment attractiveness of enterprises is present in the works of various authors [3].

IPK is an economic category characterized by a set of indicators – qualitative and quantitative. They cover different aspects of business. Through them, the possibilities for maximizing the profit, the value in the presence of a commensurate risk are determined [2]. There is still much discussion in the economic literature on the IPK category.

In individual publications, it is equated, identified with similar concepts, such as: investment climate, investment image, investment potential, investment risk, etc. However, they should not be taken as synonyms.

* Investment attractiveness of an enterprise (IIP) and investment attractiveness of a company (IPK) are assumed to be identical.

"Investment climate" refers to the most significant parameters, indicators that determine the decision to invest funds by potential investors. The investment activity and the investment attractiveness of the enterprise are accepted as its constituent elements, which are also functionally related. The ratio between them provides potential investors with the opportunity to make a decision about an effective investment of funds [6]. It should be noted that most authors, when deriving a definition of investment climate, compare investment attractiveness and investment activity of the enterprise [1]. The term "investment climate" refers to favorable situations in a certain industry, region in terms of possible investments, investment of funds [4]. Or it is a set of different conditions – economic, political, financial and others, affecting the flow of funds, investments in the country, region, industry, i.e. the set of factors and circumstances that determine the financial and property status of the investment entity, the very environment in which the investment process takes place. It is the investment climate that reflects the ability of the specific company to effectively use the invested funds.

"Investment activity" is defined as the actual realization of the investment potential, taking into account the level of comparable risk when investing funds in different properties. It reflects the dynamics of attracting investments, their structure, i.e. the intensity of investment activity at a specific hierarchical level [1], in the case of an enterprise.

In turn, "investment potential" is a complex reflection of the various aspects of the investment climate. It shows the degree of opportunity to invest funds in properties, ensuring sustainable income during a certain period of time from the company, i.e. indicator of the existing situation, opportunity, prerequisite for its development at the time of assessment.

"Investment risk" is defined as the probability of loss of investment funds, of income from them. It reflects the limitations that a potential investor may face in the course of decision-making – regarding limited resources, when assessing situations, etc.

According to authors, the investment attractiveness of an enterprise consists of investment potential and investment risk [5]. IPK is an essential element of the intensification of investment processes. Its high level ensures a stable inflow of investments in a given country, industry, business, better social environment, etc. According to a group of authors [7] IIP means the presence of conditions and factors that influence the taking of decision by the potential investor IPK can be seen as an opportunity of the management and cause the interest of a potential investor, i.e. how it is able to accumulate funds and invest them effectively to increase its value.

In practice, these are two possibilities for securing funds – a new partner/s (increasing one's own capital) and foreign funds (in various forms). It should be noted that the IPK for each particular investor is different, it depends on his "views" of the level of profitability and proportionate risk. In general, the concept of PPI includes a set of performance characteristics that reflect the profitability of the invested funds for the development of the activity. The main indicator of this is the reliable and predictable income of the enterprise.

The analysis of IPK definitions shows different views. Each of these definitions has its advantages, but also disadvantages due to a one-sided, one-sided consideration of the economic category "investment attractiveness of an enterprise".

Approaches interpreting the investment attractiveness of an enterprise.

Approaches interpreting the investment attractiveness of the company can be presented as follows:

➤ *The investment attractiveness of the enterprise, as a condition for its development, for starting a business, a new product/service.* This can be determined by: the state of business development, which with a high degree of probability and an acceptable investment redemption period, would guarantee the required yield or other benefits for a potential investor/owner; the dynamics in the development of the enterprise, which represents a certain direction of investments and functioning; an integral indicator for evaluating a specific enterprise – from the point of view of its development prospects, the effectiveness of the various properties used, solvency, liquidity and financial sustainability.

➤ *The investment attractiveness of the enterprise as a necessary condition, a prerequisite for investment* -presence of indicators affecting the level of preferences of a potential investor when choosing a specific investment object; presence of external and internal factors of the environment of a specific enterprise, which determine the possibilities of investing in it; a set of factors that determine the solvency of potential investment demand in properties owned by the enterprise [8].

➤ *Investment attractiveness as a set of indicators for the functioning of the enterprise* – performance evaluation indicators that determine the most preferred options of investment behavior for potential investors; a set of financial and economic indicators of the enterprise, determining the possibility of maximizing profit with minimal risk of making investments; a set of indicators characterizing the efficiency of using the various properties owned by the enterprise, its financial stability, solvency, as well as competitiveness, quality of the products/services offered by it; indicators of customer satisfaction of the

enterprise – focus on the customer, satisfying the requests of users, after-sales service, etc.

➤ *The investment attractiveness of the enterprise as an indicator of the effectiveness of the investments used* – the effectiveness of investments (potential) for the investment attractiveness of the enterprise is determined. The higher the efficiency of the investments used, the higher the level of the enterprise's investment attractiveness and its investment activity would be more active and vice versa; considered as an independent economic category characterizing the efficiency of use of the various properties, the ability to self-grow based on increasing the profitability of the invested capital.

➤ *Investment attractiveness of an enterprise as a concept of relationships between economic agents* – IPC can be seen as a concept of relationships between economic agents on the occasion of its successful business and the strengthening of its competitiveness. These relationships can be metrified by: internal characteristics – calculation of various indicators; informal characteristics – market share, market volume, competitiveness, etc. Usually, such indicators are evaluated by experts.

On the basis of what has been said so far, it can be concluded that the investment attractiveness of the company is an economic category, which is a combination of quantitative and qualitative assessment of the efficiency of the business, the use of the various properties by a specific economic agent (company, enterprise), based on external and internal factors guaranteeing stability, sustainable financial condition, solvency, reputation and prospects for development, which would provide owners, potential investors with a desired level of profitability, with an existing, acceptable level of investment risks.

After all, the higher return, the efficiency of the business as a whole reflects on an increase in its value. The market value greatly affects the investment attractiveness, the downgrade and can "repulse" potential investors, the owners may even start selling their shares. We can conclude that IPK is a complex characteristic of it, which shows the expediency of the funds invested in the particular company, how effectively its management managed to invest the funds provided to it, contributes to increasing the quality and competitiveness of the production/services, etc.

References

1. Baranenko, S. & Busygin, K., The essence and economic content of the concepts of "Investment activity" and "Investment attractiveness", Actual problems of humanitarian and natural sciences. – 2015. – No. 11, p. 133.
2. Goncharuk, A. & Karavan S. The investment attractiveness evaluation: methods and measurement features. Polish Journal of Management Studies, s2013, Is. 7. P. 160–166.

3. Dang, A., & Samaniego, R., R&D, Industrial Policy and Growth, Risk Financial Manag, 2022, p. 344.
4. Kiseleva, N., Borikova, T., Zakharova, G Investment activity.,M, Knorus, 2005, p. 432.
5. Kurnikova, Components of the investment climate and methods for its assessment, Russian entrepreneurship. 2011. Is. 6. P. 32–33.
6. Muzychenko, Investment climate and its components Symbol of science, 2020, pp. 107–109.
7. Mohylova, A.& Grybyk, I. & Hlivinska, Y. & Kudinova, I.& Stepanenko, M. & Torishnya, L., Estimation of Enterprise's Investment Attractiveness in the Conditions of Development, Studies of Applied Economics, 2021, p. 39.
8. Tarelkin, A., Development of theoretical issues of managing the investment attractiveness of industrial enterprises, Russian entrepreneurship, 2015, P. 1425–1430.

*Kabakchieva Tsvetelina, Ph.D., Head Assist. Prof.,
Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria*

ROLE OF THE COMMERCIAL ENTREPRENEUR IN BUSINESS DEVELOPMENT

Entrepreneurial flair develops in bold and courageous people, with a different outlook on life. They want to make a change and have the courage and will to overcome all obstacles to develop and make that change for the better, using every opportunity to make their dreams a reality. These people are not satisfied with the status quo because their mission is to change things in life. Entrepreneurs are necessarily innovators, and every innovation is realized with an investment, otherwise there will only be a good but unrealized idea.

The purpose of the paper is to clarify and interpret the role of the commercial entrepreneur, taking an idea with commercial value and generating benefits from its implementation. In this research aspect, it is significant that other market participants take advantage of this entrepreneurial idea of the trader [4].

Research theses on commercial entrepreneurship

In the concepts of "entrepreneur" and "entrepreneurship", scientists put different meaning and content. It is the same no matter where or when it appears; does not change because it represents a function that is always in demand. The essence of entrepreneurship, of the entrepreneurial spirit, lies in the ability to make decisions better than other people. It is exercised by taking responsibility for decisions that other people would find difficult.

In modern terms, the leading researcher in the field of entrepreneurship is considered to be the American scientist Peter Drucker, whose main book "Innovation and Entrepreneurship" is also called the "bible of entrepreneurship". Peter Drucker arrives at a new, broader understanding of the entrepreneur and, accordingly, of the figure and role of the entrepreneur.

Analyzing the reasons for this cycle in the state of the American economy, Peter Drucker makes several main conclusions:

First. The American economy has changed from a managerial economy (dominated by large enterprises) to an "entrepreneurial economy".

Second. There is a socio-psychological phenomenon – instead of the relative security of work in large enterprises, millions of (mostly young) Americans prefer to take the risk of founding their own business, striving for self-realization and independence.

Third. By the end of the 1960s in the United States, management had established itself both as a theory and as a practice, which allowed its achievements to be used by millions of people, including new entrepreneurs. As Drucker says, "entrepreneurial management" was born.

Fourth. Based on analyzes of the processes in the American economy, P. Drucker arrives at a broader understanding of entrepreneurship – i.e. so-called internal (corporate) entrepreneurship. He comes to the conclusion that the entrepreneurial process exists not only in small and medium-sized enterprises, but also in a number of large enterprises, where the functions of the entrepreneur and the manager are separated (as opposed to small and medium-sized enterprises, where they are merged into one). Based on these statements, Peter Drucker makes the important, fundamental conclusion: "*Entrepreneurship is a socio-psychological rather than an economic phenomenon*" [5].

Entrepreneur – personal and social qualities and skills

The concept of "entrepreneur" is believed to have been introduced into economic theory by Richard Cantillon in the mid-18th century. He emphasized the importance of merchants who were responsible for supplying settlements with goods and works that local residents needed. Carrying out this venture, entrepreneurs purchase products from manufacturers, from suppliers, or procure them at their own expense. Because of this, their activities have been accompanied by uncertainty.

In modern times, the role of the entrepreneur as the organizer of the given business venture is extremely important. In order to make a profit, he can create or discover a new market niche, or expand the existing one, whether it is a small shop or a company operating on a wider perimeter. One thing is certain – it is the entrepreneur who must implement an organization in order to use the created opportunity effectively.

Specific features of the entrepreneur:

Independence, independence and respectful behavior of the subjects of the entrepreneurial activity – every entrepreneur is free to make decisions and take actions at his discretion, within the framework of the law.

Economic interest – the main goal of entrepreneurship is to achieve the maximum possible profit. Along with this, the entrepreneur also pursues his own personal interests such as obtaining high incomes.

The economic climate. In general, the process of entrepreneurship. helps to improve the economic climate.

Publicly beneficial effect. Entrepreneurship is associated with high efficiency and competitiveness.

Creativity and innovation – entrepreneurship is always associated with relevant, interesting and attractive innovations.

The ethics and morality of the entrepreneur presupposes the assumption of risk and responsibility – even with the most careful assessment of uncertainty, risk still exists.

Key personal qualities and factors: motivation, flexibility, real self-esteem, good health, dedication to work, organizational skills, family support.

Personal responsibilities: decision-making ability, consensus, dialogicity, teamwork, risk-taking ability, flexibility.

Personal broad knowledge and skills, management ability, planning, communication skills.

Business skills: management experience, skills of managing strategic and financial management, human resource management, marketing [1].

A successful entrepreneur must build his career through a series of partnerships. In view of the exchange of information, the issue of the network of associates on which the entrepreneurial traders rely is important. Some researchers even view entrepreneurship as a “*network activity*”. One of the essential abilities that an entrepreneur must possess is the ability to create, maintain and expand a network of partners through which information can be obtained and knowledge can be accumulated.

Different types of networks can be distinguished – local, national, international. Entrepreneurs of different ranks operate in them and are hierarchically dependent on each other.

Networks in which the relationships between members are based on mutual trust play an important role in synthesizing information whenever possible from different sources. For this purpose, you need to know the “right” people who could provide information and/or advice. Honesty is important because word of misconduct would spread across the network(s) at a different level and harm the entrepreneur.

The interrelationship between entrepreneurship, social networks and the so-called *social capital* has been the subject of increased scientific interest in recent years. Through social capital, the so-called “transaction costs” (costs of search and information – finding buyers and sellers, communicating with them, researching prices, etc.; costs of negotiation and decision-making; costs of control and enforcement) and are created collectively, and individual goods.

Social capital (in the family and in the community) plays an important role in creating human capital in the next generation. In this case, human capital should be understood as experience (including professional), learning and training, qualification, knowledge and skills [2].

Entrepreneurial process in trade

Practice shows that entrepreneurs are individuals who find opportunities where others have not seen anything – they combine resources in such a way that leads to business success. The entrepreneurial process can be divided into several logically connected stages: search, discovery of an entrepreneurial idea (innovation); compiling a business plan; financing – estimating how much funds will be needed to realize the idea (project), searching, finding and receiving the necessary funds; construction and management of the enterprise (implementation of the project); development and growth of the enterprise. The factors that influence the entrepreneurial process are:

First – the personal characteristics (these are the personal qualities of the entrepreneur as a person, his possibilities for entrepreneurial behavior).

Second – social characteristics are also decisive for entrepreneurial activity (eg traditions, contacts). The attitude in the family itself is often enough to mature motivations to start and build appropriate behavior.

Third – organizational characteristics, such as the presence of a team of specialists who have similar values and think in a similar way, have an impact on the growth and development of the enterprise.

Fourth – the external environment has an impact on the entrepreneurial process in three directions, with some in a social market economy, the course of the entrepreneurial process is more predictable due to greater clarity of the factors of the external environment (e.g. state policy, investors, banking system).

The development of entrepreneurship is influenced by the various **subjects** of the entrepreneurial process:

The entrepreneur is the main subject of entrepreneurial activity. He, on his own initiative, seeks and implements new opportunities for the production of goods and services and acts independently at his own risk and responsibility. In order to carry out its activity, the entrepreneur enters into relationships with customers (consumers), with the state, through its institutions, with workers and employees and with business partners: suppliers, contractors, etc.

Users act as an indicator for the entrepreneur. This is because everything that is the subject of entrepreneurial activity will be realized only in case of positive evaluation by consumers. In the conditions of a market economy, there is no other way for the entrepreneur to influence the consumer than to act in harmony with his interests.

The state plays a leading role in determining the conditions of the so-called entrepreneurial environment. It can play the role of a limiter or an accelerator of entrepreneurial activity depending on the socio-political situation and the goals it has set for itself in the face of the governing bodies.

Workers and employees as implementers of the entrepreneurial idea also refer to the subjects of entrepreneurial activity. The effectiveness of the implementation of the entrepreneurial idea depends on them.

Business partners. Every entrepreneur needs effective partner relationships. Relationships with partners (actual and potential) play an important role in entrepreneurship. Every entrepreneur, when planning his activity, necessarily takes into account the possibility of establishing partner relationships. Partnerships can generally be defined as long-term, short-term and casual. *Competitors (current and future).* Every entrepreneur must know his competitors and know what their characteristic features are – strengths and weaknesses of the product, distribution strategy, approach to the market (for example, pricing, target groups), etc. For the entrepreneur, the price-cost ratio is the main basis for comparison with competitors in the industry. The

competitiveness of the products it produces lies in this ratio. Competitor research should be an ongoing process, not just done at startup [3].

In conclusion, it can be noted that the entrepreneurial process covers the efforts of entrepreneurs to realize a given business idea based on information about open and available opportunities, resources, skills and limitations to achieve the set goals. It includes all functions, activities and actions related to the discovery of opportunities and the creation of an organization to realize them, regardless of whether it is a question of founding a new business or developing an existing one.

References

1. Vasileva L., Gorchev Y., Sokolovski B., Study guide, Entrepreneurship – principles, methods, mechanisms and practices, Sofia, 2019, <https://nauchi.org> › 2017/05 › Entrepreneurship.
2. Naydenov I., article: "Commercial entrepreneurship during the era of revival (following the example of the brothers Dimitar, Petar and Aleko A. Krstich from Svishtov in the 1950s – 1970s)", "Anamnesis" magazine, year XV, vol. 1, Sofia, 2020, <http://surl.li/ktlsik>
3. Nature and importance of entrepreneurship <http://surl.li/nduvtg>
4. Blazheva L. Предприемач – Какво означава това и какви видове има? СЪВЕТИ. *My POS*. 2022. April, 4. URL: <http://surl.li/mbumrr>
5. Същност и значение на предприемачеството. Видове предприемачество. *Пловдивски университет Паусий Хилендарски*. URL: <http://surl.li/djukif>.

*Козловський С. В., д. е. н., професор,
Донецький національний університет ім. Василя Стуса, Україна,
Заюков І. В., д. е. н., доцент,
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна*

РОЗБУДОВА АТОМНОЇ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИКИ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ДО 2050 РОКУ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Російсько-українська війна призвела до величезних людських та економічних втрат, зокрема енергетичному сектору України. Так, за даними [1] (станом на травень 2024 року), відповідні прямі економічні збитки становили 16,1 млрд. дол. США, зокрема через окупацію найбільшої атомної електростанції в Європі – Запорізької. Непрямі втрати становлять біля 40,4 млрд. дол. США, а потреби у відновленні енергетичного сектору орієнтовано складають більше 50 млрд. дол. США. Станом на кінець червня 2024 року через масовану атаку РФ на енергетичні об'єкти України, зокрема втрати Об'єднаної енергетичної системи України склали більше 9 Гвт; потужності теплових і гідроелектростанцій знизились відповідно на 90% та 40% [2]. Це суттєво перешкоджає сталому розвитку України, зокрема через порушення дисбалансу між економікою та екологією.

Дослідженню проблем та перспектив розвитку атомної електроенергетики в аспекті сталого і інноваційного розвитку присвятили наукові дослідження такі вчені, зокрема: М. Власенко, Н. Ісаков, К. Копішинська, В. Шендерович, І. Широкова, Д. Уманець та багато ін. В праці [3] наголошується, що забезпечення безаварійної роботи АЕС дозволить отримати баланс між економікою і екологією, а розвиток атомної енергетики України не має на сьогодні альтернатив. Враховуючи значну кількість відповідних наукових досліджень, виникає необхідність в пошуку доступних на сьогоднішньому етапі розвитку економіки джерел енергії.

Метою роботи є активізація будівництва атомних енергоблоків на діючих АЕС в Україні як фактору забезпечення сталого розвитку.

Основний матеріал. Відновлення економіки України під час та після війни потребує виробництва електроенергії в достатніх обсягах. Крім того, вартість електроенергії має бути доступною. На цьому акцентується увага в Цілі сталого розвитку № 7 «Забезпечити для всіх доступ до недорогих, надійних, збалансованих і сучасних джерел енергії», яка мала бути досягнена до 2030 року. Війна внесла свої корективи щодо реалістичності досягнення даної цілі. Крім того, Україна має виконати взяті на себе зобов'язання щодо реалізації цілей в межах Стратегії Енергетичного Союзу [4], зокрема в напрямку зниження викидів парникових газів

порівняно із 1990 роком на 65%; збільшення частки відновлювальних джерел енергії у структурі її загального споживання не менше 27%; зниження імпортозалежності постачання електроенергії до 33%; пошуку шляхів диверсифікації енергоресурсів тощо. Так, відповідно до необхідності виконання вимог Паризької Угоди, Рішення Ради Міністрів Енергетичного Співтовариства, зокрема щодо скорочення викидів парникових газів Кабінет Міністрів України в 2023 році ухвалив розпорядження № 373-р від 21 квітня щодо досягнення кліматичної нейтральності енергетичного сектору України до 2050 року [5]. Крім досягнення вище наведеної цілі також пропонується мінімізувати використання вугілля для виробництва електроенергії, розвивати альтернативні джерела енергії. На нашу думку, досягнення відповідної кліматичної нейтральності можна досягнути, враховуючи сучасні реалії, зокрема шляхом збільшення обсягів виробництва електроенергії атомними електростанціями в Україні.

Звернемо увагу на затверджену Національну економічну стратегію на період до 2030 року (Стратегія) [6]. Актуальність розбудови атомної електроенергетики в Україні наведена в Стратегії, де акцентується увага, що в Україні біля 50% виробництва всієї електроенергії припадає на АЕС. Крім того, наша держава входить в ТОП-10 країн світу та ТОП-5 країн Європи за кількістю атомних реакторів. При цьому необхідно врахувати проблему необхідності виведення переважної більшості енергоблоків до 2025 року через закінчення терміну експлуатації. В умовах війни та недостатньої кількості генерації електроенергії та її імпортування в Україну, цілком імовірно, що термін експлуатації їх буде продовжено.

Варто звернути увагу на четверту стратегічну ціль Стратегії «Підвищення енергоефективності економіки та забезпечення екологічності енергетичного сектору України». Дана ціль передбачає: досягнення свідомої енергоефективності; досягнення чистої генерації енергії; забезпечення сталого розвитку. Таким чином, четверта Ціль Стратегії дозволяє забезпечити сталий розвиток за рахунок застосування водневих технологій та розвитку АЕС.

Обґрунтуємо в цифрах необхідність розбудови атомної електроенергетики як фактору забезпечення сталого розвитку України до 2050 року. Адже в сучасних військових умовах невідновлювальні джерела енергії, зокрема: використання вугілля, газових та дизельних генераторів не будуть спроможні виробити достатню кількість електроенергії для потреб економіки та населення України. При цьому імпорт електроенергії також суттєво обмежений за рахунок граничної можливості передачі певного обсягу електричної енергії. Атомна електроенергетика, за умови безпечного її використання, є безвуглецева та не шкодить довкіллю. Обсяги атомної електроенергії в 1990–2010 роках зростали, але в цілому

до 2025 року вони суттєво не будуть змінюватись [7]. В світі сьогодні частка використання вугілля в виробництві електроенергії буде зменшуватись, але як видно із рис. 1 на вугілля як енергетичного ресурсу припадають значні обсяги. Крім того, з рис. 1 видно, що нарощуються обсяги відновлювальних джерел енергії, зокрема перспективним є розвиток сонячної енергетики.

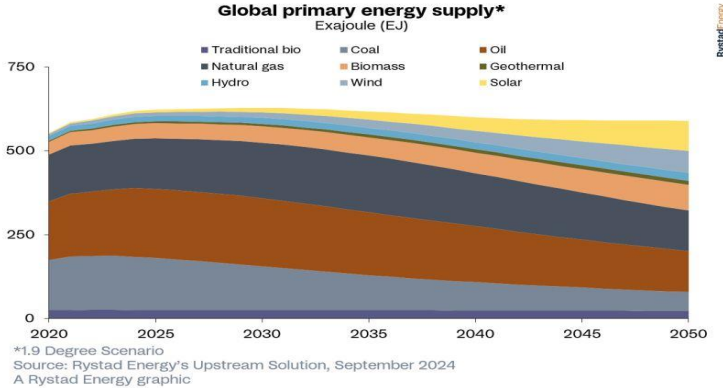

Рис. 1. Глобальне постачання первинної енергії

Джерело: взято з [8].

З метою досягнення цілі щодо скорочення викидів парникових газів, то такі країни, як: Китай, Індія та інші, які використовують переважно вугілля як джерело виробництва електроенергії нині ставлять за мету розбудовувати атомну енергетику. Так, за даними [7], в планах багатьох країн світу є збільшення будівництва ядерних реакторів, зокрема такої кількості атомних блоків до 2060 року: Китай – 21; Індія – 9; Туреччина – 4; Єгипет – 3; Республіка Корея – 3; Бангладеш – 2; Японія – 2 та інші країни – 11 атомних блоків. На початку жовтня 2024 року був проведений референдум в Казахстані, де досліджувалась думка громадян щодо необхідності будівництва АЕС на його території. Переважна більшість громадян висловились за будівництва на території Казахстану АЕС. В Україні, за даними Міністра енергетики України Г. Галушенка [9], в 2024 році заплановано будівництво чотирьох нових атомних енергоблоків на Хмельницькій АЕС.

Додатковим аргументом на користь розбудови атомної електроенергетики є мінливість цін на енергоресурси в світі. Так, в довгостроковій перспективі прогнозується зниження цін на енергоресурси, наприклад, вугілля, сиру нафту, природній газ, що нині використовуються також для виробництва електроенергії. Так, за прогнозними даними [4], наведено інформацію щодо прогнозу імпорتنних цін, який розроблений на

базі Світового банку та Міжнародного енергетичного агентства. Для прикладу візьмемо такий енергоресурс як – вугілля. Ціна вугілля в 2022 році становила 250 дол. США за тону, яка в 4 рази зросла порівняно з 2020 роком. За прогнозними даними вартість тони вугілля має суттєво знижуватись. Наприклад, в 2031–2040 рр. порівняно із 2022 роком в 3,94 рази; в 2041–2050 році порівняно із 2031–2040 рр. відповідно на 7,89%. Тобто вартість вугілля в 2050 році може бути меншою порівняно з 2020 роком на 5,04%. Основна причина – суттєве зниження попиту на вугілля, зокрема через використання відновлювальних джерел енергії (сонця, води, вітру, землі тощо). Тобто в основі цього зниження лежить досягнення чистої генерації енергії та забезпечення сталого розвитку.

Щодо сирової нафти, то тенденції по прогнозованим ціновим параметрам аналогічні. Наприклад, в 2022 році вартість сирової нафти складала 100 дол. США за барель. В 2031–2040 рр. прогнозована вартість сирової нафти має знизитись порівняно із 2022 роком на 34,1%. В 2041–2050 рр. порівняно із періодом 2031–2040 рр. зменшення планується на 1,82%. Вартість іншого енергетичного ресурсу – газу в 2022 році становила 34 дол. США /млн. БТО. В 2031–2040 рр. прогнозована вартість газу має знизитись порівняно із 2022 роком в 5,15 рази. В 2041–2050 рр. порівняно із періодом 2031–2040 рр. зменшення планується на 1,52%.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Необхідність зниження обсягів використання в Україні невідновлених джерел енергії, зокрема вугілля, газу та нафти є важливим кроком в напрямку забезпечення сталого розвитку, що значно зменшить викиди парникових газів, позитивно вплине на екологію та на імідж України, як країни, яка взяла зобов'язання на боротьбу із зміною клімату. Зниження питомої ваги невідновлювальних джерел енергії, окрім енергії, яка виробляється на АЕС, дозволить забезпечити баланс між економікою та екологією. Зниження обсягів невідновлювальних джерел енергії з одночасним будівництвом нових атомних енергоблоків в Україні на базі існуючих АЕС, за умови їх безпечного використання, розглядається як вагомий чинник забезпечення сталого розвитку України.

Список використаних джерел

1. Піддубний І., Горюнов Д. Оцінка прямих збитків та непрямих втрат енергетичного сектору України внаслідок повномасштабного вторгнення Росії. URL: <http://surl.li/cpplzh>.
2. Рябцев Г., Омельченко В. Енергетика України у червні 2024 року: підготовка до осінньо-зимового періоду. URL: <http://surl.li/zhjrc>.
3. Копішинська К., Широкова І. Сучасний стан та перспективи інноваційного розвитку атомної енергетики України. Економічний вісник НТУУ «КПІ». 2019. URL: <http://surl.li/xxdupl>

4. Міністерство економіки України. Національний план з енергетики та клімату України 2025–2030 рр. URL: <http://surl.li/yfvnae>.

5. Сайт Міністерства енергетики України. Енергетична стратегія. URL: <http://surl.li/soalde>.

6. Сайт Верховної Ради України. Національна економічна стратегія на період до 2030 року. URL: <http://surl.li/lrlbar>.

7. Сайт видання «Економічна правда». Нова енергетична мапа світу із «зеленими» наддержавами: куди рухається людство. URL: <http://surl.li/yhdivt>.

8. LinkedIn. Rystad Energy. Global primary energy supply. URL: <http://surl.li/tsswhk>.

9. Сайт видання «Українська правда». Україна почне будівництво 4 нових ядерних реакторів цього року – Галущенко. URL: <http://surl.li/jscmif>.

*Kabakchieva Tsvetelina, Ph.D., Head Assist. Prof.,
Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria*

COMMERCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A FACTOR FOR CREATING TOTAL INNOVATION PRODUCT

The aggregate innovation product, or the innovativeness of the economy, is expressed in the newly created products and services, the developed new technologies and the achieved new scientific results. It consists of and is the result of the interaction of the innovative, technological and scientific product of the country. It represents an important starting point for the innovation policy because it allows to compare the results of the functioning of the innovation system in time and geographical aspect and to assess the needs for changes in the organization and the resources invested in the innovation process.

The purpose of the report is to place a research focus on examining and interpreting commercial entrepreneurship as a factor in creating a total innovative product of the Bulgarian economy.

An innovative product

Innovative products encompass the results of innovation activities carried out in the form of new and significantly improved processes, products and services, newly created or adapted based on existing knowledge and know-how [2]. It is determined by the innovative activity of national enterprises and is the most important indicator for assessing the functionality of the national innovation system. The innovative activity of business entities and the population's demand for innovations, as well as their determining factors, create the innovative potential of the economy, or its ability to develop on the basis of new knowledge.

The results of the European Innovation Scoreboard (EIT) 2022 reflect the impact of the global challenges of recent years on the European economy and the start of the new EU budgetary and planning period from 2021 to 2027. The economic crisis caused by the COVID-19 pandemic has led to a decline in some of the indicators underlying the EIT Global Innovation Index. This has mainly affected public and private investment in innovation. Public investment in the form of social transfers has often been directed to the most affected sectors. In Bulgaria, for example, the government has refused to finance a selection of regional innovation hubs through other emergency measures. At best, the redirected funds have supported scientific research in the field of medicine, for example through the Scientific Research Fund and the National Science Program, but they have not been particularly successful given the scale and lack of stability of the investments. Private investment in innovation compensates for operational losses due to the closure of enterprises and the reduction of orders and the workforce. In addition to R&D and venture capital spending, there was

also a decline in overall exports, which allowed for a shift in favor of high-tech products and services.

Bulgaria saw positive progress in overall performance in both the 2015 (1.5%) and 2021 (3%) rankings. However, this comes against a backdrop of a 9.9% increase in the overall innovation potential of the European economy and convergence of countries from the other three groups (advanced innovators, strong innovators and moderate innovators).

At the beginning of the 3rd year of the current program period, the innovation strategy for intellectual specialties for 2021-2027, a framework document defining thematic priority areas and directions of influence of the national innovation policy, has not yet been adopted and is invalid. Given the political instability and the general lack of strategic vision and goals for the development of the Bulgarian scientific and innovation system, it is difficult to expect that the country will have the opportunity to significantly change its position, for example, by becoming a group of moderate innovators in Bulgaria the next 10 years.

In the field of innovation, Bulgaria has no comparative advantage. There are already only 1 indicator that shows that the country's performance is slightly better compared to the EU average, it is a trademark registration, and it is unlikely to be able to define it as a competitive factor.

Compared to the base year 2015, the country has made positive progress in terms of innovation results and the effect achieved. There is an increase in innovative small and medium-sized enterprises (SMEs) offering new and / or improved product innovations (almost 70%) and business process innovations (just over 45%). Significant improvements have also been made with regard to the interactions between the business sector and the public and private sectors, including collaborative research and publication activities.

However, according to some estimates based on the lowest technical indicators, Bulgaria relies on innovative factors from other countries, which in the long run strongly affect the overall economic performance of the country.

Commercial entrepreneurship and innovation networks

At the beginning of the Covid-pandemic, the annual edition for evaluating the innovation potential of the Bulgarian economy "Innovations. Bulgaria. 2020" estimates that 11% of the country's population are entrepreneurs. After a decline in new business registrations in 2020 and a slow recovery in 2021, 2022 saw 14% more business registrations than before the pandemic. The entrepreneurship of individuals compared to corporate and of Bulgarian citizens compared to foreign citizens remains relatively stable. About 30% are the new companies founded in the first 10 months of 2022 with owners or partners only natural persons – Bulgarian citizens. Typically, sociological studies of entrepreneurship yield much lower levels of existing entrepreneurship.

In contrast, hard data from the Commercial Register on the registration of new legal entities (the most basic indicator of entrepreneurial activity) show significantly higher values.

Most often – in almost 80% of cases, the registered companies are sole proprietorships and about 4% are sole traders. This is behavior that can be expected from entrepreneurs in a highly uncertain legal environment and slow litigation, because they fear that possible disputes with partners could block and destroy the business.

This attitude towards total control in the new enterprise creates serious problems for combining the strengths of different specialists with the aim of higher competitiveness.

Entrepreneurial activity in Bulgaria is concentrated in the largest cities and their respective districts – Sofia city, Plovdiv, Varna and Burgas. The high level of entrepreneurial activity in Blagoevgrad region is impressive, which is probably due in part to the two large universities in Blagoevgrad – American University in Bulgaria and Southwestern University "Neofit Rilski", but also of Greek entrepreneurship, which continues years after the migration of Greek companies during the crisis of 2007-2009. About 14-15% are new Greek companies in 2022 in Blagoevgrad region.

Regional differences in entrepreneurial activity are not only related to the number of companies, but also to the capital with which they are registered. The most capital (on average per company) is registered in Sofia region – approx BGN 30,000, which is due to relatively few new ones small companies and that there are register more production capacities. On the second place is Sofia-city with BGN 20,000, followed by Sliven with BGN 14,000, Varna – BGN 12,000, and Veliko Tarnovo – BGN 10,000. The reason it is ahead of many of the larger cities is the presence of concentrated investments in RES capacities (renewable energy sources) and the contribution of land and other buildings related to them.

The Bulgarian "start-up" ecosystem

Thanks to the concentration of support instruments from European funds after 2007, the Bulgarian start-up [3] ecosystem underwent a rapid development. Bulgaria has over 1,600 start-up companies. For comparison in Southeast Europe, Greece has 1,700, and Romania – 2,800. At the same time, Bulgaria has the most registered jobs in start-ups – 80 (per 100 thousand population), while Greece has – 60, and Romania – 45. The Bulgarian start-up community attracts foreign talents, some of whom later decide to start their own business as well. Bulgaria provides 20% of the total market of start-up jobs in South-Eastern Europe, but has a high potential for growth, especially if the country makes it easier to attract foreign students to universities [4].

Financing for start-up companies in Bulgaria seems to be more affordable than the European average and more than twice as affordable compared to the region. The value of Bulgarian start-ups is estimated at around 5.6 billion

dollars, with the most expensive companies being Gtmhub, Dronamics and Payhawk, the first Bulgarian unicorn [5]. In a certain sense, we could include the Bulgarian branch of eMag in the family of unicorns. The presence of fast-growing companies around Bulgaria has a direct positive effect in the country as well. On the one hand, they enable ecosystem development – such as the growth of sellers through eMag, and on the other hand, they support the development of new supplier companies (e.g. Stam/STAMH [6], which build fully automated warehouses for eMag). The data on investments in newly established companies confirm the conclusions and expectations that Bulgarian innovative companies will continue to invest in innovations. Worryingly, the cycle of support through European funds, rather than the market investment cycle, is likely to be the main cause of this continued investment activity. The decline in 2022 seems to confirm this conclusion, although Russia's war in Ukraine also contributes to high investment uncertainty.

It is somewhat good that very few Bulgarian start-ups are related to cryptocurrencies (perhaps with the exception of Nexo), because the turmoil in this market, especially with the bankruptcy of the crypto exchange (FTX), will affect the employment in the sector in our country for sure. An example of another company founded in Bulgaria that is being closely watched by investors as a potential next unicorn is HyperScience. Nexo was also on this list, but because of FTX investors will be much more careful and conservative [7]. It is expected that the time from foundation to validation of a unicorn valuation through an investment will shorten each year. It remains to be seen whether the unicorns and other successful smaller innovative companies will be able to build additional connections with the local market. So far, the greatest demand for such horizontal connections is with universities for the obvious reason – access to students, but more and more often part of the strategy for opening an office in Bulgaria is cooperation with a given university in the field of research.

On a positive note, the first generation of entrepreneurs who successfully sold their businesses are already becoming business angels and venture capitalists to their younger counterparts. It is difficult to give an exact estimate of the multiplier effect of the first investments of Launchub and Eleven, but they certainly became the reason for other funds to come and expand their portfolios.

In order to continue the dynamic development of the start-up ecosystem, it is necessary to have a broad base of potential entrepreneurs – pupils and students. Proper planning of the entrepreneurial career (as a subsequent corporate one) is a key condition for the success of the firm and for preventing high, unfulfilled expectations in very early entrepreneurship. Usually, changes in attitudes are not obtained by classical teaching, but by experience, experimentation of entrepreneurship, meetings with young and successful entrepreneurs in an international context. In this sense, projects such as "Erasmus for Young Entrepreneurs" (EYE) [3] and "Using innovative tools to

increase the capacity of youth organizations for the development of youth careers" (YouthCap) are indispensable tools for supporting entrepreneurship through "soft" measures and knowledge transfer suitable for more modest entrepreneurs who will engage in frugal innovation and not aspire to become a start-up and a unicorn.

It is important to keep an eye on other growth models, not only based on external investment (with the expectation of a few resales) and debt capital to finance the initial market entry. A number of Bulgarian innovative companies purposefully do not use loans, but plan their investments only on the basis of the income from their activities; instead of outsourcing activities to the outside (as was the trend until recently), they insource, integrate vertically and bet on their self-sufficiency. Such examples are Datex, Eurogames technologies, Mechatronica, etc. The country is also facing its first major wave of owner-founder exits. Many of the first wave of entrepreneurs of the 1990s are now of retirement age and face the question of inheritance. The lack of an established market for ownership of operating enterprises, as well as mechanisms for the financing of exactly such transactions, is a prerequisite for a serious loss of value in the upcoming exits and successions [1].

References

1. Georgieva T., Yalamov T., study: "Innovations in support of digital and green transition", Annual publication for evaluating the innovation potential of the Bulgarian economy "Innovations BG", Sofia, 2022.
2. <http://surl.li/ksjeja>
3. <http://surl.li/jlykfn>
4. Foundation for Access to rights. URL: <https://refugeelight.bg/bg/higher-education>.
5. Петрунова П. България е трета по брой стартиращи компании в Югоизточна Европа. *IndustryInfo.BG*. 2022. December, 2. URL: <http://surl.li/oxmnba>.
6. Stam Ltd. is the winner of the "Applied Research and Communications" Foundation award Innovative Enterprise of the Year in the "Market Leadership" category for 2020. URL: <http://surl.li/issuke>.
7. STAMH е победител в конкурса „Иновативно предприятие на годината“ в България, 2020. *STAMH*. 2021. January, 4. URL: <http://surl.li/xdoilt>.
8. In Bulgaria, five organizations implement this pan-European project: SU "St. Kliment Ohridski" (Faculty of Economics), the Bulgarian Chamber of Commerce and Industry, ICT Cluster, Bcause and Factory for Champions. Erasmus entrepreneurs: business exchange in Bulgaria ([erasmus-entrepreneurs.eu](http://surl.li/epyokd)). <http://surl.li/epyokd>

*Кір'ян О. І., к. е. н., доцент,
Безугла Ю. Є., к. е. н., доцент,
Кононенко Я. В., к. е. н., доцент,*

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Україна

ЗМІНИ В ЗМІСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ДЖЕРЕЛО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Сучасний світ стрімко йде до усвідомлення необхідності раціонально, бережливо відноситись до природніх ресурсів і ресурсів нашої планети в цілому. І мова йде не тільки про корисні копалини, але й про воду, повітря, а тепер вже – й про саму людину. Більшість власників бізнесу, ТОП-менеджерів усвідомлюють власний, інколи не досить позитивний, внесок в погіршення умов життя на планеті, однак не всі готові взяти на себе відповідальність за їх покращення, маючи пріоритетом прибуток і мінімізацію витрат [1]. Майже кожна компанія має сформований та затверджений власний Кодекс корпоративної культури (етики) / Принципи корпоративної культури (поведінки) тощо.

Однак наявність принципів поведінки проходять надто повільно, тому на законодавчому рівні було прийнято та оновлено низку законодавчих актів, що активно не тільки закликають, але й вимагають застосовувати в роботі кожного суб'єкта господарювання принципи та підходи ощадливого відношення до всіх природніх ресурсів та звертатись до активного впровадження циркулярної економіки, яку визначено як «...підхід до управління економічними ресурсами, що спрямовується на зменшення обсягів утворення відходів, подовження терміну експлуатації виробів та підвищення ефективності використання ресурсів для забезпечення функціонування справедливої, кліматично нейтральної, ресурсоефективної та конкурентної економіки» [2, Ст.1].

Для забезпечення активної, зацікавленої участі всіх членів кожного колективу в процесі впровадження новітніх принципів ведення господарчої діяльності важливим стає їх конструктивне спонукання у вигляді зрозумілих переваг саме такого способу поведінки. Більшість фахівців звертає увагу на розвиток соціальної відповідальності. Але без підкріплення її одночасно матеріальним розумінням доцільності запропонованої поведінки та підтримки організаційної культури ефект може бути досить короточасним. Тому вважаємо за необхідне виокремити саме поєднання оновленого змісту корпоративної культури організацій з раціональною підтримкою її принципів можливостями

отримання реальної економічної вигоди від дотримання цих принципів та закріплення тандему змістом організаційної культури.

Основний матеріал. Зазвичай для працівників суб'єкта господарювання, які є основними авторами та носіями організаційної культури (яка, в свою чергу, є одночасно і складовою, і елементом підтримки інноваційного корпоративного управління, соціально відповідального по відношенню і до самих працівників, і до зовнішнього середовища), циркулярна економіка – її зміст, принципи, підходи – стає джерелом додаткової наснаги і одночасно джерелом інноваційних прибуткових підходів до господарювання. В цьому ключову підтримку вони отримують від соціальних інновацій другого типу [3], що роблять акцент на зовнішніх соціальних ефектах в якості супутніх наслідків результатів раціонально організованої господарчої діяльності вкупі з вагомим для сучасності соціальним результатом та додатковою матеріально відчутною вигодою для кожного.

Розглянемо, які матеріальні вигоди може отримати працівник суб'єкта господарювання від застосування правил і принципів циркулярної економіки. В першу чергу світ рухається до раціонального використання ресурсів. Тобто, коли відходи одного виробництва, діяльності стають сировиною для іншого, не вимагаючи додаткових витрат первинних природних ресурсів. Коли робітники зрозуміють, що їх організація замість додаткових витрат на утилізацію відходів отримує прибутки від їх продажу як сировини, а прибуток залишається на соціальний розвиток, на оптимізацію стану робочих місць, на професійний розвиток самих робітників, це змушує більш, навіть завзято сприймати правила поведінки, новий зміст організаційної культури та оновлені принципи корпоративного управління.

Друга складова матеріальної вигоди, що підкріплює соціально відповідальну поведінку, є раціонально побудована система стимулювання, яка може і повинна містити коефіцієнти збільшення або зменшення винагороди залежно від дотримань можливих правил поведінки. Оптимальним, на нашу думку, буде узгодження відповідних збільшуваних або зменшуваних коефіцієнтів з задекларованими принципами організаційної поведінки.

Третя складова – це стимулювання інноваційної діяльності, пропозицій будь-якого члена колективу щодо додаткових можливостей впровадження принципів циркулярної економіки на окремому робочому місці, в підрозділі, в організації в цілому. Наприклад, однією з ідей фірми, чії робітники їздили на роботу службовим автобусом, стала співпраця з

притулком тварин, що був майже по маршруту руху транспорту. Працівники та їх родини не викидали відходи продуктів, які могли стати в нагоді як їжа для тварин, а брали з собою і завозили в притулок. Так само в організації було виділене місце для збору шматочків хліба та ін., що забирали в кінці робочого дня та відвозили в притулок коли розвозили робітників по домівках. Це дозволяло і притулку скорочувати свої витрати на харчування тварин, і харчовим продуктам не потрапляти просто в смітник; і робітників та їх родини робило відповідальними, бо вони весь час пам'ятали про пухнастих підопічних.

Світова спільнота поступово приходить до розуміння, що застосування циркулярної економіки – це не тільки відповідальне ставлення до майбутнього, це ще й виховання сьогодення, турбота про свідомість кожної людини тут і зараз. Тому при визначенні свідомого партнера, при виборі суб'єкта господарювання для вигідного вкладання інвестицій не останню роль відіграє здатність цього партнера знайти можливість застосовувати не тільки ресурсозбереження в своїй діяльності, а саме елементи циркулярної економіки як доказ свідомого, соціально відповідального, раціонального мислення.

Виходячи з цього, суб'єкт господарювання, чия організаційна культура та принципи корпоративного управління спираються в тому числі на обов'язкове, навіть вже буденне внесення в життєдіяльність принципів циркулярної економіки, має більш вигідну позицію на ринку, більший запас сталості та надійності як в очах представників зовнішнього середовища. Так і в очах свідомого колективу. І чим більше проявляються складові циркулярної економіки в діяльності, тим більше поступово зростає рівень свідомості колективу.

Висновки та пропозиції. Можна зробити висновок, що впровадження в організаційну культуру суб'єкта господарювання основних положень, що підтримують в життєдіяльності суб'єкта появу, розвиток та звичку до використання принципів циркулярної економіки, забезпечує йому сталий розвиток, першочергову увагу представників зовнішнього середовища, зацікавленість робітників в подальшому її просуванні.

Важливо в подальшому доповнювати матеріальне стимулювання ключових показників впровадження та реалізації елементів циркулярної економіки моральним стимулюванням, розвивати й надалі свідомість, відповідальність та креативність. Це стане наступним рівнем сталості суб'єкта господарювання та наступним трампліном для розширення можливостей циркулярної економіки в житті організації та громад, з якими суб'єкт взаємодіє.

Список використаних джерел

1. Геєць В. (2020). Соціалізація, соціальні інновації та соціальна взаємодія бізнесу й держави. Український соціум, 2020, № 3 (74): С. 9–23. <http://surl.li/huwqvs>
2. Про основні засади державної кліматичної політики. Закон України від 08.10.2024 № 3991-IX URL: <http://surl.li/eudikk>
3. Ушкаренко І., & Соловійов А. (2023). Соціальні інновації у системі сталого розвитку. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління, (7). URL: <http://surl.li/xumjhu>

*Kussainov Khalel, Doctor of Economics, Professor,
Aktobe Regional University named after K. Zhubanov, Republic of Kazakhstan,
Kussainova Larisa, c.e.s, Professor,
Academy of Public Administration under the President
of the Republic of Kazakhstan*

ADVANCING THE ORGANIC PRODUCT MARKET IN KAZAKHSTAN

In 2007, the United Nations Brundtland Commission gave a clear definition of sustainable development: meeting the needs of the present without compromising the needs of future generations. Scientific research in the field of organic farming has repeatedly confirmed that this method of farming is consistent with the principles of sustainable development and can bring significant benefits to agricultural enterprises [1].

Organic farming practices significantly contribute to sustainable agriculture [2]. By sequestering carbon, promoting biodiversity, and preserving soil fertility, this method mitigates climate change and ensures long-term agricultural productivity [5]. Moreover, organic farming's resistance to pesticide resistance enhances food security [6]. Economically, the growing consumer preference for organic products translates to higher market value and increased farmer income [7–8].

Organic production offers a multifaceted approach to sustainable and healthy agriculture [9–10]. By prioritizing natural processes and minimizing synthetic inputs, this method not only enhances environmental health but also contributes to consumer well-being [11–12]. Scientific studies have consistently shown that organic foods are often richer in essential nutrients and antioxidants. Moreover, the absence of harmful pesticide residues in organic produce reduces the risk of exposure to toxic chemicals, promoting long-term health. Beyond nutritional value, organic farming practices contribute to a healthier planet. By fostering biodiversity, improving soil health, and reducing greenhouse gas emissions, organic agriculture plays a crucial role in mitigating climate change and preserving ecosystems [13–14]. The growing consumer awareness of these benefits has led to a surge in demand for organic products. Consumers are increasingly willing to invest in organic food, recognizing its superior quality, taste, and environmental impact. This shift in consumer preferences has driven the growth of the organic food market and incentivized farmers to adopt sustainable practices [15–16].

Kazakhstan, a vast nation with diverse agro-ecological conditions, possesses significant potential for organic agriculture. Ranking 26th globally and 3rd in Asia in terms of suitable agricultural land, the country is well-positioned to become a major player in the international organic market. In terms of the area allocated for organic oilseeds, as of the end of 2019, the state ranks 10th in the

world ranking [17]. The nation's commitment to organic production is particularly evident in the oilseed sector. As of 2019, Kazakhstan secured the 10th position worldwide in terms of organic oilseed cultivation. This strategic focus aligns with global trends, as consumers increasingly seek sustainable and healthy food options. According to IFOAM, the production of nutritious and high-quality food is carried out through organic farming based on a healthy diet. Based on the principles of ecology, justice and care. Organic farming in Kazakhstan adheres to the core principles of ecology, justice, and care, as outlined by IFOAM. By prioritizing sustainable practices, farmers contribute to environmental conservation, social equity, and animal welfare. While organic agriculture offers numerous benefits, economic considerations remain a crucial factor. The adoption of environmentally friendly technologies, while essential for long-term sustainability, can sometimes increase production costs. Striking a balance between ecological integrity and economic viability is a key challenge for organic producers.

Kazakhstan, with its vast agricultural lands and growing consumer demand for sustainable products, presents a promising landscape for organic agriculture. The nation's strategic focus on organic oilseed production, coupled with its adherence to international organic standards, positions it as a key player in the global organic market. The organic production and sales process in Kazakhstan encompasses a wide range of activities, from domestic cultivation and livestock rearing to international trade and distribution. By adhering to strict quality assurance standards, including traceability and sustainable practices, the country can ensure the integrity and safety of its organic products. The economic benefits of organic agriculture are substantial. Premium pricing, increased market demand, reduced input costs, and enhanced brand reputation contribute to the profitability of organic farming. Moreover, organic agriculture aligns with global sustainability goals by promoting environmental conservation, social equity, and animal welfare. To fully realize its potential, Kazakhstan must continue to invest in research and development, strengthen its regulatory framework, and promote consumer education. By fostering a supportive ecosystem for organic agriculture, the nation can drive economic growth, improve public health, and contribute to a more sustainable future.

The global organic market covers 191 countries [FiBL IEOAM]. In 2022, 74 countries have fully implemented the rules of organic farming. The world's largest organic food markets, such as the EU and the USA, have been coordinating standards for the safety and quality of organic products for more than 20 years. However, there is no single international document or standard for organic production in the world. In 21 countries, the rules of organic farming have not been fully introduced, and in 15 countries laws have already been developed: the European Union, North America and the Pacific Ocean [18] have undergone significant changes.

The main documents that were taken into account in the development of standards for organic products are the Codex Alimentarius guidelines for the production, processing, labeling and marketing of organic food, approved by the Codex Alimentarius Commission, and IFOAM standards are the world's most authoritative source of legal information in the field of organic production. Simple regulation of organic production does not contribute to its development. An effective government support policy is needed. It is obvious that for the development of the organic products market, it is necessary to build a policy that increases confidence in the state.

The reliability, continuity and consistency of government support (including a cautious transition from one support program to another) are positive factors for domestic producers and investors: Therefore, public policy should take into account the need to develop rules for the coexistence of producers of organic and traditional products. consideration should be given to developing regulations aimed at preventing GMO contamination. mandatory labeling of GMOs should be included in the rules to ensure transparency for producers and consumers of organic products.

It is better to compensate for financial losses from such cases at the expense of individuals and legal entities who committed violations, in case of which the manufacturer lost /terminated the certificate or extended the period of the "transition period". and/or through special measures to support organic production (for example, a supplier of GMO seeds in Portugal pays a special compensation fund). It is also possible to consider the possibility of insuring producers of organic products against such risks. In order to reduce the financial losses of producers of contaminated organic products, it is possible to suspend the validity of the certificate not for all manufactured products, but for its "defective" parts (batches). For example, only crops harvested from fields polluted by third parties can be deprived of the status of an organic product. But this is possible only after the certification of the final product.

References

1. Septianto, F., Kemper, J.A., The effects of age cues on preferences for organic food: the moderating role of message claim // *J. Retailing Consum. Serv.* 62, 102641. – 2021. – <http://surl.li/vthrsv>.
2. Holka, M., Kowalska, J., Jakubowska, M. Reducing carbon Footprint of agriculture—can organic farming help to mitigate climate change? // *Agriculture* 12 (9). 1383. 2022. URL: <https://www.mdpi.com/2077-0472/12/9/1383>.
3. Gong, S., Hodgson, J.A., Tschardtke, T., Liu, Y., van der Werf, W., Bata ry, P., Knops, J.M., Zou, Y. Biodiversity and yield trade-offs for organic farming // *Ecol. Lett.* 25 (7). – 1699–1710. – 2022. – <http://surl.li/bdnygu>.
4. Marja, R., Tschardtke, T., Bat'ary, P. Increasing landscape complexity enhances species richness of farmland arthropods, agri-environment schemes also abundance—A meta-analysis // *Agric. Ecosyst. Environ.* 326, 107822. – 2022.- <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167880921005260>.

5. Maniratnam, K., Reddy, M.B., Zaman, M.I. Organic farming, Bio-Fortification. Nano-Technology. // *Advanced Farming Technology* 52. – 2023. – https://www.scripown.com/docs/EBOOK_20230715_122225.pdf#page=58

6. Benbrook, C., Kegley, S., Baker, B.. Organic farming lessens reliance on pesticides and promotes public health by lowering dietary risks // *Agronomy* 11 (7). – 1266. – 2021. – <https://www.mdpi.com/2073-4395/11/7/1266>.

7. Clark, S. Organic farming and climate change: the need for innovation // *Sustainability* 12 (17), 7012. – 2020. – <http://surl.li/mghxav>.

8. Nematollahi, M., Tajbakhsh, A., Sedghy, B.M. The reflection of competition and coordination on organic agribusiness supply chains. *Transport. Res. E Logist. Transport. Rev.* 154, 102462. – 2021.- <http://surl.li/vdxyhq>.

9. Mie, A., Andersen, H.R., Gunnarsson, S., Kahl, J., Kesse-Guyot, E., Rembiałkowska, E., Quaglio, G., Grandjean, P. Human health implications of organic food and organic agriculture: a comprehensive review. // *Environmental Health* 16 (1). – 1–22. – 2017. – <http://surl.li/kyzdds>.

10. Sindhu, S. Organic Food Products: Potential and Challenges Globally. // *Transforming Organic Agri-Produce into Processed Food Products: Post-COVID-19 Challenges and Opportunities.* – 2023. – <http://surl.li/ffsxxa>.

11. Rana, J., Paul, J. Consumer behavior and purchase intention for organic food: a review and research agenda. *J. Retailing Consum. Serv.* 38. – 157–165. – 2017. – <http://surl.li/ekslea>.

12. Taghikhah, F., Voinov, A., Shukla, N., Filatova, T. Shifts in consumer behavior towards organic products: Theory-driven data analytics. *J. Retailing Consum. Serv.* 61, 102516. – 2021. – <http://surl.li/gkdsvo>.

13. Lauterbach, J., Bantle, C. “For more diversity, better taste and My own health” exploring organic consumers’ purchasing Motives for Heirloom vegetable Varieties. *Sustainability* 14 (7). 4068. 2022. <http://surl.li/minlcb>.

14. Yin, Z., Li, B., Li, S., Ding, J., Zhang, L. Key influencing factors of green vegetable consumption in Beijing, China. // *J. Retailing Consum. Serv.* 66. – 102907. – 2022. – <http://surl.li/vntjnu>.

15. Zollo, L., Carranza, R., Faraoni, M., Díaz, E., Martín-Consuegra, D. What influences consumers’ intention to purchase organic personal care products? The role of social reassurance. // *J. Retailing Consum. Serv.* 60. – 102432. – 2021. – <http://surl.li/tvwwdq>.

16. Groth, C., Wegmann, C., Meyerding, S.G. Perception of product sustainability: the case of processed tomatoes—A qualitative study in Germany. *J. Retailing Consum. Serv.* 71. – 103214. – 2023.- <http://surl.li/hsmpfu>.

17. Husainov A. V trende – organicheskoe zemledelie. Kazahstanskaja pravda ot 26 janvarja 2023g. <http://surl.li/szyoqi>.

18. The World of Organic Agriculture. FiBL i IFOAM, 2022 god <https://statistics.fibl.org/>.

*Kussainov Khalel, Doctor of Economics, Professor,
Kazakh University of Technology and Business named
after K. Kulazhanov, Astana, Republic of Kazakhstan,
Aydinov Zein, Pshenbaevich Candidate of Economics, Associate Professor,
Kazakh Agrotechnical Research University named
after S.Seifullin, Astana, Republic of Kazakhstan*

PRINCIPLES OF USING THE DEA METHOD TO DETERMINE THE EFFECTIVENESS OF ECONOMIC ENTITIES

Efficiency is one of the most important indicators that characterize any operating systems. The price of each project to be carried out or the action that takes place to achieve the set goal is measured in most cases precisely by this efficiency. Therefore, efficiency is always the most important concept that characterizes economic and social processes. In recent years, many works have been published on the types and methods of actions that analyze this indicator and are necessary to achieve it [10–11].

Efficiency is evaluated differently in each area, depending on their characteristics, although there are also methods that study the effectiveness of the action of objects of a wide range of classes. One such method is American scientists A.Charns, W. W. Cooper, B. Golani proposed the so-called Data Environment Analysis (DEA) [12–13]. The essence of this approach is the maximum possible coverage of data describing the object or phenomenon under study. Of course, the main point here is to clarify the concept of efficiency, which determines the property of any targeted action, and describe it quantitatively. The purpose of the article was to analyze the agricultural sector of the Republic of Kazakhstan on the basis of the DEA approach and determine its effectiveness. The summarized indicators can serve as the basis for making appropriate management decisions.

The essence of the DEA approach is to determine an effective farm based on data from several farms working in a particular direction. The visual form of determining effective farming is the establishment of effective boundaries. It is geometrically described and represents the curve from which the convexity comes and along which the effective points lie. If the point does not lie along the curve, it is considered ineffective. Business entities are considered as a point here. For this, the coordinate lines X_1 and X_2 are considered as resources, and the curve Y is considered as the volume of products. Points along the curve are determined on the basis of a mathematical programming problem [14–16].

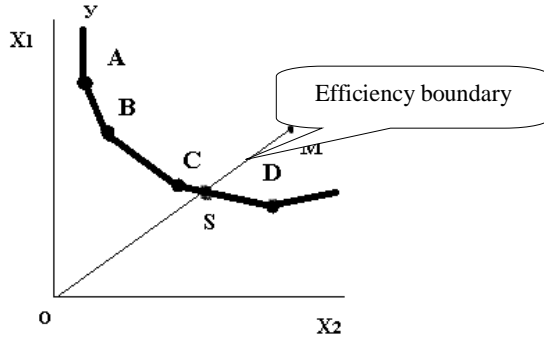

Fig. 1. Product production curve

Here, for geometric clarity, two types of resources were taken (Fig. 1). Point M describes a firm that uses two types of resources. The SM segment describes the measure of inefficiency, which means that the longer it is, the greater the excess loss. The task follows that the volume of output should remain at the same level, and the length of the SM, that is, the volume of consumption should be reduced to 0.

In Figure 1, it can be seen that points a, b, C, and D shoot at the boundary of efficiency. The point M is located beyond the boundary of efficiency, which means that it is inefficient and the amount of inefficiency is measured by the length of the segment SM. So the effectiveness of firm M

$$TE = \frac{OS}{OM}$$

it is characterized by a ratio of, and it is visible that it is less than 1. Then the point M (firm) is unprofitable. The essence of the DEA approach is this. Homogeneous entities, such as an enterprise, firm or institution, can be described as a matrix with input and output parameters. If we take the number of all subtext N, we can define the Matrix X as the input parameters of the dimension $K \times N$. The output matrix of dimension $M \times N$ is also denoted. Then the model is described as follows

$$\begin{aligned} & \min_{\theta, \lambda} (\theta), \\ & -y_i + Y\lambda \geq 0, \\ & \theta x_i - X\lambda \geq 0, \\ & \sum_{i=1}^N \lambda_i = 1, \\ & \lambda \geq 0. \end{aligned} \tag{1}$$

solved as a linear programming problem.

Here λ is considered a vector in dimension $N \times 1$, and θ is considered a scalar value. Where θ is the efficiency factor and its value does not exceed 1. If the value θ of the subject under study is equal to 1, then that subject is effective [17–20]. At the same time, the vector λ has several values, some of which have a non-zero indicator, and their sum must be equal to 1. If its value is equal to 1, it means that the enterprise was profitable accordingly. If the enterprise is not profitable the vector λ will have several values that are not equal to 0, and reference enterprises are defined for the same enterprise. Its indicators will serve as a benchmark for an unprofitable enterprise.

For example for firm M

$$\lambda_A \neq 0; \lambda_C = 0; \lambda_v = 0; \lambda_D = 0$$

if found, then firms A and C are the benchmark.

The DEA approach in question was used to analyze the Agriculture of the Republic of Kazakhstan. The aim is to identify relatively efficient and inefficient areas surrounding farming. At the same time, along with inefficient zones, a benchmark zone should be identified that will serve as a model for them. The data required for analysis are presented in Table 1

Table 1

Data of regions engaged in crop production in the Republic of Kazakhstan

№	Region	Fertilizer thousand	Combine harvester 1000 ga	Tractor 1000 ga	harvest tonna
1	Abay	15,3	728,4	826,2	3506,3
2	Akmola	110	5305,8	6087,5	55912,7
3	Aktobe	2	661	745,4	5531,6
4	Almaty	18,2	462,9	459,8	5978,1
5	Atyrau	0,9	10,1	7	3,2
6	WKO	3,1	592,4	620,5	3391,6
7	Jambyl	52,9	747,5	785,3	7916,4
8	Jetisu	23	517,6	532,9	8446,1
9	Qaraandy	31	1187,2	1322,1	8547,5
10	Qstanay	48	5258,3	6310,8	56817,7
11	Qyzyl Orda	59,1	188,6	171,9	201,4
12	Manystau	0,3	1,1	0,6	0
13	Pavlodar	28,5	1569,8	2021,9	9580,6
14	NKO	171,6	4361,8	4959,5	47466,9
15	Turkistan	72,3	860,9	875,3	7517,3
16	Ulytau	4	39,4	51,8	290,8
17	OKO	27	642,4	673,3	5594,7

Note: Statistics agency of the Republic of Kazakhstan

As can be seen from Table 1, among the 17 regions considered, Mangistau and Atyrau regions have very low indicators. Because they are considered oil-producing regions, these regions are not included in the analytical work.

(1) the report in the model can be generated using the Excel spreadsheet program "View resolution". The final result is presented in Table 2.

Table 2

Indicators of the effectiveness of Regions

№	Region	Efficiency coefficient	Efficiency
1	Abay	0,45	no
2	Akmola	1	yes
3	Aktobe	1	yes
4	Almaty	0,89	no
5	WKO	0,84	no
6	Jambyl	0,65	no
7	Jetisu	1	yes
8	Qaragandy	0,55	no
9	Qostanay	1	yes
10	Qyzyl Orda	0,3	no
11	Pavlodar	0,52	no
12	NKO	1	yes
13	Turkistan	0,54	no
14	Ulytau	1	yes
15	OKO	0,57	no

Note: the authors calculated

Thus, out of 15 regions of the Republic of Kazakhstan studied, 6 regions, i.e. Aktobe, Akmola, Kostanay, North Kazakhstan, Ulytau and Zhetysu regions, remained effective, and 9 regions were ineffective. The nearest region to the efficiency limit was Almaty region with an indicator of 0.89. The most unprofitable region was Kyzylorda region with an indicator of 0.3. A feature of the DEA approach is that using the coefficients λ of the same reference regions, it is possible to calculate how much the costs of inefficient regions can be reduced and turned into an effective region. To do this, it is necessary to calculate the values of the coefficients λ (Table 3).

Table 3

Indicators of reference zones

№	Inefficient regions	Coefficients of reference zones			
1	Abay	$\lambda_3=0,23$	$\lambda_7=0,16$	$\lambda_9=0,01$	$\lambda_{14}=0,6$
4	Almaty	$\lambda_3=0,07$	$\lambda_7=0,65$	$\lambda_{14}=0,27$	
6	WKO	$\lambda_3=0,68$	$\lambda_{14}=0,32$		
7	Jambyl	$\lambda_7=0,93$	$\lambda_{14}=0,07$		
8	Qaragandy	$\lambda_3=0,12$	$\lambda_7=0,59$	$\lambda_9=0,05$	$\lambda_{14}=0,25$
10	Qyzylrda	$\lambda_{14}=1$			
13	Pavlodar	$\lambda_7=0,29$	$\lambda_9=0,12$	$\lambda_{14}=0,59$	
15	Turkistan	$\lambda_7=0,88$	$\lambda_{14}=0,12$		
17	OKO	$\lambda_3=0,06$	$\lambda_7=0,61$	$\lambda_{14}=0,33$	

Note: the authors calculated

From Table 3, the reference zone was described as Aktobe region with the 3rd number, Zhetysu region with the 7th number, Kostanay region with the 9th number, Ulytau region with the 14th number. The numbers of the reference zones are taken from Table 1. Take WKO for an example. The table shows that the reference regions for this region are Aktobe($\lambda_3=0.68$) and Ulytau($\lambda_{14} = 0.32$) regions.

How much costs should be cut to make the West Kazakhstan region profitable? To do this, it is necessary to subtract from the indicators of the WKO the indicators of the reference regions multiplied by the coefficients λ .

So, how much should the fertilizer be reduced? In the West Kazakhstan region, it was 3.1 thousand tons. In Aktobe region it was 2 thousand tons, in Ulytau Region-4 thousand tons. Then the necessary calculation is made as follows:

$$3,1-(0,68*2+0,32*4)=0,47 \quad (2)$$

that is, the West Kazakhstan region should use 0.47 tons of fertilizer, which means it should reduce losses by 2.6 thousand tons.

The rest of the resources the calculation of the reduction of the tractor and combine harvesters is carried out in such a direction. When performing these calculations, it is necessary to reduce the number of combine harvesters in the West Kazakhstan region by 464, and the number of tractors by 526.

In conclusion, the region will become one of the most effective regions when the amount of fertilizer in the West Kazakhstan region reaches 0.46 thousand tons, the number of combine harvesters-127, the number of tractors – 94. At the same time, the achieved grain harvest indicator of 339 thousand tons of grain remains at the same level. In the same way, it is possible to carry out calculation work on the remaining inefficient areas.

Conclusion. The DEA-analysis methodology is designed specifically for formalization to assess the effectiveness of the management of entities at any level and in any field of activity. The considered method is of practical importance and will be useful for making the necessary decisions aimed at improving management efficiency. DEA analysis allows you to determine the vector of search for effective solutions in the management system and make ineffective elements effective.

References

1. <https://e-history.kz/ru/history-of-kazakhstan/show/9294>
2. <http://surl.li/ptqbec>
3. <https://zerno.ru/node/19602>
4. https://stat.gov.kz/for_users/dynamic
5. Ayvazyan S.A., Mkhitaryan V.I. Applied statistics and econometrics: UNITY, 1998.
6. Econometrics / Ed. Eliseeva I.I. :Finance and Statistics, 2001.

7. Aydynov Z.P. Malimetterdi taldau zhane ekonomikadagi bolzhau. Almaty, Bastau, 2014.
8. Ermakov S.M., Mikhailov G.A. Course of statistical modeling. Nauka, 2016.
9. Sadykova, L. G. On the question of the essence of the category "efficiency". Text: direct. *Young scientist*. 2016. № 12 (116). P. 1426–1430.
10. Batkovsky A.M., Kravchuk P.V., Styazhkin A.N.
11. Evaluation of the economic efficiency of the production of high-tech products by innovative and active enterprises of the industry. *Creative Economy*. 2019. № 1.
12. Charnes A., Cooper W.W., Golany B. et al. Identification of Pareto-efficient facets in Data Envelopment Analysis Foundations of data envelopment analysis for Pareto-Koopmans efficient productions functions. *Journal of Economics*. 1985. Vol.30.Pr.91-107
13. Charnes A., Cooper W.W., Huang Z.M., Sun D.B. Polyhedral Cone Ratio DEA Models with an illustrative Application to Large Commercial Banks / et al. Identification of Pareto-efficient facets in Data Envelopment Analysis Foundations of data envelopment analysis for Pareto-Koopmans efficient productions functions. *Journal of Economics*. 1990. Vol.46, No. 1–2. P.73–91.
14. M.Intrigator. Mathematical methods of optimization and economic theory...: IRIS PRESS, 2002.
15. Akulich I.L. Mathematical programming in examples and problems. Higher School 1986.
16. Glukhov V.V., Mednikov M.D., Korobko S.B. Mathematical methods and management models. Lan, 2007
17. Zhu J., Quantitative Models for Performance Evaluation and Benchmarking,

*Локишин В. С., д. пед. н., професор,
Київський професійно-педагогічний коледж
ім. Антона Макаренка, Україна*

АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З УПРАВЛІННЯ У СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ СФЕРІ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Постановка проблеми. Глобальні зміни вимагають від освіти переосмислення ролі вчителя. Сьогодні вчитель – це не лише передавач знань, а й ментор, який допомагає учням розвивати свої таланти та потенціал. Зарубіжний досвід демонструє, як сучасні технології можуть змінити процес навчання, роблячи його більш інтерактивним та індивідуалізованим. Важливою є також підготовка вчителів до роботи в нових умовах, забезпечення їх постійного професійного розвитку.

Розвиток демократичного суспільства неможливий без висококваліфікованих управлінців у соціокультурній сфері. Підготовка таких фахівців вимагає інтеграції гуманітарних, соціальних і управлінських знань. Зарубіжний досвід свідчить про важливість безперервного професійного розвитку лідерів у соціокультурній сфері, який дозволяє їм адаптуватися до швидко мінливих умов і впроваджувати інноваційні підходи в своїй діяльності.

Для успішної підготовки лідерів у соціокультурній сфері необхідно забезпечити міждисциплінарний підхід до навчання. Майбутні управлінці повинні володіти знаннями з психології, соціології, менеджменту, економіки та інших галузей. Зарубіжний досвід свідчить про ефективність таких програм, які дозволяють виховати всебічно розвинених фахівців, здатних працювати в складних і динамічних умовах.

Аналіз останніх досліджень. Відділення педагогіки і психології ВО під керівництвом академіка М. Євтуха НАПН України розробило унікальну модель підготовки фахівців нового покоління. Ця модель, орієнтована на формування творчої особистості з гуманістичними цінностями, відповідає сучасним викликам і європейським стандартам. Актуальність розробленої моделі підтверджується її успішним впровадженням у провідних вищих навчальних закладах України та активною роботою над її подальшим удосконаленням. Відхід від масової підготовки менеджерів на користь індивідуалізованого підходу до кожного студента є ключовою особливістю цієї моделі. Основні відмінності визначаються такими обставинами:

– запропонована концепція формування національної управлінської еліти соціокультурній сфері здійснюється відповідно до сучасних вимог;

– активно розроблемо і широко запроваджуємо перспективні педагогічні технології, вивчаємо досвід розвитку світової освітньої системи, розробляємо нові методологічні і методичні підходи, які забезпечують успішну реалізацію концепції, спрямовану на психолого-педагогічне забезпечення і науковий супровід управлінської діяльності у соціокультурній сфері для ВНЗ відповідного профілю [1–3].

Систематичні наукові дослідження, що проводяться у сфері підготовки фахівців з управління соціокультурними системами, забезпечують постійне вдосконалення освітнього процесу. Впровадження психолого-педагогічного моніторингу як інструменту управління якістю освіти дозволяє отримувати об'єктивні дані про ефективність навчальних програм, викладацький склад та загалом весь навчальний заклад. Це, в свою чергу, сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень та постійному підвищенню якості підготовки майбутніх лідерів у соціокультурній сфері [2–4].

Виклад основного матеріалу. Розроблена відділенням педагогіки і психології ВПШ система підготовки фахівців з управління у соціокультурній сфері базується на комплексному підході, що охоплює всі аспекти професійної діяльності. Завдяки чітко визначеним методам, науково-методичним матеріалам та ефективній організації навчального процесу, система забезпечує високу якість підготовки фахівців, які відповідають сучасним вимогам культурної сфери.

Інноваційна педагогічна концепція спрямована на формування лідерів нової формації, здатних до стратегічного мислення, креативного підходу до вирішення проблем та ефективного управління соціокультурними проектами. Завдяки поєднанню теоретичних знань та практичних навичок, випускники цієї програми стають рушійною силою змін у культурній сфері та сприяють розвитку інноваційних культурних продуктів та послуг.

У контексті європейської інтеграції України, підготовка управлінських кадрів для соціокультурної сфери набуває особливої актуальності. Сучасні виклики вимагають від фахівців не лише глибоких знань у галузі культури та управління, але й міждисциплінарних компетенцій, здатних забезпечити ефективну взаємодію з різними сферами суспільного життя. Комплексний підхід до підготовки таких фахівців, що поєднує в собі знання з економіки, соціології, психології та інших галузей, є необхідною умовою для успішної інтеграції України в європейський освітній і культурний простір.

Підготовка фахівців з управління у соціокультурній сфері спрямована не лише на передачу знань, але й на формування цілісної особистості. Комплексний підхід, що поєднує гуманітарні та природничі науки, сприяє розвитку критичного мислення, творчих здібностей та лідерських якостей. Випускники таких програм здатні не лише ефективно керувати

культурними проектами, але й брати активну участь у формуванні культурної політики.

Висновки та пропозиції. Сучасна підготовка фахівців з управління у соціокультурній сфері спрямована на формування широкого спектру компетенцій, необхідних для успішної роботи в міжнародному середовищі. Це включає в себе не лише знання в галузі культури та управління, але й розвиток таких якостей, як креативність, інноваційність, лідерські якості та здатність до міждисциплінарної співпраці. Практична спрямованість навчання забезпечує набуття студентами реальних навичок, необхідних для ефективного вирішення професійних завдань.

Список використаних джерел

1. Педагогіка вищої школи / В. П. Андрущенко, І. Д. Бех [та ін.]; за ред. В. Г. Кременя, В. П. Андрущенка, В. І. Лугового. К.: Педагогічна думка. 2018. 256 с.
2. Психолого-педагогічне проектування особистісно орієнтованих технологій навчання і виховання у вищих навчальних закладах: [монографія / за заг. ред. В. П. Андрущенка, В. І. Лугового]. К.: «Педагогічна думка», 2018. 253 с.
3. Український педагогічний словник [уклад. С.У. Гончаренко]. К.: Либідь, 1997. 376 с.
4. Хуторський А. В. Ключові компетенції як компонент особистісноорієнтованої парадигми освіти. Народна освіта. 2013. №2. С. 18–24.

*Лупаренко С. Є., д. пед. н., професор,
Молчанова К. К., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Харківський національний педагогічний університет
ім. Г. С. Сковороди, Україна*

ПІДВИЩЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ В МІСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

Процес урбанізації у сучасному світі відбувається доволі бурхливо. Так, у 2018 р. рівень урбанізованості склав 55%. За даними досліджень ООН цей показник продовжить збільшуватися і до 2050 р. може сягнути як мінімум 68%. Однак необхідно пам'ятати, що наша планета, зокрема її урбаністичні ареали, належить не лише людині, а й представникам рослинного та тваринного світу. Незалежно від того, територією проживання людини є міська чи сільська місцевість, вона має міцний зв'язок з природним середовищем. Люди люблять відпочивати на свіжому повітрі та отримувати задоволення від красивих пейзажів, звуків природи тощо. Окрім того, людина не може існувати без природних ресурсів: їжі, питної води, повітря, сонячного тепла та світла [2].

Біорізноманіття – різноманітність форм життя в усіх середовищах існування, зокрема водному, наземному тощо. Ризик зниження рівня біорізноманіття існує вже давно. Цей ризик стосується не лише далеких тропічних регіонів, а й України. Збіднення біорізноманіття спричиняє фатальні наслідки, а збереження біорізноманіття є важливим не лише для представників флори та фауни, а й для людей. Зелені зони в містах не лише підвищують рівень біорізноманіття, а й мінімізують проблеми екологічного характеру та мають сприятливий вплив на добробут міського населення. Збільшення урбаністичних територій, населення яких невинно зростає, є причиною серйозних проблем (зменшення територій зелених зон, ефект міського теплового острова тощо), що негативно впливає на екобаланс міських територій. Перевага асфальтованих поверхонь над зеленими ландшафтами і є причиною виникнення ефекту міського теплового острова. Бетонні та асфальтовані покриття виконують роль теплоізоляції та добре зберігають цю енергію, унаслідок цього температура повітря в містах підвищується, рівень комфорту їх жителів зменшується, процес зниження температури будівель перебігає складніше, і надмірна спека може негативно вплинути на здоров'я мешканців міста [4].

Людство постійно прагне до розвитку і досягає певних успіхів в цьому. Однак, ці динамічні зміни знищують межі між людською діяльністю та природою. Люди створюють урбаністичні екосистеми, які є неповторними у своєму роді. Вони перебувають у постійному розвитку та є гнучкими до змін. Але за прогресом варто не забувати й про екологічну безпеку цих екосистем та про те, що не лише люди є їх мешканцями. На міських

територіях зазвичай будівлі домінують над зеленими зонами. Але в містах необхідно також належну увагу приділяти зеленій інфраструктурі. Ця стратегія була затверджена Європейською Комісією у 2013 р. Цей підхід надає можливість створення нових зелених зон, відновлення вже існуючих, їх поєднання та збереження. Завдяки зеленій інфраструктурі зміна клімату матиме менш фатальні наслідки [3].

Збереження біорізноманіття та пристосування до кліматичних змін – взаємозалежні процеси. Крім того, що зелені зони охороняють різноманіття живих організмів, вони сприяють полегшенню процесу пристосування міст до змін, що відбуваються у кліматі. Міським територіям необхідні засоби для відновлення природних середовищ, удосконалення систем водних об'єктів та зелених територій міст. Прикладами реалізації таких методів є біодахи, озеленені стіни, будиночки для комах, штучні болота, дощові садки [1].

Європейський Союз прагне до 2050 р. досягти кліматично нейтральної Європи шляхом здійснення процесу озеленення в усіх галузях людської життєдіяльності. Було розроблено і затверджено (грудень 2019 р.) план «Європейський зелений курс», згідно з яким ці цілі будуть втілюватися в житті, охоплюючи дев'ять сфер, а саме: збереження біорізноманіття, зелена сільськогосподарська політика, нульове забруднення, клімат, розумна та стала мобільність, фінанси, промислова стратегія для циркулярної економіки, енергетика, ЄС як глобальний лідер. Україна приєдналася до цієї ініціативи. Станом на 2019 р. кількість міст в нашій країні становить 461, а кількість міських жителів становить 69,41%, тож дотримання містами зеленого курсу є важливим як для людини, так і, загалом, для природи [1].

Необхідно підтримувати біорізноманіття в містах, а також забезпечувати його розвиток. Цьому можуть сприяти й зелені коридори, які представлені у вигляді зелених алеї, лінійних парків, які створенні з метою об'єднання зелених територій. Завдяки ним представники світу природи можуть вільно пересуватися, а це позитивно впливає на підвищення рівня біорізноманіття в умовах міст. До того ж, яскравим прикладом сприяння зростанню біорізноманіття в міській місцевості є проєкт реалізований у Нью-Йорку командою «Висока лінія», завдяки якому на місці старої залізниці було створено чудовий парк, що розташований над вулицями. Задля реалізації цього проєкту команда доклала чимало зусиль та створила парк, заселений рослинами та тваринами [4]. Разом із формуванням нових елементів зелених зон, також варто захищати й вже наявні. Часто на територіях міст розташовані природоохоронні об'єкти: дендропарки, зоопарки, національні природні парки, ботанічні сади тощо. Так, у межах Києва їх налічується 199, у Львові – 32, у Харкові та в Ужгороді по 15 [1].

Зелені зони виконують важливу роль для добробуту міста і його мешканців та є його незамінною складовою. Вони охоплюють не лише місця, де люди люблять проводити своє дозвілля, а й життєво необхідні для міста ділянки, які зменшують забруднення повітря та охолоджують його, а також є середовищем існування для представників флори та фауни. Стале озеленення міст передбачає належний вибір рослин для відповідних територій та систему розумного поливу. Це підвищить зелений потенціал міста, зменшить обсяги використання води, підтримає екологічну рівновагу міста, допоможе існуванню місцевих представників флори та фауни та сприятиме створенню міста, де ризик скорочення біорізноманіття відсутній, а природа та архітектурні об'єкти перебувають у гармонії.

Список використаних джерел

1. Голюк М. Біорізноманіття у міських ландшафтах. 2023. URL: <http://surl.li/zpcmdo> (дата звернення: 29.09.2024).
2. Проектування біорізноманітних зелених насаджень у сучасному міському плануванні. 2024. URL: <http://surl.li/nrdyzb> (дата звернення: 28.09.2024).
3. Вісім ідей для зелених міст України / авт. кол.: С. Романко, Н. Андрусевич. К. 350.org, 2020. 56 с. URL: <http://surl.li/vlamse> (дата звернення: 27.09.2024).
4. Дослідники вивчили питання політики «зеленої інфраструктури» у Швеції. 2023. URL: <http://surl.li/gijsuk> (дата звернення: 29.09.2024).

*Marinov Ivan, Ph.D., Head Assist. Prof.,
Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria*

DIGITAL SKILLS – AN IMPORTANT FACTOR FOR THE SUCCESS OF MODERN BUSINESS

Although having digital skills still sounds like a modern thing, these skills have been crucial to the workplace for more than a few decades. The transformation of business operations from traditional to online massively reinforces the need for employees with digital competencies to increase the chances of success in companies' transition to the digital world. After the COVID pandemic, technologies play a key role in faster business recovery, and knowledge of them becomes inevitable. Digital transformation, which has a role to play in changing business models, has a particular contribution to the increase in demand for a workforce with key digital skills.

The main purpose of the report is to verify the need for digital skills for the development of companies and the achievement of sustainability.

The need for innovation and the generation of competitiveness are impossible without stimulating digital skills in the corporate world [7]. Entrepreneurs are looking more and more as a priority for candidates with the appropriate digital literacy to ensure greater efficiency in the execution of business operations. The big challenge for businesses is to ensure that the digital skills possessed by employees and management meet the current needs of companies. The lack of staff who understand new technologies has a particularly negative impact on business. Companies that choose to develop without investing in the launch of digital skills and outsource this to third parties run a significant risk of falling behind industry standards and losing their competitiveness [3]. The perception of technological progress is something inevitable and this sets digital literacy as a top priority, especially in business, as a guarantor of the progress of new systems [6].

In a general aspect, skills are considered as a resource with an individual and organizational character, providing competitiveness and advantages in the productivity of enterprises [9]. A formal and controlled learning environment contributes significantly to the amount of knowledge and skills specifically required for digital literacy [10]. The development of digital skills undoubtedly creates advantages and productivity for the worker, regardless of the industry in which he is employed. Practical knowledge of technological systems allows employees to more easily adapt and adapt to work processes requiring manipulation of new technologies.

According to Olaniyi, digital skills include such skills that enable an individual to use strategic information through information technology [8]. UNESCO's definition of digital skills reads as follows: “Digital skills are

defined as the set of abilities to use digital devices, communication applications and networks to access and manage information. They enable people to create and share digital content, communicate and collaborate and solve problems for effective and creative self-realization in life, learning, work and social activities in general" [5].

Analysts have serious difficulties in clearly defining digital skills given the wide-ranging response from employers when asked this question. However, digital skills are not constant and it should be taken into account that they are not limited to basic skills for working with digital technologies, but require critical thinking and the ability of employees to solve problems or communicate successfully [1].

According to a study by the American University of Nevada, in 2022, the increased demand for specialists with digital skills is determined by the following several reasons [4]:

- 24% of employers define finding trained personnel as the biggest challenge in the next five years;
- the need for retraining will affect 50% of all employees in the next five years;
- 85% of Americans are convinced that digital skills are decisive for getting a job;
- almost all business leaders expect workers to be able to acquire new skills on the job.

In general, digital capabilities are such skills and knowledge that create readiness in personnel to deal with the use of technological tools, not only in the personal, but also in the professional sphere. A popular classification of digital skills is basic, intermediate and advanced [2]:

- Basic digital skills are the necessary unit for participation in the labor market. These skills are minimal hardware and software competencies and enable personnel to perform easier tasks (daily digital operations) related to keyboarding, touch screens, file management, word processing and basic online operations (using search engines and sending emails). Basic digital skills are particularly valuable, especially if the nature of the business is related to the provision of digital services, and over time it is quite natural to realize an upgrade of competencies to a higher level;
- Intermediate skills increase the level of technology capabilities. Very often these skills are associated with the ability of individuals to create digital content with a significantly higher understanding of the hardware and software around them. In addition to such skills, employee competencies may include graphic design and digital marketing, as well as working with large amounts of data;

Advanced skills are typical of ICT professionals involved in activities such as artificial intelligence (AI), big data, coding, Internet of Things (IoT) and mobile applications.

Why are companies with a different profile and innovative thinking looking for personnel with appropriate digital skills? And why is it imperative to implement them in the work environment?

First and foremost, prepared employees with digital competencies increase productivity. The use of the digital toolkit allows automation of a large part of the routine operations, which reduces the time for the execution of the processes and improves the communication between the work team. The rational application of digital skills saves not only time, but also resources that can be used for other important purposes. Having digital skills is especially valuable when the business involves online trading platforms and remote working.

Another important incentive for attracting personnel with digital skills, besides increasing productivity, is the potential that these individuals possess to promote innovation within the company. Such employees are a creative core for creatively solving new and complex technological problems, creating the right environment for developing new products and finding expedient ways to attract loyal customers.

Digital skills give those who possess them access to a significant amount of resources and information, which can be used to generate corporate ideas, formulate strategies and online presence tailored to customer needs. This generates higher revenue and profit. Given the constant struggle of companies for competitive advantage or market leadership, having digital skills can be of great benefit in gaining advantages over industry rivals.

Digital skills combined with good communication enable those who possess them to effectively manage social networks and the data extracted from the online environment. Working with digital platforms has a positive impact on brand awareness and customer engagement and adaptability to the ever-evolving digital landscape. Digital skills also allow working with interactive content that enriches the information presented and enhances the appeal of the product range.

Given the continuous improvement of digital skills and their development, entrepreneurship undoubtedly needs more and more personnel to keep up with technological innovations. This also forces the employed or those looking for a job to constantly improve their own skills in order to ensure professional attractiveness. However, there is often a mismatch between the digital skills in demand and what HR can offer. The problems often stem from the belief on the part of the staff that they lack the necessary digital skills to be able to successfully carry out the tasks assigned to them. This lack of digital competences is proving to be a serious obstacle to the ability of companies to remain competitive units and effectively use the potential of innovation.

References

1. Audrin, C., Audrin, B., Key factors in digital literacy in learning and education: a systematic literature review using text mining. *Education and Information Technologies*, Volume 27, 2022, pp. 7395-7419.
2. Coward, C. *Digital Skills Toolkit*. ITU, 2018.
3. <http://surl.li/wyfvxw>.
4. <https://digitalskills.unlv.edu/digital-marketing/what-are-digital-skills/>.
5. <http://surl.li/gxygfg>.
6. Leahy, D., Wilson, D. *Digital Skills for Employment. Key Competencies in ICT and Informatics: Implications and Issues for Educational Professionals and Management*. IFIP *Advances in Information and Communication Technology*, Volume 444, ITEM, 2014, pp. 178-189.
7. Mahmutaj, L., R. The Importance of Digital Skills in Firms' Innovation: The Case of Western Balkans. *Journal of Technology Management & Innovation*, 18 (3), 2023, pp. 90-101.
8. Olaniyi, O, N. Digital skill and future of business education students. *International Journal of Multidisciplinary and Current Educational Research*. 4 (1), 2022, pp. 186-192.
9. Sousa, M. J., Rocha, A. *Journal of Business Research* (94), 2019, pp. 257-263.
10. Stofkova, J., Poliakova, A., Stofkova, K.R., Malega, P., Krejnos, M., Binasova, V., Daneshjo, N. Digital Skills as a Significant Factor of Human Resources. *Sustainability*, 14, 2022, <https://doi.org/10.3390/>.

Midova Petranka, Ph. D., Assoc. Prof.,
Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria

ASPECTS OF APPLICATION OF THE LIKERT SCALE IN THE TRADE PRACTICE

The study of the activity of enterprises is based on both quantitative and qualitative indicators. Studying through qualitative indicators requires the use of scales that give quantitative assessments of qualitative characteristics. One of the scales used in economic and, in particular, in trade practice is the Likert Scale.

The main purpose of the present work is to present the modern characteristics of the Likert Scale and to bring out the aspects of application of this scale in trade activity. In support of this, model questions are presented; the results obtained are summarized and analyzed. In the end of the presentation the conclusions from the use of the Scale in trade practice are highlighted.

The measurement of economic processes can be considered as " ... a procedure by which the measured object is compared with a certain standard, resulting in a numerical expression on a certain scale or measure " [1]. The qualitative indicators of the activity of enterprises are mainly measured with scales. The compilation of a measurement scale is a process that is determined by the object of research and goes through several stages such as defining the object, fixing the indicators, giving qualitative assessments of the individual indicators and constructing the overall model of the scale.

Many different scales are used in practice. For example, according to the measurement level, they are nominal, ordinal, interval, proportional. Market research in trade practice often studies more difficult-to-measure objects such as motives, attitudes, preferences, expectations, intentions, etc. In these cases, specific scales are used such as satisfaction scales (verbal and graphic), preference scales (with "soft" and "hard" ordering), perception scales (of the semantic differential and attribute scales), evaluation scales and scales of comparison (binary and matrix) [2].

The Likert scale is extremely popular for researching consumer behavior, salesperson behavior, and sales **employee's** behavior. In this sense, it can be referred to the ordinal scales, since the possible answers are arranged according to the degree of attitudes, expectations, etc. in ascending or descending order. In addition, it is also classified as a verbal scale of satisfaction, in which the evaluations are expressed in words, and the structure of the scale is distinguished by balance – an average neutral position and symmetrical dimensionality on both sides.

The scale is named after its author, Rensis Likert, and was developed in the 1930s. The main method of its use is conducting a survey, which requires

respondents to indicate the degree of agreement or disagreement with a certain statement [3].

The Likert scale can be both an even and an odd number of degrees, but it is preferable that the number of possible answers, i.e. of the meanings of the investigated feature, is an odd number. Among the most used in practice are the 5- and 7-level scale [4]. This is due to the fact that the possible answers are neither too limited in scope nor too fragmented – in both cases it would make it difficult for respondents to fill in the map. The choice of option depends on many factors. The first is the object(s) of study.

In trade practice, the Likert scale can be used in the following areas:

- When offering a new product in a known market;
- When entering a new market with an existing product.
- When researching individual quality characteristics of the offered goods or services;
- When determining the price of goods or services;
- When choosing the trademark;
- When choosing the appropriate packaging of the goods;
- When determining the subject of the advertising campaign;
- When choosing means to stimulate sales;
- When surveying the opinion of trade intermediaries;
- In studying the positions of trade workers.

In the present development, attention is directed to the use of the 5-point scale. It includes 5 response options, one of which is neutral and two endpoints expressing agreement and disagreement. Figuratively it can be presented in the following way – see Figure 1 [5].

Fig. 1. Arrangement of possible responses using a 5-point mnemonic Likert scale "faces" type

In the mnemonic scale, the answers to the questions are represented by the images of human faces. The use of the Likert Scale in practice, including in the trade practice, gives reason to summarize possible options for answers when researching various questions in trade practice – see Table 1 [6]. Rating on a Likert scale indicates that the medium value is the most appropriate answer and occupies the central position, i.e. it considers the average trend. Medium values and standard deviations are used to describe the scale. The medium value describes the average result of the survey, and the standard deviation shows the degree of variation in the results. The application of the Likert Scale in trade practice is demonstrated by the following example.

Table 1

Sample responses and their ratings in use on a 5-point Likert scale for different survey objects

Scale	Left-most	Left of center	Center	Right of center	Right-most
Rating	1	2	3	4	5
Degree of agreement	Strongly disagreed	Disagreed	I can't judge	Agreed	Totally agreed
Satisfaction	Very dissatisfied	Dissatisfied	Neither satisfied	Satisfied	Very satisfied
Quality	Very poor	Poor	Fair	Good	Very good
Frequency	Never	Rarely	Occasionally	Frequently	Very frequently
Performance	Awfully	Not well	Work in progress	Well	Superbly
Importance	Not at all important	Slightly important	Moderately important	Very important	Extremely important
Focus	Much less focus	Less focus	Maintain	More focus	Much more focus

Example: The opinion of 300 people was studied through a survey card. Three questions were asked to find out the perception of a new product in the market – children's fruit candy without sugar. The candies are expected to come in different colors, shapes and flavors, according to the fruit they are made from. They will be placed in attractive packaging to attract children's attention. The research data are summarized and presented in the following table – see Table 2.

Table 2

Results of a survey of consumer attitudes regarding the marketing of children's fruit candies /5-point mnemonic Likert Scale/

Questions	Degree of agreement				
	Strongly disagreed	Disagreed	I can't judge	Agreed	Totally agreed
					
	1	2	3	4	5
1. Do you think that children should eat healthy?	13	40	45	60	142
2. Would you buy your child sugar-free fruit candy?	4	30	47	64	155
3. Is the "Kid candy" brand suitable for children's fruit candies?	-	11	52	67	170

The summary of data by question is as follows:

- the answers to the first question form a total of 1173 points ($142 \times 5 + 60 \times 4 + 45 \times 3 + 40 \times 2 + 13 \times 1$);
- the answers to the second question form a total of 1236 points ($155 \times 5 + 64 \times 4 + 47 \times 3 + 30 \times 2 + 4 \times 1$);
- the answers to the third question form a total of 1296 points ($170 \times 5 + 67 \times 4 + 52 \times 3 + 11 \times 2 + 0 \times 1$).

The maximum number of points for each question is 1500. A positive answer is accepted where the number of points collected is more than $\frac{2}{3}$ of the maximum number of points [7]. Hence, 1000 marks are required for a positive answer to each question.

The data from Table 2 show that the attitudes on the three questions asked are positive and consumers accept the new product and the new brand of children's candy.

The study of the essential characteristic and application of the Likert Scale in the trade practice is a basis for highlighting the following more significant conclusions:

- A major advantage of the questions studied through the Scale is their flexibility.
- The questions asked can be used to gather trade information on a wide range of topics.
- Using the Scale makes it possible to make adequate and quick decisions, responding to the dynamics of the business environment.
- Possibility of carrying out the survey not only in enterprises, but also remotely, i.e. online.
- The obtained results are relative, because the transition between individual grades is not so precise.

References

1. Желев, С. Маркетингови изследвания, УИ „Стопанство“, София, 1995. с. 250.
2. Банчев, П. Пазарни проучвания, Фабер, Велико Търново, 2012. с. 128–131.
3. Lee A. Measurement Scale. Statistical Analysis. *Britannica*. URL: <http://surl.li/emnkqz>
4. Минков, В. И Колектив, Търговски комуникации, Фабер, В. Търново, 2015. с. 113–114.
5. Leave feedback satisfaction scale with color vector image. *VectorStock*. URL: <http://surl.li/zrdkua>
6. Likert scale: How to use the popular survey rating scale. *Culture AMP*. 2024. September, 6. URL: <http://surl.li/zbiost>
7. Маринова, Е. Маркетинг. Продукт. Реклама. Prinseps, София, 1992. С. 214–215.

Олійник І. В., к. е. н., доцент,

*Дмитрієв Д. В., здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти,
Херсонський державний аграрно-економічний університет, Україна*

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ СТИМУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Сталий розвиток регіонів стає ключовою ціллю багатьох країн у сучасних умовах глобалізації, кліматичних змін та зростаючої потреби у збалансованому використанні природних ресурсів. Концепція сталого розвитку передбачає забезпечення гармонійного поєднання економічного зростання, соціальної стабільності та охорони навколишнього середовища. Для досягнення цієї мети важливим інструментом стає використання фінансових механізмів, які дозволяють залучати ресурси, стимулювати інвестиції та сприяти розвитку проєктів, що орієнтовані на довготривалий ефект. Особлива увага приділяється створенню умов для підтримки таких ініціатив у регіонах, які мають різні економічні та екологічні передумови.

Актуальність дослідження стосується, в першу чергу, проблем забезпечення сталого розвитку регіонів, що полягає у недостатній кількості фінансових ресурсів для реалізації проєктів, спрямованих на покращення екологічної ситуації, підвищення соціального рівня життя населення та модернізацію економіки. Значна кількість регіонів стикається з проблемами економічного застою, зростанням безробіття, низькою інвестиційною активністю та погіршенням екологічних показників. Ці фактори призводять до зниження конкурентоспроможності регіонів та зменшення їх привабливості для інвесторів.

Останні дослідження з цієї тематики, головним чином, акцентують увагу на вивченні механізму забезпечення економічної, соціальної та екологічної стійкості територій. Зокрема, в наукових працях Крушельницької Т. [2] та Рогова Г.К. [4] досліджується роль податкових стимулів у підтримці підприємств, що реалізують екологічні проєкти або впроваджують енергоефективні технології. В роботах Ігнатченко А.С., Ковальов Б.Л., Федина С.М., Попова А.Г. [3] підкреслюється важливість використання таких інструментів, як зелені облигації, які дозволяють залучати додаткові фінансові ресурси для реалізації проєктів сталого розвитку. Вчені наголошують на тому, що зелені облигації створюють сприятливий інвестиційний клімат та дозволяють регіонам ефективно залучати кошти для екологічних проєктів, спрямованих на покращення стану навколишнього середовища. Деякі дослідження, зокрема праці Бобровської О.Ю [1], акцентують увагу на необхідності комплексного підходу до формування фінансових стимулів для сталого розвитку. Разом з

тим, існує потреба в подальшому дослідженні взаємодії податкових стимулів, зелених облігацій та міжнародних інвестицій, які сприятимуть подальшому створенню нових економічних моделей, що базуються на принципах сталого розвитку.

Основний матеріал. Сталий розвиток регіонів – це концепція, яка передбачає гармонійний розвиток економічних, соціальних та екологічних аспектів на рівні окремих територій, з метою забезпечення добробуту населення та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Такий підхід сприяє економічному зростанню регіонів шляхом підтримки малого та середнього бізнесу, залучення інвестицій, створення нових робочих місць, розвитку інфраструктури та впровадження інновацій. Це також допомагає підвищити конкурентоспроможність регіону та забезпечити стабільні економічні умови для мешканців.

Крім того, сталий розвиток – це ще й забезпечення високого рівня життя населення, доступу до якісної освіти, охорони здоров'я, житлових умов та соціальних послуг, що включає, зокрема, підтримку соціальної згуртованості, зменшення нерівності та підвищення рівня залучення громадян у процеси прийняття рішень тощо [2].

В свою чергу, сталий розвиток територіальних регіонів ґрунтується на принципах довгострокового планування, збалансованого використання ресурсів та активного залучення місцевих громад до процесу прийняття рішень, що дозволяє враховувати специфіку кожного регіону та розвивати його потенціал. Важливо зазначити, що фінансові інструменти, які використовуються для стимулювання сталого розвитку регіонів, можна поділити на декілька ключових груп. Кожна з них має свої особливості та спрямованість, що дозволяє адаптувати їх використання до специфічних умов окремих регіонів.

Так пільгові кредити та субсидії є важливим інструментом підтримки малого та середнього бізнесу, що впроваджує інноваційні технології в галузі енергоефективності та охорони навколишнього середовища. Держава, через банківські установи або спеціальні фонди, може надавати кредити на пільгових умовах для модернізації виробничих процесів, впровадження технологій, які знижують рівень забруднення. Наприклад, підприємства, які встановлюють системи сонячної енергетики або займаються переробкою відходів, можуть отримувати фінансову підтримку для зниження початкових інвестиційних витрат.

Ще одним важливим стимулом сталого розвитку регіонів є зменшення податкового навантаження на підприємства, що займаються реалізацією екологічних проєктів або впроваджують енергоефективні технології. Такий підхід сприяє прискоренню розвитку цих підприємств, знижуючи їхні операційні витрати та підвищуючи конкурентоспроможність на ринку. Податкові стимули можуть включати зменшення ставки податку на

прибуток для компаній, що реалізують екологічні ініціативи, а також надання податкових кредитів на капітальні інвестиції у відновлювану енергетику [3].

Податкові пільги можуть також включати звільнення від податку на додану вартість (ПДВ) для придбання обладнання, що використовується в екологічних проєктах, та можливість відшкодування частини витрат на впровадження енергоефективних рішень. Така система стимулювання створює сприятливий інвестиційний клімат у регіоні, заохочуючи бізнеси до активної участі в екологічних ініціативах та інвестування в «зелені» технології.

Окрім податкових стимулів, важливу роль у фінансуванні екологічних проєктів відіграють зелені облігації. Це боргові цінні папери, випуск яких спрямований на залучення фінансових ресурсів для реалізації проєктів, що мають позитивний екологічний ефект. Зелені облігації стали популярним інструментом фінансування в багатьох країнах, допомагаючи залучити кошти для будівництва вітрових та сонячних електростанцій, модернізації систем водопостачання та водовідведення, впровадження технологій збереження енергії, розвитку інфраструктури переробки та утилізації відходів. Цей інструмент дозволяє залучати інвесторів, які зацікавлені не лише в отриманні фінансового прибутку, але й у підтримці проєктів, що сприяють зменшенню викидів парникових газів та покращенню екологічного стану територій. Зелені облігації надають можливість урядам, муніципалітетам та приватним компаніям отримати доступ до значних фінансових ресурсів для реалізації своїх екологічних ініціатив. Завдяки такому механізму регіони можуть швидко та ефективно залучати фінансування для проєктів, спрямованих на досягнення цілей сталого розвитку та боротьби зі зміною клімату.

Інвестування у зелені облігації стає привабливим не лише для традиційних інституційних інвесторів, таких як банки та інвестиційні фонди, але й для приватних інвесторів, які підтримують принципи соціально відповідального інвестування. Завдяки цьому зелений фінансовий ринок швидко розвивається, а кількість доступних ресурсів для екологічних проєктів зростає. Це дозволяє прискорити перехід до більш екологічно сталого виробництва та створити нові можливості для зростання місцевої економіки.

Важливу роль у фінансуванні проєктів сталого розвитку відіграють спеціалізовані фонди, які акумулюють кошти на реалізацію довгострокових ініціатив. Наприклад, Європейський фонд регіонального розвитку (ЄФРР) фінансує проєкти, що сприяють економічній, соціальній та територіальній згуртованості в ЄС. У межах національних програм можуть створюватися фонди, які фінансують модернізацію інфраструктури, впровадження енергоефективних технологій та розвиток місцевих громад.

Варто також нагадати, що міжнародні фінансові організації, такі як Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), а також інші міжнародні донори, відіграють важливу роль у підтримці проєктів сталого розвитку, надаючи кредити, гранти та технічну допомогу. Ці фінансові ресурси можуть бути спрямовані на реалізацію масштабних інфраструктурних проєктів, зокрема будівництво сучасних транспортних мереж, модернізацію водопостачання та водовідведення, а також впровадження систем управління відходами.

Особливо важливими є інвестиції у розвиток відновлюваної енергетики, зокрема будівництво сонячних та вітрових електростанцій, впровадження біоенергетичних технологій, а також розвиток інфраструктури для енергоефективності в житловому секторі та промисловості. Це дозволяє зменшувати залежність від традиційних джерел енергії, таких як вугілля і нафта, що сприяє зниженню викидів парникових газів та впливу на зміну клімату [4]. залучення міжнародних інвестицій відкриває доступ до передових технологій, які не лише сприяють ефективному впровадженню екологічних проєктів, але й дозволяють оптимізувати процеси їх реалізації. Це включає в себе застосування сучасних методів моніторингу екологічного стану, автоматизацію виробничих процесів, а також розробку й реалізацію інноваційних рішень у сфері управління природними ресурсами.

Окрім фінансової підтримки, міжнародні організації також діляться своїм багатим досвідом у сфері управління проєктами сталого розвитку, надаючи експертну підтримку, рекомендації з впровадження ефективних стратегій, а також проводячи тренінги та освітні програми. Це сприяє розвитку професійної компетенції місцевих фахівців та підвищенню рівня управління екологічними ініціативами в регіонах, що в результаті робить проєкти більш сталими та орієнтованими на довгостроковий результат [1].

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи наведені вище аргументи, можна сказати, що фінансові інструменти мають значний потенціал для стимулювання сталого розвитку регіонів, забезпечуючи фінансову підтримку проєктам, які спрямовані на екологічне відновлення, соціальну інтеграцію та економічне зростання. Застосування таких інструментів, як зелені облігації, пільгове кредитування та податкові стимули, дозволяє створювати умови для довготривалого розвитку, враховуючи потреби всіх зацікавлених сторін. Водночас, для ефективного впровадження цих інструментів необхідно створити чіткі механізми їх регулювання та контролю за використанням коштів.

Пропонується розробити національну програму стимулювання сталого розвитку, яка передбачала б використання зелених облігацій та інших інструментів, створити регіональні фонди сталого розвитку, а також сприяти залученню міжнародних інвестицій для реалізації проєктів зі

сталого розвитку. Це дозволить підвищити рівень життя населення та зберегти природні ресурси для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел

1. Бобровська О.Ю. Інноваційно орієнтоване управління економічним зростанням регіонів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. Вип. 9–10. С. 5–10.
2. Крушельницька Т. Фінансова самодостатність територіальних громад в умовах децентралізації: аналіз та нові виклики. *Аспекти публічного управління*. 2020. Вип. 8(1). С. 6–17.
3. Ігнатченко А.С., Ковальов Б.Л., Федина С.М., Попова А. Г. Аналіз дефініційної основи терміна «Екологічна (зелені) інвестиції» та класифікація. *Механізм регулювання економіки*, № 2. 2020. С. 138–148.
4. Рогов Г.К. Система фінансових механізмів корпоративного сталого розвитку: складові концепції. *Вісник соціально-економічних досліджень*. № 3. 2018. С. 222–229.

*Паламарчук Т. М., к. е. н., доцент,
Поліський національний університет, Україна*

КОМУНІКАЦІЯ В МІЖНАРОДНІЙ СПІВПРАЦІ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Психологія комунікацій досліджує процеси, що лежать в основі обміну інформацією між людьми, а також фактори, які впливають на розуміння, сприйняття та інтерпретацію повідомлень. Це поле знань розглядає комунікацію не лише як обмін словами, а й як складний процес, який включає невербальні сигнали, емоції, культурні й соціальні особливості та індивідуальні особливості сприйняття. Психологія відіграє надзвичайно важливу роль у міжнародних комунікаціях, оскільки допомагає зрозуміти особливості мислення, поведінки та цінностей людей з різних культур. Міжнародне середовище часто передбачає спілкування між особами з різними культурними, соціальними та економічними поглядами, що може викликати непорозуміння, конфлікти чи навіть недовіру. Розуміння психологічних аспектів міжнародних комунікацій допомагає забезпечити більш ефективне спілкування, уникати непорозумінь і сприяти взаємній повазі та продуктивній співпраці.

Основний матеріал. Основними аспектами психології комунікацій є: сприйняття та інтерпретація інформації, невербальна комунікація, емоційний вплив та психологічні бар'єри в спілкуванні, соціальні та культурні фактори [1]. Те, як людина сприймає інформацію, залежить від її особистого досвіду, знань, культурних переконань і навіть настрою. Один і той самий сигнал або повідомлення може інтерпретуватися різними людьми по-різному, що впливає на ефективність комунікації. У психології комунікацій досліджується, як формується сприйняття інформації, та які бар'єри можуть виникати на цьому етапі. Велика частина інформації у спілкуванні передається невербально (міміка, жести, інтонація, контакт очей). Невербальні сигнали впливають на загальне враження та сприйняття інформації співрозмовником [3]. Наприклад, відкриті жести та позитивний контакт очей можуть створювати атмосферу довіри, тоді як закрита поза або ухилення від погляду можуть викликати недовіру або навіть агресію. У міжнародних комунікаціях невербальні сигнали, такі як жести, міміка, інтонація і навіть дистанція між співрозмовниками, мають велике значення. Наприклад, у багатьох азійських культурах контакт очей може бути більш обмеженим, що може здатися співрозмовникам із Західної Європи чи США ознакою нещирості або невпевненості. Знання психологічних аспектів невербальної комунікації допомагає уникнути хибних інтерпретацій і поважати індивідуальні межі.

Емоції відіграють важливу роль у сприйнятті та передачі повідомлень. У психології комунікацій аналізуються емоційні стани, які можуть посилювати чи послаблювати ефект комунікації [2]. Наприклад, коли людина перебуває в стані стресу або тривоги, вона може інакше реагувати на звичні повідомлення або неправильно інтерпретувати наміри співрозмовника. Також, соціальний контекст і культура мають суттєвий вплив на те, як люди комунікують. Наприклад, в одних культурах (як-от у США) спілкування є більш прямим, тоді як в інших (наприклад, у Японії) комунікація може бути більш непрямюю і обережною. Знання культурних особливостей важливе для уникнення непорозумінь і побудови ефективного діалогу.

Психологічні бар'єри, як-от упередження, стереотипи, страхи, можуть заважати продуктивному спілкуванню. Наприклад, людина з низькою самооцінкою може уникати відкритого спілкування або сприймати навіть нейтральні коментарі як критику. Аналіз цих бар'єрів допомагає зрозуміти, чому спілкування іноді стає неефективним або конфліктним.

Основними психологічними аспектами в міжнародних комунікаціях є культурні відмінності. Психологія досліджує, як культура впливає на спосіб мислення та сприйняття інформації [4]. Наприклад, у деяких культурах (переважно західних) цінується індивідуалізм, що підштовхує до виразності та прямої в комунікації. В інших культурах (наприклад, східноазійських) колективізм є домінуючою цінністю, що сприяє уникненню конфліктів і непрямій комунікації. Ці відмінності можуть впливати на те, як люди з різних культур сприймають один одного та реагують на слова і жести.

Важливим психологічним фактором формування ефективних міжнародних комунікацій є емпатія, або здатність зрозуміти емоційний стан співрозмовника, адже культурні та соціальні відмінності можуть створювати бар'єри. Знання психології емоцій дозволяє зрозуміти не лише те, що говорить людина, але й чому вона це робить, що допомагає створити атмосферу довіри і взаєморозуміння [4]. Саме психологія допомагає виявити і подолати культурні упередження та стереотипи, які можуть перешкоджати міжнародній співпраці. Стереотипи часто викликають недовіру і спонукають до неправильних суджень про поведінку іншої сторони. Наприклад, якщо є упередження, що певна національна група не схильна до серйозного обговорення, це може ускладнити конструктивний діалог. Розуміння та подолання упереджень дозволяє побудувати більш об'єктивне сприйняття.

Психологія також відіграє роль у розумінні того, як люди з різних культур ставляться до конфліктів [1]. В одних культурах конфлікт сприймається як нормальна частина дискусії і може відкрито вирішуватися (США, Ізраїль), тоді як в інших (Японія, Таїланд) конфлікт може

вирішуватися непрямо, через компроміс. Важливо розуміти ці відмінності, щоб уникати тиску на співрозмовників і забезпечити комфортні умови для обговорення.

Дипломати, які знають особливості культур і психологічні нюанси, можуть уникати непорозумінь і конфліктів, враховуючи звичаї, цінності та психологічні особливості іншої сторони [2]. Наприклад, обговорення у певному форматі (як-от неформальна вечеря) можуть сприяти кращому порозумінню. Так, у японській культурі, де важливою є стриманість, представники можуть уникати прямої відмови. Діловим партнерам корисно знати ці особливості, щоб сприймати непрямі натяки як форму відмови і уникати тиску на співрозмовників.

Висновки та пропозиції. Психологія в міжнародних комунікаціях допомагає забезпечити ефективне спілкування між представниками різних культур, що є критичним для успіху в глобалізованому світі. Вміння враховувати психологічні та культурні особливості дозволяє уникати непорозумінь, будувати довіру і досягати взаємовигідних домовленостей. Знання психології комунікацій є важливим інструментом для дипломатів, бізнесменів та будь-кого, хто взаємодіє з міжнародними партнерами.

Психологія комунікацій дає цінні знання про те, як краще розуміти та будувати ефективну взаємодію з іншими людьми. Розуміння психологічних аспектів комунікації, таких як невербальні сигнали, емоції та соціальні фактори, допомагає уникати конфліктів, будувати довіру та досягати цілей у міжособистісних та професійних відносинах.

Список використаних джерел

1. Кайдалова, Л. Г., Пляка Л. В. Психологія спілкування: навч. посіб. Х.: НФаУ, 2011. 132 с.
2. Філоненко, М. М. Психологія спілкування: підручн. К.: Центр навч. літ., 2008. 224 с.
3. Холод О. М. Соціальні комунікації: соціо- і психолінгвістичний аналіз: навч. посіб. – 2-ге вид., доп. і перероб. Львів : ПАІС, 2011. 288 с.
4. Сніговська О. Формування міжкультурної компетентності майбутніх фахівців з міжнародних відносин в освітньому середовищі класичного університету: дис. ... канд. пед. наук. Умань, 2014.

*Petrova Simeonka, Ph.D., Assoc. Prof.,
Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria*

INVESTIGATING THE RELATIONSHIP BETWEEN FREQUENCY OF ONLINE PURCHASES AND CONSUMER CHARACTERISTICS

Introduction. More and more research are devoted to the study of the factors that influence the motivation of online users living in different countries. A number of theoretical and empirical studies are aimed at elucidating the impact of demographic, economic, social, cultural and other characteristics of consumers on their online purchase decisions, as well as on the frequency of such purchases.

The main objective of this report is to investigate and interpret the correlation between the frequency of online purchases and a certain demographic characteristic of consumers, arriving at the formulation of relevant conclusions and generalizations. Respondents of the presented research are individuals from the 27-member states of the European Union. It is found that the demographic determinant of European consumers, such as their age group, has a strong influence on the frequency of online purchases. When measuring the manifested relations, relevant analyzes are carried out, using the capabilities of the Excel program to visualize the data. The obtained results of the research allow to characterize the changes in the behavior of the European users on the digital market.

Results and its discussion. In recent decades, consumers' digital shopping skills and experiences have been constantly evolving. This reflects both on the online purchases made and on their frequency. The impact of digitization is in all spheres of the economy and society. Digital infrastructure is being improved by the spread of broadband internet.

In a definitive sense, online purchase frequency is an e-commerce metric that measures how often consumers purchase a product or service online over a period of time. The expected frequency of purchase should be different for a pair of shoes than for a car, i.e. differences are determined by product specifics. Tracking this indicator by online retailers allows to compare the effectiveness of sales process management, to identify seasonal patterns, to forecast future sales.

To explain and measure the frequency of online purchases, there is a set of studies, the results of which have been published in the specialized literature. Conceptual clarification is associated with conducting scientific research at the level of digital shopping of consumers through the prism of their characteristics.

Understanding and interpreting the relationship between consumer characteristics and the frequency of their online purchases has been extensively researched through numerous economic theories and scientific developments [6], [1]. The researcher M. Castells adheres to the view that when making online

purchases, of particular importance are the opportunities for users to critically evaluate online information, make more informed decisions and thus reduce the potential risks arising from online transactions [2]. Therefore, clarifying the role of certain characteristics of consumers in carrying out the online shopping process is one of the main predictors in determining consumer behavior in the digital market.

In his study dedicated to the digital divide between consumers, J. Steyaert arrived at the maxim that making online purchases by consumers covers their general ability to effectively use and navigate digital technologies [7]. As confirmed by researchers A. Van Deursen and J. Van Dijk, the digital experience has a key role in shaping consumer experiences in an online shopping environment [8].

By its very nature, the frequency of online purchases by consumers is an object of study by sociologists. For example, in sociological studies, as a rule, survey questions are used, through which certain characteristics of consumers are studied as respondents, seeking to assess their frequency of online shopping [5]. The observation of empirical studies conducted in this direction shows that they focus on specific aspects. Such, for example, are: the definition of requests by users; evaluating the information received; the selection of search results and the evaluation of the effectiveness of the web design; making repeated online purchases. A number of scientific works reach the conclusion that age, gender, income level and perception of online shopping are important determinants of consumer behavior. The studies H. Chang and C. I. Meyerhoefer also show that perceived usefulness, convenience, and past online shopping experience positively influence online purchase frequency [3].

In the present study, the emphasis is placed on characterizing a certain demographic determinant, such as age, determining the behavior of European consumers when making online purchases. The methodological framework for measuring the emerging correlation includes analyzing the relationship "frequency of online purchases – age group of users", as well as using the capabilities of the Excel program. The main source of information is the European Statistical Office – Eurostat. Individuals from the 27-member states of the European Union who make online purchases were selected as respondents. Evaluating the data on the changes in the respondents' behavior constitutes a basis for establishing a permanent increase in the relative share of e-users who use the Internet to purchase or order goods or services, which is proven and illustrated by the following Figure 1.

According to the data visualized in Figure 1, it is established that the dynamics of the studied indicator – relative share of individuals who use the Internet to order and purchase goods or services for personal use – follows an increasing trend. The measured relative weight of consumers from the 27-member states of the European Union increased from 33.36% in the initial year

of the study – 2013, to 58.06% in 2023, i.e. by 24.70%, or this is an increase of one quarter within the ten-year period 2013-2023. The regression analysis made also proves the presence of the manifesting tendency of increase, which is proved by the coefficient of determination, taking the value 0.9806. During the entire period 2013-2023, the average annual increase in the relative share of individuals who use the Internet for online purchases is 2.6306%.

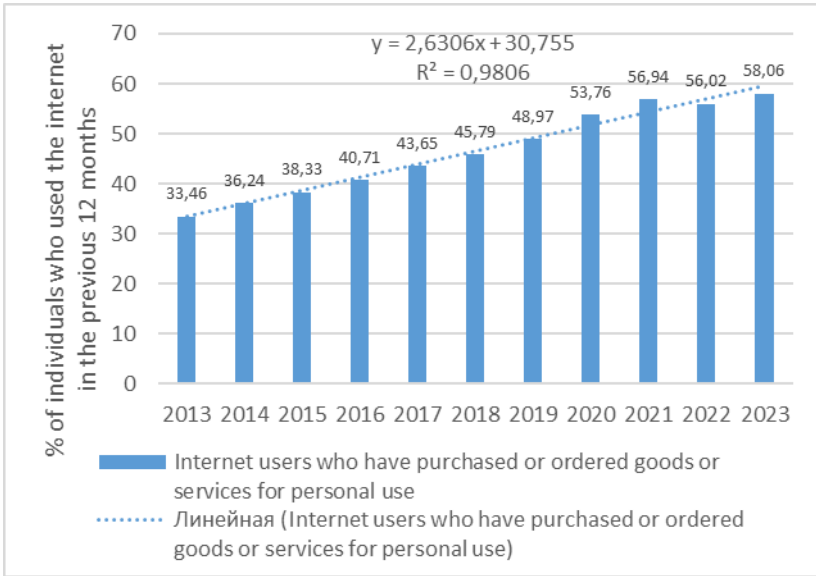

Fig. 1. The Internet users who have purchased or ordered goods or services

Source: [4].

Analyzing the online purchases of European consumers and specifically their frequency can be done on the basis of considering the influence of the demographic determinant – age group. By means of Figure 2, a presentation of the studied relation is achieved.

In 2023, the distribution of respondents shows that for nearly 20% of all individuals, the frequency of online purchases made in the last 3 months prior to the survey was "1 to 2 times", with approximately the same share for those where the indicator amounts to "3 to 5 times". For the 16-24 age group, 23.26% made online purchases with a frequency of "1 to 2 times" and 23.87% – "3 to 5 times" in the 3 months preceding the survey. For the 25-34 age group, it is reported that the highest relative share of 24.41% of individuals make online purchases with a frequency of "3 to 5 times". The frequency of online purchases among the 35-44 age group is similar: individuals shopping "3 to 5 times" have

the highest relative share. In this age group, a relatively high percentage are those who make more than 10 online purchases. In the remaining three age groups – 45-54 years, 55-64 years and 65-74 years, the highest relative weight of individuals made online purchases with a frequency of "1 to 2 times" in the 3 months preceding the survey.

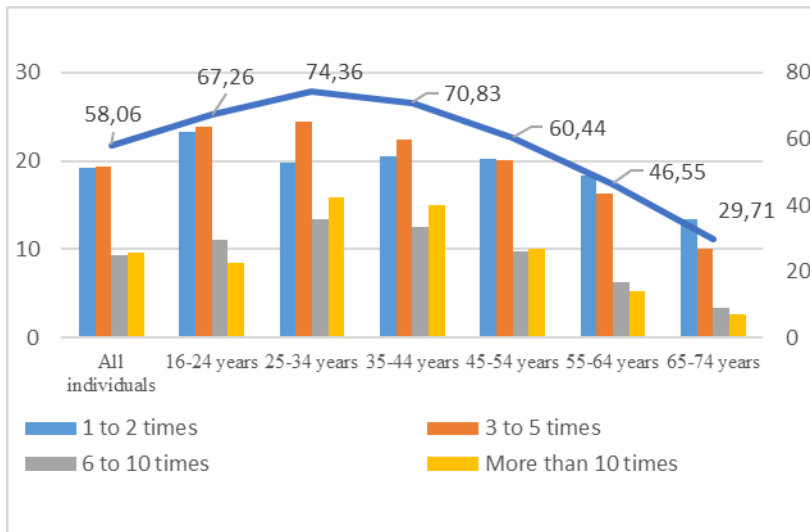

Fig. 2. Frequency of purchases of individuals from the 27-member states of the European Union who used the Internet in the previous 3 months by age group, 2023

Source: [4].

Conclusions, the study conducted in this way of the frequency of online purchases by consumers from the 27-member states of the European Union allows the formulation of certain conclusions and generalizations. The dynamics of online shopping by European consumers is essentially a reflection of the ongoing digital transformation of the economies of individual countries. Of particular importance is the consideration of the influence of various factors on consumer motivation for online shopping – demographic, economic, social, cultural and others.

In this sense, the present study reaches the conclusion that the demographic determinant of users – the age group, has a certain influence on the frequency of online purchases. The analyzes show that European consumers use the Internet to make online purchases most often "once or twice" and "three to five times". In the age groups 25–34 years and 35–44 years, an increased online search, ordering and purchase of goods or services is reported.

Overall, the economic utility of tracking the frequency of online purchases is manifested in expanding the opportunities of online retailers to compare the effectiveness of sales process management, identify seasonal patterns, forecast future sales.

References

1. Billon, M., Rocio, M. & Lera-Lopez, F. (2009). Disparities in ICT Adoption: A Multidimensional Approach to Study the Cross-Country Digital Divide. *Telecommunications Policy*, Volume 33, pp. 596–610.
2. Castells, M. (2001). *The internet galaxy: Reflections on the internet, business and society*. Oxford: Oxford University Press.
3. Chang, H., & Meyerhoefer, C. (2021). COVID-19 and the demand for online food shopping services: empirical evidence from Taiwan. *Am J Agr Econ*, 103(2), pp. 448–465.
4. Eurostat, 2024: <https://ec.europa.eu/eurostat>
5. Hargittai, E. (2002). Second-level digital divide: Differences in people's online skills. *First Monday*, Vol. 7 (4).
6. Kumar, P., Chauhan, S. & Awasthi, L. (2023). *Artificial Intelligence in Healthcare: Review, Ethics, Trust. Challenges & Future Research Directions. Engineering Applications of Artificial Intelligence*, Volume 120: 105894.
7. Steyaert, J. (2002). *Inequality and the digital divide: Myths and realities. Advocacy, Activism and the internet*. Chicago, IL: Lyceum Press.
8. Van Deursen, A. & Van Dijk, J. (2011). Internet skills and the digital divide. *New Media & Society*, Volume 13, pp. 893–911.

*Плотнікова М. Ф., к. е. н., доцент,
Булуй О. Г., к. е. н., доцент,
Поліський національний університет, Україна*

РЕЗЕРВИ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ УКРАЇНИ

Україна, з її багатим культурним надбанням, мальовничими ландшафтами та гостинними людьми, має значний потенціал для розвитку туристичної індустрії. Однак, для повноцінного використання цього потенціалу необхідно розглянути резерви підвищення соціально-економічної ефективності цієї галузі. Туристична індустрія є важливим сектором економіки України, який має значний потенціал для розвитку. Підвищення соціально-економічної ефективності цієї галузі може сприяти зростанню національного доходу, створенню нових робочих місць та покращенню якості життя населення. Розглянемо основні резерви, які можуть бути використані для досягнення цих цілей.

Відповідно до аналізу англomовної літератури, основні проблеми підвищення соціально-економічної ефективності туристичної індустрії України можна визначити у наступному ієрархічному порядку: 1) низький рівень інфраструктури (недостатньо розвинена транспортна та туристична інфраструктура є найбільшою проблемою, що обмежує розвиток туризму в Україні, що включає поганий стан доріг, недостатню кількість сучасних готелів та інших туристичних об'єктів); 2) низька якість послуг (відсутність стандартів якості та недостатня підготовка персоналу призводять до низького рівня обслуговування туристів, що негативно впливає на задоволеність туристів та їх бажання повернутися); 3) недостатнє фінансування та інвестиції (брак інвестицій у туристичну індустрію обмежує можливості для розвитку нових проєктів та модернізації існуючих об'єктів, що включає недостатнє фінансування з боку держави); 4) недостатнє інформаційне забезпечення (відсутність достатньої інформації про туристичні можливості України на міжнародному рівні обмежує потік іноземних туристів, тоді як ефективні маркетингові стратегії та просування є необхідними для підвищення впізнаваності країни); 5) екологічні проблеми (недостатня увага до екологічних аспектів туризму призводить до деградації природних ресурсів, що знижує туристичну привабливість країни); 6) соціальні проблеми (деформація структури зайнятості та низький рівень доходів населення також є значними проблемами, які обмежують можливості для розвитку внутрішнього туризму та знижує загальну ефективність галузі). [1–6]. Ці проблеми потребують комплексного підходу, координації зусиль

з боку держави та приватного сектору й залучення резервів розвитку й розширення потенціалу туристичної індустрії країни (рис. 1).

Резерви підвищення соціально-економічної ефективності туристичної індустрії України	1. Розвиток інфраструктури та доступності	Транспортна інфраструктура: створення сучасної та зручної транспортної системи, включаючи розвиток авіаперевезень, залізничного сполучення та автодоріг, є ключовим фактором для залучення туристів.
		Туристичні маршрути: створення різноманітних туристичних маршрутів, що охоплюють історичні пам'ятки, природні заповідники та культурні центри, зробить Україну ще більш привабливою для туристів.
		Туристичні інформаційні центри: розширення мережі інформаційних центрів, які надаватимуть туристам вичерпну інформацію про країну, допоможе їм спланувати свою подорож.
	2. Підвищення якості туристичних послуг	Професійна підготовка персоналу: Інвестиції в підготовку кваліфікованих кадрів для туристичної індустрії є необхідним кроком для підвищення якості обслуговування.
		Створення сучасних готелів та готельних комплексів: Забезпечення туристів комфортними умовами проживання сприятиме збільшенню тривалості їхнього перебування в Україні.
		Розвиток нових видів туризму: Активний розвиток таких видів туризму, як агротуризм, екотуризм, спортивний туризм, може залучити нові сегменти ринку.
	3. Маркетинг та просування туристичного продукту	Створення потужного бренду: Розробка ефективного бренду України як туристичної дестинації допоможе привернути увагу міжнародної аудиторії.
		Участь у міжнародних туристичних виставках: Активна участь у міжнародних туристичних виставках дозволить презентувати туристичні можливості України на світовому ринку.
		Використання цифрових технологій: Застосування сучасних цифрових технологій для просування туристичного продукту дозволить залучити молоду аудиторію.
	4. Створення сприятливого інвестиційного клімату	Спрощення процедур отримання дозволів: Спрощення процедур отримання дозволів для інвесторів в туристичну сферу стимулюватиме розвиток нових туристичних об'єктів.
		Надання податкових пільг: Надання податкових пільг інвесторам в туристичну сферу зробить інвестиції в цю галузь більш привабливими.
		Залучення міжнародних фінансових інституцій: Залучення міжнародних фінансових інституцій для фінансування туристичних проєктів дозволить реалізувати масштабні інвестиційні програми.
	5. Збереження культурної спадщини та природних ресурсів	Реставрація історичних пам'яток: Реставрація історичних пам'яток та збереження культурної спадщини є важливим фактором для розвитку культурного туризму.
		Захист природних ресурсів: Захист природних ресурсів та розвиток екологічного туризму сприятиме збереженню унікальної природи України.

Рис. 1. Резерви підвищення соціально-економічної ефективності розвитку туристичної індустрії в Україні

Зазначені резерви є загальними й їх застосування в Україні має враховувати специфіку регіонів, культурні особливості та поточну ситуацію в країні (рис. 2). Відповідно до проведеного дослідження ключовими резервами підвищення соціально-економічної ефективності туристичних операторів України є такі: 1) розвиток інфраструктури та управління (важливим аспектом є модернізація інфраструктури, включаючи транспортні мережі

та туристичні об'єкти, впровадження нових стандартів якості управління, а модернізація транспортних мереж, будівництво нових готелів, ресторанів та інших об'єктів туристичної інфраструктури, покращення якості доріг, залізничних та авіаційних сполучень сприятиме збільшенню потоку туристів, покращенню іміджу країни);

Резерви підвищення ефективності туроператорів України	1. Створення унікального туристичного продукту	Аутентичність та культурна спадщина: підкреслення унікальності української культури, традицій та історії.
		Нішеві туризм: розвиток спеціалізованих видів туризму, таких як агротуризм, екотуризм, культурний туризм, медичний туризм тощо.
		Створення тематичних маршрутів: розробка маршрутів, які відображають різноманітність регіонів України та задовольняють потреби різних категорій туристів.
	2. Маркетинг та просування	Цифрова трансформація: активне використання цифрових каналів для просування туристичних продуктів та взаємодії з туристами.
		Створення потужного бренду: розробка сильного бренду України як туристичної дестинації, який асоціюється з певними цінностями та враженнями.
		Партнерські програми: співпраця з туроператорами, авіакомпаніями та іншими партнерами для створення спільних маркетингових кампаній.
	3. Розвиток інфраструктури	Туристична інфраструктура: створення сучасної туристичної інфраструктури, включаючи готелі, ресторани, транспортні сполучення та туристичні об'єкти.
		Сільська інфраструктура: розвиток сільської інфраструктури для підтримки сільського туризму.
		Доступність: забезпечення доступності туристичних об'єктів для людей з обмеженими можливостями.
	4. Створення сприятливого бізнес-клімату	Спрощення регуляторних процедур: зменшення бюрократичних бар'єрів для ведення бізнесу в туристичній сфері.
		Підтримка малого та середнього бізнесу: надання фінансової та консультативної підтримки малим та середнім підприємствам у туристичній галузі.
		Захист інтелектуальної власності: забезпечення захисту інтелектуальної власності для стимулювання інновацій у туристичному секторі.
	5. Підвищення якості послуг	Професійна підготовка персоналу: інвестиції в підготовку кваліфікованих кадрів для туристичної індустрії.
		Стандартизація послуг: впровадження стандартів якості послуг для забезпечення однаковості та високого рівня обслуговування.
		Системи управління якістю: впровадження систем управління якістю для постійного вдосконалення послуг.
	6. Стійкий розвиток туризму	Збереження природних ресурсів: розробка та впровадження екологічно стійких практик у туристичній галузі
		Залучення місцевих громад: залучення місцевих громад до розвитку туризму та забезпечення справедливого розподілу доходів.
		Соціальна відповідальність: дотримання принципів соціальної відповідальності бізнесу в туристичній галузі.

Рис. 2. Резерви підвищення ефективності туроператорів України

2) сталий розвиток туризму, а саме через інтеграцію принципів сталого розвитку до бізнес-моделі підприємницьких структур з метою забезпечення балансу між економічними, соціальними та екологічними аспектами, включаючи збереження природних екосистем, покращення добробуту населення та збереження культурної спадщини; 3) інновації та

цифровізація (використання сучасних технологій, зокрема онлайн-платформи для бронювання та віртуальних турів сприятиме підвищенню економічної ефективності галузі, цифровізація процесів дозволить спростити планування подорожей та зробити їх більш зручними для туристів, аналіз даних та використання штучного інтелекту можуть допомогти в прогнозуванні попиту та оптимізації ресурсів); 4) маркетинг та просування, зокрема у соціальних мережах, через веб-сайти та мобільні додатки, участь у міжнародних виставках сприятиме залученню більшої кількості туристів, а розвиток нових туристичних продуктів задовольнить потреби різних категорій споживачів послуг туроператорів); 5) підтримка місцевих громад через створення привабливих туристичних маршрутів, розвиток екотуризму та культурного туризму сприятиме економічному зростанню та створенню нових робочих місць на локальному ринку; 6) підвищення якості послуг, зокрема у сфері обслуговування є важливим аспектом, який впливає на задоволеність туристів та їх бажання повернутися.

Отже, підвищення соціально-економічної ефективності туристичної індустрії України вимагає комплексного підходу та використання різних резервів. Розвиток інфраструктури, підвищення якості послуг, ефективний маркетинг, розвиток внутрішнього туризму та впровадження інновацій є ключовими напрямками, які можуть сприяти досягненню цієї мети. Реалізація цих заходів дозволить не лише збільшити потік туристів, але й покращити економічну ситуацію в країні та підвищити рівень життя населення. Реалізація зазначених резервів дозволить не тільки підвищити соціально-економічну ефективність туристичної індустрії України, але й сприяти розвитку регіонів, створенню нових робочих місць та зміцненню позитивного іміджу країни на світовій арені.

Список використаних джерел

1. Krasnokutska, I. et al. (2024). Sustainable Tourism Development and Strategies in Ukraine: Balancing Environmental, Social, and Economic Dimensions. In: Cirella, G.T. (eds) *Handbook on Post-War Reconstruction and Development Economics of Ukraine. Contributions to Economics*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-48735-4_15

2. Kraus K., Kraus N., Shtepa O. (2022) Tourist Industry of Ukraine: Reserves of Financial and Economic Growth and Determinants of Quality Management. *VUZF Review*, 7(3), 23–38. DOI: 10.38188/2534-9228.22.3.03

3. Borysova O.V., Shvedun V.O., Sysoieva S.I., Butenko T.A., Tkachenko T.G., Protsenko N.M., Moiseeva O.G., Ponomarenko R.V., Stankevych S.V. (2021) Ecological tourism: pandemic lessons for Ukraine. *Ukrainian Journal of Ecology Ukrainian Journal of Ecology*, 11(1), 191–195, doi: 10.15421/2021_30.

4. Obolentseva, L.V., Ryabev, A.A., Cirella, G.T., Abramov, V.V., Pokolodna, M.M., Kravets, O.M. (2024). Tourism Development and Resilience in Ukraine: Challenges and Enhancing Competitiveness. In: Cirella, G.T. (eds) *Handbook on Post-War Reconstruction and Development Economics of Ukraine. Contributions to Economics*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-48735-4_14
5. Shamara, I., & Azarova, K. (2019). Current state, problems and prospects of the development of the Ukraine's tourism service market. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (8), 196-203. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2018-8-23>
6. Chvertko, L., & Kyryliuk, I. (2021). Threats to economic security of the tourist industry of Ukraine in the conditions of modern challenges. *Social Economics*, (62), 51-63. <https://doi.org/10.26565/2524-2547-2021-62-05>

*Рева С. В., викладач, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист,
ВСП «Глухівський агротехнічний фаховий коледж»
Сумського національного аграрного університету, Україна*

СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОЛОГІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Проблема екологічної трансформації економіки набуває все більшої актуальності в умовах глобальних кліматичних змін, вичерпання природних ресурсів та забруднення навколишнього середовища. Сталий розвиток неможливий без перегляду традиційних економічних моделей і впровадження нових підходів, що забезпечують екологічну відповідальність та збереження природного середовища для майбутніх поколінь. У цьому контексті важливу роль відіграють соціальні інновації, які стають ефективним інструментом екологічної трансформації економіки.

Соціальні інновації, на відміну від технологічних, орієнтовані на зміну суспільних відносин і поведінки людей, стимулюючи їхню активну участь у вирішенні екологічних проблем. За даними досліджень ОЕСР, соціальні інновації мають великий потенціал у сприянні сталому розвитку, оскільки вони інтегрують екологічні, соціальні та економічні аспекти в єдину систему [1, с. 32]. Вони пропонують нові підходи до організації економічної діяльності, забезпечуючи раціональне використання ресурсів та мінімізацію негативного впливу на довкілля.

Екологізація економіки є важливим аспектом сталого розвитку сучасного суспільства. В умовах глобального потепління, вичерпання природних ресурсів та забруднення довкілля перед державами та підприємствами постає виклик щодо інтеграції екологічних практик у всі сфери економічної діяльності. Соціальні інновації відіграють ключову роль у сприянні цьому процесу, дозволяючи впроваджувати нові підходи, які враховують соціальні, економічні та екологічні інтереси.

Аналіз останніх досліджень свідчить про зростання інтересу до соціальних інновацій як інструменту переходу до зеленої економіки. Згідно з дослідженнями ОЕСР, соціальні інновації сприяють створенню нових форм співпраці між державою, бізнесом і громадянським суспільством для вирішення екологічних проблем [1, с. 15]. Роль соціальних інновацій особливо підкреслюється у сфері енергетики, поводження з відходами, сільського господарства та транспорту [2, с. 230].

Основний матеріал. Соціальні інновації у контексті екологізації економіки представляють собою нові підходи та рішення, що стосуються соціальних і екологічних аспектів одночасно. Їх реалізація спрямована на

подолання викликів у різних галузях – енергетиці, сільському господарстві, транспорті та сфері поводження з відходами.

Енергетика та соціальні інновації. Енергетика є одним із ключових секторів, який найбільше впливає на довкілля. Використання викопного палива як основного джерела енергії призводить до викидів парникових газів та глобального потепління. Тому в багатьох країнах розробляються нові моделі енергозабезпечення, засновані на використанні відновлюваних джерел енергії. Однак технологічні зміни недостатні для досягнення довгострокових цілей сталого розвитку – необхідно залучати громади до процесу енергетичної трансформації. Одним із найпоширеніших прикладів соціальних інновацій в енергетиці є створення енергетичних кооперативів. Такі кооперативи дозволяють місцевим громадам об'єднувати ресурси для виробництва відновлюваної енергії, зокрема з сонячних або вітрових джерел. Прикладом соціальних інновацій у відновлюваній енергетиці є кооперативи, що працюють на базі сонячних та вітрових електростанцій. Мешканці сіл і невеликих міст об'єднують зусилля для створення локальних енергетичних систем, що знижує їхню залежність від традиційних джерел енергії, а також забезпечує соціальну згуртованість. Це дозволяє не лише зменшити залежність від традиційних, забруднюючих джерел енергії, але й створювати нові економічні можливості для локальних спільнот [3, с. 45].

Енергетичні кооперативи не тільки забезпечують сталість енергопостачання, але й підвищують соціальну згуртованість. Мешканці стають активними учасниками енергетичного процесу, що сприяє розвитку громадського самоуправління та участі у прийнятті рішень.

Соціальні інновації у сфері управління відходами. Ще однією сферою, де соціальні інновації активно сприяють екологізації, є поводження з відходами. В умовах зростання кількості сміття та погіршення стану довкілля, необхідні нові моделі управління відходами, які включають не тільки технологічні рішення, але й соціальні підходи. Прикладом таких інновацій є рух "zero waste" (нуль відходів), який спрямований на зменшення кількості відходів через відмову від одноразової упаковки та стимулювання багаторазового використання ресурсів. У багатьох країнах поширюються магазини "zero waste", де продукти продаються без упаковки, а споживачі приносять власні контейнери для покупок [4, с. 89]. Вони заохочують споживачів змінювати свої звички та сприяють зменшенню впливу на довкілля.

Соціальні підприємства також активно залучають громадян до участі у програмах переробки та повторного використання речей. "Repair cafés" – це місця, де громадяни можуть безкоштовно або за символічну плату ремонтувати свою побутову техніку та електроніку. Це дозволяє скоротити кількість електронних відходів, знизити потребу у нових матеріалах і

популяризувати свідоме споживання, сприяє формуванню свідомого споживання та подовженню життєвого циклу речей [5, с. 112].

Соціальні інновації у сільському господарстві. Сільське господарство є одним із найбільших споживачів природних ресурсів, і його вплив на довкілля часто має негативний характер. Тому соціальні інновації у цій сфері відіграють важливу роль у зменшенні екологічного навантаження та розвитку сталих аграрних практик.

У сільському господарстві соціальні інновації проявляються у розвитку громадських садів, фермерських ринків та органічних ферм. Громадські сади дозволяють мешканцям міст брати участь у вирощуванні продуктів, що сприяє зменшенню вуглецевого сліду, пов'язаного з транспортуванням продуктів харчування, а також відновленню міських екосистем. Органічне землеробство, яке практикується на таких фермах, зменшує використання хімічних пестицидів та добрив, сприяє збереженню біорізноманіття та відновленню ґрунтів [6, с. 156]. Крім того, такі соціальні ініціативи часто використовують інноваційні підходи до фінансування, зокрема краудфандинг, що дозволяє залучати ресурси від громад для розвитку екологічних проектів.

Соціальні інновації у транспортній сфері. Транспорт є однією з найбільших сфер викидів парникових газів. Соціальні інновації у цій галузі сприяють розвитку екологічно чистих транспортних систем. Каршеринг та розвиток велосипедної інфраструктури – це приклади інновацій, які знижують кількість приватних автомобілів на дорогах і сприяють скороченню викидів CO₂. У містах, де розвиваються такі ініціативи, громадяни отримують доступ до зручніших та екологічніших засобів пересування [7, с. 98].

Одним із ключових аспектів соціальних інновацій є активна участь громадян у процесах екологічної трансформації економіки. Це досягається через залучення людей до різних ініціатив на локальному рівні, створення соціальних підприємств та підтримку громадських організацій, які працюють у сфері екології. Активна громадська участь дозволяє швидше адаптувати інноваційні рішення та забезпечує їх широку підтримку у суспільстві. Одним із ключових факторів успіху соціальних інновацій є активна участь громадян у процесах впровадження нових моделей. Громади стають активними учасниками процесу змін, беручи участь у розробці та реалізації екологічних проектів. Це стосується як створення місцевих енергетичних кооперативів, так і участі у проектах щодо поводження з відходами або органічного землеробства. Громадські організації та ініціативні групи часто стають двигунами соціальних інновацій, допомагаючи з мобілізацією ресурсів та залученням різних груп населення до екологічних ініціатив.

Висновки та пропозиції. Соціальні інновації є ефективним інструментом для екологічної трансформації економіки. Вони сприяють створенню нових моделей співпраці між державою, бізнесом та громадянським суспільством, орієнтованих на сталий розвиток і зменшення негативного впливу на довкілля. Екологічна трансформація економіки не можлива без активної участі громадян та використання інноваційних соціальних підходів, які дозволяють об'єднувати зусилля для досягнення спільних екологічних цілей. Соціальні інновації є важливим інструментом для досягнення екологізації економіки та сприяння сталому розвитку. Вони дозволяють інтегрувати екологічні та соціальні аспекти у вирішення економічних проблем, створюючи нові можливості для розвитку місцевих громад та бізнесу.

Для подальшого розвитку соціальних інновацій у контексті екологізації економіки необхідно:

Підтримка держави. Створення сприятливого законодавчого поля та фінансової підтримки для соціальних підприємств і кооперативів.

Залучення бізнесу. Мотивація приватного сектору до інвестування у соціальні та екологічні проекти через податкові пільги та інші стимулюючі механізми. Мотивація бізнесу до участі в екологічних проектах, зокрема через співпрацю з громадськими організаціями та ініціативами.

Підвищення екологічної свідомості. Розвиток освітніх програм для громадян, спрямованих на популяризацію екологічних інновацій та відповідального споживання.

Список використаних джерел

1. OECD. Social innovation in the context of the green economy. Paris: OECD Publishing, 2020. 240 p.
2. Smith A., Stirling A. Social innovations in energy transition. *Journal of Cleaner Production*. 2021. Vol. 234. P. 230–245.
3. Klein N. *This Changes Everything: Capitalism vs. The Climate*. New York: Simon & Schuster, 2014. 576 p.
4. Timmermans S. Zero waste innovation and societal impacts. *Environmental Sociology*. 2019. Vol. 5. P. 75–92.
5. Botsman R., Rogers R. *What's Mine Is Yours: The Rise of Collaborative Consumption*. New York: Harper Business, 2010. 304 p.
6. Walker G., Cass N. Organic farming as a social innovation for sustainability. *Agricultural Economics*. 2021. Vol. 56. P. 155–160.
7. Geels F.W. Socio-technical transitions and mobility: car sharing and urban mobility. *Technological Forecasting and Social Change*. 2020. Vol. 98. P. 94–109.

*Романюк І. А., д. е. н., доцент,
Криворізький державний педагогічний університет, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Сучасна туристична індустрія характеризується високим рівнем конкуренції та швидкою зміною умов ринку. Зростаюча глобалізація, розвиток цифрових технологій, зміна споживачьких вподобань і виклики, пов'язані зі сталим розвитком, вимагають від туристичних підприємств постійного вдосконалення своїх стратегій. У цьому контексті важливою є реалізація багатофункціональних підходів, які можуть забезпечити не лише адаптивність, але й довгострокову конкурентоспроможність туристичних послуг.

Питання конкурентоспроможності в туризмі активно досліджуються науковцями, такими як Бочан І.О., Гуменюк Г.М., Мандич О.В. та ін., які вказують на необхідність інновацій у наданні послуг, формуванні позитивного клієнтського досвіду та ефективному управлінні ресурсами. Водночас менше уваги приділяється впливу багатофункціональних стратегій на конкурентоспроможність туристичних підприємств.

Багатофункціональні стратегії передбачають інтеграцію різних аспектів управління, маркетингу, технологій, ресурсозбереження та сталого розвитку в єдину концепцію [1, с 174]. Вони дозволяють туристичним компаніям не лише розвивати основні напрями своєї діяльності, але й урізноманітнювати пропозиції, підвищувати якість обслуговування, створювати унікальні туристичні продукти та вдосконалювати внутрішні процеси. Основними напрямками реалізації багатофункціональних стратегій у туристичній сфері є [2–3]:

1. Використання цифрових платформ для бронювання, маркетингу та управління відносинами з клієнтами (CRM) підвищує ефективність роботи та дозволяє компаніям швидко адаптуватися до потреб ринку. Онлайн-платформи забезпечують доступ до аналітичних даних, які сприяють точнішому прогнозуванню попиту та оптимізації цін.

2. У сучасному туристичному бізнесі велике значення мають екологічні ініціативи. Впровадження стратегій екотуризму, ресурсозбереження та мінімізації відходів підвищує привабливість компанії для екосвідомих туристів і допомагає зменшити операційні витрати.

3. Багатофункціональні стратегії включають можливість надання комплексних послуг. Це може бути поєднання турів з додатковими

освітніми, культурними, оздоровчими чи екстремальними програмами, що дозволяє збільшити цінність пропозиції для клієнтів.

4. Стратегічне партнерство з іншими гравцями ринку, такими як готелі, транспортні компанії та ресторани, сприяє створенню конкурентних переваг. Взаємодія з місцевими підприємствами також сприяє розвитку місцевої економіки, що підвищує лояльність до бренду.

5. Застосування багатофункціональних підходів дозволяє туристичним компаніям краще розуміти потреби клієнтів та створювати персоналізовані туристичні продукти, що сприяє покращенню рівня обслуговування та збільшенню повторних продажів.

Успішне впровадження цих стратегій може значно підвищити рівень конкурентоспроможності туристичних компаній, дозволяючи їм не лише зберігати позиції на ринку, але й успішно конкурувати з глобальними гравцями. Отже, багатофункціональні стратегії можуть стати дієвим інструментом підвищення конкурентоспроможності туристичних послуг [4]. Інтеграція цифрових технологій, сталий розвиток, урізноманітнення спектру послуг та клієнтоорієнтованість – це ключові фактори успіху в сучасному туристичному бізнесі. Туристичні компанії, які активно впроваджують ці стратегії, мають більші шанси на довгостроковий успіх і виживання в умовах високої конкуренції.

Для покращення конкурентоспроможності туристичних послуг рекомендується: активно використовувати цифрові платформи для автоматизації процесів та аналізу клієнтських даних; впроваджувати екологічні ініціативи для задоволення попиту на екотуризм; розширювати спектр послуг, додаючи до основних туристичних продуктів додаткові програми та активності; розвивати стратегічні партнерства з іншими гравцями ринку для підвищення цінності пропозиції; зосереджуватися на персоналізації послуг, щоб задовольняти індивідуальні потреби клієнтів.

Застосування цих рекомендацій дозволить туристичним компаніям підвищити свою конкурентоспроможність, збільшити рівень лояльності клієнтів та забезпечити довготривале зростання на ринку.

Список використаних джерел

1. Бочан І.О. Шляхи забезпечення конкурентоспроможності туристичного бізнесу в умовах глобалізації: монографія. Львів : Галицька Видавнича Спілка, 2020. 236 с.

2. Романюк І. А. Елементи й особливості маркетингових стратегій розвитку підприємств галузі туризму. *Наукове забезпечення економічного розвитку, правового регулювання і управління в агропромисловому комплексі*: матер. Міжнар. наук.- практ. конф., 29 березня 2019 р. Полтава: ПДАА, 2019. С. 189–190.

3. Мандич О.В. Удосконалення рекламних та маркетингових продуктів для розвитку підприємств сільського зеленого туризму. Боголібські читання: матер. І Всеукр. конф., 18 вересня 2020 р., Переяслав : ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2020. С. 200–201.

4. Бабко Н.М., Микитась А.В., Науменко І.В. Механізм формування ідеї стратегічного маркетингу суб'єктів агробізнесу. *Вісник ХНТУСГ: економічні науки*. 2019. Вип. 206. С. 298–305.

*Олійник І. В., к. е. н., доцент,
Сагайдак О. М., здобувач третього
освітньо-наукового рівня вищої освіти,
Херсонський державний аграрно-економічний університет, Україна*

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ У ФОРМУВАННІ СТАЛИХ ЕКОНОМІЧНИХ МОДЕЛЕЙ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Сталий розвиток є одним з ключових напрямів сучасної економічної політики, що спрямований на забезпечення балансу між економічним зростанням, соціальною рівновагою та охороною навколишнього середовища. Важливу роль у досягненні цієї мети відіграють соціальні інновації, які сприяють створенню нових підходів до вирішення соціальних проблем, зменшенню нерівності та стимулюванню екологічно орієнтованої діяльності. Соціальні інновації включають у себе нові форми взаємодії між різними секторами суспільства, що надають можливість ефективніше використовувати ресурси, зокрема шляхом розвитку соціального підприємництва, громадських ініціатив та діджиталізації соціальних процесів.

Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю пошуку ефективних підходів до інтеграції соціальних інновацій у моделі економічного розвитку, які спрямовані на довготривале забезпечення економічної стійкості та зниження негативного впливу на довкілля. У сучасних умовах глобальних викликів, таких як зміни клімату та соціально-економічна нерівність, соціальні інновації стають важливим фактором для формування нових моделей економіки, орієнтованих на сталий розвиток.

Останні дослідження з цієї тематики зосереджуються на вивченні впливу соціальних інновацій на різні аспекти сталого розвитку. Наприклад, в наукових працях Більської О.В. [1], Ворони А.В. [2] досліджується роль соціального підприємництва у вирішенні екологічних проблем, особливо в контексті відновлюваної енергетики та сталого управління ресурсами. В роботах Іванової Н.С. [3], Юзькової О.І. [6] та інших авторів підкреслюється важливість партнерства між державним, приватним та громадським секторами у реалізації соціальних ініціатив, що сприяють економічній стійкості. Разом з тим, досі недостатньо вивченими залишаються питання систематизації досвіду соціальних інновацій та їхнього впливу на створення нових економічних моделей, що об'єднують принципи сталого розвитку.

Враховуючи зазначене, виникає потреба у подальшому дослідженні ролі соціальних інновацій у формуванні сталих економічних моделей,

зокрема у контексті їх впливу на забезпечення економічної, соціальної та екологічної стійкості.

Основний матеріал. Соціальні інновації можна визначити як нові ідеї, процеси, продукти або практики, що спрямовані на вирішення соціальних проблем та задоволення потреб суспільства більш ефективним і стійким чином. Вони являють собою інноваційні рішення, які дозволяють підвищити якість життя громадян, сприяти соціальній інтеграції, створювати нові можливості для зайнятості та соціального захисту, а також стимулювати розвиток спільнот. На відміну від традиційних підходів, соціальні інновації не лише зосереджуються на вирішенні окремих проблем, але й прагнуть до системних змін, які здатні вплинути на всю соціально-економічну систему.

В свою чергу соціальні інновації охоплюють декілька ключових напрямів. Одним з них є розвиток нових форм соціального підприємництва, яке поєднує економічну діяльність з вирішенням соціальних проблем. Соціальні підприємства функціонують з метою створення позитивних соціальних змін, направляючи частину свого прибутку на соціальні ініціативи або працюючи в сегментах, які зазвичай не є пріоритетними для звичайного бізнесу. Такий підхід дозволяє розвивати нові робочі місця, підвищувати рівень освіти та охорони здоров'я, а також сприяти розвитку місцевих громад [2].

Інший важливий напрям – це спільне використання ресурсів, яке базується на концепції економіки спільного споживання (sharing economy). Це передбачає створення платформи для колективного користування ресурсами, такими як транспорт, житло, інструменти чи навіть навички. Подібні ініціативи дозволяють зменшити споживання ресурсів, оптимізувати їх використання та сприяти екологічно орієнтованому способу життя. Таким чином, спільне використання ресурсів допомагає не лише зменшувати витрати, але й формує культуру взаємодопомоги та солідарності серед громадян [1].

Діджиталізація соціальних процесів також відіграє важливу роль у розвитку соціальних інновацій. Використання цифрових технологій, таких як мобільні додатки, платформи для краудфандингу або соціальні мережі, дозволяє створювати нові канали комунікації між громадянами, підприємствами та державою. Це сприяє підвищенню прозорості процесів, залученню громадськості до прийняття рішень та забезпечує швидкий доступ до інформації та послуг. Наприклад, онлайн-платформи для збору коштів на соціальні проекти дають можливість мобілізувати ресурси для реалізації важливих ініціатив, які інакше могли б залишитися нездійсненими [3].

Крім того, соціальні інновації включають інноваційні способи залучення громад до процесу прийняття рішень. Це може бути реалізовано

через практики партисипативного бюджетування, коли громадяни активно залучаються до розподілу місцевих бюджетів, або створення місцевих дорадчих органів, де представники громад висловлюють свої потреби та пропозиції щодо місцевого розвитку. Такий підхід підвищує рівень довіри до місцевої влади, сприяє більш раціональному використанню ресурсів та формує спільну відповідальність за розвиток громади.

Таким чином, соціальні інновації є багатогранним явищем, що об'єднує різні інструменти, моделі та практики для вирішення актуальних соціальних проблем. Вони сприяють створенню стійких економічних моделей, які базуються на соціальній взаємодії, інноваційних підходах до використання ресурсів та активному залученні громад до процесів розвитку. У результаті, соціальні інновації не лише покращують якість життя людей, але й стають важливим інструментом для досягнення цілей сталого розвитку.

Теоретичні основи соціальних інновацій базуються на концепціях сталого розвитку, соціального капіталу, інклюзивного зростання та багаторівневого управління. Згідно з цими концепціями, соціальні інновації не тільки сприяють економічному зростанню, але й допомагають підтримувати соціальну згуртованість та забезпечувати екологічну стійкість, що є важливими складовими сталого розвитку.

Соціальні інновації можуть бути важливим фактором у створенні нових економічних моделей, які забезпечують сталість розвитку. До прикладів таких інновацій можна віднести соціальне підприємництво, яке сприяє вирішенню місцевих соціальних проблем через економічну діяльність, та ініціативи з переробки та вторинного використання ресурсів, що зменшують екологічний вплив виробництва. Такі практики створюють можливості для розвитку місцевих громад, забезпечують нові робочі місця та сприяють збереженню природних ресурсів [5].

Соціальні інновації також відіграють важливу роль у розвитку інклюзивних економічних моделей, які враховують інтереси різних соціальних груп, зокрема людей з обмеженими можливостями, соціально незахищених верств населення та молоді. Ці інновації не лише намагаються вирішити конкретні проблеми, але й забезпечують більш широкий контекст для їхньої інтеграції в суспільство, що в результаті веде до створення рівних можливостей для всіх [4].

Розвиток інклюзивних економічних моделей передбачає активну участь усіх верств населення у економічних процесах, що створює нові можливості для заробітку та розвитку. Це особливо важливо для людей з обмеженими можливостями, які часто стикаються з бар'єрами у доступі до ринку праці та підприємництва. Соціальні інновації, такі як програми професійної підготовки, адаптовані робочі місця та підтримка соціального

підприємництва, можуть допомогти цій групі отримати необхідні навички та ресурси для активної участі в економічному житті [6].

Крім того, інклюзивні економічні моделі сприяють залученню молоді до підприємницької діяльності та громадських ініціатив. Це може бути реалізовано через програми наставництва, навчання та фінансової підтримки для молодих підприємців, які прагнуть започаткувати власний бізнес або реалізувати соціальні проекти. Підтримка молоді не тільки допомагає розвивати нові ідеї та інновації, але й стимулює їх активну участь у соціальному та економічному житті країни.

Різні країни успішно впроваджують соціальні інновації для створення сталих економічних моделей. Наприклад, у Німеччині активно розвиваються соціальні підприємства, що займаються питаннями відновлюваної енергетики та утилізації відходів, сприяючи зменшенню впливу на навколишнє середовище. В Скандинавських країнах широко впроваджуються моделі спільного використання ресурсів, що допомагають знизити витрати та мінімізувати споживання природних ресурсів.

Також важливим є досвід країн, які впроваджують програми підтримки стартапів, що орієнтовані на соціальні інновації. Це створює сприятливі умови для розвитку нових бізнесів, які поєднують економічні та соціальні цілі, та стимулює розвиток місцевих економік.

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи наведені вище аргументи, можна сказати, що соціальні інновації є потужним інструментом для досягнення сталого розвитку, оскільки вони дозволяють створювати нові економічні моделі, що відповідають потребам суспільства та враховують екологічні обмеження. Вони сприяють формуванню більш справедливої, екологічно орієнтованої економіки, де зростання базується на принципах соціальної відповідальності та раціонального використання ресурсів.

Державі та місцевим органам влади слід створити сприятливі умови для розвитку соціальних підприємств, зокрема через фінансові інструменти, податкові пільги та навчальні програми, що сприяють підприємницьким навичкам у соціальній сфері. Також варто заохочувати партнерства між державним, приватним і громадським секторами для реалізації соціальних інновацій. Спільні проекти можуть забезпечити більш ефективну реалізацію соціальних програм і підвищити рівень довіри до інститутів влади.

У цьому контексті доцільною є розробка механізмів активного залучення громад до прийняття рішень, зокрема через ініціативи партисипативного бюджетування та консультативні платформи, що дозволяють громадянам висловлювати свої потреби і пропозиції. Вказаний аспект, зокрема, передбачає проведення наукових досліджень, що аналізують ефективність соціальних інновацій, а також створення

платформ для обміну досвідом між країнами та регіонами щодо впровадження інновацій у соціально-економічну сферу.

Подальші дослідження в цій сфері можуть бути спрямовані на аналіз механізмів впровадження соціальних інновацій у різних секторах економіки, розробку рекомендацій для державної політики підтримки соціальних ініціатив, а також вивчення впливу соціальних інновацій на розвиток регіонів та місцевих громад.

Список використаних джерел

1. Більська О.В. Соціальні інновації у форматі складників їх формування і реалізації. *Молодий вчений*. 2016. № 7 (34). С. 5–9.
2. Ворона А.В. Глобальні чинники впливу на інноваційний розвиток національної економіки. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 3/1. С. 32–36.
3. Іванова Н.С. Розробка аналітичної системи управління економічною безпекою підприємства в цифровому середовищі. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка: Науковий журнал*. Вип. 20. Херсон: Видавничий дім «Гельветика». 2024. С. 109–119.
4. Маклаков С.М. Соціальні ліфти і технології їх впровадження в системі соціально-економічної мотивації. *Сталий розвиток економіки*. 2018. Вип. 3(40). С. 112–123.
5. Олійник І.В. Підвищення стійкості організаційного розвитку вітчизняних підприємств в умовах цифровізації економіки. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка: Науковий журнал*. Вип. 14. Херсон: Видавничий дім «Гельветика». 2022. С. 131–138.
6. Юзькова О.І. Особливості сервісно-орієнтованого підходу у формуванні інноваційного лідерства в державному управлінні в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 16. С. 101–106.

*Senyshyn O. S., Doctor of Economic science, Professor,
Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine*

USING A SWOT-ANALYSIS MATRIX TO ASSESS THE DEVELOPMENT PROSPECTS OF THE DAIRY INDUSTRY IN UKRAINE

Statement of the problem and analysis of the latest research. Notably, the strategic marketing planning toolkit for the development of Ukraine's dairy industry includes a comprehensive mechanism of elements and an appropriate methodology for strategic analysis of the domestic dairy industry's growth.

The application of SWOT-analysis for forming marketing strategies for industries and enterprises has been explored by several domestic researchers, including L.V. Balabanova [1], D.I. Bernytska [2], I.T. Kishhak [3], O.A. Meh [4], M.G. Saienko [5], O.S. Senyshyn [6] and others. Their work focuses on the development of the agricultural sector from the perspective of marketing strategic tools, including the selection of optimal development strategies for industries and their export potential, as well as issues and prospects for increasing the export of agro-food products, particularly dairy products, to international markets. However, our interest specifically concerns the use of strategic analysis methodologies to assess the effectiveness of the dairy industry in Ukraine in the context of enhancing international competitiveness.

Presentation of the main material. The main strategic tool for the development of any industry is the use of methodologies for analyzing both the internal and external environments, namely the SWOT-analysis. SWOT-analysis is one of the most widely used tools in strategic planning, helping to identify an organization's strengths and weaknesses, as well as determine opportunities and threats in the dairy product market.

It should be noted that conducting a SWOT-analysis in this case is of not only analytical importance but also preventive significance, as identifying the opportunities and threats to the development of Ukraine's dairy industry should ensure the transformation of opportunities into strengths and prevent threats by taking appropriate measures to mitigate them. We will build a SWOT-analysis matrix for the development of Ukraine's dairy industry and conduct a detailed assessment and characterization. We will construct a SWOT-analysis matrix for the dairy industry in Ukraine, where we will identify the main strengths and weaknesses of the industry, as well as its threats and opportunities (see Fig. 1).

It should be noted that the dairy product market is based on three elements: the raw material market, the intermediary market, and the end consumer market. The raw material sector of the dairy market is represented by three types of enterprises according to ownership conditions and the diversity of production organizations: agro-structures, farms, and household enterprises.

Strengths	Weaknesses
<ul style="list-style-type: none"> - A growing dairy market with leading positions, a well-studied market and customer needs; - High quality of certified dairy products, compliance of domestic milk with EU standards for safety and quality of raw milk; - Use of innovative technologies through the implementation of state and non-state industry development programs; - Rapid development of the organic dairy product market; - A significant number of industry suppliers; - Presence of market structural elements (intermediaries, government institutions, external buyers, etc.); - Existing experience in dairy production processes (domestic and international); - Steady demand for dairy products; - Wide range of products, sufficient number of brands that are constantly improved and updated; - Well-established distribution network; - Ensuring food security. 	<ul style="list-style-type: none"> - Inadequate productivity of the processing sector due to outdated operations of processing enterprises; - Reduction in the number of dairy processing enterprises due to the destruction of the Bashtanka Cheese Factory and Kupiansk Dairy Plant; - Insufficient level of training in the dairy industry; - Inadequate level of state protectionist policies regarding the protection of the domestic dairy market (e.g., import quotas, customs tariffs exceeding quotas, etc.); - Absence of enterprises engaged in the full processing of secondary dairy waste; - Short shelf life of dairy products; - Weak development of rural cooperation as a potential center for the growth of organic dairy production; - Low credit rating of the dairy industry; - Underdeveloped system of strategic business planning in the dairy industry; - Low level of state support for the development of the dairy industry; - Non-compliance with EU technical standards for certain dairy products.
Opportunities	Threats
<ul style="list-style-type: none"> - Diversification of production in the dairy industry; - State support for the development of both the dairy industry and organic production (subsidies); - Development of industrial milk production through increasing the number of dairy cattle and milk production; - Development of family dairy farms and modern agricultural service dairy cooperatives (ASDCs); - Operation of dairy enterprises through the application of deep processing tactics in the industry (at least 50% of raw materials should be processed); - Use of marketing innovations in dairy farming and organic dairy production; - Improvement of processing industry productivity through modernization of processing enterprises, enhancing environmental quality standards, and improving the quality of raw milk through state control programs specifically for raw milk; - Reduction of tax pressure on producers of environmentally friendly dairy products; - Changes in consumer expectations by favoring domestic dairy products among Ukrainian consumers. 	<ul style="list-style-type: none"> - Unstable economic and political situation due to military aggression from Russia; - Decrease in milk production and supply volumes; - Rising inflation processes; - Decrease in the standard of living of the Ukrainian population; - Many industry and state development programs for the dairy industry are based on flawed statistical data, making their implementation impossible; - Sharp increase in dairy product prices due to military actions and the gradual reduction in the number of dairy cattle; - Strong competition from neighboring Western countries; - High interest rates for agricultural sector financing, particularly for the dairy industry; - Low purchasing power of the population due to high prices for certified and organic dairy products; - Legal inadequacy in protecting dairy product consumers.

Fig. 1. SWOT-analysis matrix of the dairy industry in Ukraine

**Source: developed by the author*

The results of this analysis can reveal strengths and focus attention on weaknesses that may hinder achieving the set goals. Significant attention will be given to the opportunities within the dairy industry, as these can help the industry overcome its weaknesses and external threats based on the conducted SWOT-analysis. Assessing the impact of strategic external factors on the development of the dairy industry is necessary by identifying external factors, determining their likelihood of impact on its functioning, and classifying them as either positive or negative (see Tables 1 and 2). Thus, as a result of constructing the opportunity matrix for the development of the domestic dairy industry, the most favorable opportunities are those located in the upper-right corner of the matrix (see Fig. 2), specifically opportunities numbered: 4, 6, 9, 11, 12, and 13.

Table 1

Analysis of opportunities for the development of the dairy industry in Ukraine

№	Factors (elements)	Probability of implementation			Importance of impact		
		High 7-10	Medium 4-6	Low 1-3	High 7-10	Medium 4-6	Low 1-3
1.	Diversification of production in the dairy industry		4			6	
2.	State support for the development of both the dairy industry and organic production		4		9		
3.	Development of industrial milk production through increasing the number of dairy cattle and milk production		4		8		
4.	Development of family dairy farms and modern agricultural service dairy cooperatives (ASDCs)		6		9		
5.	Operation of dairy enterprises through the application of deep processing tactics in the industry			3	10		
6.	Use of marketing innovations in dairy farming and organic dairy production	7			8		
7.	Increase in processing industry productivity through modernization of processing enterprises			3	8		
8.	Reduction of tax pressure on producers of environmentally friendly dairy products		4		10		
9.	Change in consumer expectations by favoring domestic dairy products among Ukrainian consumers		6			6	
10.	Increase in the investment attractiveness of the dairy industry		5		8		
11.	Expansion of the industry's export potential	7			9		
12.	Increase in milk production volumes by nearly 25%		6		8		
13.	Entry into new foreign food markets	8			9		
14.	Full processing of secondary waste from the dairy complex			3		6	

*Source: developed by the author

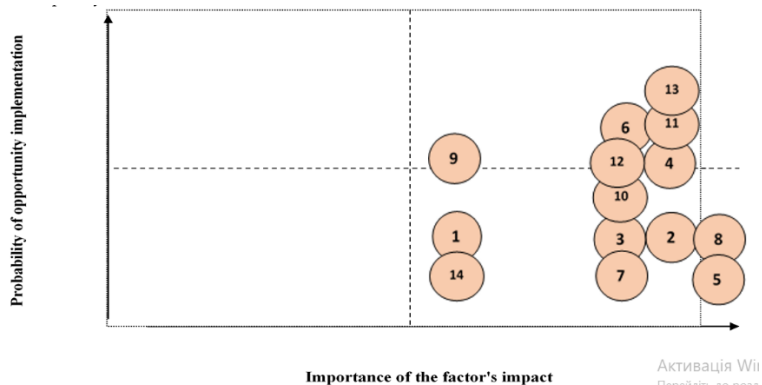

Fig. 2. Matrix of favorable opportunities for the development of the dairy industry in Ukraine

*Source: developed by the author

These should be included in the final SWOT-analysis matrix and, most importantly, considered as potential directions for the chosen strategy of developing the domestic dairy industry.

Table 2

Analysis of possible threats to the development of the domestic dairy industry

№	Factors (elements)	Probability of implementation			Importance of Impact		
		High 7-10	Medium 4-6	Low 1-3	High 7-10	Medium 4-6	Low 1-3
1	Unstable economic and political situation due to military aggression from Russia	8			9		
2	Decrease in production and supply volumes of dairy raw materials		4		9		
3	Rising inflation processes	7			8		
4	Decrease in the standard of living of the Ukrainian population	8			8		
5	Most industry and state development programs for the dairy industry were based on flawed statistical data, making their implementation impossible	8				6	
6	Sharp increase in dairy product prices due to military actions and the gradual reduction in the number of dairy cattle		5		9		
7	Strong competition from neighboring Western countries		6		7		
8	High interest rates for agricultural sector financing, particularly for the dairy industry		6		10		
9	Low purchasing power of the population due to high prices for certified and organic dairy products		8		9		
10	Legal vulnerability of dairy product consumers			3		6	

*Source: developed by the author

We will analyze the potential threats, which are reflected in Table 2, based on which the matrix of possible threats to the functioning of the domestic dairy industry has been constructed (see Fig. 3).

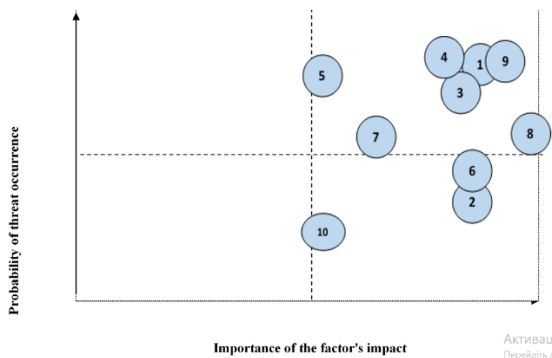

Fig. 3. Matrix of possible threats to the functioning of the dairy industry in Ukraine

Having analyzed the matrix of possible threats depicted in Fig. 3, we believe that further research on the development of the dairy industry should take into account the potential threats located in the upper-right corner of the matrix, specifically positions: 1, 3–5, and 7–9.

To conclude the strategic marketing analysis regarding the prospects for the development and functioning of the dairy industry in Ukraine, it is necessary to show the interrelationship between external factors (opportunities and threats) and the potential of the domestic dairy industry (strengths and weaknesses). The

next step is to construct a SWOT-analysis table with SO, ST, WO, and WT strategies, as shown in Fig. 4.

SWOT-Analysis Components	Opportunities in the External Environment	Threats in the External Environment
	A. Development of family dairy farms and modern agricultural service dairy cooperatives	a) Unstable economic and political situation due to military aggression from Russia
	B. Use of marketing innovations in dairy farming and organic dairy production	b) Rising inflation processes
	C. Change in consumer expectations by favoring domestic dairy products among Ukrainian consumers	c) Decrease in the standard of living of the Ukrainian population
	D. Expansion of the industry's export potential	d) Most industry and state development programs for the dairy industry are based on flawed statistical data, making their implementation impossible
	D. Increase in milk production volumes	e) Strong competition from neighboring Western countries
E. Entry into new foreign food markets	f) High interest rates for financing the agricultural sector, particularly the dairy industry g) Low purchasing power of the population due to high prices for certified and organic dairy products	
Strengths	SO-Strategies	ST-Strategies
1. Growing dairy market with leading positions, well-researched market and consumer needs	Development of cooperation among household farms in rural areas	Rapid growth of low-cost production (non-organic dairy products)
2. High quality of certified dairy products, compliance of domestic milk with EU standards for safety and quality of raw milk	Implementation of ESG approaches and measures related to greenwashing for the future restructuring of the organic dairy business	Increased competition from neighboring Western countries
3. Use of innovative technologies through the implementation of government and non-government programs for industry development		Promotion of non-organic dairy production with lower costs due to the decline in household incomes
4. Rapid development of the organic dairy market	Reduction of tax pressure on producers of eco-friendly dairy products	The mismatch between the development priorities of organic dairy production and the dairy industry in general within government bodies and the population, hindering the achievement of common goals—such as implementing state programs
5. A significant number of suppliers in the industry	Increasing dairy production volumes	
6. Presence of market structural elements (intermediary sellers, government institutions, external buyers, etc.)	Implementation of new production technologies and management methods	Strong competition from neighboring Western countries for qualified labor from Ukraine
7. Existing experience in production processes in the dairy industry (both domestic and foreign)	Entry into new foreign food markets	
8. Stable demand for dairy products	Introduction of new production marketing technologies and management methods	The high cost of certified organic dairy products, will lead to a decrease in demand and a reduction in food security levels
9. Wide product assortment, sufficient number of brands that are constantly improving and updating	Focus on dairy brands that contribute to increasing export potential and ensuring primarily domestic food security	
10. Well-established distribution network		
11. Availability of a significant number of unemployed rural residents, which provides the basis for creating a low-cost labor force		
12. Ensuring food security		
Weaknesses	WO-Strategies	WT-Strategies
1. Insufficient productivity in the processing sector due to outdated processing facilities	Implementation of ESG approaches and initiatives related to greenwashing in the upcoming restructuring of the organic dairy business, which will foster an efficient dairy processing system.	The inability of agricultural enterprises to make capital investments in organic dairy production due to high risks during the war.
2. Reduction in the number of dairy processing plants due to the destruction of the Bashlansky Cheese Factory and Kupiansk Dairy Plant		
3. Inadequate level of workforce training in the dairy sector	Introduction of new production technologies and management methods, particularly employee motivation techniques.	Training of personnel in the dairy sector (establishment of a training center for dairy industry specialists and the agri-food sector in general).
4. Lack of sufficient protectionist policies by the state to safeguard the domestic dairy market		Protection of the domestic market (introduction of quotas on dairy imports, and customs tariffs when quotas are exceeded).
5. Absence of enterprises focused on complete recycling of dairy industry by-products	Increasing the investment attractiveness of the dairy sector through the implementation of deep processing tactics in the dairy industry (at least 50% of raw materials must be processed), which will enhance the competitiveness of domestic dairy products.	
6. Short shelf life of dairy products	Utilizing foreign experience and EU standards in producing innovative dairy products with extended shelf life.	
7. Weak development of rural cooperatives as potential hubs for organic dairy production	Implementing new production technologies and management methods using strategic analysis techniques, alongside the development of modern dairy service cooperatives.	Addressing the population's lack of purchasing power due to high prices of certified organic dairy products.
8. Low credit rating of the dairy sector	Attracting foreign credit institutions and banks, as well as experts to improve legislation in the dairy sector.	
9. Underdeveloped strategic business planning systems in the dairy industry	Implementing new production technologies and management methods using marketing strategic analysis techniques.	
10. Presence of financially strong neighboring foreign enterprises, reducing the competitiveness of domestic products	Reducing the tax burden on producers of environmentally friendly dairy products, subsidizing, and providing agricultural credit to the dairy industry.	The rapid growth of low-cost non-organic milk production.

Fig. 4. Comprehensive SWOT-analysis matrix showing the interaction between the external environment and strengths and weaknesses in the dairy industry in Ukraine

*Source: developed by the author

Conclusions and recommendations. After a detailed analysis of the SWOT-analysis matrix, which shows the relationship between the external environment and the strengths and weaknesses of the dairy industry development, i.e., SO, ST, WO, WT strategic directions, it is considered appropriate to choose:

1. *Marketing Innovations Strategy*: This will allow further improvement not only in design, packaging, size characteristics, and quantity of products in packaging but also expand the scope of product use, focusing specifically on organic dairy products.

2. *Growth of Consumer Innovators Strategy*: This considers consumers of organic dairy products, specifically early adopters consumers who easily accept dairy novelties; eco-innovators consumers interested in the safety of dairy products and their packaging for the environment; and rational innovators consumers looking for new products that offer good quality at an acceptable price.

3. *Cost Reduction Strategy for Dairy and Organic Dairy Products*: This will help lower the prices of these products. Given the current market situation for milk and dairy products during the war, if prices for organic dairy increase, Ukrainian families may not be able to regularly consume organic dairy products due to affordability issues, leading to higher prices for domestic organic products in the dairy sector.

The rapid development of the dairy industry in Ukraine and the transition of agricultural enterprises to EU quality standards are crucial for enhancing the competitiveness of dairy products in the industry.

References

1. Balabanova, L.V. (2001). SWOT-analysis is the basis of the formation of the company's marketing strategies. – Donec'k: DonDUET.180 p.
2. Bernytska, D.I. (2012). Strategic analysis of the enterprise's external environment by the PEST/STEP analysis method. *Economic analysis*, No. 11(2): 41–45.
3. Kishhak, I.T., Shevchuk, S.P., & D'omina, V. M. (2014). SWOT analysis as a tool for developing a marketing strategy for an enterprise entering the foreign market. *Visnyk Mykolayivs'koho nacional'noho universytetu imeni V.O. Suxomlyns'koho*. No. 2: 542–548.
4. Meh, O.A. (2012). Possibilities of improving the SWOT analysis methodology. *Nauka ta Naukoznavstvo*, No. 1: 21–26.
5. Sayenko, M.H. (2006). Enterprise strategy. – Ternopil': Ekonomichna dumka. 390 p.

6. Senyshyn, O.S., Kundytskyj, O.O., Mayovets, Ye.Yo., Horodniak, I.V., & Zhuk O.P. (2023). Organic potential of Ukraine in the system of organic production of the European countries. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. Lithuania: Vytautas Magnus University, Vol. 45. No. 1: 79-93. – <http://surl.li/vmrqdz> [2024 06 22].

7. Senyshyn, O.S., Kundytskyj, O.O., Zamroz, M.V., Kutsyk, P.O., & Vasyunyk, T.I. (2021). State Regulation of Fixed Capital Reproduction in Ukraine Using Taxonomic Analysis Methodology. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. Vol. 43. No. 1: 38-51. – DOI: <https://doi.org/10.15544/mts.2021.04>.

*Skuibida Olena, PhD, Associate Professor,
National University Zaporozhzhia Polytechnic, Ukraine*

EXPERIENCE OF THE TECHNICAL UNIVERSITY OF BERLIN IN THE FIELD OF CITIZEN SCIENCE

Problem Statement and Analysis of Recent Research. Recently, citizen science has been growing in popularity year after year. Citizen science projects are becoming an increasingly important way to conduct research in collaboration with society, communities, and citizens. Engaging citizens in research offers several advantages, including the ability to cover a wide observation area, collect data at various times of the day, and increase the number of samples (observations, measurements), among others.

The concept of citizen science is supported by the European Commission, UNESCO, the European Citizen Science Association (ECSA), the European University Association (EUA), the League of European Research Universities (LERU), the Association of European Research Libraries (LIBER), and many separate universities around the world. In Western Europe, the German-speaking working group D-A-CH (Germany, Austria, Switzerland) is a powerful force in the field of citizen science, with national platforms for citizen science affiliated with it. Universities implement citizen science initiatives as part of their third social mission.

Main Material. A striking example of a public-oriented university in Western Europe is the Technical University of Berlin (TU Berlin), which states its place as “a globally recognized research university with a rich tradition... focused on sustainable development and social responsibility” [1]. The TU Berlin is engaged in citizen science as part of its third mission. The university's stated transdisciplinary strategy includes seeking solutions to the key challenges and problems faced by modern society. It positions non-academic partners as equals in this search for solutions. The TU Berlin is committed to making knowledge accessible to society and, conversely, to incorporating non-university knowledge into its work [2].

The strategy is implemented by a transdisciplinary approach, particularly through a dialogue platform for university researchers and citizens, where numerous seminars and conferences are held, and networking occurs to develop research ideas and joint projects. The university involves various stakeholders such as academics, politicians, business representatives, and members of civil society in discussions on pressing issues related to urban development, migration, mobility, green growth, and more.

Faculty members participate in the Knowledge and Technology Transfer Steering Committee, which focuses on knowledge exchange within the university as well as with civil society and stakeholders of the university.

To achieve synergy between scientific and citizen knowledge and research, TU Berlin has partnered with Free University of Berlin, Humboldt University of Berlin, and Charité – Berlin University of Medicine, including for the organization of a joint Pre-Research Forum [3]. The New Urban Agenda Berlin has facilitated the development of pilot interdisciplinary research projects; TU Berlin has contributed to the transdisciplinary work program for the Berlin University Alliance Excellence consortium.

Kubus is a university science shop that, among other things, conducts research activities in response to requests in the field of ecological urban and regional development, and collaborates with government authorities and non-governmental organizations (see Fig. 1). Participants in the scientific shop projects regularly share their experiences regarding citizen science in various formats [4].

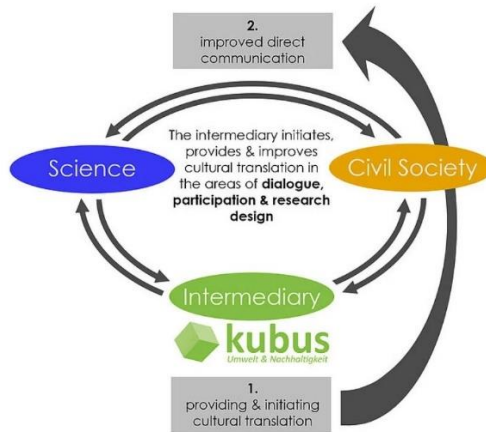

Fig. 1. The operational scheme of the TU Berlin science shop Kubus
Source: [5].

In 2024, as part of the Berlin Science Week, a series of events are planned to enhance the university's collaboration with a wide range of community members and to engage the public in discussions and scientific research [5]. At the TU Berlin, a number of citizen science projects are being implemented. By creating these citizen science projects, the university promotes and supports research approaches aimed at engaging the public in the entire scientific process.

For example, the project "A PhD is Not Needed!" focuses on citizen science as a research concept in the field of environmental sciences, particularly in climate research [6]. The project "Culture of Repairs" aims to explore how repair practices and DIY workshops can be successfully integrated into everyday life. The research is conducted in collaboration with citizen scientists from repair shops and DIY workshops [7]. The project "SimRa: Safety in

Bycycling Traffic” is designed to reduce the number of traffic accidents involving bicyclists in Berlin and focuses on identifying key bicycling routes in the city, as well as determining the locations, times, frequencies, and types of hazards in cycling traffic [8].

An interesting case of citizen science at the TU Berlin is the project “Berlin Air NO₂ Atlas”, initiated by the working group on environmental chemistry and air quality. Citizens participated in passive air sampling, choosing their own sampling locations, particularly in areas they considered important, such as near their homes, kindergartens, or workplaces. During the summer of 2019 and the winter of 2019/2020, a total of 264 and 496 samples were collected, respectively [9]. This citizen science project helped to gather additional to the government monitoring system data on the spatial distribution of nitrogen dioxide in Berlin, primarily associated with vehicle emissions.

The activity of TU Berlin correlates with the Citizen Science Strategy 2030 for Germany which promotes recognition culture in and for citizen science as well as recognition of citizen science as a research approach, promotes integration of citizen science into scientific and educational processes, etc [10].

Conclusions and Recommendations. TU Berlin serves as an example of a public Western European university that incorporates in its vision a citizen engagement into scientific life. A wide range of citizen science initiatives, particularly in the field of environmental protection, are implemented at TU Berlin. The experience of TU Berlin could be beneficial for universities in Ukraine especially those that are focusing on social missions and aspire to establish themselves as public universities.

References

1. University Mission. *Technische Universität Berlin Website*. Retrieved October 25, 2024, from <http://surl.li/zqrjqk>
2. Citizen Science – Researching with Society. *Technische Universität Berlin Website*. Retrieved October 25, 2024, from <http://surl.li/zawvia>
3. Pre-Research Forum “New Health”. *Berlin University Alliance Website*. Retrieved October 25, 2024, from <http://surl.li/mvied>
4. Science Shops and Citizen Science. *Technische Universität Berlin Website*. Retrieved October 25, 2024, from <http://surl.li/tbwkml>
5. Berlin Science Week 1-10 Nov 2024. Programme. *Berlin Science Week Website*. Retrieved October 25, 2024, from <http://surl.li/qyalzl>
6. “No PhD needed!” – Bürgerwissenschaften in den Umweltwissenschaften – Potentiale, Limitierungen und Konzepte für die regionale Klimafor-schung. Project supervision. *Technische Universität Berlin Website*. Retrieved October 25, 2024, from <http://surl.li/ycfjvj>
7. Cultures of Repair – Citizen-Science-Project. *Technische Universität Berlin Website*. Retrieved October 25, 2024, from <http://surl.li/dzbtah>

8. Karakaya A.-S., Hasenburg J. & Bermbach D. (2020) SimRa:Using Crowdsourcing to Identify Near Miss Hotspots in Bicycle Traffic. *Pervasive and Mobile Computing* 67:101197 <http://surl.li/pksqzj>
9. Hohne A., Schulte R. A. A., Kulicke M., Huynh T.-T., Telgmann M., Frenzel W. & Held A. (2023) Assessing the Spatial Distribution of NO₂ and Influencing Factors in Urban Areas – Passive Sampling in a Citizen Science Project in Berlin, Germany. *Atmosphere*, 14 (360). <http://surl.li/bwuakd>
10. Citizen Science Strategy 2030 for Germany. *Mitforschen Website*. Retrieved October 25, 2024, from <http://surl.li/jhtvzz>

*Sokolova A. O., Ph.D of Economic, docent,
Volynska state agricultural research station of the Institute of agriculture of
Carpathian region of the NAAS of Ukraine,
Ratoshniuk T. M., Ph.D of Economic, senior researcher,
Polissia Institute of Agriculture of the NAAS of Ukraine*

THE NEED TO ASSESS AND MONITOR THE LEVEL OF DEVELOPMENT AND USE OF THE SOCIO-ECONOMIC POTENTIAL OF RURAL AREAS AND COMMUNITIES

Statement of the problem and analysis of the latest research. The process of decentralization of power in Ukraine created the prerequisites for independent socio-economic rural development based on communities. Ensuring the sustainable development of rural areas, as one of the most important tasks of agrarian science in terms of minimizing the challenges associated with Russia's military aggression, is impossible without researching the scientific-theoretical and methodological foundations of the formation of their socio-economic potential; assessment of the level of security; evaluation and monitoring of the effectiveness of use in order to substantiate priorities and prospects for development.

The issue of evaluating certain types of resources, forming strategic, economic and production potentials were considered I.O. Jain, V.M. Halperin, S.M. Ignatieva, Yu.Yu. Donets, V.I. Morgunov, M.D. Kondratiev, O.P. Gradov, E.V. Popov, N.I. Patyka, E.V. Lapin, V.G. Gerasymchuk et al. Scientific works of O.M. Borodina, O.H. Bulavky, V.K. Zbarsky, T.O. Zinchuk, M.Y. Malik, O.I. Pavlov, I.V. Prokopa, V.A. Tkachuk, V.P. Ryabokonia, M.P. Talaviria, V.K. Tereshchenko, M.M. Tymoshenko, and others. Despite the thorough scientific work of domestic and foreign scientists, it should be noted that certain aspects of this problem remain insufficiently studied and currently acutely relevant. Therefore, the purpose of this study is to reveal the existing methodological approaches to the assessment and monitoring of the level of development and use of the socio-economic potential of rural areas and communities and to develop directions for their improvement.

Basic material. An important tool for determining the problems and prospects of rural development, as well as for the development and implementation of effective strategies, are methodical approaches to assessing and monitoring the socio-economic potential of these territories. Such approaches, as noted by Wiremeichyk A. and Ruban O., can consist of various methods and tools, for example, statistical analysis, analysis of socio-economic indicators, comparison with similar territories, development indices, surveys, etc. [1, p. 10–12]. To assess the effectiveness of socio-economic development of

rural areas Miroshnichenko O.V. suggests the following research procedures [2]:

- ✓ analysis of socio-economic development indicators;
- ✓ determination of the role of local authorities in the development of rural areas;
- ✓ assessment of investment level;
- ✓ study of infrastructure development issues;
- ✓ assessment of employment level, etc.

It is known that potential is an expression of the totality of available (accessible) resources that can be used to achieve a certain goal or perform a certain action. Such a goal of national importance can be the development of rural areas, which involves ensuring a gradual increase in the main (or priority or selected) socio-economic indicators within their boundaries, and the achievement of certain criteria [3, p. 74]. These indicators may include: an increase in the volume of agricultural production and services provided; improvement of the level of infrastructure provision; improvement of the quality of life of the rural population; growth of social standards, income and employment of rural residents; positive demographic and migration trends; intensification of entrepreneurial, investment and innovation activities, etc.

Domestic and foreign scientists have developed a number of methods for quantitative and qualitative assessment of economic potential at different levels (state, regional, sectoral, territorial) and the potentials of lower organizational levels (enterprises), which are components of economic potential [4–9]. The best developed methods are those for determining the potential of material resources, labor, innovation and investment potentials. We support those authors who believe that the essence of socio-economic potential is revealed by highlighting the economic and social potentials of rural areas and communities separately. However, insufficient attention is paid to the quantitative and qualitative assessment of the social potential of rural areas and communities. Indeed, to ensure sustainable rural development, not only indicators of its economic potential are important, but also the effectiveness of social policy, which aims to form and develop the social potential of the studied territories and rural communities.

Thus, the study makes it possible to assert that the social potential of rural areas and communities is a systemic set of opportunities and motivations, abilities and qualities of individuals and social groups of rural residents that ensure their livelihoods, social activity and its reproduction. Given the necessary resources and the needs of its holders, social potential is realized in labor. The core of social potential is human potential, the main factors of which are health, education, professional knowledge, skills and abilities, and favorable living and working conditions. A prerequisite for the expanded reproduction of this

potential is the preservation of favorable living and working conditions, health, retraining and professional development opportunities.

The first step towards assessing the current state and monitoring the development of the social potential of rural areas and communities should be its measurement. The problem is that the category under study, like the potential of any other system, does not have clear quantitative criteria and measurement tools. In general, the social potential of rural areas and communities should be divided into two internal blocks of resources:

1. social and labor potential;
2. social infrastructure.

The social and labor potential (the first block) is characterized by human resources and the possibility of improving the quality of the rural population, which is determined by the general demographic situation (population size, age and gender composition, population growth (decline) dynamics, external and internal migration processes, etc.) and includes the following components: reproduction and physical health; intellectual resources; cultural and ethical potential.

The effectiveness of development and use of the social and labor potential of the village should be considered as an integrated indicator determined by the quantitative and qualitative characteristics of the labor force, employment of the able-bodied population and providing certain competitive opportunities in the creation of material and spiritual goods. According to O. Yermakov and L. Lychuk, the rational implementation of the functions of rural areas can significantly improve the state of labor potential and the level of its use [10, p. 29]. A quantitative indicator of social and labor potential is the demographic situation, which affects both the quantitative and qualitative characteristics of labor resources (demographic subsystem) and natural conditions (droughts, floods, adverse weather conditions, etc.) that lead to unproductive labor and have an unsatisfactory impact on the use of labor resources. It also includes the structure of employment, unemployment, education level, labor supply and demand, wages and incomes of the rural population, health characteristics, etc. The qualitative characteristics of the use of social and labor potential include the professional and qualification structure of employment, organization, creativity, morality, etc.

The second block in the structure of the social potential of rural areas and communities includes social infrastructure, i.e. a set of sectors and activities that contribute to the complex reproduction of a person in the process of realizing his or her personal and social needs through the provision of various services. The social and infrastructure potential characterizes the reserves of rural areas in the field of improving medical, household, cultural, transport and housing and communal services for the population by expanding the range and improving the quality of services, ensuring their accessibility to the population. The table

systematizes the factors that determine the importance of assessing the social component of the resource potential of rural areas and communities.

Table

Factors that emphasize the importance of the social aspect for assessing the resource potential of rural areas and

Factors	Content and importance of consideration
Human factor	The social aspect includes the impact on rural people, so the potential assessment should consider how new initiatives affect people's lives, opportunities, well-being and quality of life
Social equity	A potential assessment should consider whether a new project or technology contributes to equal access to resources, education, healthcare and other services. Social equity helps ensure that all groups in society have the same opportunities.
Socio-cultural impact	New initiatives may change the socio-cultural context. It is important to consider how this affects people's traditions, values, and lifestyles.
Economic development	The social aspect is related to economic development. If a new project contributes to job creation, increased incomes, and improved livelihoods, it can be considered positive.
Social sustainability	The capacity assessment should consider the extent to which new initiatives contribute to the sustainability of society. This includes considering the impact on vulnerable groups, social cooperation and interaction.

Source: *own research.*

In terms of assessing the degree of utilization of the social potential of rural areas and communities, both statistical and expert methods are most often used, which allow this to be done without determining the absolute value of the potential. The assessment of social potential substantiates the choice of techniques and methods for implementing the policy of sustainable socio-economic development of rural areas. It is worth noting that there is no single methodological approach to determining the level of social potential of rural areas and communities, taking into account the priority of human capital as the main factor in ensuring their harmonious functioning as a socio-economic system.

Planning and monitoring of sustainable development of rural areas and communities, formation of an organizational mechanism for the implementation of the established strategic goals of their development requires a system of indicators and a clear methodology for assessing their economic potential.

Economic potential is one of the most important categories of a market economy, which characterizes the aggregate capabilities of the object under study (enterprise, industry, region, territory, country, etc.) that can be realized only if resources are available [11]. The economic potential in the activities of rural territorial communities and rural development is basic; it forms the basis of their effective functioning.

The analysis of the scientific and practical literature shows that there is currently no single methodology that would allow to assess and calculate not only the resource component of the economic potential of rural areas and communities, but also unused opportunities. In the context of this study, O. Dovgal notes that a promising methodological approach to assessing the economic (natural resource) potential of rural areas is its capitalization. She proposes to capitalize territorial assets by analogy with the capitalization of enterprise assets, believing that the capitalization of natural resources determines the placement of natural capital assets in the zone of influence of business structures that interact with the investment center under the authorities, which ultimately leads to the redistribution of dividends among the owners of natural resources [12, p. 211–212].

It should be emphasized that the possibility of developing rural communities in modern conditions depends on their competitiveness, structure and sources of budget formation and, as a result, a stable financial position. Therefore, one of the important stages of work on the development of a strategy for the development of rural communities is: analysis of their economic potential in terms of determining the composition and structure of income and expenditures; search for sources of financing; assessment of investment attractiveness; quantification of reserves for improving the structure of economic potential.

In the context of this research, it is worth supporting the scientists of the M. Dolishnyi Institute for Regional Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, who believe that a simplified approach to assessing the potential and the level of its realization does not take into account the fact that the potential itself is not static and can change dynamically over time. In particular, in the current situation, it is advisable to talk about the exhaustion and depletion of the socio-economic potential of rural development, and the decline in the quality of agricultural production potential. First of all, we are talking about a number of interrelated problems related to irrational land use, progressive degradation of land resources, intensification of erosion, salinization and soil flooding, destruction of transport, engineering and social infrastructure of the village, high level of depreciation of the material and technical base of agriculture, low level of wages in the industry, and increasing migration of the rural population to cities [13].

Conclusions and suggestions. The study shows that there is no single approach to defining a system of indicators and methods for assessing the socio-economic potential of rural areas and communities. To assess and monitor the level of development and use of the socio-economic potential of rural areas and communities, we propose to use the “resource potential rhombus”, which is a conceptual tool that helps to determine the optimal combination of resources to achieve competitive advantages. The resource potential rhombus reflects the

optimal balance between different types of resources. At the ends of the diagonals of the rhombus, different resources are displayed, and their relative weight is determined to achieve maximum efficiency. The resource potential rhombus helps organizations determine which resources are prioritized to achieve their strategic goals. The appropriate combination of resources allows rural areas and communities to be competitive and focus on their development and utilization for success and sustainable development.

References

1. Віремейчик А., Рубан О. Управління розвитком територій в умовах децентралізації. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 1. С. 7–16.
2. Мірошниченко О. В. Методичні підходи до оцінювання ефективності соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах децентралізації. *Академічні візії*. Вип. 14. 2022. URL: <http://surl.li/bytbac>. (дата звернення 20.09.2024 р.).
3. Розвиток сільських територій в системі євроінтеграційних пріоритетів України: монографія. НАН України. Ін-т регіональних досліджень; наук. ред. В. В. Борщевський. Львів, 2012. 216 с.
4. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: нац. доповідь / за ред. акад. НАН України Е.М. Лібанової, акад. НААН України М.А. Хвесика. К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. 776 с.
5. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку / Кіндзерський Ю.В., Якубовський М.М., Галиця І.О. та ін.; за ред. канд. екон. наук Ю.В. Кіндзерського; НАН України; Ін-т екон. та прогноз. К., 2009. 928 с.
6. Гладій М.В. Використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрного сектору економіки України (питання теорії, методології і практики). Львів: ІРД НАН України, 1998. 294 с.
7. Орлатий М.К. Ресурсний потенціал регіону: навч. посіб. / авт.-упоряд.: М.К. Орлатий, С.А. Романюк, І.О. Дегтярьова та ін.; за заг. ред. М.К. Орлатого. К.: НАДУ, 2014. 724 с.
8. Семенов В.Ф. Дослідження рівня використання економічного потенціалу регіону: монографія / За ред. Семенова В.Ф., Руденко О.І., Одеса: Одеський національний економічний університет, 2012. 150 с.
9. Самойленко Т.Г. Ресурсний потенціал сталого розвитку сільських територій. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: економічні науки. 2015. Випуск 15. Частина 3. С.39–42.
10. Єрмаков О.Ю., Личук Л.І. До проблеми формування і використання трудового потенціалу на засадах сталого розвитку сільських територій. *Економіка та держава*. 2018. № 5. С.28–33.
11. Кобець С.П., Ващенко О.М. Методичний підхід до оцінки економічного потенціалу підприємства. *Ефективна економіка*. 2021. № 6, URL: <http://surl.li/rtqkdn> (дата звернення 24.09.2024 р.)

12. Довгаль О.В. Особливості сучасних методологічних підходів до оцінки ресурсного потенціалу сільських територій регіону: стан та напрямки удосконалення. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва*. Серія „Економічні науки”. № 3. 2018. С. 210–222.

13. Методичні підходи до оцінки соціально-економічного потенціалу розвитку сільських територій (наукова доповідь) / В.В. Борщевський, Х.М. Прутула, В.Є. Крупін та ін.; НАН України. Інститут регіональних досліджень. Львів, 2014. 47 с.

*Терещук Н. В., к. е. н., доцент,
Уманський національний університет садівництва, Україна*

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ТОВАРНОЇ ПРОПОЗИЦІЇ НА РИНКУ КУЛІНАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Пропозиція на ринку кулінарної продукції – це загальна кількість товарів, які виробники готові продати за певну ціну в конкретний момент часу. Інакше кажучи, це відповідь виробників на попит споживачів. Основні принципи, що впливають на пропозицію: залежність від попиту (чим більший попит на продукт, тим більше виробників зацікавлені у його виробництві та продажі, що стимулює зростання пропозиції на ринку), закон пропозиції (економічний закон стверджує, що при зростанні ціни на прищродукт, виробники зацікавлені збільшувати його виробництво, тобто вища ціна дозволяє отримати більший прибуток, а зниження ціни може призвести до скорочення пропозиції), обмеженість зростання пропозиції (попори залежності пропозиції від ціни, існує межа, після якої подальше підвищення ціни не призведе до пропорційного збільшення пропозиції, що пов'язано з обмеженістю ресурсів, технологій та інших факторів виробництва), індивідуальна реакція ринків (різні товарні ринки по-різному реагують на зміну цін, що залежить від специфіки продукту, конкурентного середовища, сезонності та інших факторів). Додаткові фактори, що впливають на пропозицію є такі вартість виробництва (зростання вартості сировини, енергії, праці та інших виробничих ресурсів може призвести до скорочення пропозиції), технологічні зміни (впровадження нових технологій може збільшити пропозицію, знизивши витрати виробництва), політичні фактори (зміна податків, митних тарифів, регуляторних норм може вплинути на прибутковість виробництва і, відповідно, на пропозицію), очікування виробників щодо майбутніх змін цін, попиту та інших факторів можуть вплинути на їх рішення щодо обсягу виробництва.

Еластичність пропозиції – це фундаментальний економічний концепт, який визначає, наскільки чутливою є пропозиція товару до зміни його ціни. В контексті ринку кулінарної продукції, розуміння цього поняття має ключове значення для виробників, постачальників та регуляторів. Еластичність пропозиції показує, на скільки відсотків зміниться кількість товару, яку виробник готовий запропонувати на ринку, у відповідь на зміну ціни на 1%. Якщо пропозиція є еластичною, то невелика зміна ціни призведе до значної зміни обсягу пропозиції. Якщо ж пропозиція нееластична, то зміна ціни матиме незначний вплив на обсяг пропозиції.

Фактори, що впливають на еластичність пропозиції кулінарної продукції:

1) характер продукту: продукти з коротким терміном зберігання (наприклад, свіжі салати, випічка) зазвичай мають низьку еластичність пропозиції, оскільки збільшити їх виробництво швидко складно;

2) виробничий процес: виробничий цикл у харчовій промисловості може варіюватися від коротких (випічка) до довгих (виробництво консервів) – чим коротший цикл, тим швидше виробник може реагувати на зміни ціни;

3) наявність запасів: наявність запасів готової продукції або сировини дозволяє виробникам швидко збільшити пропозицію у разі зростання попиту;

4) конкуренція: на ринках з високою конкуренцією виробники більш чутливі до змін цін і готові швидше реагувати на зміни попиту;

5) сезонність: для сезонних продуктів (наприклад, ягід, овочів) характерні коливання пропозиції протягом року, що знижує еластичність пропозиції в пікові періоди;

6) вартість виробництва: зміна вартості сировини, енергії та інших ресурсів може вплинути на прибутковість виробництва і, відповідно, на еластичність пропозиції;

7) технологічні обмеження: обмеженість виробничих потужностей, нестача обладнання або кваліфікованої робочої сили можуть обмежити можливість виробників швидко збільшити пропозицію.

Особливості еластичності пропозиції на ринку кулінарної продукції: низька еластичність у короткостроковому періоді, вища еластичність у довгостроковому періоді, різноманітність еластичності для різних продуктів. Виробникам зазвичай потрібно деякий час, щоб збільшити виробництво, тому в короткостроковій перспективі еластичність пропозиції, як правило, низька. У довгостроковій перспективі виробники можуть розширити виробничі потужності, змінити технології виробництва і таким чином збільшити пропозицію. Еластичність пропозиції може значно відрізнятись для різних видів кулінарної продукції в залежності від вищезазначених факторів. Розуміння еластичності пропозиції дозволяє виробникам більш ефективно встановлювати ціни на свою продукцію. Аналіз еластичності пропозиції допомагає виробникам планувати виробництво з урахуванням очікуваних змін попиту. Розуміння еластичності пропозиції дозволяє оптимізувати рівень запасів готової продукції та сировини. Аналіз еластичності пропозиції може допомогти інвесторам оцінити потенціал розвитку різних сегментів ринку кулінарної продукції.

Еластичність пропозиції на ринку кулінарної продукції є динамічним показником, який залежить від багатьох факторів. Розуміння цих факторів дозволяє виробникам, постачальникам та регуляторам приймати більш обґрунтовані бізнес-рішення, адаптуватися до змін ринку та забезпечувати споживачів якісними та доступними продуктами харчування [1].

Головним чинником та перевагою закладу можна вважати рівень ціни на послугу, яку він надає. На конкурентному ринку переваги отримує той заклад, який має можливість запропонувати більш низьку ціну в порівнянні з конкурентами. Але при цьому така ціна повинна відшкодовувати всі витрати закладу і забезпечувати отримання прибутку.

Якщо ця вимога не дотримується, то такий заклад не може ефективно функціонувати на конкурентному ринку. З іншого боку ця вимога вимушує підприємство зменшувати свої витрати за рахунок застосування новітніх та прогресивних технологій, використання нових видів сировини тощо. Наприклад, можна не купувати дорогі та вишукані меблі, які купувались місяць тому, але можна влаштувати марафон або розіграш серед гостей на отримання, у якості призу, ночівлю 1 день за рахунок закладу, або вечеря або година масажу, якщо є така послуга. Такий захід поліпшить та заохотить відвідувачів до довшого перебування, більшої комунікації та головне визнання більшості відпочиваючих, які згодом знову прийдуть до них ще.

Немало важливим є урахування вимог споживача. Споживачі мають можливість постійно знайомитись з останніми досягненнями світових закладів готельно-ресторанного господарства. Розширення послуг, що надаються споживачам, враховують тип закладу, його концепцію, стандарти обслуговування, а також особливості контингенту споживачів, в тому числі їх статевий та віковий склад, належність до різноманітних соціальних верств населення тощо.

Місце розташування закладу відіграє велику роль в відвідуванні споживачами точки їх зацікавленості. Якщо є можливість зробити спеціальну безкоштовну парковку, безкоштовний трансфер різного типу або навіть шляхо провідник, то це набагато збільшить рівень конкурентоспроможності закладу серед інших та приверне увагу більшості споживачів. Варто не забувати, що кожне підприємство готельно-ресторанного господарства повинно йти у ногу часом, тобто покращувати своє інформаційно-технічне забезпечення, використовувати новітні технології в послуг закладу, бо сучасна людина не стоїть на місці та весь час перевершує себе та свої навички. Тому, якщо до закладу завітає людина із такими думками, що екологія повинна бути в усьому, а в закладі будуть використовуватись гігієнічні екологічні засоби, нова екологічна білізна, можливість здорового харчування, то такий споживач обов'язково обере такий заклад та у майбутньому завітає ще [2–3].

Тобто ми бачимо, що удосконалення та покращення рівня надання послуг, урахуваючи особисті або загальні чинники, впливає на підвищення конкурентоспроможності закладів та підвищує прибуток.

Список використаних джерел

1. Краснокутська Ю., Андренко І., Муращенко Є. Особливості функціонування підприємств громадського харчування в умовах пандемії. *Економіка та суспільство*, 2022. (45). <http://surl.li/xcvaze>
2. Волошина В; Каленік К. Вплив конкуренції на якість надання послуг в готельно-ресторанному бізнесі. *UNIVERSUM*, 2023, 1: 19–23.
3. Рябенко М.О. Оцінка якості послуг у готелях та ресторанах. *Маркетинг в Україні*. 2020. №3. С.46–51.

*Тимкович О. І., к. е. н, доцент,
Львівський національний університет ім. Івана Франка, Україна,
Кордупель В. С., магістр,
ВСП «Інститут інноваційної освіти Київського національного
університету будівництва і архітектури», Україна*

ЕФЕКТИВНІ ІННОВАЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Основною складовою управління персоналом підприємства є створення умов для навчання, підвищення кваліфікації та постійного росту і розвитку талановитих перспективних працівників. В Україні багато талановитих людей, працьовитих і натхнених кваліфікованих спеціалістів. Але безліч підприємств постійно зазнають проблем з персоналом і навіть банкрутують через неефективний HR-менеджмент. Плинність кадрів, вигорання працівників, конкуренція, незадоволення умовами праці і кар'єрним ростом, розбіжність поглядів з начальством і нерозуміння своєї мети – ось проблеми, з якими стикаються менеджери з персоналу. Спеціалісти звільняються, беручи із собою безцінний досвід, виробничі таємниці і важливу інформацію про клієнтів та партнерів. А за яскравими спеціалістами на ринку праці йде запекла боротьба.

Досліджуване питання є особливо актуальним тому, що недосконале управління кадрами часто виявляється критичним явищем, особливо у важкі воєнні часи для нашої країни. Змінити невизначений світ неможливо. Вплинути на зміни законодавства, на політичну нестабільність – дуже складно. Але необхідно вміти грамотно організувати процес управління персоналом.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми формування механізму управління працівниками постійно привертають увагу дослідників. Значний внесок у розвиток теорії управління персоналом зробили зарубіжні вчені І.Ансофф, Д.Кеннеді, П.Друкер, М.Мескон, Т.Петерс, Г.Саймон, Т.Шультц та ін. Розвитком сучасної теорії оцінки якості персоналу, вивченням проблем ефективного використання кадрів, мотивації трудової діяльності, підвищенням продуктивності, результативності й ефективності управління займалися такі вітчизняні вчені, як М.Виноградський, М.Дзямулич, А.Колот, Ю.Синиціна, І.Шубала та інші.

Виклад матеріалу. Зазвичай у складі інструментів управління персоналу відокремлюють три групи тісно взаємопов'язаних між собою методів: економічні, адміністративні, соціально-психологічні.

Адміністративні (організаційно-розпорядчі) методи управління – це система впливу на організаційні відносини у трудовому колективі для

досягнення конкретних цілей.

Економічні методи управління персоналом («методи пряника») створюють сприятливі економічні умови, які мотивують працівників вчасно і добросовісно виконувати свою роботу.

Соціально-психологічні методи управління персоналом – це методи, направлені на управління соціально-психологічними відносинами в колективі компанії. Метою є підтримка сприятливого психологічного клімату на робочому місці, встановлення дружніх стосунків в колективі і взаємоповаги, вирішенню конфліктів, розвитку індивідуальних здібностей кожного професіонала [1].

Найголовнішим інструментом управління персоналом залишається мотивація та стимулювання. Мотивація – це процес внутрішніх спонукань, а стимулювання – процес зовнішніх спонукань.

Мотивацію доцільно поділяти на матеріальну і нематеріальну.

Матеріальна мотивація – це найбільш очевидний спосіб винагороди. Вона являє собою систему матеріальних стимулів праці відповідно до якості роботи. Нематеріальна мотивація направлена на підвищення зацікавленості співробітників до компанії. Одночасно це передбачає зниження витрат на компенсацію оплати праці. Такі нематеріальні вигоди дають можливість працівникам одержати блага, відмінні від грошей, а саме: планування кар'єри, доручення відповідальних завдань, можливість управління вільним часом, підвищення іміджу і престижу компанії, делегування працівникам управлінських повноважень, підвищення персональної відповідальності з наданням права вибору методів вирішення задач, публічне визнання успіхів працівників в роботі, підтвердження їх цінності для підприємства різними способами, увага безпосереднього керівництва до думки працівників.

Сьогодні одним із ефективних інструментів управління персоналу є система корпоративної культури підприємства. Під корпоративною культурою розуміють «сукупність пануючих в організації ціннісних установок, норм і правил поведінки, традицій і способу мислення, що визначають зміст і характер поведінки співробітників організації незалежно від займаного ними місця в ієрархічній структурі». У зовнішньому середовищі корпоративна культура відрізняє підприємство від його конкурентів, а у внутрішньому – створює атмосферу виняткової специфіки для працівників. Ефективність стратегічного управління персоналом підприємства, стабілізація відносин в колективі, попередження конфліктів, залучення клієнтів, забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень – усе це забезпечується формуванням і чітким дотриманням корпоративних правил.

Характеристиками корпоративної культури є: цінності як набір моральних орієнтацій кожного працівника, які визначають допустимість /

недопустимість певної поведінки та спосіб побудови відносини з колегами й керівництвом; система відносин, що формулює норми поведінки і ставлення до праці всіх працівників; поведінкові норми, яких працівники дотримуються під час праці; поведінка працівників, спрямована на досягнення визначених результатів праці [2].

Зміст корпоративної культури можна представити через концепцію Е. Шейна, відповідно до якої вона складається з п'яти елементів:

1) цінісно-нормативної – представлена цінностями, що розділяються всіма членами підприємства, традиціями в поведінці працівників;

2) комунікативної – містить елементи комунікації між працівниками, якість інформації між рівнями підприємства, систему словесних знаків і символів, наділених значенням, професійні терміни, жаргон, сленг, девізи;

3) соціально-психологічною – включає взаємні симпатії і переваги працівників, стосунки в колективі, систему ролей, трудову етику і мотивування;

4) міфологічною – містить корпоративну історію, перекази, легенди, міфи про компанію або окремих її працівників;

5) ритуали, обряди, традиції як засіб наочної демонстрації ціннісних орієнтацій підприємства, які нагадують працівникам про стандарти поведінки, норми взаємовідносин у колективі.

Основними чинниками успіху сучасних компаній є рівень особистісного та професійного розвитку їх персоналу, його здатність до навчання та потреба у самовдосконаленні. Безперервний розвиток персоналу безпосередньо в процесі праці, підвищення ефективності співробітника для досягнення кращих результатів для компанії забезпечує застосування такого інноваційного інструмента управління персоналом підприємства як коучинг. Сучасний ринок праці характеризується високим рівнем плинності кадрів, посиленням конкуренції та швидкими змінами вимог, що робить коучинг ключовим інструментом для підприємств, які прагнуть зберегти найкращий кадровий резерв. Також, як свідчать результати досліджень, 51% компаній із сильною культурою коучингу мають вищі доходи порівняно з конкурентами, а середня рентабельність інвестицій у навчання становить 700% .

Коучинг для підприємства – це процес допомоги працівникам навчатися, розвиватися та підвищувати свій потенціал, надаючи їм персональні відгуки, заохочення та керівництво. Він часто використовується, щоб допомогти організаціям досягти стратегічних цілей, підвищити лідерські здібності та змінити культуру. Використання коучингу менеджерами сприяє зміні стилю управління людськими ресурсами – менеджер перестає бути «джерелом» рішень для працівників, а стає «джерелом» натхнення для них. З часом працівники стають більш незалежними та знаходять рішення проблем або завдань, пов'язаних з їх

ролями в організації.

Найпростіша модель коучингу є G.R.O.W. була розроблена у 1980-х роках сером Дж.Уйтмором і містить складові: 1) встановлення мети (goal); 2) визначення реальних умов (reality); 3) визначення можливостей і перешкод (obstacles / options); 4) визначення плану дій (way / will).

Перевагами коучингу є: підвищення рівня мотивації персоналу; формування ефективного колективу / команд в підприємстві; тайм-менеджмент, тобто раціональне управління часом; відпрацювання критичних ситуацій; зростання рівня довіри між керівником компанії та персоналом; сприяння самостійності персоналу в пошуку власного розв'язання проблем; підвищення рівня особистісної і корпоративної репутації; збільшення результативності поставлених завдань.

Ще одним ефективним інструментом управління персоналу підприємства є менторство (наставництво) – унікальна форма професійних відносин, основною метою якої є передача знань, досвіду та перспективи від більш досвідченої людини (ментора, наставника) менш досвідченій людині (менті) [3]. У процесі наставник передає свій досвід та унікальні знання, дає поради, надає підтримку, стимулює менті до саморозвитку, тим самим підтримує певний рівень мотивації, та допомагає їм зрозуміти, як досягти своїх цілей.

Партисипативне управління, (управління, засноване на участі всіх працівників організації в прийнятті управлінських рішень), також належить до соціально-психологічних інструментів управління персоналом, і успішно використовується в США, Німеччині, Японії та інших країнах. Даний соціально-психологічний інструмент управління персоналом відображений в Кодексі законів про працю України, тому його застосування надає керівникам безкоштовний механізм до побудови ефективної системи управління персоналом підприємства.

Список використаних джерел

1. Кичко І., Горбаченко М. Інновації в управлінні персоналом та сучасний ринок праці: аспекти взаємодії. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 1. С. 7–14.
2. Дончак Л. Г., Добіжа В. В. Удосконалення кадрового менеджменту на підприємстві. *Економіка і суспільство*. Електронне фахове видання. 2018. Вип.17.
3. Павленко А. Сучасні інструменти кадрового менеджменту. Тези 74-ї наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів НУ «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (Полтава, 25 квітня–21 травня 2022 р.). Полтава : НУ імені Юрія Кондратюка, 2022, с. 398–399.

Точиліна Ю. Ю., к. е. н., доцент,
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку, Україна

УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Нагальною проблемою, що наразі стоїть перед Україною, є забезпечення сталого розвитку національної економіки. Особливо гостро вона виявляється в умовах розгортання повномасштабної війни, негативні прояви якої посилюються економічно-фінансовою, соціальною, міграційною, екологічною та іншими кризами. В таких умовах доцільно виділити ті чинники, гармонійний розвиток яких дозволить досягти збалансованого розвитку на новій модернізаційній основі виробництва, соціальної сфери, навколишнього середовища тощо. Крім того, поглиблення цифровізаційної трансформації обов'язково потребує враховувати результати інноваційної діяльності, науково-дослідного пошуку, що у єдності забезпечать можливість розробки та залучення нових природо-, матеріало- та енергозберігаючих технологій. Проте, вирішення окреслених завдань, є можливим лише за певного рівня розвитку людського капіталу, адже генерування нових ідей з їх подальшою практичною реалізацією, з однієї сторони, стає одним з наріжних каменів досягнення добробуту суспільства, а з другої – є можливим лише за певного рівня знань, кваліфікації та професіоналізму індивіда як основної продуктивної сили суспільного виробництва. Відповідно питання щодо з'ясування доцільності управління розвитком людського капіталу слід розглядати як актуальне для сучасності, оскільки на його основі можна вирішити низку питань щодо забезпечення сталого розвитку національної економіки.

Метою дослідження стало визначення значення людського капіталу в забезпеченні сталого розвитку національної економіки, що, у свою чергу, обумовлює розробку ефективного механізму його управління.

Аналіз останніх досліджень. Домінування парадигми людиноцентризму в суспільстві та економіці обумовлює досить широке звернення до проблеми людського капіталу та людини в межах національної економіки. Відповідно різні теоретико-практичні аспекти щодо людського капіталу на вітчизняному просторі аналізуються такими вченими як В. Антонюк, З. Галушко, О. Гришнова, Є. Лібанова, О. Плаксюк, О. Самборська, А. Шахно тощо. Окремі питання щодо забезпечення сталого розвитку України розкрито у працях Н. Калашник, А. Коваленко, М. Олієвської, О. Омельчука, С. Петрухи, М. Сичевського та інших.

Виклад основного матеріалу. Реалізація політики щодо забезпечення сталого розвитку вимагає посилення екологічних пріоритетів у суспільстві,

енергобалансованої реструктуризації національної економіки, подолання сировинної орієнтації та первинної обробки економіки, а також підтримки нових інноваційно-цифрових перетворень. Проте, важливим аспектом, що є передумовою забезпечення окреслених завдань є відповідний рівень розвитку знань, вмінь, навичок та здоров'я людини. Адже лише завдяки їй праці можна досягти сталих темпів економічного зростання та вирішити низку соціально-екологічних питань.

У більш загальному розумінні людський капітал – це «капітал людини у вигляді певного запасу здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивації та інших інтелектуальних якостей, що формуються протягом усього життя людини й відповідно потребують постійних інвестицій, які, у більшості випадків, мають позитивний соціально-економічний ефект» [1, с. 34-35; 2, с. 16; 5, с. 9]. Тобто основними складовими людського капіталу, які потребують управління як з боку індивіда, так і держави, є здоров'я та знання індивіда власника людського капіталу.

Серед основних нормативно-правових актів, що визначають основні засади сталого розвитку в нашій країні варто виділити Указ Президента України «Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року. Зокрема, серед сформульованих цілей в даному Указі особливе місце посідають такі як «забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці» [4] та «забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх» [4]. Тобто, серед пріоритетних завдань щодо досягнення сталого розвитку особливу увагу надано окремим складовим людського капіталу, які можна інтерпретувати як капітал здоров'я й освітній капітал.

Сьогодні гіпотеза про зв'язок людського капіталу з розвитком економіки активно аналізується в наукових колах. Зокрема, відомий американський економіст Роберт Барро [6] в результаті економіко-математичних досліджень прийшов до висновку, що дійсно існує стала прямопропорційна залежність між людським капіталом та економічним зростанням, а такий фактор як політична нестабільність характеризує обернену пропорційність. У свою чергу, Н. Красностанова наголошує, що «розвиток людського капіталу виступає одним з факторів забезпечення сталого розвитку й важливою метою, що за актуальністю порівняна з охороною навколишнього середовища» [3, с. 425]. Таким чином, розвиток людського капіталу на новій інноваційній основі має стати потенційним джерелом забезпечення сталого розвитку національної економіки, а відповідно визначення механізму управління основними складовими людського капіталу є необхідною умовою забезпечення такого розвитку.

Висновки та пропозиції. Отже, розвиток людини та її капіталу повинен розглядатися як одне з пріоритетних стратегічних завдань

національної політики будь-якої держави, а відповідно економічне зростання, з однієї сторони, визначає вектор такого розвитку, а, з другої – є залежним від людини. Отже, людський капітал доцільно визначити як головну умову досягнення безперервного інноваційно-технологічного прогресу та необхідний фактор, завдяки якому відбувається перетворення природного капіталу у виробничий.

В умовах розгортання повномасштабної війни маємо значні прогалини у розвитку вітчизняного людського капіталу, що неодмінно позначиться на досягненні відповідних темпів сталого розвитку, навіть у короткостроковій перспективі. Відповідно людський капітал як стратегічний ресурс потребує належної уваги не тільки зі сторони його власника, але й держави, тому усі суб'єкти ринкової економіки повинні брати активну участь в управлінні його розвитком. Лише такі кроки дозволять надолужити втрачене за роки війни й закласти основи, що є необхідними для акумулювання людського капіталу, рівень та якість якого забезпечить сталий розвиток українського суспільства та національної економіки зокрема.

Список використаних джерел

1. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки: монографія. К.: Знання, 2001. 254 с.
2. Грішнова О.А. Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність взаємозв'язок, оцінка, напрями розвитку. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 34–40.
3. Красностанова Н.Е., Стоян Р.Г. Цілі сталого розвитку в контексті формування та розвитку людського капіталу. *Бізнес Інформ*. 2020. №2. С. 422-428. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-2-422-428>
4. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
5. Точиліна Ю.Ю. Структура людського капіталу та особливості його формування. *Економічний простір. Збірник наукових праць*. 2020. Вип. 160. С. 7-11. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/160-1>
6. Barro R.J. Economic growth in a cross section of countries. *The quarterly journal of economics*. 1991. Vol. 106, No. 2, pp. 407–443.

*Тимкович О. І., к. е. н, доцент,
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна,
Іздебський С. Я., магістр,
ВСП «Інститут інноваційної освіти Київського національного
університету будівництва і архітектури», Україна*

ОЦІНЮВАННЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА МОТИВАЦІЮ ПЕРСОНАЛУ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Постановка проблеми. В умовах сучасних викликів (постпандемії та воєнного стану) підприємства потребують адаптації управлінських стратегій. Актуальність дослідження обумовлена пошуком ефективних методів управління мотивацією персоналу з метою забезпечення оптимальної працездатності та збереження стабільності під час нестабільності.

Аналіз останніх досліджень. Деякі аспекти мотивації персоналу в умовах кризи досліджували Ю. Арабаджи, В. Бала, Г. Вербицька, Ц. Вечеря, О. Влащенко, Л. Ганжурова, І. Дашко, Г. Лановка, Ю. Лях, А. Мацак, Н. Плотнікова, Ф. Урманов, І. Хоменко. та інші.

Виклад матеріалу. З метою отримання достовірних даних для створення інформаційної основи для розробки мотиваційних систем в контексті антикризового управління використовувалися такі методи оцінки персоналу, як опитування, інтерв'ю, метод «360 градусів» [1]. За допомогою цих методів, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології, можна створити профілі кожного співробітника і команди і таким чином підібрати найкращу модель мотивації, яка відповідає можливостям компанії в звичайних і кризових ситуаціях, а також на етапі посткризи. відновлення економіки.

Для безпосередньої оцінки мотивації працівника в умовах кризи слід з обережністю використовувати загальноприйняті методи, оскільки вони потребують досить великих ресурсів, що може поставити під сумнів ефективність управління мотивацією в умовах кризи. Такі методи можуть включати порівняння, алфавітно-цифрову шкалу, структуроване поведінкове інтерв'ю, центр прийняття, метод шкали поведінкового контролю. Ефективність системи мотивації в умовах кризи можна оцінити за такими критеріями: точність стратегії; пряме повідомлення про результати роботи, права та важливість роботи; відповідність апаратним очікуванням; врахування індивідуальних особливостей працівника; відносно низька вартість створення та експлуатації; гнучкість і можливість вдосконалення з урахуванням факторів внутрішнього і зовнішнього середовища; комплексність і збалансованість [2]. Антикризова програма передбачає перетворення в умовах обмежених часових і фінансових ресурсів. Основними заходами управління персоналом в умовах кризи є:

1. Впевненість у тому, що менеджери компанії розуміють, що і як потрібно робити, і здатні розробити програму виходу компанії з кризи.

2. Впевненість у тому, що компанія може подбати про своїх співробітників.

3. Впевненість, що команда компанії впорається з кризою.

Можна сказати, що основним фактором мотивації працівників українських підприємств є заробітна плата. Однак для досягнення реального ефекту від винагороди як мотиваційного фактора необхідно пов'язувати винагороду з такими якісними характеристиками, як продуктивність праці, освіта, кваліфікація, робота, загальний досвід і професійний досвід працівника, а також відповідність вимогам принцип справедливості.

Демотиватори: відсутність поваги до керівництва, організаційний хаос, непорозуміння в колективі та з керівництвом, відсутність відповідальності та авторитету на роботі.

Кризова ситуація загрожує підприємству насамперед втратою кваліфікованих кадрів, без яких неможливо подолати кризу. Тому основним завданням на етапі кризи є утримання ключових співробітників шляхом виявлення їх основних потреб і формування мотиваційної моделі управління персоналом в умовах кризи з урахуванням цих потреб і мотиваційних факторів.

У системі інструментів антикризового управління персоналом важливу роль відіграє нематеріальна мотивація, заходами якої є:

- інформування працівників про діяльність підприємства;
- створення в трудовому колективі атмосфери взаємної довіри, поваги та підтримки;
- постановка чітких цілей і завдань щодо виходу з кризи;
- організація регулярного зворотного зв'язку за результатами діяльності між працівниками та апаратом управління;
- надання керівництву прикладів поведінки співробітників, які спонукали б їх до згуртування та кращої роботи тощо [3].

Останні роки були складними для України. Спочатку пандемія Covid-19 завдала величезного удару по економіці та змінила усталені норми соціальної та ділової поведінки, пізніше – введення воєнного стану в країні [4], що спричинило багато змін в економіці, напр. духовності, політики, суспільства та інших сфер життя людей

Значний рівень збитків, який стався під час воєнного стану, призводить до зниження якості виконання професійних обов'язків, падіння продуктивності праці та навіть втрати трудових ресурсів. Тому для керівників важливо використовувати мотиваційні програми, які б сприяли зниженню рівня стресу серед персоналу та створенню максимально комфортних умов праці: Підготовка/перепідготовка персоналу, безпека життєдіяльності та охорона праці, КРІ, планування, психологічна

підтримка та коучинг, оцінка результатів роботи, матеріальне забезпечення.

Психічний стан працівників в умовах збройного конфлікту та економічної кризи суттєво впливає на робочий процес і продуктивність через важкий емоційний стан, високий рівень стресу та підвищену тривожність, не можна продемонструвати високий рівень продуктивності праці; . Тому необхідно вживати відповідних заходів, спрямованих на психологічну підтримку та інструктаж персоналу: систематичне спостереження за настроєм і психічним станом персоналу, залучення штатного психолога; Розміщення інформації про можливості отримання психологічної допомоги в корпоративних чатах тощо, організація спільної волонтерської допомоги інвалідам, беззахисним людям, постраждалим та студентам у спільноті діяльності Створення та розвиток корпоративної культури: перегляд цінностей та переконань, організація колективної роботи, спільних проєктів, програм згуртування команди, систематична організація робочих зустрічей.

Для різних контрактів нам потрібно звернути увагу на інформацію та контактну інформацію, яку ми надаємо колективу. Тим часом ви зможете подбати про свої плани, переглянути потрібну інформацію, прийняти власні рішення, уважніше подивитися на результати, подивитися, що буде далі. Однак, нехтувати нехтувати і неформальними контактами: smalltalk та звичайні запитання щодо того, що саме почуття чи справді допоможуть підтримувати коціальну кладову життя [4]. Настав час уважніше подивитися на результати, а потім уважніше ознайомитися з інформацією, яка вам потрібна, щоб подбати про KPI (ключові, покажу вам ефекти) [5].

У кризових ситуаціях необхідно постійно підтримувати контакт і спілкування всередині колективу. У випадку з робочими моментами правильним кроком буде збільшення кількості планувальників і зустрічей зі зворотним зв'язком, це дозволить швидко дізнаватися про хід і результати роботи, відповідати на запитання підлеглих, що виникли в нових умовах роботи. Проте не варто нехтувати неформальним спілкуванням: легкі розмови та прості запитання про почуття чи права допоможуть зберегти соціальну структуру життя.

Список використаних джерел

1. Ковбас Г. І. Методика оцінки мотивації персоналу в умовах кризи. *Ефективна економіка*. 2019. №7.

2. Циганова Н. Система мотивації банківського персоналу: проблеми оцінки та удосконалення. *Банківська справа*. 1999. URL: <http://surl.li/jdwnlv> (дата звернення 16.10.2024).

3. Власенко О., Чирикова Ю. Мотивація персоналу в умовах кризи. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. №17. С. 224–229.

4. War-work balance. Як продовжувати роботу під час війни? Бізнес:веб-сайт. URL: <http://surl.li/qhmxc1> (дата звернення 16.10.24)

Filipova Teodora, Ph.D., Assoc. Prof.,
Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria

SUSTAINABILITY OF POSTAL SERVICES IN BULGARIA

The postal sector in Bulgaria is characterized by growing economic, ecological and social importance in recent years. In order to achieve sustainable development, the emphasis is on the effective implementation of a consistent state policy with clearly formulated goals and measures for their achievement. This report systematizes main trends in the activities of leading postal operators and the market as a whole. Official databases of Communications Regulatory Commission annual reports, websites, national and global publications on the subject were used.

Main objective of the report is to analyze the transformations of the postal services in Bulgaria, which ensure sustainable development in the "Postal and Courier Services" subsector.

Legal framework

The Law on Postal Services differentiates two groups of postal services: *basic* – reception, transfer and delivery of postal items; hybrid mail; postal money orders; courier services; *additional* – recommendation, declared value, cash on delivery, delivery notification and others. The postal market is divided into the following segments: universal postal service; services included in the scope of the universal postal service; non-universal postal services [1]. An independent state regulatory body that implements policy in the field of electronic communications and postal services is the Communications Regulatory Commission.

The Council of Ministers, on the proposal of the Minister of Transport and Communications, adopts the "Sectoral Postal Policy" decision (*last decision of the Council of Ministers No. 818/17.11.2023*) [2]. Its strategic goal is aimed at the sustainable development of the national postal sector, thanks to the provision of a stable and competitive market and the provision of modern, efficient and quality postal services in accordance with European and global requirements. The legal framework is supplemented, updated, harmonized with significant changes in European legislation (Regulations, Directives, etc.), as well as in the normative documents of the Universal Postal Union (ratification of acts adopted at relevant Congresses).

Economic effects

The main indicator that characterizes the volume of the postal services market is sales revenue. For the analyzed period, the results can be traced from Table 1. As can be seen from table 1, a permanent trend of increase during the studied period marks the income from non-universal postal services (courier shipments, hybrid mail, money transfers and postal advertising).

Table 1

Revenues from postal services (million BGN)

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Universal postal services	89.3	105.4	87.2	43.2	36.1	31.7	32.7
Non-universal postal services	335.4	361.4	477.4	558.4	646.9	744.5	801.6
Total	424.7	466.8	564.6	601.6	683.0	776.2	834.3

Source: [3].

The largest contribution is made by courier services, which in 2023 account for 91.6% of the total volume of revenues. The market shares in the non-universal postal services segment based on revenue of the leading market operators and to all others for the period 2017-2023 can be presented as follows (see table 2):

Table 2

Market share in the non-universal postal services segment

<i>Operator</i>	<i>Year</i>	2017	2018	2019	2020	2021	2 022	2023
Econt		32.8%	31.0%	32.5%	37.4%	37.9%	38.4%	39.9%
Speedy		17.2%	25.6%	24.1%	30.9%	32.6%	34.6%	33.8%
Bulgarian Post		13.0%	12.3%	10.0%	8.0%	6.2%		
DHL Express Bulgaria				7.5%	8.7%	8.0%	8.2%	7.6%
Others		37.0%	31.1%	25.9%	15.0%	15.3%	18.8%	18.7%
<i>Total</i>		<i>100.0</i> %	<i>100.0</i> %	<i>100.0</i> %	<i>100.0</i> %	<i>100.0</i> %	<i>100.0</i> %	<i>100.0</i> %

Source: [3].

The analysis of the mentioned data, as well as the follow-up of scientific studies before 2017, indicate that the leading market operators are Econt, Speedy, Bulgarian Post, DHL. "Bulgarian Post" is the oldest enterprise, but since 2019, a trend of falling behind in terms of economic indicators has begun. The reasons are many, but the main ones are: insufficient implementation of the courier services market, poor flexibility, underestimation of e-commerce. At the moment, it is giving way to third place to DHL. Revenues from online sales are growing dramatically, with more than half of them coming from the leaders in the sector – Econt and Speedy.

Ecological orientation

Operators are obliged to comply with the requirements for the protection of the environment, life and health of the population. The policy related to green energy and green solutions also applies to postal services due to climate change and the need to adapt to sustainable practices. In Bulgaria, the aspects of green transformation in the sector are:

- use of alternative fuel vehicles – more and more postal operators declare in their activity reports the replacement of their vehicle fleets with electric vehicles, with alternative fuels or with a high environmental class (Euro 4, 5 and 6);
- installation of solar panels at the post offices and renovation of the buildings – in this way, the negative impact on the environment is reduced and energy efficiency is optimized by reducing the costs of electricity, water and other resources;
- use of recycled packaging materials and replacement of paper forms – the use is still not widespread, due to the relatively higher costs of these packages compared to the mass-used ones. Another positive trend is the digitization of forms for performing postal services, of operational internal documentation, implementation of online customs clearance, use of electronic receipts, digital payment and sending receipts directly to users' phones;
- training and awareness of postal employees about the measures and ways of implementing the European Green Pact in the postal sphere – the "Green Post" project has been finalized in support of environmental and social activities with proven benefits for the environment, the region and local municipalities with the participation of "Bulgarian Post", Greek Post, Cyprus Post and Future Needs Management Consulting.

Social orientation

The main initiatives aimed at providing quality customer service can be summarized as follows:

- *introduction of alternative delivery methods* – automatic mailboxes (AMB/automated lockers). In recent years, they have been steadily increasing in number and more postal service users are choosing to receive their parcels contactless from a machine, both because of the greater convenience and ease of use and the ability to control users' personal time. In 2022, the Sameday brand entered the market of automatic lockers through the company "Delivery Solutions" Ltd., which according to the operator's data, by the end of 2023, there were about 403 units of AMB – EasyBox throughout the country. Another postal operator with a large number of AMBs is Speedy. The company declared in its 2023 activity report that it has 94 automated lockers with 24/7 delivery. "Econt Express" reports that it has 37 pcs. The use of automatic lockers for sending and/or receiving postal items, in addition to great convenience for users of postal services, is also associated with the concept of ecological provision of postal services aimed at the care of nature;
- *partnership with companies that support logistics and delivery in order to implement more sustainable methods of work* – an example of good practice in this direction is fulfillment services, which have established themselves as a key component of the e-commerce business. In their essence, they represent the outsourcing of logistics activities to a third party, which will take care of the

storage, packaging and shipping of the goods. Postal operators are a key component in the overall process of fulfillment services through their delivery networks. Operators such as "In Time", "Transpress", "DHL", "Econt Express", "E Mag International" (eMag) are already part of the activities of these companies. In 2023, the first electronic platform registered as a postal operator in our country, eMAG, launched the fulfillment service (FBE – Fulfillment by eMAG), which frees merchants from all the logistics of the sales process and takes over the entire process from reception, storage, packaging, delivery, contact customers or return the goods. The logistics premises of the fulfillment companies are usually located outside the big cities and are built so that energy consumption is optimized;

- *application of technological solutions in the provision of postal services* – have a fundamental role in developing a successful business that adapts both to the digital environment, needs and requirements of users of postal services, and to improving the efficiency of postal operators, namely:

- implementation of intelligent systems for tracking parcels in real time through mobile applications and by installing sensors on postal parcels for tracking, which will improve the transparency of deliveries, facilitate communication between postal operators and users of postal services;

- taking advantage of artificial intelligence in the postal business to analyze data on delivery routes and optimize them, taking into account factors such as traffic, customer preferences, weather conditions and, based on these factors, to determine an estimated delivery time;

- using a network of devices that communicate with each other without human intervention or IoT (Internet of Things) is another technology that can be successfully applied in the postal chain;

- implementation of robotic systems for sorting large volumes of shipments. Robotics and automation is another technological solution through which the integration of robots in logistics can increase the speed and accuracy of supply processes.

In conclusion, it can be summarized that the state policy and the strategies of the individual operators are aimed at achieving an effective and forward-looking regulatory environment, a sustainable competitive market, consumer protection and ensuring increasingly fast and reliable deliveries to end customers of postal services.

References

1. Postal Services Act. (2023). Retrieved from lex.bg, the Bulgarian legal portal: <https://lex.bg/laws/ldoc/2134934020>
2. State Gazette, no. 103 of December 12, 2023, pp. 68-81.
3. Communications Regulatory Commission (2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024). Annual Report "Postal Services Market Analysis".

*Ходаківський В. М., к. е. н., доцент,
Київський національний економічний
університет ім. В.Гетьмана, Україна,
Кухта О. О., Клименко О. В., магістранти,
Поліський національний університет, Україна*

СУТЬ ТА ЕЛЕМЕНТИ ПРОЦЕСУ СТВОРЕННЯ ТОВАРНОГО АСОРТИМЕНТУ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Товарний асортимент представляє собою групу товарів, які мають близькі характеристики або продаються однією групою споживачів, через одні типи торгових точок або в одному ціновому діапазоні. Планування, формування та управління товарним асортиментом є ключовим елементом товарної політики. Це означає, що виробник має забезпечити своєчасну наявність певного набору товарів, які в цілому відповідають профілю його виробництва та максимально задовольняють потреби різних груп покупців. Формування асортименту може здійснюватися різними методами, враховуючи обсяги продажу, специфіку продукції та цілі виробника [3, с. 64].

Основний матеріал. Елементи системи формування асортименту включають: аналіз споживчих звичок та поведінки споживачів, що визначають способи використання товарів, оцінка аналогів продукції конкурентів, що дозволяє зрозуміти їхні переваги та недоліки, критична оцінка виробленої продукції з погляду покупців, щоб забезпечити відповідність їхнім потребам, розгляд можливостей розширення або скорочення асортименту товарів, включаючи створення нових або удосконалення існуючих видів продукції, тестування товарів для оцінки їхньої якості та прийнятності на ринку, розробка спеціальних рекомендацій для виробничих підрозділів, спрямованих на оптимізацію виробництва, оцінка та ревізія всього асортименту для забезпечення його актуальності та відповідності стратегічним цілям підприємства, заходи щодо зменшення витрат на виробництво, розподіл, маркетинг та обслуговування продукції, зусилля для скорочення терміну окупності інвестицій, що спрямовані на покращення ефективності виробництва та продажу товарів [2, с. 41–42].

Формування асортименту передувє розробці асортиментної концепції підприємства. Це означає створення оптимальної структури товарної пропозиції, що відповідає споживчим потребам конкретних груп ринку, та забезпечення ефективного використання ресурсів, що дозволяє виробляти продукцію з низькими витратами [1, с. 103]. Однією з відомих концепцій управління товарним асортиментом є концепція, запропонована Ф. Котлером. Формування асортименту передбачає збалансований підбір

нових і наявних продуктів підприємства. Застарілий асортимент втрачає популярність, тоді як занадто «молодий» може не приносити достатнього попиту для покриття витрат на виробництво і реалізацію товарів.

Формування асортименту передбачає включення товарів, що доповнюють основні, фірмові, супутні і товарні комплекси. Все це має створити гармонійний асортимент, зручний для покупця і економічно вигідний для підприємства. Процес формування товарного асортименту включає кілька етапів: визначення асортиментних показників, установлення асортиментних груп, аналіз та оцінка асортиментної політики підприємства [1, с. 121]. Отже, ключовим завданням є розробка оптимальної асортиментної структури. Ця структура враховує фазу життєвого циклу товару щодо темпів його зростання на ринку та співвідношення часток продажів цієї продукції та часток конкурентів.

Показники оцінювання товарного асортименту – це метрики та критерії, які використовуються для оцінки різних аспектів і характеристик асортименту товарів, щоб зрозуміти його ефективність, відповідність потребам споживачів, прибутковість, а також баланс та забалансованість усього асортименту підприємства. Ці показники можуть охоплювати ширину і глибину асортименту, співвідношення різних категорій товарів, рівень задоволеності споживачів, прибутковість, динаміку продажів, коефіцієнти оборотності.

Показники, які використовуються для оцінки товарного асортименту, поділяють на дві категорії: внутрішні та ринкові. До параметрів, які характеризують внутрішнє середовище компанії відносять такі: рентабельність, яка включає рентабельність продажів, інвестицій, маржинальний та чистий прибуток; виручка від реалізації, оновлення та стабільність асортименту, товарообіг та обсяг продажів; оборотність оборотних коштів; виробничі витрати, витрати на придбання сировини, маркетингу діяльність та просування. Параметри, які характеризують стан та кон'юнктуру ринку є такі: частка підприємства на ринку; інтенсивність споживання; швидкість проникнення; ексклюзивність продукції; якість дистрибуції; коефіцієнти оновлення й стабільності асортименту, стійкості; задоволення; ефективність мерчандайзингу, [2, с. 84].

Коефіцієнт оновлення асортименту свідчить про розвиток та типові економічні зв'язки підприємства, як з внутрішніми, так і з міжнародними партнерами, і відображає діяльність у поповненні асортименту новими товарами. Цей показник відтіняє інтенсивність введення новинок у асортимент. В аналізі оперативної роботи та регулюванні асортименту корисним буде використання частки нових товарів (чи продуктів) у загальному обсязі нових надходжень. При оцінці стратегічних перспектив застосування варто розглядати частку новинок у відсотках від загального обсягу товарів, що надходять до реалізації. Це дозволить фахівцям

підприємства виділити продукцію з покращеними споживчими характеристиками. Коефіцієнт стабільності асортименту розкриває видовий склад пропонованих товарів у конкретній товарній групі чи підгрупі. Ця метрика надзвичайно важлива для оцінки діяльності підприємств, що продають товари з встановленого асортименту. Вона вказує на наявність або відсутність труднощів у реалізації окремих товарів. Для фахівців, які займаються аналізом збуту товарів з коливною кількістю продажів, ведення обліку коефіцієнта стабільності допоможе оцінити ефективність організації розповсюдження товарів та раціональність асортиментної політики. Аналіз стабільності асортименту варто проводити на основі оперативних даних про динаміку продажів [1, с. 224–225].

Для характеристики товарного асортименту також використовують ряд показників, що включають: ширину товарного асортименту: визначається кількістю асортиментних груп або товарних ліній, які пропонуються; глибина товарного асортименту: оцінюється кількістю товарних позицій у кожній асортиментній групі чи товарній лінії; насиченість: вказує на загальну кількість конкретних товарів у загальному товарному асортименті; збалансованість: представляє оптимальне співвідношення між різними асортиментними групами; гармонійність: визначає ступінь близькості товарів різних асортиментних груп за кінцевим використанням, вимогами до виробництва, каналами збуту та іншими показниками.

Отже, ці показники ефективності використовуються для прийняття можливих управлінських рішень щодо товарного асортименту, спрямованих на оптимальне використання наявних технологічних і матеріальних можливостей, задоволення потреб покупців і отримання прибутку. Застосування методології системного аналізу у цьому процесі полягає в тому, що об'єктом оцінки стає товарна політика компанії. Ця політика розглядається як сукупність управлінських заходів, спрямованих на управління асортиментом продукції. Розгляд об'єкта оцінки з точки зору його цілісності, наявності цільової системи та факторів, що обумовлюють необхідність його змін, дозволяє розбити процес оцінювання ефективності на різні напрямки, враховуючи загальні цілі та ключові аспекти.

Для діагностики товарного асортименту підприємства враховуються два основних критерії:

1. Рівень реалізації процесу управління, що може бути тактичним або стратегічним.
2. Фактори, що впливають на товарну політику компанії, поділяються на три групи: фактори, пов'язані з ринковою ситуацією; фактори, визначені цілями компанії; фактори, пов'язані з ресурсами компанії [2, с. 77].

Для ухвалення рішення про продовження чи відміну виробництва

продукту та його включення чи виключення з асортименту, можна оцінити показники продажів, частку ринку, рівень собівартості та рентабельність. Ширина асортименту вважається занадто вузькою, якщо новий товар збільшує прибуток, та занадто широкою, якщо прибуток зростає після припинення виробництва окремих товарів.

Вивчення різних методів діагностики свідчить, що для аналізу управління товарним асортиментом та прийняття подальших рішень щодо його оптимізації доцільно використовувати такі методичні підходи:

1. Оцінка зовнішнього та внутрішнього середовища (SWOT-аналіз) й формування товарної політики підприємства.
2. Інтегрований рейтинговий аналіз наявного товарного асортименту.
3. Оцінка оптимальної асортиментної структури.
4. ABC-аналіз, XYZ-аналіз [3, с. 301–302].

Метод SWOT аналізу формування товарної політики підприємства має широке застосування, що дозволяє встановити взаємозв'язки між сильними та слабкими сторонами, зовнішніми загрозами та можливостями у розвитку асортименту продукції [1, с. 293]. Рейтинговий аналіз товарного асортименту є передумовою підвищення рентабельності та запровадження механізму самофінансування. Цей аналіз базується на економічній обґрунтованості формування асортименту, визначаючи значимість кожного виду продукції у виробництві та її рентабельність.

Побудова товарної політики з оптимізації асортименту включає такі етапи: ранговий аналіз фактичної асортиментної структури, аналіз асортиментно-політичних чинників, ухвалення рішень щодо покращення асортиментної структури за допомогою матриці «кількість випуску продукції» та рентабельності, ранговий аналіз бажаної асортиментної структури [2, с. 82]. При ранговому аналізі для кожного типу продукції визначається її вагомість у виробництві, рентабельність, виробничий ранг за вагомістю та рентабельністю, а також різниця в рангах за цими параметрами.

3. Аналіз раціональності асортиментної структури включає в себе дві ключові аспекти. По-перше, ефективне використання наявного асортименту товарів узгоджено з фазами життєвого циклу. По-друге, постійний розвиток нових продуктів для заміни застарілих, що знімаються з виробництва та ринку. Для досягнення стійкої структури асортименту, стабільних продажів та прибутку, підприємству необхідно мати та постійно вдосконалювати товарну стратегію.

Висновки та пропозиції. Встановлено, що оціночні показники для характеристики товарного асортименту можна розділити на два типи: внутрішні (внутрішня структура, комплексність) та ринкові (реакція ринку, конкурентоспроможність). Для оцінки асортименту також використовують показники широти, глибини, насиченості, збалансованості

та гармонійності. Обґрунтовано, що діагностика товарного асортименту – це процес вивчення структури та складу асортименту товарів і послуг компанії для оцінки його відповідності поточним та майбутнім ринковим умовам. Основна мета діагностики полягає в формуванні обґрунтованих висновків щодо продуктів і послуг, які приносять найбільший прибуток, та тих, з яких краще відмовитися. На основі аналізу можна провести оптимізацію асортименту.

Список використаних джерел

1. Кривов'язюк І. В. Економічна діагностика: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2017. 456 с.
2. Сарай Н. І. Економічна діагностика: навч. посіб. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. 165 с.
3. Хомяков В.І. Менеджмент підприємства: навч. посіб. К., 2009. 430 с.

*Якобчук В. П., к. е. н., професор,
Бодашевська Ю. С., аспірант,
Ярмолицькій І. Ф., магістрант,
Поліський національний університет, Україна*

ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В СФЕРІ ГРОМАДСЬКОГО ТРАНСПОРТУ

Державно-приватне партнерство (ДПП) – це форма співпраці між державними та приватними суб'єктами з метою виконання суспільних завдань. Це інструмент, який широко використовується не лише в Європі, але й у всьому світі. Загальна кількість проектів ДПП, реалізованих в Європі в період з 1990 по 2015 рік, становить 1802, загальною вартістю понад 368,6 млрд євро[3]. Серед європейських країн лідером з реалізації проектів ДПП є Велика Британія, яка за цей період реалізувала 1032 проекти загальною вартістю 160 млрд євро. У Великій Британії було зафіксовано участь суб'єктів приватного сектору, яка становила до 25% завершених державних інвестицій, тоді як у Польщі цей показник становив 2%. Також успішно реалізують проекти ДПП інші країни ЄС, такі як Франція, Іспанія, Німеччина, Ірландія, або такі країни, як Австралія, Канада та США [7].

У науковій літературі можна знайти широкий спектр визначень державно-приватного партнерства (ДПП), які впливають із законодавства окремих країн, документів міжнародних організацій, правових та економічних наук [1]. Так, наприклад Регламенті Європейського Парламенту та Ради державно-приватне партнерство (ДПП) визначається як форма співпраці між державними організаціями та приватним сектором, спрямована на покращення реалізації інвестицій в інфраструктурні проекти або інші види діяльності, що надають державні послуги, шляхом розподілу ризиків, використання досвіду приватного сектору або додаткових джерел капіталу [4]. Згідно з визначенням Європейської Комісії ДПП [5] є формою довгострокового співробітництва між приватним і державним секторами у сфері надання послуг. Метою такої співпраці є досягнення взаємної вигоди, а її ключовою особливістю є те, що вона орієнтована на досягнення як комерційних, так і соціальних цілей конкретного проекту. Науковці в своїх дослідження виділяють ключові елементи, з яких складається ДПП, такі як – довгостроковий контракт між державним та приватним суб'єктом:

- на проектування, будівництво, фінансування та надання послуг оператора інфраструктури приватним сектором [10],

- з платежами, що здійснюються протягом життєвого циклу проекту (протягом періоду, узгодженого з договором ДПП) за використання об'єкта інфраструктури державним суб'єктом або кінцевими користувачами (громадськістю) [8],

- після закінчення терміну дії договору ДПП право власності на об'єкт інфраструктури переходить до публічного або приватного суб'єкта, залежно від обраної моделі співпраці та положень, включених до договору ДПП [2]. Тому можливо акцентувати увагу, що ДПП відноситься до відносин, які виникають не тільки між органами державної влади та суб'єктами господарювання, але й інститутами бізнес-середовища або неурядовими організаціями. Основною метою державного партнера є отримання адекватної норми прибутку на вкладений капітал

Проекти публічного партнерства можуть мати різні форми залежно від розподілу ризиків, залученого капіталу, закону, на якому вони ґрунтуються, та інших факторів, а тому розподіл ризиків, відповідальності та обов'язків між зацікавленими сторонами повинен ґрунтуватися на обґрунтуванні найбільш ефективного управління відповідним елементом [6]. Невід'ємною частиною співпраці є розподіл завдань та ризиків між сторонами. Публічні органи намагаються перекласти ризики на приватного партнера, маючи на увазі мінімізацію рівня державного боргу. Приватний партнер, зі свого боку, готовий прийняти ризики, якими він здатен управляти, інакше він вимагатиме додаткову винагороду, що, відповідно, збільшить витрати на весь проект. Тому важливо сформулювати такі відносини між сторонами державно-приватного партнерства, щоб кожна сторона брала на себе відповідальність за той вид ризику, який вона здатна контролювати. У науковій літературі підкреслюється необхідність оптимального розподілу ризиків, що на практиці є складним завданням. Безсумнівно, що державно-приватне партнерство є дуже складним процесом, від його підготовки, через укладення угоди, до спільної реалізації проекту [6]. Таким чином, державно-приватне партнерство ґрунтується на співпраці суб'єктів, що представляють державний і приватний сектори, з метою виконання суспільних завдань відповідно до договору комерційного характеру.

Здійснення заходів щодо розширення та вдосконалення розвитку транспорту і зв'язку є одним із основних завдань органів місцевого самоврядування, а тому місцева влада несе відповідальність за задоволення цієї потреби на рівні, прийнятному для місцевої громади. Однак, і це слід чітко підкреслити, послуги громадського транспорту

можуть надаватися не тільки державним\комунальним підприємством, а іншим суб'єктом. Таким суб'єктом може бути приватна транспортна компанія, яка візьме на себе зобов'язання надавати ці послуги, наприклад, підприємство громадського транспорту. Іншим рішенням може бути налагодження довгострокового співробітництва між державним органом (муніципалітетом) та приватним партнером. Зростаючий дефіцит державних коштів і водночас величезна потреба в інфраструктурних послугах є основними причинами для пошуку інноваційних рішень і шляхів фінансування громадського транспорту. Хорошим рішенням може стати співпраця на основі державно-приватного партнерства (ДПП).

Досвід країн, які широко використовують формулу ДПП, показує, що ця стратегія приносить вимірювані ефекти для кожної зі сторін співпраці, а тому може стати рішенням, завдяки якому можна реалізувати дорогі інвестиції, наприклад, будівництво автомагістралі або мосту, без більшого залучення державних коштів. Найчастіше лише витрати, пов'язані з підготовкою архітектурно-будівельної та технічної документації архітектурно-будівельно-технічної документації бере на себе публічний суб'єкт, часто передаючи у власність нерухоме майно, на якому буде реалізовуватися проект.

З іншого боку, приватний партнер повністю або майже повністю бере на себе витрати на реалізацію проекту. В результаті створена інфраструктура стає державною власністю, а приватний партнер, до моменту повернення інвестицій, – приватним партнером, до моменту повернення інвестицій, витрат або отримання очікуваного прибутку, стягує плату, наприклад, за користування автомагістраллю [6]. Тому дуже важливо далі продовжити дослідження в цьому напрямку, для того, щоб визначити фактори, які характеризують успішне державно-приватне партнерство, розподілі ризиків, влади, відповідальності та фінансів, таким чином, щоб забезпечити досягнення очікуваних вигод кожною стороною.

Список використаних джерел

1. Borowiec A., Partnerstwo publiczno-prywatne: zagrożenia i bariery stosowania w polskich przedsiębiorstwach w świetle badań empirycznych, [w:] Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej nr 75 Organizacja i Zarządzanie, wyd. Politechnika Poznańska, Poznań 2017 Naukowe Politechniki Poznańskiej nr 75 Organizacja i Zarządzanie, wyd. Politechnika Poznańska, Poznań 2017.

2. Delmon J., Public-Private Partnership Projects in Infrastructure. An Essential Guide for Policy Makers, wyd. Cambridge University Press, Nowy Jork 2011.

3. European PPP Expertise Centre <https://www.eib.org/epec/>.

4. Guidebook on promoting good governance in public-private partnerships, United Nations, United Nations Economic Commission for Europe, Nowy Jork i Genewa.
5. Guidelines for successful public-private partnership, Komisja Europejska, Bruksela 2003.
6. Herbst I., Mysiorski B., Starczewski M., Zysnarski J., Podręcznik metodyki komparatora PPP i analizy ryzyka wraz z narzędziami analitycznymi, wyd. PARP, Warszawa 2015.
7. Korbus B., Zalewski D., Analiza rynku PPP za okres od 2009 r. do 31 grudnia 2016 r., Instytut PPP, 2016.
8. Love P., Life-Cycle Critical Success Factors for Public-Private Partnership Infrastructure Projects [w:] Journal of Management in Engineering, 2014.
9. Public private-partnerships: Business case development, Department of Finance and Administration (DoFA), 2006.
10. Yescombe E. R., Public-Private Partnership. Principles of Policy and Finance, Londyn 2007.

Цвілій С. М., к. е. н., доцент,
Національний університет «Запорізька політехніка», Україна

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БАЗИС ФОРСАЙТУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Проблема інвестування індустрії туризму набуває актуальності в розширеному економічному форматі, оскільки в умовах зміни просторового полюсу надання послуг, як діалектично об'єктивного процесу, його не можливо призупинити, навіть за умов глобальних катастроф – він проявляється в просуванні та використанні природних, рекреаційних, матеріальних, енергетичних, фінансових, технічних, цифрових, людських ресурсів і потребує інвестиційних вкладень, які активують на постійній основі діяльність туристичних підприємств. Проте, реальні обсяги послуг цих підприємств не відповідають наявним потребам споживачів в країнах з чинним воєнним конфліктом. Як наслідок, значна частина туристичних підприємств відчуває гострий дефіцит коштів для розвитку бізнесу, які мали б спрямуватись на відновлення природних рекреацій і ландшафту, матеріальної бази, особливо на тій території, де відбувались бойові дії. Під загрозою опиняється стабільне економічне зростання туристичних дестинацій, оскільки всі воєнні конфлікти нівелюють внутрішні (власні) джерела інвестиційної діяльності туристичних підприємств. Методичні засади підвищення інвестиційного потенціалу туристичних дестинацій, закладені у наукових працях таких вчених, як: К. Антонюк [1], С. Кро, А.М. Мартінс [2], Н. Дубровіна, В. Колесніченко [3], І. Матюшенко, М. Данова, М. Кизим, І. Шостак [4], М. Бойко, М. Босовська, А. Мазаракі, А. Охріменко [4], Г. Роганова [5], О. Садовник [6], В. Демко, Д. Гурова, В. Самсонова, Н. Трусова [7], М. Згуровський [8], О. Корнієнко, Д. Михайлик, В. Оглобіна, С. Цвілій [9], інші. Метою є обґрунтування методології використання форсайту інвестиційної привабливості туристичних дестинацій країни-реципієнта для мінімізації «локальної кризи» туристично-рекреаційних місць дозвілля, відпочинку і рекреації.

Основний матеріал. Методичні рекомендації відносно складання прогнозів інвестиційної привабливості туристичних дестинацій у якості соціально-економічних систем країни-реципієнта в інтегрованій генерації інвестиційного потенціалу Європейських країн-донорів враховують вимоги технології прогнозування «форсайт», яка дозволяє здійснити інформаційне, аналітичне, прогностичне дослідження різних чинників середовища щодо визначення розвитку за довго-, середньо- та короткостроковими часовими горизонтами [1]. Форсайт представляє собою системне і складне явище, яке містить підходи, які об'єднують

бачення майбутнього (аналізування, передбачення, прогнозування); стратегічне планування (стратегічне дослідження та плани, визначення пріоритетів); комунікування (обговорення, експертна оцінка) [1; 4].

У контексті макроекономічного аналізу з застосування форсайту О. Садовник визначив більш розширену форму теоретичного діапазону: реалізація методики когнітивного моделювання систем різного ступеня та рівня складності (технічних, політичних, екологічних, економічних, соціальних) у якості інструменту прогнозування [6]. Визначено наукову цінність методики реалізації форсайту за трьома вимірами: соціальним, екологічним і економічним (М. Кизим, І. Матюшенко, І. Шостак, М. Данова), яка є основою моделювання з відображення стану активізації інвестиційного потенціалу індустрії туризму (Піраміда форсайту) [3; 5].

Методологічну основу форсайту формують такі методики, а саме: 1) містять вибір мети відносно соціально-економічної чи технологічної спрямованості прогнозів майбутнього розвитку економічних систем; 2) є базою складання прогнозів економічного розвитку з виокремленням допоміжних й супутніх галузей (мають перспективу та можуть стати основою в стратегії розвитку вітчизняної економіки; 3) включають як метод побудову прогнозів щодо розвитку нових технологій й виходу на різні сегменти ринку інновацій та інноваційних продуктів [9]. Отже, методи аналізу, синтезу, прогнозування і моделювання складають методологічний базис форсайту для передбачення і контролінгу загроз для розробки, застосування, координації превентивних дій. До таких дій слід віднести: складання довгострокових прогнозів розвитку економіки, суспільства, науки і технологій, визначення стратегічних пріоритетів у науковій, інноваційній сфері; прогнозування важливих чинників впливу на майбутній стан системи; прогнозування сценаріїв розвитку галузей індустрії туризму, які доцільно охарактеризувати поєднанням декількох методів форсайту для демонстрації точного та детального прогнозу.

Методологічна основа (базис) форсайту дозволяє активізувати механізм інтегрованої генерації інвестиційного потенціалу індустрії туризму за рахунок конвергенції стратегічного прогнозування й аналізу економічних систем для довгострокового синхронного руху інвестиційного потоку Європейських країн-донорів в економіку країни-реципієнта для ідентифікації конкретних зон стратегічного розвитку технологій (спроможні принести максимальні вигоди дестинаціям), які засновані на синхронізації міжсистемних та внутрішньосистемних зіставлень прогнозних тенденцій і трендів економічних систем [1; 2; 7].

Автором запропоновано активізувати механізм інтегрованої генерації інвестиційного потенціалу індустрії туризму із Європейських країн-донорів через розроблену систему стратегічних інвестиційних потоків, спираючись на три горизонти (рівні): «Горизонт 1» (період – 1 рік);

«Горизонт 2» (2–5 років); «Горизонт 3» (10–20 років). В базу цього механізму закладено довгострокові тренди (10–20 років) майбутніх цільових потоків, які спираються на зворотний зв'язок горизонтів «3» і «1», які рухаються планомірно ритмічно в туристичні дестинації країни-реципієнта на відтворення зони рекреації та обслуговування туристів – дозволяє реалізувати форсайт за системним підходом, враховуючи методичний інструментарій інвестиційної привабливості об'єкту [8].

Відповідно до методичних рекомендацій United Nations Industrial Development Organization щодо застосування форсайту в активізації механізму інтегрованої генерації інвестиційного потенціалу індустрії туризму із країн-донорів до економіки країни-реципієнта для розвитку інвестиційної привабливості туристичних дестинацій необхідно використовувати дорожню карту розвитку та підтримки бізнесу, в якій відображаються напрями її реалізації: динамічний (стабільний процес розробки довгострокових прогнозів, планів, стратегій інвестиційної привабливості), а також статичний (сукупність методологій та методів прогнозування інвестиційної привабливості туристичних об'єктів). Для країни-реципієнта форсайтом індустрії туризму є «форсайт економіки за середньо- (5 років) і довгостроковими (10 років) горизонтами часу, де визначаються кластери туристичних дестинацій», які забезпечать вдалу інтеграцію туристичної системи країни-реципієнта в європейську систему [9]. Тобто, форсайт інвестиційної привабливості туристичних дестинацій – це механізм, який включає в себе процеси прогнозування перспектив генерації інвестиційного потенціалу для обґрунтування сценаріїв формування стратегій і створення інвестиційної привабливості туристичних кластерів за сукупністю функціонуючих туристичних дестинацій, як функціонально-просторових та галузево-регіональних систем розвитку територій з певним часовим лагом.

Розвиток кластерів туристичних дестинацій через механізм інтегрованої генерації інвестиційного потенціалу індустрії туризму Європейських країн-реципієнтів покладено в базу постконфліктного періоду економічного відновлення країни-донора. Це обумовлює застосування форсайту, а результати є актуальним дослідницьким напрямом економічної політики синергії зусиль кластерів (учасників територіальних інтеграційних туристичних систем, громад для реалізації інвестиційних стратегій розвитку індустрії туризму країни).

Висновки та пропозиції. Сучасне дослідження методологічного базису форсайту інвестиційної привабливості туристичних дестинацій країни-реципієнта є фундаментом прогнозування економічного її середовища, моделі відродження та моделі розвитку за обрахованими сценаріями синхронності та ритмічності руху інвестиційних потоків для реалізації превентивних заходів інвестування туристично-рекреаційних

місце відпочинку, анімації, розваг та дозвілля. При цьому, генерований інвестиційний потенціал індустрії туризму Європейських країн-донорів до країни-реципієнта з «локальною кризою» туристично-рекреаційних міст відпочинку, неодмінно буде доповнюватись змінними критеріями розподільчого характеру згідно норм, правил і протоколів співпраці суб'єктів міжнародного ринку туристичних послуг, які модифікують і диверсифікують джерела інвестиційних потоків з метою активізації платформи інвестиційних можливостей та впливу на інвестиційний процес. Саме інвестиційні можливості потребують подальшого аналізу.

Список використаних джерел

1. Антонюк К. Аналіз дефініції «форсайт інвестиційної привабливості туризму»: сутність та характеристика. Механізм регулювання економіки. 2022. №1–2 (95–96). С. 14–18.
2. Дубровіна Н., Колесніченко В. Методика розрахунку кількісного показника інвестиційної привабливості об'єктів капіталовкладень. *Комунальне господарство міст*. 2005. № 65. С. 78–82.
3. Kyzum M., Matyushenko I., Shostak I., Danova M. Foresight forecasting of priority directions of development of nanotechnology and nanomaterials in countries of the world and Ukraine. Kharkiv: Inzhhek, 2015. 272 p.
4. Mazaraki A., Boiko M., Bosovska M., Okhrimenko A., Antoniuik K. The rating of Ukraine's regional tourist systems according to their investment potential. *Problems and Perspectives in Management*. 2022. №20. P. 43–61.
5. Roganova G. Investment attractiveness of enterprises: essence, influencing factors, methodical approaches. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. 2019. №4(24). P. 28–34.
6. Садовник О. Розвиток форсайту та його вплив на прогнозування продуктово-ринкової стратегії агробізнесу в Україні. Стратегія економічного розвитку України. 2016. №39. С. 126–136.
7. Trusova N., Tsviliy S., Gurova D., Demko V., Samsonova V. Budget Instruments for Stimulating the Development of the Investment Potential of the Tourism Industry in Ukraine. *Economic Affairs*. 2023. №68. P. 253–269.
8. Zgurovsky M. Foresight of Ukrainian Economy: mid-term (2015–2020) and long-term (2020–2030) time horizons. Kyiv: NTUU «KPI», 2015. 136 p.
9. Tsviliy S., Mykhailyk D., Ogloblina V., Gurova D., Korniienko O. The Mechanism of Activation of Investment Potential in the PostConflict Period of Development of the Tourism Industry. *Qubahan Academic Journal*. 2024. Vol. 4. №3. P. 175–194. DOI: <https://doi.org/10.48161/qaj.v4n3a213>.

Цира О. В., к. ф. н., доцент,
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку, Україна

ІКТ-СЕРВІСИ ЯК ДРАЙВЕРИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Постановка проблеми. Сьогодення ототожнюється з всебічними інтеграційними процесами, що кардинально змінили соціально-економічний устрій кожної країни. Економічне зростання відбувається в процесах становлення та розвитку цифрової економіки через інноваційні технологічні рішення, що забезпечують ефективну реалізацію виробничих та бізнес-процесів, а також формують нові сфери життєдіяльності інформаційного суспільства. Заснування та впровадження штучного інтелекту, нейронних мереж та Інтернет речей (IoT) стали базисом цифрової трансформації суспільства [1, с.17], який є рушійною силою для зміни виробничої діяльності та організаційних структур компаній та бізнес-рішень. Все це стало можливим за рахунок появи новітніх послуг (сервісів), які вдало реалізуються як у окремому бізнес-сегменті так і на рівні країни. Тож актуальним постає питання у необхідності всебічного аналізу таких технологічних рішень з метою усвідомлення значення та впливу на процеси забезпечення поліпшення якості життя як окремої особистості, так і забезпечення сталого розвитку та безпеки кожної країни.

Метою дослідження є оцінка ролі інноваційних сервісів у підвищенні ефективності виробничих та управлінських процесів, а також їхнього внеску в поліпшення якості життя, забезпечення сталого соціально-економічного розвитку та захищеності держави.

Аналіз останніх досліджень. Тенденції щодо розвитку ІКТ-індустрії відображаються в роботах: Т. Мустафа, Д. Овчаренко, О. Мельник, А. Швець, Л. Хомутенко, В. Панченко та інші.

Виклад основного матеріалу. Важливу роль для становлення сучасних сервісів та визначення їх ключових характеристик, а також тенденцій розвитку у сфері цифрової економіки, відіграє інформаційно-комунікаційна інфраструктура з відповідними технічними рішеннями. В основі такої інфраструктури закладено поняття інформаційно-комунікаційних технологій, яке дає бачення загальної структури та характерних рис відповідних сервісних рішень. Трактуювання терміну «інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ)» у світовій спільноті розглядається в різних аспектах (див. табл. 1). З аналізу підходів щодо визначення інформаційно-комунікаційних технологій вбачаються широкі можливості застосування різноманітних технічних рішень для забезпечення не лише технологічного розвитку, а також організації певного сприятливого економічного середовища, яке надає можливості

вдосконалення та розповсюдження цифрових сервісних рішень на світовому ринку з урахуванням потреб громадян, а також формуванню єдиного інформаційного простору країни, в основі якого закладено інтелектуальні мережі та пристрої [2, с.16].

Таблиця 1

Підходи щодо визначення ІКТ

Визначення ІКТ	Ким визначено	Підхід
Застосування комп'ютерних систем та відповідного обладнання для збереження та передавання інформації	Cambridge Dictionary	Виключно з застосування інструментарію, пов'язаного з використанням комп'ютерної техніки та відповідних апаратних засобів
Використання електронних технологій з метою дослідження або проведення певної діяльності	Collins Dictionary	
Сукупність всіх технологічних рішень, які направлені на реалізацію телекомунікаційної взаємодії, теле-, радіомовлення, а також реалізацією IoT для керування та управління спорудами та будівлями, системами обробки відео- та аудіопередачі сигналів, та, які використовують інформаційні мережі для контролю і моніторингу стану таких систем	ЮНЕСКО	Охоплює широке коло технічних засобів прийому, передавання та обробки інформації, включаючи мобільні та комп'ютерні засоби, а також окремі компоненти, такі як мікросхемні рішення
Сукупність методів та засобів, процесів виробництва, а також програмно-технічних рішень, що забезпечують збір, обробку, накопичення, розповсюдження, відтворення інформації з метою забезпечення інтересів користувачів в управлінні технічними та соціальними процесами	Згідно Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України, а також Стратегії сталого розвитку України	Визначає термін не лише з точки зору технологічних рішень, а й в якості певного відображення економічного потенціалу та відповідного виду господарської діяльності
Сукупність різноманітних технологічних рішень та засобів (Інтернет, пристрої передачі радіо- і телемовлення, телефонія, комп'ютери), що сприяють налагодженню комунікації, а також забезпечують створення, розповсюдження, накопичення та керування інформацією		

Через різноманітність типів товарів та послуг ринку ІКТ виявляється наявність певних інтеграційних процесів і питань ефективної взаємодії між окремими технологіями. Тому можна констатувати, що ринок ІКТ представляє собою певний спеціалізований простір, який вбачає надання аутсорсингових послуг для підтримки відповідних систем, додатків та інфраструктури. Перелік послуг такого ринку досить широкий, тому постачальники послуг можуть адаптуватися до змінних умов, пов'язаних з технологіями для знаходження ефективного рішення доцільної ІТ-системи у конкретних бізнес-задачах [3, с.214]. Такі постачальники несуть повну відповідальність за інформаційний простір своїх клієнтів. Але цей ринок постійно відчуває впливи від обмежень ресурсної бази, постійного

розвитку технологій та проблем, пов'язаних з кібербезпекою виявляється необхідним налагодження взаємодії між всіма постачальниками сервісів на ринку. Для оцінки масштабу та особливостей такого ринку доцільно сформулювати загальне бачення щодо методології його дослідження. Звернемося до PESTLE-аналізу для виявлення та співвідношення факторів, які чинять вплив на впровадження сервісів ринку ІКТ.

В класичному розумінні, PESTLE-аналіз включає в себе політичні, економічні, соціально-культурні, технологічні та законодавчі фактори, в рамках яких можна оцінювати й просування сервісів сфери ІКТ. Розглянемо такі фактори, що за пріоритетністю в Україні [4, с.19], на нашу думку, виглядають наступним чином (табл. 2).

Таблиця 2

PESTLE-аналіз щодо реалізації сервісів сфери ІКТ

Фактор	Специфіка	Характерні риси для України
Технологічний	враховує якість рівня покриття мережі та доступ до Інтернет, наявні мобільні пристрої та комп'ютерні системи, можливості сучасного програмного забезпечення	застосування категорії «інновація» не лише по відношенню до сервісу (послуги) компанії-виробника, а також і до певних видів діяльності, що реалізуються нею для заохочення клієнтів з урахуванням їх вподобань, високі позиції щодо рівня розробок та професіоналізму серед інших країн
Економічний	враховує специфіку виробничих процесів та їх вартості, просування сервісів на ринку, купівельної спроможності	низька спроможність реалізовувати більш дорогі послуги (сервіси), проблеми з логістикою та рекламою через військове становище
Політичний	пов'язаний з діяльністю країни, а також процесами з реалізацією імпорту та експорту сервісів	зацікавленість у інвестуванні сегменту ІКТ через можливість отримання передової позиції на світовому ринку, поява нових загроз з боку безпеки та розвитку держави
Соціальний	враховує рівень освіти населення, їх побажання щодо технологічних рішень, довіра до розміщення та споживання відповідного контенту	недостатнє розуміння можливостей сучасних технологій та сервісів з боку населення, відсутність прозорості в певних складових цього сегменту
Законодавчий	державне регулювання за рахунок наявної законодавчої бази країни можливостей та реалізації стратегічних програм та ведення бізнесу	можливості реалізації незаконної та нелегальної діяльності у сфері ІКТ

Висновки та пропозиції. І зрозуміло, що всі ці фактори можна розглядати через призму кожного з аспектів окремо, оскільки стрімкі зміни у контексті науково-технічного прогресу таких технологічних послуг (сервісів), трансформаційні процеси на державному рівні та недосконалість законодавчої бази враховуються доволі складно, що ставить все більше нових викликів перед інформаційним суспільством.

Виявлення певних відмінностей у трактуванні визначення ІКТ в різних країнах відображає неузгодженість окремих складових зазначеної сфери, а проведений PESTLE-аналіз вказує на різноманітність пріоритетів у визначені ступеня значимості кожного фактору у господарчій діяльності окремої країни.

Список використаних джерел

1. Хомутенко, Л., & Панченко, В. (2023). Розвиток світового ринку інформаційно-комунікаційних технологій. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*, 3(49), 14-22. <https://doi.org/10.55643/ser.3.49.2023.491>
2. Савран, Н. (2020). Ринок інформаційно-комунікаційних технологій в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку. *Економічний простір*, (156), 213-220. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/156-39>
3. Чернишова Л.О., Новікова Л.В. Світовий ринок інформаційно-комунікаційних технологій: тенденції та перспективи розвитку, *Підприємництво та інновації*, 16, 2021, 15-19.
4. Швець А.І. Проблеми та перспективи розвитку ринку ІКТ України в умовах війни. *Економічний вісник*, 2, 2022, 17-22.

*Якобчук В. П., к. е. н., професор,
Бодашевська Ю. С., аспірант,
Цаплюк К., магістрант,
Поліський національний університет, Україна*

МІЖНАРОДНА ТЕХНІЧНА ДОПОМОГА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ РОБОТИ USAID)

Озброєна агресія Росії проти України спричинила значні економічні наслідки, що негативно позначаються на бізнесі, фінансовому секторі та загальній економічній стабільності України. Це проявляється через зниження ділової активності, скорочення доходів і виробництва, які обумовлені переміщенням населення та падінням купівельної спроможності. Щоб забезпечити стійке економічне відновлення, міжнародна підтримка є ключовим елементом. Залучення фінансової допомоги, гуманітарних грантів і кредитів, зокрема від МВФ та ЄС, допомагає Україні зберегти макроекономічну стабільність. Особливо важливим є розвиток оборонного сектора, що, крім забезпечення національної безпеки, створює нові робочі місця і сприяє впровадженню сучасних технологій у виробництво. За офіційними даними Міністерства економіки України, в червні 2024 року ВВП зріс на 1,1% порівняно з червнем минулого року, а за перше півріччя 2024 року цей показник досяг 4,1%. Однак економічне зростання стримується через відключення електроенергії внаслідок енергетичного дефіциту. Попри ці труднощі, адаптивність підприємств до кризових умов сприяла позитивній динаміці, що підтримується високими темпами експорту продукції гірничо-металургійного комплексу та раннім початком збору врожаю озимих культур [3].

Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) відіграє ключову роль у підтримці економічного зростання та європейської інтеграції України. Його програми спрямовані на зміцнення економічного потенціалу, підтримку демократичних інститутів і сприяння структурним реформам, які є необхідними для сталого розвитку. Завдяки партнерству з українським урядом, громадянським суспільством і приватним сектором, USAID допомагає закласти основи для стабільного, демократичного та процвітаючого майбутнього країни. Інвестиції USAID, зокрема, спрямовані на підтримку малого та середнього бізнесу, інфраструктурні проекти, розвиток агросектора, а також на розбудову інституційної спроможності уряду України [1].

У відповідь на ці виклики Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) інвестує понад 874 мільйони доларів США в підтримку

економіки України під час війни, щоб забезпечити передумови для швидкого економічного відновлення в поствоєнний період. Наприклад, у рамках Ініціативи стійкості сільського господарства (AGRI) – Україна, USAID надає підтримку понад 15 тисячам українських аграріїв (або 34% зареєстрованих сільгоспвиробників країни), що включає забезпечення насінням та добривами, покращення умов для обробки сільськогосподарської продукції та модернізацію експортної інфраструктури. Це сприяє забезпеченню продовольчої безпеки не лише України, але й світу [2].

Основні виклики на шляху відновлення залишаються, включаючи високі безпекові ризики, руйнування інфраструктури енергопостачання, проблеми з логістикою та дефіцит кваліфікованої робочої сили. Утім, економічне відновлення України залежить від низки стратегічних заходів, які можуть стабілізувати економіку та стимулювати її зростання, навіть у складних умовах. До таких заходів належать міжнародна підтримка, інвестиції в оборонний сектор, адаптація економічних стратегій, розвиток малого та середнього бізнесу, забезпечення енергетичної незалежності, інфраструктурні проекти та посилення соціального захисту населення.

Адаптація економічної стратегії до умов війни передбачає фокусування на внутрішньому виробництві та імпортозаміщенні, зокрема у стратегічно важливих галузях: сільському господарстві, енергетиці та ІТ-секторі. Підтримка малого та середнього бізнесу є основою цієї стратегії, адже цей сектор здатен швидко реагувати на виклики та забезпечувати робочі місця. Надання податкових пільг, доступного кредитування і створення сприятливих умов для підприємництва сприяє підвищенню стійкості економіки на місцевому рівні.

Енергетична незалежність України є критично важливою в умовах війни. Розвиток власних енергетичних ресурсів, зокрема відновлюваних джерел, зменшує залежність від імпортного енергоносія, посилює стійкість енергетичної системи та створює додаткові можливості для інвестицій.

Інфраструктурні проекти, спрямовані на відновлення та модернізацію зруйнованих об'єктів, можуть не тільки покращити умови для економічної активності, але й стати стимулом для економічного зростання, створюючи нові робочі місця та покращуючи логістичні можливості країни. Це включає відновлення пошкодженої критичної інфраструктури, капітальну відбудову та ремонтні роботи, що сприяють поверненню регіонів до економічної активності.

Соціальний захист є не менш важливим фактором для забезпечення стійкості суспільства в умовах війни. Надання підтримки постраждалим від бойових дій, забезпечення житлом, доступ до медичних послуг та стабільного доходу сприяють збереженню соціальної єдності. Це, своєю чергою, позитивно впливає на економічну стабільність, оскільки стабільні

соціальні умови знижують ризики економічної нестабільності та соціальних напружень.

За підтримки USAID українці розбудовують потужний *фінансовий сектор* в Україні, який регулюється політично та фінансово незалежними організаціями, діяльність якого підтримується із застосуванням найкращих галузевих практик та інтегрується з міжнародними стандартами, і який користується довірою громадян України та спільноти інвесторів [1].

Таким чином, комплексний підхід до відновлення економіки України в умовах війни базується на багаторівневій стратегії, що включає залучення міжнародної підтримки, адаптацію внутрішньої економічної політики, посилення енергетичної незалежності та підтримку соціального захисту населення. Ці кроки створюють основу для довгострокового та стійкого розвитку, допомагаючи Україні адаптуватися до нових викликів і закладати підґрунтя для майбутнього економічного процвітання.

Список використаних джерел

1. USAID. Офіційний сайт URL: <https://www.usaid.gov/uk/ukraine>
2. USAID. Офіційний сайт: URL <http://surl.li/hdllge>
3. Міністерство економіки України. *Офіційний сайт* URL: <http://surl.li/fyggrm>
4. Проект USAID «Економічна підтримка України». URL <http://surl.li/ioheul>

СТОРІНКА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

*Александров А. Б., магістрант,
Поліський національний університет, Україна*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА: ІННОВАЦІЙНИЙ ВЕКТОР

Науковий керівник – к. е. н., доцент Бездітко О. Є.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Предметом наукового пошуку багатьох вітчизняних вчених нині стає інноваційна маркетингова стратегія як сучасний інструмент забезпечення ефективності бізнес-діяльності. Інноваційна маркетингова стратегія – це стратегічний підхід, спрямований на впровадження нових методів, технологій та креативних рішень у маркетингову діяльність підприємства з метою більш ефективного задоволення потреб споживачів, створення унікальних пропозицій та посилення конкурентних позицій на ринку. Вона є ефективним засобом для створення конкурентних переваг та забезпечення комерційного успіху підприємства.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що проблематика формування інноваційних маркетингових стратегій залишається в фокусі науковців. Зокрема, дане питання активно досліджують: Амбросов О.І., Буднік О.М., Волкова І.М., Ілляшенко С.М., Литвин Н.Ю., Мудра М.С., Рудь М.П., Панченко С. А., Тарасович Л.В., Шуміло О. С., та ін. [1–3].

Основний матеріал. Дослідженнями встановлено, що ТОВ «Літер» спеціалізується на кількох напрямках діяльності, основними з яких є: діяльність головних управлінь (хед-офісів); надання в оренду офісних машин і устаткування, включаючи комп'ютери; оптова торгівля електронікою, побутовою технікою, комп'ютерним обладнанням; інформаційні технології, консультації з інформатизації, комп'ютерне програмування та послуги у сфері ІТ. Додаткові напрями: обробка даних, підтримка веб-сайтів, ремонт комп'ютерів, консалтинг у сфері бухгалтерського обліку та права, організація торговельних виставок. Для характеристики поточного стану маркетингової стратегії ТОВ «Літер» конкретизовано такі аспекти, як поточні напрями маркетингової стратегії, її сильні і слабкі сторони, і, на основі результатів, розроблено рекомендації для її покращання (рис. 1).

Відтак, досліджуване підприємство використовує багатопрофільну маркетингову стратегію, працюючи у сферах ІТ-консалтингу, торгівлі технікою та оренди обладнання, що дозволяє охоплювати різні сегменти ринку. Основний ринок збуту компанії – м. Київ, що забезпечує орієнтацію на локальні особливості, але обмежує можливість масштабування. Відсут-

ність яскравого бренду знижує конкурентоспроможність і впізнаваність компанії.

Рис. 1. Характеристика існуючої маркетингової стратегії ТОВ «Літер»

Джерело: власні дослідження.

ТОВ «Літер» орієнтовано на сучасні технології, проте недостатньо використовує інноваційні маркетингові інструменти, зокрема соціальні мережі та таргетинг, що вказує на доцільність вдосконалення брендингу і посилення присутності в онлайн-середовищі через цифрові маркетингові стратегії. Для оцінки сучасного рівня впровадження маркетингових інновацій та управління ними на ТОВ «Літер», важливо охарактеризувати цей процес з позицій розмежування інноваційних підходів за відповідними сферами діяльності (рис. 2). Встановлено, що особливостями застосування маркетингових інновацій підприємством є такі позиції: 1) ТОВ «Літер» активно працює у галузях ІТ, що вже передбачає використання цифрових інструментів для просування своїх послуг та продуктів. Інтеграція хмарних технологій та консалтинг у сфері інформатизації можуть бути прикладами застосування маркетингових інновацій; 2) завдяки різноманітності напрямів діяльності (від оренди офісного обладнання до ІТ-консалтингу), компанія може ефективно сегментувати клієнтську базу для персоналізованого підходу у маркетингу; 3) Використання онлайн-каналів продажів (власний сайт, маркетплейси) для збуту обладнання та техніки відповідає сучасним тенденціям; 4) у компанії спостерігається певна фрагментація позиціонування через велику кількість напрямків, що може ускладнювати інноваційне просування єдиного бренду.

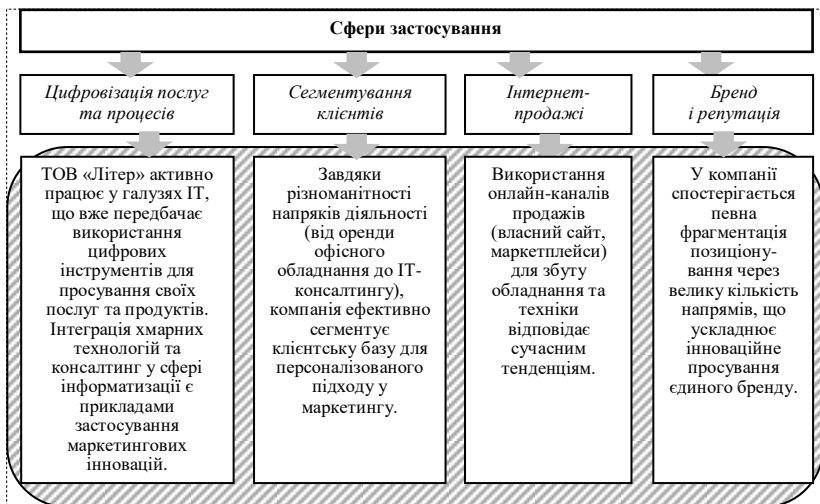

Рис. 2. Елементи впровадження маркетингових інновацій на ТОВ «Літер»

Джерело: власні дослідження.

Управління маркетинговими інноваціями на ТОВ «Літер» здійснюється керівництвом компанії на чолі з директором Ганіним Кирилом Юрійовичем. Основна відповідальність за впровадження інноваційних маркетингових рішень покладається на співробітників, які займаються ІТ-консалтингом, торгівлею, та обслуговуванням клієнтів, що в цілому включає інтеграцію сучасних технологій у робочі процеси (табл. 1).

Таблиця 1

Аспекти управління маркетинговими інноваціями на ТОВ «Літер»

Аспект управління	Зміст
Стратегічне планування	Впровадження інновацій базується на адаптивному підході: інтеграція нових ІТ-рішень у бізнес-процеси свідчить про стратегічне управління розвитком.
Використання сучасних технологій	Для послуг, які надає компанія (наприклад, консалтинг у сфері інформатизації), використовуються інструменти Big Data, CRM та автоматизації маркетингових кампаній.
Ризик-менеджмент	Управління інноваціями потребує врахування технологічних ризиків, зокрема швидкої зміни тенденцій у сфері ІТ, що компанія компенсує за рахунок диверсифікації напрямів бізнес-діяльності.
Фокус на клієнто-центричності	Пропозиція персоналізованих рішень для клієнтів свідчить про належний рівень управління інноваційними маркетинговими практиками.

Джерело: власні дослідження.

Висновки. Отже, ТОВ «Літер» демонструє задовільний рівень впровадження маркетингових інновацій, особливо в сегменті ІТ. Однак для підвищення ефективності управління інноваціями компанії варто: 1) активніше розвивати єдиний бренд; 2) використовувати сучасні цифрові платформи для маркетингу; 3) розширювати застосування аналітики для прийняття рішень. Подальший розвиток ТОВ «Літер» залежатиме від інвестицій у маркетингові інструменти та адаптації до швидких змін у ринковому середовищі.

Список використаних джерел

1. Амбросов О. І. Сучасні підходи до маркетингових стратегій. *Наукові читання*. 2020. С. 118–129.
2. Ілляшенко С. М., Рудь М.П. Новітні види маркетингу в умовах випереджаючого розвитку: еволюція, сутність, умови застосування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 24. С. 38–42.
3. Панченко С. А., Литвин Н. Ю., Літовка-Деменіна С. Г. Значення менеджменту та маркетингу в контексті сучасних бізнес-комунікацій. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2023. № 30. С. 33–42.

*Антонюк С. О., студентка,
Вінницький технічний фаховий коледж, Україна*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЖМЕРИНСЬКОЇ ОТГ

Науковий керівник – викладач економічних дисциплін Масловата Д. Р.

Постановка проблеми. Жмеринська об'єднана територіальна громада стикається з численними викликами сталого розвитку, серед яких економічні труднощі, недостатній рівень інвестицій, нераціональне використання природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища, нерівний доступ до якісних соціальних послуг та недостатній розвиток інфраструктури. Дослідження вказують на необхідність збалансованого використання ресурсів для забезпечення добробуту суспільства, економічної стабільності та збереження навколишнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі, де людство стикається з численними екологічними та соціальними викликами, поняття сталого розвитку набуває особливої актуальності. Ця концепція закликає до збалансованого підходу у використанні ресурсів, що враховує інтереси не лише сьогодення, але й майбутніх поколінь. Сталий розвиток є необхідним для забезпечення добробуту суспільства, збереження навколишнього середовища та економічної стабільності. [1, с. 164]. Для усіх без виключень регіонів України сталий розвиток є важливим аспектом. У контексті Жмеринської ОТГ він набуває особливого значення, оскільки регіон стикається з різноманітними викликами, які потребують ефективних рішень. Однак, незважаючи на існуючі труднощі, у Жмеринському районі також відкриваються нові можливості для розвитку, які можуть сприяти його процвітанню та покращенню якості життя місцевих мешканців.

Основною метою сталого розвитку Жмеринської ОТГ є підтримка позитивних трендів у розвитку новоствореної громади з метою підвищення рівня життя та добробуту населення. Це передбачає економічне зростання, яке можна досягти через збільшення обсягу інвестицій, впровадження ресурсозберігаючих та енергозберігаючих технологій, створення нових робочих місць і сприятливих умов для підприємництва [5, с. 296]. Важливими аспектами також є підвищення грошових доходів та економічної активності населення, забезпечення зайнятості, підтримка найуразливіших груп, гарантія безпеки життєдіяльності, доступ до якісних соціальних послуг, а також захист прав і свобод громадян та зміцнення законності й правопорядку.

Жмеринська міська об'єднана територіальна громада, утворена 29 жовтня 2019 року, є однією з найбільших громад у Вінницькій області. Станом на 1 листопада 2020 року, чисельність населення Жмеринської ОТГ становила 49,421 особи, з яких 38,815 – міські жителі, а 10,606 – мешканці сільської місцевості. Ця громада має значний потенціал для сталого розвитку, оскільки поєднує в собі як урбанізовані, так і сільські території. Це створює можливості для впровадження інтегрованих підходів у розвитку інфраструктури, економіки та соціальних послуг, що є важливими для підвищення якості життя населення та забезпечення його добробуту в рамках принципів сталого розвитку [3].

Ефективний розвиток економіки громади, збільшення надходжень до бюджету та вирішення соціальних проблем, зокрема зменшення безробіття і підвищення життєвого рівня населення, значною мірою залежать від діяльності суб'єктів підприємництва. Саме підприємництво виступає важливим чинником сталого розвитку, оскільки сприяє створенню нових робочих місць, залученню інвестицій та стимулюванню економічної активності [2, с. 263]. Таким чином, підтримка та розвиток підприємницької діяльності є ключовими елементами для досягнення цілей сталого розвитку громади. Станом на 01.01.2021 р. в сфері малого та середнього бізнесу було зареєстровано 1850 суб'єктів, з яких 302 – юридичні особи, а 1548 – фізичні особи. Зокрема, діючих суб'єктів малого підприємництва нараховувалося 1660, з них 163 – юридичні особи та 1497 – фізичні особи. Аналізуючи ці дані, можна зробити висновок, що мале та середнє підприємництво в громаді є важливим сегментом економіки, який активно функціонує і займає значну частину ринку.

Агропромисловий комплекс відіграє не аби яку роль у сталому розвитку громади, забезпечуючи економічну стабільність та соціальне благополуччя. Він сприяє створенню робочих місць, що знижує рівень безробіття та підвищує доходи населення. Крім того, агропромисловий комплекс забезпечує продовольчу безпеку, постачаючи місцевим жителям якісні сільськогосподарські продукти. Впровадження інноваційних і екологічно чистих технологій у виробництво зменшує негативний вплив на навколишнє середовище, що є ключовим аспектом сталого розвитку.

Агропромисловий комплекс Жмеринської громади базується на 52 сільськогосподарських підприємствах, які представлені різними організаційно-правовими формами господарювання, а також приватними господарствами. Серед них налічується 9 приватних підприємств, 16 товариств з обмеженою відповідальністю та 27 фермерських господарств.

Інвестиційна діяльність є невід'ємною складовою сталого розвитку територіальних громад. Залучення інвестицій в інфраструктуру, сільське господарство та промисловість дозволяє впроваджувати новітні технології, які сприяють ресурсозбереженню та екологічній стійкості [4, с. 348]. Крім

того, інвестиції в соціальну сферу – охорону здоров'я, освіту, культурні проекти – підтримують соціальну стабільність і покращують добробут громади. Торговельні послуги відіграють ключову роль у сталому розвитку громади, адже вони сприяють економічному зростанню, підвищують рівень життя мешканців і забезпечують доступ до необхідних товарів і послуг. Населенню Жмеринської ОТГ торговельні послуги надають 399 об'єктів торгівлі, з них 194 промислових магазинів, 163 продовольчих та 48 змішаних закладів, працює 15 аптек.

Фінансові ресурси є ключовим фактором для сталого розвитку, адже вони створюють можливості для фінансування інфраструктурних проєктів, соціальних ініціатив і екологічних програм. Розумне управління цими ресурсами дозволяє громадам інвестувати в такі важливі сфери, як освіта, охорона здоров'я та розвиток підприємництва, що в свою чергу покращує якість життя мешканців.

Інфляційні процеси викликані різними факторами негативно вплинули на бюджетний процес Жмеринської ОТГ. Недовиконання планових показників дохідної частини місцевого бюджету призвело до необхідності скорочення видатків, що вплинуло на кожного головного розпорядника коштів і галузі різних сфер. Жмеринська громада має ряд проблем пов'язаних із сталим розвитком, а саме: економічні труднощі, недостатній рівень інвестицій, нераціональне використання природних ресурсів, забруднення навколишнього середовища, нерівність у доступі до якісних соціальних послуг, недостатній розвиток транспортної та комунальної інфраструктури та багато інших.

Хоча ці проблеми є досить суттєвими, у них існують реальні шляхи вирішення. Серед них: формування та вдосконалення конкурентоспроможних високотехнологічних виробництв шляхом реконструкції, модернізації та розширення наявних виробничих потужностей з акцентом на впровадження сучасних інноваційних, енергозберігаючих та екологічно чистих технологій; участь у грантових та міжнародних проєктах для залучення додаткових фінансових ресурсів; проведення заходів для просування продукції, виготовленої підприємствами Жмеринської громади, на зовнішні ринки; підтримка розвитку виробництва та інфраструктури зберігання та збуту сільськогосподарської продукції; сприяння розвитку органічного виробництва та обігу органічної продукції на внутрішньому ринку; Організація ярмарків та виставок з максимально ефективним використанням місцевих виробничих і сільськогосподарських ресурсів для задоволення потреб населення громади а також реалізація заходів для залучення коштів до цільового фонду та забезпечення раціонального розподілу фінансових ресурсів.

Висновок. Жмеринська об'єднана територіальна громада зіштовхується з різноманітними труднощами на шляху до сталого розвитку, серед

яких є економічні бар'єри, недосконалість інфраструктури, нерівномірний доступ до якісних послуг та екологічні проблеми. Втім, громада має великий потенціал для подолання цих викликів. Використання ресурсозберігаючих технологій, активізація підприємництва, залучення інвестицій та підтримка агропромислового сектору здатні суттєво сприяти економічному зростанню та підвищенню якості життя місцевих жителів. Реалізація таких заходів наблизить Жмеринську ОТГ до сталого та збалансованого розвитку, що відповідатиме потребам як нинішнього, так і майбутніх поколінь..

Список використаних джерел

1. Горобець О.В., Кравченко Ю.П. Моделі та стратегії сталого розвитку регіонів. Львів: Вид-во ЛНУ, 2020. 290 с.
2. Дем'янчук І.С. Сучасні виклики сталого розвитку економічних систем: [монографія]. Одеса: Фенікс, 2021. 400 с.
3. Єфремова Н.В. Управління сталим розвитком у промисловості: [підручник]. Дніпро: Пороги, 2022. 250 с.
4. Мельник В.О. Технології сталого розвитку: виклики та можливості. Вінниця: Нова книга, 2021. 375 с.
5. Олійник П.М., Терещенко О.О. Економіка сталого розвитку: регіональні аспекти. Луцьк: Волинська книга, 2023. 456 с.

Асмолов А. В., магістрант,
Поліський національний університет, Україна

ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ТОВ «ПОПІЛЬНЯНСЬКИЙ КОМБІКОРМОВИЙ ЗАВОД»

Науковий керівник – к. е. н., доцент Швець Т. В.

Постановка проблеми. Інвестиційна привабливість – комплексне поняття, яке охоплює багато факторів важливі як з точки зору запланованих інвестицій, так і з точки зору господарської діяльності підприємства. Від оцінки інвестора залежить, чи сприйматиметься підприємство як привабливе, так як інвестор аналізує привабливість підприємства з точки зору факторів виробництва, доступних для виробничої діяльності та потенційного збільшення чистої вигоди від інвестування коштів у діяльність підприємства.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження інвестиційної привабливості підприємств проводили: М. Белобородова [1], В. Гулько [2], Н. Караван [3], Г. Поясник [4] та інших авторів.

Мета дослідження. Основна мета дослідження – розрахувати інтегральний показник інвестиційної привабливості підприємства.

Основний матеріал. Опрацювання літератури [1–4] свідчить, що інвестиційну привабливість підприємств можна оцінювати на основі взаємодоповнюючих підходів: ринкового та стратегічного, фінансового та комбінованого, але в першу чергу доцільно проводити оцінку на основі показників фінансового стану підприємства. Г.В. Поясник, пропонує наступне методи оцінки інвестиційної привабливості підприємства: метод рейтингової оцінки, матричний метод, інтегральна оцінка, метод експертних оцінок, метод порівнянь, диференційований метод [4].

З погляду на наукове дослідження М. Белобородової, змістовною є методика оцінки інвестиційної привабливості підприємств, що базується на рейтинговому аналізі основних фінансових показників, які можна обчислити на основі даних взятих з фінансової звітності [1, с. 6].

Поведемо розрахунок інтегрального показника інвестиційної привабливості ТОВ «Попільнянський комбікормовий завод». Інвестори зможуть використати цей показник з метою визначення можливості інвестування у підприємство, так як чим вищий коефіцієнт інвестиційної привабливості, тим вигідніше буде інвестувати у підприємство. Побудову інтегрального показника проведемо за елементами фінансової звітності ТОВ «Попільнянський комбікормовий завод» (табл. 1).

Таблиця 1

**Оцінювання інвестиційної привабливості
ТОВ «Попільнянський комбікормовий завод»**

Показники	Розрахункові дані			Вага	Інтегральна оцінка		
	2021 р.	2022 р.	2023 р.		2021 р.	2022 р.	2023 р.
Група I. Показники майнового стану для оцінювання III							
Коефіцієнт придатності ОЗ	0,693	0,631	0,558	0,5	0,347	0,315	0,279
Коефіцієнт оновлення ОЗ	0,245	0,035	0,104	0,2	0,049	0,007	0,021
Фондовіддача	27,104	13,196	8,832	0,3	8,131	3,959	2,650
Вагомість показників гр. I				0,2	1,705	0,856	0,590
Група II. Показники фінансової стійкості для оцінювання III							
Коефіцієнт маневрування власного капіталу	-0,420	0,400	0,397	0,15	0,063	0,060	0,060
Коефіцієнт забезпечення поточних активів власними коштами	-0,165	0,242	0,395	0,1	0,016	0,024	0,040
Коефіцієнт фінансової залежності	3,966	2,251	1,608	0,3	1,190	0,675	0,482
Коефіцієнт фінансування	0,337	0,799	1,646	0,2	0,067	0,160	0,329
Плече фінансового левериджу	0,345	0,122	0,000	0,25	0,086	0,031	0,000
Вагомість показників гр. II				0,3	0,379	0,285	0,273
Група III. Показники прибутковості для оцінювання III							
Коефіцієнт прибутковості власного капіталу	0,197	0,032	0,023	0,25	0,049	0,008	0,006
Операційна рентабельність продажу	0,007	0,007	0,010	0,25	0,002	0,002	0,002
Коефіцієнт прибутковості активів	0,050	0,014	0,015	0,3	0,015	0,004	0,004
Коефіцієнт прибутковості поточних активів	0,077	0,019	0,023	0,2	0,015	0,004	0,005
Вагомість показників гр. III				0,3	0,024	0,005	0,005
Група IV. Показники ділової активності для оцінювання III							
Коефіцієнт обертання оборотних активів	13,537	5,212	3,761	0,2	2,707	1,042	0,752
Коефіцієнт закріплення	0,074	0,192	0,266	0,2	0,015	0,038	0,053
Коефіцієнт оборотності активів (трансформації)	8,808	3,624	2,586	0,6	5,285	2,175	1,552
Вагомість показників гр. IV				0,2	1,601	0,651	0,471
Інтегральний показник інвестиційної привабливості					3,710	1,798	1,340

Джерело: розраховано на основі даних ТОВ «Попільнянський комбікормовий завод»

Інтегральний показник інвестиційної привабливості ТОВ «Попільнянський комбікормовий завод» більше 1, свідчить про інвестиційну привабливість досліджуваного підприємства. Інтегральний показник інвестиційної привабливості ТОВ «Попільнянський комбікормовий завод» в 2023 р. рівний 1,340, що менше від рівня 2021 р. на 2,370. Отже, підприємство дещо втратило свою інвестиційну привабливість.

Висновки. Для розрахунку узагальненого рівня інвестиційної привабливості підприємства було застосовано методику визначення

інтегрального показника. Використана методика дала змогу розрахувати фінансові чинники оцінки, за показниками, які представлені у фінансовій звітності.

Список використаних джерел

1. Белобородова М. Теоретико-методологічні підходи до оцінювання інвестиційної привабливості промислових підприємств. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2020. Вип. 2. С. 3–13.
2. Гунько В. І. Фактори та показники формування інвестиційної привабливості підприємств. *Фінансовий простір*. 2013. № 1. С. 85–89.
3. Караван Н. А. Аналіз методик оцінювання інтегрального рівня інвестиційної привабливості підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 4. С. 79–85.
4. Поясник Г. В. Аналіз методичних підходів до оцінювання інвестиційної привабливості підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2021. № 26. URL: <http://surl.li/mjaxdm>

*Бедер А. А., магістрант,
Поліський національний університет, Україна*

СТРАТЕГІЯ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Науковий керівник – к. е. н., професор Якобчук В. П.

Тема стратегічного планування соціально-економічного розвитку територіальної громади є надзвичайно актуальною, особливо в умовах децентралізації та сучасних викликів. Це дозволяє громадам ефективніше використовувати свої ресурси, залучати інвестиції, підвищувати рівень життя населення і розвивати інфраструктуру. Нижче наведена розгорнута теза на цю тему. Така розгорнута теза дозволить глибше зрозуміти важливість стратегічного планування для сталого розвитку територіальної громади, забезпечення соціально-економічної стабільності і підвищення якості життя місцевих жителів. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку територіальної громади є основним інструментом забезпечення сталого зростання та підвищення якості життя населення, який базується на комплексному аналізі ресурсів громади, визначенні пріоритетних напрямків розвитку та залученні всіх зацікавлених сторін до процесу прийняття рішень [6].

Стратегічне планування сприяє ефективному використанню місцевих ресурсів, створенню нових можливостей для економічного зростання, покращенню інфраструктури та сприянню соціальній згуртованості. Такий підхід дозволяє громадам адаптуватися до сучасних викликів і змін, забезпечуючи довгострокову стабільність і конкурентоспроможність на регіональному та національному рівнях.

В умовах децентралізації та зростання повноважень місцевих органів влади стратегічне планування стало основою для визначення пріоритетів та розробки заходів, спрямованих на підвищення добробуту громадян, створення нових робочих місць, поліпшення інфраструктури та забезпечення екологічної безпеки. Важливим є не лише створення стратегії, але й її належне впровадження, моніторинг та адаптація до змін у зовнішньому середовищі.

Ефективне стратегічне планування дозволяє підвищити конкурентоспроможність громади, сприяє сталому розвитку, покращує залученість громадян у процес управління та розвиває потенціал місцевої економіки. Планування дозволяє організувати діяльність громади на основі довгострокових пріоритетів, залучати інвестиції, створювати нові робочі місця та підвищувати якість життя мешканці [3].

Аналіз ситуації є базовим етапом стратегічного планування. Він включає збір і обробку даних щодо демографічної ситуації, рівня розвитку економіки, стану інфраструктури, соціальних послуг, екологічного середовища тощо. Для ефективного аналізу використовують SWOT-аналіз, який дозволяє виявити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози для громади [5]. Основні напрямки соціально-економічного розвитку територіальної громади. Розробка стратегії соціально-економічного розвитку передбачає визначення основних напрямків, таких як:

- Економічний розвиток: створення сприятливих умов для розвитку бізнесу, залучення інвестицій, розвиток місцевих підприємств.
- Розвиток інфраструктури: будівництво і модернізація доріг, забезпечення доступу до якісних послуг, розвиток комунальної інфраструктури.
- Соціальний захист та зайнятість: розробка програм підтримки соціально вразливих груп населення, створення нових робочих місць.
- Освіта та культура: підтримка розвитку освітніх закладів, культурних центрів, сприяння культурному розвитку громади.
- Екологічна стійкість: захист довкілля, реалізація заходів із збереження природних ресурсів, розвиток енергозберігаючих технологій.

Стратегічне планування – це процес визначення довгострокових цілей і завдань розвитку громади та засобів їх досягнення. Це багаторівневий процес, який передбачає залучення всіх зацікавлених сторін – органів місцевого самоврядування, громадських організацій, бізнесу, жителів громади [2]. Основні принципи стратегічного планування включають:

- Принцип партнерства та участі: залучення усіх зацікавлених сторін у процес планування для формування спільного бачення майбутнього громади.
- Принцип цілеспрямованості: чітке визначення стратегічних цілей, які спрямовані на задоволення потреб громади.
- Принцип адаптивності: гнучкість плану для врахування змін у зовнішньому середовищі, що дозволяє оперативно реагувати на виклики та можливості.
- Принцип комплексності: врахування всіх аспектів життя громади – економічного, соціального, екологічного.
- Принцип стійкості: орієнтація на довготривалі результати і стійкий розвиток.

Місія громади описує основне призначення та напрямок діяльності, а візія – бажаний образ майбутнього. Місія повинна відповідати реальним потребам мешканців громади та бути зрозумілою. Візія, в свою чергу, має на меті окреслити перспективи, до яких громада прагне прийти в середньо- та довгостроковій перспективі.

Після визначення місії та візії здійснюється формулювання конкретних стратегічних цілей та пріоритетів. Цілі мають бути конкретними, вимірюваними, досяжними, релевантними та обмеженими в часі (SMART-цілі) [7]. Пріоритети можуть включати економічне зростання, покращення якості життя, охорону навколишнього середовища, розвиток людського капіталу, вдосконалення управлінських процесів та інше.

Кожна стратегічна ціль повинна супроводжуватися планом заходів та конкретними проектами. Наприклад, для досягнення економічного зростання можна запланувати створення індустріальних парків, підтримку малого та середнього бізнесу, розвиток туризму. Цей етап включає розподіл ресурсів, визначення відповідальних осіб та організацій, встановлення термінів реалізації та бюджетів.

Моніторинг дозволяє контролювати виконання стратегії, вчасно виявляти проблеми та коригувати дії. Важливим є створення системи показників для оцінки результатів, а також проведення регулярного звітування перед громадою та іншими зацікавленими сторонами. Оцінка результатів також може вимагати внесення змін у стратегію у відповідь на нові виклики та можливості. Виклики та обмеження стратегічного планування є такими:

1. Недостатнє фінансування. Реалізація стратегії вимагає значних фінансових ресурсів, яких може бракувати у територіальній громаді.

2. Відсутність професійного кадрового ресурсу. Для ефективного планування потрібні фахівці у сфері стратегічного менеджменту, економіки, соціальної політики.

3. Політичні ризики. Зміна керівництва громади може призвести до зміни пріоритетів або повного перегляду стратегії.

4. Зовнішні економічні та політичні фактори. Глобальні та національні кризи можуть суттєво вплинути на виконання плану, викликавши зменшення інвестицій чи інші негативні явища.

Економічний розвиток: підтримка підприємницької активності, розвиток інфраструктури, залучення інвестицій сприяють економічному зростанню та створенню нових робочих місць.

Соціальний добробут: поліпшення доступу до якісних послуг у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту підвищує рівень життя населення.

Сталий розвиток: раціональне використання природних ресурсів, екологічно відповідальне планування та врахування потреб майбутніх поколінь забезпечують сталий розвиток.

Залучення громадськості до процесу стратегічного планування сприяє формуванню більш реалістичних цілей і підвищує рівень підтримки з боку мешканців. Громадські слухання, обговорення проєктів та інші форми

участі дозволяють врахувати потреби мешканців, підвищують прозорість процесу та зменшують опір змінам [1, 4].

Отже, стратегічне планування є важливим інструментом для розвитку територіальних громад. Воно дозволяє не лише визначити пріоритети розвитку, але й забезпечує можливість гнучко реагувати на зміни в умовах зовнішнього середовища. Впровадження стратегії вимагає не лише високої кваліфікації керівників та підтримки місцевих жителів, але й суттєвих фінансових ресурсів, що часто є викликом для громад. Однак, завдяки дотриманню принципів ефективного планування та залученню громади, територіальні громади мають можливість значно підвищити рівень свого розвитку.

Список використаних джерел

1. Державна стратегія регіонального розвитку України на 2021–2027 роки. URL: <https://www.minregion.gov.ua>
2. Бакуменко, В.Д. Основи стратегічного управління розвитком територій. Київ: Наукове видання, 2019.
3. Масюк Н.І. Основні методи стратегічного планування в органах місцевого самоврядування. *Економіка та державне управління*, 2021, №3.
4. Трегубова, Н.О., Кондратюк, С.П. Моніторинг та оцінка реалізації стратегії розвитку громади: посібник для місцевих управлінців. Вінниця: ТОВ «Візаві», 2022.
5. Рибаківа, А. В. Стратегічне планування: методи і практичні аспекти. К.: Центр учбової літератури, 2020.
6. Єрмоленко, О. Г. Соціально-економічний розвиток громад у процесі децентралізації. *Український науковий журнал економічної безпеки*, 2022.
7. Лавріненко, Н. М. "Основи стратегічного менеджменту: теорія та практика." Харків: ХНУ, 2019.

*Бельченко С. В., магістрант,
Поліський національний університет, Україна*

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

*Науковий керівник – д. е. н., професор Скидан О. В.
Науковий консультант – к. психол. н., доцент Кулаковський Т. Ю.*

Постановка проблеми. Сучасний ринок праці характеризується швидкими змінами, зумовленими економічними кризами, соціальними викликами та технологічними інноваціями. В умовах таких перетворень професійне зростання особистості стає важливим фактором, що впливає на кар'єрний успіх і здатність до адаптації. Успішний фахівець повинен не лише мати відповідні знання та навички, а й бути психологічно готовим до постійних змін та нових викликів. Вивчення психологічних чинників, що сприяють професійному зростанню, є актуальним завданням, яке допоможе визначити способи підвищення конкурентоспроможності працівників.

Одним із ключових чинників професійного зростання є мотивація, яка підтримує особистість у досягненні кар'єрних цілей, навіть за умов невизначеності чи труднощів. Високий рівень мотивації дозволяє працівникам долати бар'єри, пов'язані з нестабільністю ринку праці, скороченням робочих місць та зростаючими вимогами до кваліфікації. Однак, мотивація можуть знижувати такі чинники, як професійне вигорання, нестабільність економіки чи відсутність чітких кар'єрних перспектив. Тому важливо дослідити психологічні підходи до підтримки стабільної мотивації у складних економічних та соціальних умовах [1].

Емоційна стійкість – ще один важливий аспект, що допомагає особистості ефективно реагувати на професійні виклики та справлятися зі стресовими ситуаціями. Уміння контролювати власні емоції та зберігати спокій навіть у складних умовах є важливим для підтримки продуктивності та уникнення конфліктів. Психологічна стійкість дозволяє працівнику зберігати рівновагу та швидко відновлюватися після невдач, що є особливо цінним у сучасному мінливому середовищі. Вивчення факторів, що впливають на емоційну стійкість, може допомогти розробити стратегії для її розвитку в умовах економічної нестабільності [2-3].

Здатність до адаптації є ще одним важливим психологічним чинником професійного зростання, особливо в умовах швидких соціальних змін. Адаптивність дозволяє особистості підлаштовуватися до нових умов, швидко освоювати нові навички та технології, що необхідно в умовах постійного оновлення інформації та технологічного прогресу. Недостатня

адаптивність може призвести до труднощів у комунікації, зниження продуктивності та відчуття невпевненості, що в кінцевому підсумку обмежує кар'єрний ріст [4-7].

Таким чином, дослідження психологічних аспектів, таких як мотивація, емоційна стійкість і адаптивність, є важливим для розуміння механізмів професійного зростання особистості в умовах сучасних економічних і соціальних викликів. Це дозволяє розробити практичні рекомендації для підвищення стійкості та гнучкості працівників, що сприятиме їхньому успішному кар'єрному зростанню навіть у складних умовах.

Виклад основного матеріалу. Одним із важливих психологічних аспектів професійного зростання є здатність до саморегуляції, яка дозволяє особистості контролювати свої емоції, дії та поведінку у складних умовах. В умовах економічних та соціальних викликів саморегуляція стає вирішальним чинником, оскільки вона допомагає працівникам уникати імпульсивних рішень, зберігати спокій та діяти розсудливо. Саморегуляція забезпечує емоційну стійкість, необхідну для подолання труднощів, що виникають у процесі роботи. Працівники, які вміють керувати своїми емоціями, здатні не лише зберігати продуктивність у стресових ситуаціях, але й краще справляються з професійними викликами.

Емоційна стійкість є ключовим фактором, який визначає здатність особистості протистояти стресам, швидко адаптуватися до змін та підтримувати високий рівень мотивації. В умовах економічної нестабільності та соціальної невизначеності працівники можуть стикатися з різними стресовими ситуаціями, що можуть негативно впливати на їхню мотивацію та продуктивність. Емоційно стійкі працівники здатні підтримувати стабільний рівень ефективності, зберігаючи мотивацію та оптимістичне ставлення до роботи навіть в умовах невизначеності. Важливими елементами емоційної стійкості є здатність до рефлексії, прийняття труднощів як можливості для розвитку та вміння підтримувати баланс між особистим життям і роботою.

Мотивація є центральним психологічним аспектом, що стимулює професійне зростання особистості. У сучасних умовах мотивація стає ключовим фактором для збереження зацікавленості у роботі та бажання досягати нових цілей. Існують дві основні форми мотивації – внутрішня, яка базується на особистих інтересах, і зовнішня, пов'язана з винагородою або визнанням. Внутрішня мотивація є стійкішою, оскільки вона ґрунтується на глибокому бажанні досягати успіху та розвиватися. Проте економічні виклики, такі як фінансова нестабільність або обмежені можливості кар'єрного росту, можуть впливати на мотивацію, тому підтримка внутрішньої мотивації є важливою у професійному розвитку.

Адаптивність є критичною навичкою для професійного зростання в умовах соціальних та економічних змін, оскільки вона дозволяє швидко реагувати на нові вимоги та підлаштовуватися до мінливих умов. Сучасний ринок праці вимагає від фахівців здатності швидко освоювати нові навички, технології та підходи, що є особливо важливим у кризових ситуаціях. Адаптивні працівники легше пристосовуються до нових завдань та ефективніше працюють у команді. Недостатня здатність до адаптації може призвести до відчуття професійного застою та обмеження кар'єрних можливостей, тоді як висока адаптивність сприяє кар'єрному зростанню та гнучкості.

Емпатія є важливим психологічним аспектом, який сприяє побудові ефективних міжособистісних стосунків, що необхідні для професійного зростання. В умовах економічної нестабільності та соціальних викликів емпатія допомагає зрозуміти почуття та потреби інших, що сприяє співпраці та довірі. Працівники з високим рівнем емпатії краще працюють у команді, здатні враховувати позиції колег та знаходити компроміси у конфліктних ситуаціях. Це, у свою чергу, підвищує їхні шанси на професійне зростання, оскільки здатність до побудови гармонійних стосунків є цінною навичкою в сучасних робочих умовах.

Висновки та пропозиції. На основі дослідження психологічних аспектів професійного зростання в умовах економічних та соціальних викликів можна зробити висновок, що такі чинники, як саморегуляція, емоційна стійкість, мотивація, адаптивність та емпатія, відіграють критичну роль у процесі кар'єрного розвитку. Ці психологічні якості дозволяють особистості успішно адаптуватися до нових викликів, підтримувати стабільний рівень ефективності та уникати професійного вигорання. У зв'язку зі швидкими змінами у професійних середовищах, розвиток цих навичок стає важливим для збереження конкурентоспроможності.

Розвиток мотивації є ключовим для підтримки інтересу до професійного зростання та досягнення нових цілей. Особливо важливо звертати увагу на внутрішню мотивацію, яка залишається стабільною навіть в умовах нестабільної економіки. Для цього рекомендується впроваджувати програми, спрямовані на розвиток внутрішніх стимулів у працівників, такі як наставництво, підтримка професійного самовдосконалення та створення сприятливих умов для реалізації індивідуальних цілей. Це дозволить знизити ризик професійного вигорання та зберегти мотивацію до роботи.

Розвиток емоційної стійкості є ще одним важливим завданням, яке може бути досягнуте через тренінги з самоконтролю та стресостійкості. Працівникам важливо навчитися ефективно управляти своїми емоціями, особливо в умовах соціальних і економічних стресів, що дозволить

зберігати продуктивність у складних ситуаціях. Розвиток емоційної стійкості сприятиме не лише професійному зростанню, а й забезпеченню психологічного добробуту особистості, що є важливим фактором збереження кадрового потенціалу.

Адаптивність має бути включена як один з пріоритетних аспектів у програми розвитку персоналу, оскільки здатність до швидкої адаптації є основою для ефективної роботи в умовах постійних змін. Для розвитку адаптивності можна проводити семінари та навчальні програми з розвитку навичок гнучкості та освоєння нових технологій. Це сприятиме підвищенню продуктивності та швидшому адаптуванню до нових вимог, що підвищить загальну ефективність працівників у періоди змін.

Емпатія також потребує уваги як одна з важливих соціальних навичок для ефективної роботи у команді. Впровадження тренінгів з розвитку емпатії та міжособистісної взаємодії допоможе покращити атмосферу в колективі, сприяючи встановленню довірливих стосунків та підвищенню ефективності співпраці. В умовах соціальних та економічних викликів розвиток емпатії сприяє не лише поліпшенню робочих стосунків, а й професійному зростанню, оскільки здатність до взаєморозуміння цінується у сучасних організаціях.

Список використаних джерел

1. Бісенбаєв Ф. К. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни «Соціальне лідерство». Київ : МАУП, 2016. 35 с.
2. Бучинська Т. В. Універсальні компетентності людини в умовах інклюзивного розвитку світового господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 16. Ч. 1. С. 33–36.
3. Балабанова Л.В., Холод В.В., Балабанова І.В. (2012) Стратегічний маркетинг: підручник. Київ: Центр учбової літератури. 630 с.
4. Капіца В. Ф., Орлова О. І., Шурупова К.В. Професійна кар'єра успішного фахівця: монографія / за заг. наук. ред. В. Ф. Капіци. Кривий Ріг: КНУ, 2013. Т. 1. 508 с.
5. Байдулін В. Б., Злочевська Л. С., Торчевська Н. В. Як планувати власну професійну кар'єру: методичні рекомендації для учнів ПТНЗ. Київ: ПТТО НАПН України, 2019. 80 с.
6. Україна-2035: людський капітал та ринок праці. URL: <https://rise.articulate.com/share/FqXBZkXdzB2CPjn0ZdLFMeQiPDHh8D36#/>
7. Навички для успішної кар'єри: курс для здобувачів освіти закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Київ, 2020. 300 с.

*Білоцерківська Л. В., викладач Новочорторійського
технологічно-економічного фахового коледжу, Україна*

НАПРЯМИ СИСТЕМНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Постановка проблеми. З метою якісних змін та удосконалення соціально-економічних відносин на сільських територіях, варто її розглядати, як складну аграрну систему яка містить потужний соціально-економічний потенціал, і в сучасних умовах потребує диверсифікації сільської економіки та ефективного використання складових потенціалу. Щодо перспективи розвитку сільських територій значний розвиток зробили вітчизняні вчені: О. Бородіна, В. Вітвіцький, В. Дієсперов, В. Збарський, М. Кропивко, П. Саблук, Ю. Лупенко та інші. У працях вітчизняних вчених відображені ґрунтовні дослідження факторів розвитку сільських територій та досвід зарубіжних країн щодо таких процесів. Проте багато не вирішених актуальних питань з даної тематики залишаються і сьогодні. Тому соціально-економічний аспект аграрних перетворень має постійно перебувати в полі зору держави і господарських структур. Аграрна політика має спрямовуватися на формування стратегічних напрямів розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу. Однією з найважливіших передумов забезпечення розвитку сільських територій є його організація на засадах системності, що полягає в синергетичній єдності трьох суспільно значимих складових, а саме: розвитку виробництва і суб'єктів господарювання, в нашому випадку це особистий сектор селян; екологічна безпека; розвиток власне сільської території. М. Туган-Барановський звернув увагу на парадоксальну ситуацію, що виникає в контексті розвитку великого сільськогосподарського виробництва. З одного боку, великі господарства дозволяють ефективніше використовувати ресурси та підвищити продуктивність. З іншого боку, вони стикаються з труднощами, пов'язаними з сезонністю робіт та необхідністю залучення великої кількості робочої сили. Це створює соціальну напругу, оскільки великим господарствам не вигідно утримувати постійний штат працівників, а дрібні селянські господарства вимушені надавати свою робочу силу на сезонних умовах. Таким чином, велике виробництво в сільському господарстві, прагнучи до ефективності, створює умови для коекзистенції з дрібним селянством, яке забезпечує його сезонною робочою силою [1]. Системний розвиток сільських територій є ключовим фактором стабільності та процвітання країни. Однак, незважаючи на теоретичне розуміння його важливості, практична реалізація в Україні зіштовхується з серйозними труднощами. Деградація виробничого потенціалу, відсутність

диверсифікації економіки, брак інвестицій та кваліфікованих кадрів – це лише частина проблем, з якими стикаються сільські громади [3].

Організація системного розвитку сільських територій потребує комплексні дії – розробку теоретико-методологічних засад функціонування та ґрунтовний аналіз їх наявних умов та особливостей, реалізацію на основі цього стратегії, конкретних заходів і практичних рекомендацій. Розвиток сільських територій в Україні – це багатогранний процес, який охоплює як короткострокові завдання відновлення та підтримки існуючих функцій, так і довгострокові цілі створення стійких і динамічних сільських громад. Ефективність цього процесу залежить від чіткого визначення пріоритетів, узгодження інтересів різних рівнів управління та залучення широкого кола зацікавлених сторін. Ключову роль у розвитку сільських територій відіграє місцеве самоврядування. Саме на місцевому рівні приймаються рішення, які безпосередньо впливають на життя громади. Однак, для успішної реалізації стратегії розвитку сільських територій необхідна тісна взаємодія між місцевим самоврядуванням, державними органами, бізнесом та громадськістю. Важливим аспектом є формування стратегії розвитку сільських територій. Цей документ має стати основою для прийняття управлінських рішень та залучення інвестицій. При розробці стратегії необхідно враховувати такі фактори: специфіка регіону (природно-кліматичні умови, історичні особливості, культурні традиції), потреби населення (соціальні, економічні, екологічні), потенціал розвитку (природні ресурси, людський капітал, інвестиційні можливості), тенденції світового розвитку (глобалізація, зміна клімату, технологічні інновації). Для розробки ефективної стратегії розвитку сільських територій необхідно створити робочу групу, до складу якої увійдуть представники місцевого самоврядування, сільськогосподарських підприємств, бізнесу, громадських організацій та наукових установ. Така група зможе забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем розвитку сільських територій та розробити конкретні заходи щодо їх реалізації (рис. 1).

Кожна стратегія місцевого розвитку завжди є лише окремою концепцією, яка може дати певну уяву про майбутнє. Вона спрямована на те, щоб створити диверсифіковану економічну базу, забезпечити робочі місця та побутові умови для місцевого населення, розвивати соціальну інфраструктуру, раціонально використовувати й примножувати природні ресурси та сприяти економічній стабільності місцевості. У розробці і реалізації стратегічного плану варто задіяти всі основні групи учасників, де кожен в рамках стратегічного партнерства має наступні завдання: місцева адміністрація створює і підтримує умови, необхідні для розробки і реалізації стратегії; громада села, підприємці та потенційні інвестори забезпечують її успішність, підвищують реальність виконання стратегічного плану.

Рис. 1. Стратегія розвитку сільських територій

Джерело: власні дослідження.

Обсяг ресурсів, необхідних для розвитку сільських територій, визначається відповідно до заходів, що здійснюватимуться для розв'язання завдань, окреслених у стратегії. Передбачається, що основними джерелами фінансування мають бути кошти суб'єктів підприємництва та використання місцевих ресурсів, але системний розвиток села потребує активної участі держави у цьому процесі, залучення банківських кредитів, коштів інвесторів тощо.

Висновки. Виходячи з важливості аграрного сектора на сільських територіях, то він відіграє важливу роль у забезпеченні продовольством не тільки жителів села, а і всього населення держави. Для значної кількості сільських територій господарства населення є основним джерелом доходу й зайнятості. Ніхто не заперечить тези, що з розвитком високотоварних господарств та підприємницького сектора, в далекій перспективі, господарства населення на сільських територіях будуть втрачати своє соціально-економічне значення. Цьому будуть сприяти процеси диверсифікації діяльності, розвиток фермерських господарств та дрібно-товарного бізнесу. Це дасть можливість вирішити одну із застарілих проблем – зайнятості населення.

Список використаних джерел

1. Бородіна О., Прокопа І. Інклюзивний сільський розвиток: науковий дискурс. *Економіка та прогнозування*. 2019. № 1. С. 70–85. URL: <http://surl.li/hyisrx>.
2. Спаський Г. В. Стан, проблеми та шляхи підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах євроінтеграції. *Економіка АПК*. 2017. № 9. С. 49–59.
3. Бойко Л.М. Стан соціальної сфери як чинник стабільного розвитку сільських територій URL: <http://surl.li/qowakp>

*Бодашевський Д. Р., магістрант,
Бодашевська Ю. С., аспірантка,
Поліський національний університет, Україна*

ПРОСТОРОВЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ

Науковий керівник – к. е. н., професор Якобчук В. П.

Просторове планування включає скоординоване прийняття рішень щодо комплексного розвитку територій населених пунктів як єдиної системи поселень і прилеглих територій, забезпечуючи сталий розвиток громади з дотриманням балансу державних, громадських і приватних інтересів та урахуванням концепції інтегрованого розвитку земель громади. Одночасно, просторове планування територій є регулюючим інструментом на місцевому рівні і визначає умови для здійснення різних видів діяльності на землях, що сприяє розвитку землекористування, створенню інфраструктури, визначенню напрямків розвитку громад, збереженню земельних та природних ресурсів, а також створенню інвестиційних стимулів [5].

Аналіз досвіду зарубіжних країни доводить, що просторове планування є важливою складовою їх регіональної політики, яке охоплює комплекс законодавчих, адміністративних та економічних заходів, що здійснюються як центральними урядовими закладами, так і місцевими органами влади в межах їх регіонів. У ході реалізації політики просторового планування в країнах ЄС воно стало географічним вираженням економічної, екологічної, соціальної та культурної політики суспільства, а також адміністративним механізмом та інструментом здійснення регіонального впливу [1].

Просторове планування стосується «проблеми координації або інтеграції просторового просторового виміру галузевих політик через стратегію, засновану на територіальному підході» [7]. Будучи більш складною, ніж просте регулювання землекористування, вона спрямована на усунення напруженості та суперечностей між галузевими політиками, наприклад, конфлікти між політикою економічного розвитку, екологічною та політикою економічного розвитку, охорони довкілля та соціальної згуртованості. Ключова роль просторового планування полягає у сприянні більш раціональному розміщенню діяльності та узгодження конкуруючих політичних цілей. Масштаби просторового планування значно відрізняються в різних країнах від країни до країни, але більшість з них мають багато спільних рис. Майже у всіх країнах просторове просторове планування пов'язане з визначенням довгострокових або середньо-

строкових цілей і стратегій для територій, управління землекористуванням та фізичним розвитком як окремим сектором державної діяльності, а також координації галузевих політик, таких як транспорт, сільське господарство та навколишнє середовище [8].

Існують різні визначення просторового планування. Наприклад, у Компендіумі європейського просторового планування (Compendium of European Spatial планування визначає просторове планування як методи, що використовуються переважно державним сектором для впливу на майбутній розподіл діяльності у просторі (Європейська комісія) [1, 4]. У Компендіумі зазначено, що просторове планування здійснюється з метою створення більш раціональної територіальної організації землекористування та зв'язків між ними, щоб збалансувати потреби в розвитку.

В Сполученому Королівстві Великобританії уряд визначає просторове планування як таке, що виходить за межі традиційного землекористування, яке інтегрує політику розвитку та використання землі з іншими політиками і програмами, що впливають на природу і функції територій. Це включає політику, яка може вплинути на землекористування, але які не можуть бути реалізовані виключно або переважно через надання або відмовою у наданні дозволу на планування, і які можуть бути реалізовані іншими способами (Сполучене Королівство Канцелярія заступника прем'єр-міністра, 2005) [5].

У Словенії просторове планування визначено в Законі про просторове планування 2002 року як міждисциплінарна діяльність, що включає планування землекористування, визначення умов для розвитку і розміщення видів діяльності, визначення заходів для поліпшення існуючих фізичних структур, визначення умов для існуючих фізичних структур і визначення умов для розташування та реалізації запланованих фізичних об'єктів (Міністерство навколишнього середовища, просторового планування та енергетики Словенії, 2002) [1]. На думку Лошакової Ю., Novakovskiy L., Martyn A., Novakovska I., Skrupnyuk L [2, 6] просторове планування – це міждисциплінарний підхід, спрямований на збалансований регіональний розвиток та ефективну фізичну реорганізацію простору. Тому, оптимальний вибір подальшої стратегії розвитку територіальної громади має забезпечити в перспективі альтернативний розвиток: модернізацію та диверсифікацію промисловості, сприяння розвитку малого бізнесу, створення нових робочих місць, активізацію інноваційної діяльності, покращення якості надання послуг ЖКГ та якості життя населення тощо. Тому набуває неабиякого значення проведення діагностики стану соціально-економічного розвитку територіальних громад, їх аналіз просторової організації в регіональній суспільній системі в залежності від містобудівних умов (наприклад, розташування міста по відношенню до транспортних магістралей) [8].

Метою просторового планування є сприяння досягненню результатів, необхідних суспільству, а саме сильнішої місцевої економіки, більш сталого розвитку та кращої якості життя. Планування може допомогти досягти цих цілей, створюючи та зосереджуючи інвестиційний інтерес, покращуючи та захищаючи вартості землі та нерухомості, зменшуючи ризики для інвестицій, забезпечуючи визначеність, вирішуючи питання зовнішніх ефектів існуючих та зовнішніх ефектів існуючої та нової забудови. Основним методом реалізації є регуляторна функція – там, де вона сприяє впровадженню стратегій і рамок планування. Для того, щоб максимізації ефекту від виконання завдань, системи просторового планування повинні також охоплювати проактивні механізми, які допомагають забезпечити моделі розвитку, що сприяють досягненню цих цілей.

Інструменти планування повинні доповнювати інші економічні інструменти, які допомагають забезпечити розвиток. Особливо важливою є координація між секторами. Відомства, що займаються питаннями економічного розвитку та охорони довкілля, повинні спільно працювати над стратегіями просторового планування. Досвід свідчить про те, що в секторі економічного розвитку може бути недостатня обізнаність щодо просторового планування, який передусім зацікавлений у галузевих питаннях, таких як створення кількості та типів робочих місць або місць для навчання, а також максимізація ефективності надання товарів і послуг.

Однак, ефективний підхід до просторового планування ефективний підхід до просторового планування може підвищити цінність їхніх інвестицій за рахунок фокусування та поєднання діяльності та координації територіального виміру розвитку, включаючи ефективне використання державних земельних активів. Система просторового планування повинна бути спрямована на виявлення та усунення бар'єрів на шляху реалізації, особливо там, де це пов'язано з координацією діяльності різних галузевих зацікавлених сторін у створенні інфраструктури [9].

Таким чином, просторове планування має вирішальне значення для забезпечення економічних, соціальних та екологічних переваг шляхом створення більш стабільних та передбачуваних умов для інвестицій та розвитку, забезпечення вигоди для громади від розвитку, а також сприяючи розумному використанню землі та природних ресурсів для розвитку. Просторове планування є важливим важелем для сприяння сталому розвитку та покращення якості життя. Це також може допомогти гарантувати, що новий розвиток пом'якшує або компенсує його непрямий вплив на інші підприємства та місцеву економіку, на інші бізнеси та місцеву економіку шляхом адміністрування зборів за вплив та компенсацію за розвиток.

Список використаних джерел

1. Керівні принципи сталого просторового розвитку Європейського континенту. Ухвалена на 12-й Сесії Європейської конференції міністрів, відповідальних за регіональне планування, 7–8 вересня 2000 року в Ганновері. URL: <https://rm.coe.int/168070018e>
2. Лошакова Ю. А., Бутенко Є. В. Роль просторового планування в адаптації до змін клімату. Аграрна економіка. 2020. № 1–2. С. 86–95.
3. Просторовий розвиток регіону: соціально-економічні можливості, ризики і перспективи: монографія / НАН України. Інститут регіональних досліджень; За ред. д.е.н., проф. Шевчук Л.Т. – Львів, 2011. – 256 с. – (Сер. “Проблеми регіонального розвитку”)
4. Adair, A. and others (2006). Spatial Strategies on the Island of Ireland. Development of a Framework for Collaborative Action. InterTradeIreland, Newry Alterman, R. (ed.) (2001). National-Level Planning in Democratic Countries: An International Comparison of City and Regional Policy-making, Liverpool University Press, Liverpool.
5. European Commission (1997). The EU compendium of spatial planning systems and policies. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
6. Novakovskyi L., Martyn A., Novakovska I., Skrypnyk L. Formation of land use restrictions by geoinformation analysis methods in spatial planning (On the example of territory around the airfields). Український географічний журнал. 2021. № 113(1). С. 44–53.
7. Stead, D., Geerlings, H. and Meijers, E. (eds.) (2004). Policy integration in practice: the integration of land-use planning, transport and environmental policy-making in Denmark, England and Germany. Delft University Press, Delft.
8. Talvitie, J., (2001). “Incorporating the Impact of ICT into Urban and Regional Planning”. In: European Journal of Spatial Development, Stockholm, Sept. 2004, no.10.
9. United Nations (2006). World Urbanization Prospects: The 2005 Revision. United Nations, New York.

*Гаврилюк А. В., студентка,
Вінницький технічний фаховий коледж, Україна*

СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ ДЛЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Науковий керівник – викладач економічних дисциплін Масловата Д. Р.

Сучасний період економічного розвитку характеризується інтенсифікацією виробництва, що супроводжується надмірним використанням ресурсів, у тому числі природних. Індустріальна цивілізація вже почала виснажувати природні ресурси Землі. Це може призвести до глобальної екологічної кризи. Економічне зростання без урахування соціальних факторів не може мати довгострокової перспективи. Тому багато вчених, політиків і громадських діячів починають усвідомлювати необхідність побудови відповідальної економіки, заснованої на принципах економічної ефективності, соціальних інновацій та екологічної стійкості.

Соціальна стабільність розуміється як стійкий стан суспільної системи, який дозволяє їй успішно функціонувати і розвиватися під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, при цьому зберігаючи свою структуру і ключові характеристики. Механізми, що підтримують соціальну стабільність, включають соціальні інститути держави та громадянського суспільства [1]. Одна з основних функцій держави – забезпечення стабільності, стійкості суспільства, підтримки соціального порядку і сприяння інноваціям [2].

У широкому розумінні інновація – це процес, за допомогою якого винахід або відкриття впроваджується у практичне використання і починає приносити економічні результати. Ефект, тобто отриманий приріст у виробництві, є результатом залучення всіх виробничих ресурсів, таких як праця, капітал, інвестиції, інші ресурси і час. Цей приріст досягається завдяки впровадженню науково-технічних заходів і виражається для держави у зростанні національного доходу. Соціально-економічна ефективність оцінюється за рівнем задоволення основних потреб суспільства, особливо тих, що стосуються розвитку людської особистості. Вирішення питань соціального розвитку пов'язане з формуванням нового соціального порядку, в якому досягається баланс між інноваціями та традиціями, що дозволяє уникнути негативних протиріч у суспільстві [3]. Інновації є ключовим елементом економічного прогресу. Як зазначав Йозеф Шумпетер, «радикальні» інновації викликають масштабні зміни у світі, тоді як «інкрементальні» інновації підтримують безперервний процес еволюції. Він також запропонував класифікацію різних типів інновацій [4]:

– впровадження нового продукту або якісної зміни в існуючому продукті;

- процесна інновація нова для галузі;
- відкриття нового ринку;
- розроблення нових джерел постачання сировини;
- зміни в господарській організації.

Для забезпечення сталого розвитку сучасне суспільство повинно створити більш ефективну систему прийняття рішень, яка враховує історичний досвід і сприяє плюралізму думок. Одним із ключових досягнень є забезпечення справедливого розподілу ресурсів та умов життя як для сучасного покоління, так і для майбутніх. В рамках концепції людського розвитку людина розглядається не як об'єкт, а як суб'єкт цього процесу, що підкреслює її активну роль у власному розвитку.

Концепція сталого розвитку, що базується на розширенні можливостей вибору людини як головної цінності, передбачає активну участь людини у процесах, які формують її середовище проживання. Це включає сприяння прийняттю рішень, їх реалізації та контроль за їх виконанням. Основні напрями інновацій у сфері екологізації економіки можна згрупувати так:

- розробка енергоефективного промислового обладнання;
- утеплення будівель;
- створення промислового обладнання для використання відновлюваних джерел енергії (вітрова, гідро-, сонячна енергія, енергія припливів тощо);
- розробка технологій виробництва з вторинних ресурсів;
- технології переробки та утилізації відходів;
- виробництво нешкідливих для людини побутових матеріалів;
- вирощування органічної сільськогосподарської продукції;
- створення технологій очищення повітря та водних ресурсів;
- технології сортування та утилізації сміття;
- виробництво економічних і електричних автомобілів;
- енергозберігаючі побутові прилади;
- створення та збереження заповідних територій.

Соціальна стабільність забезпечується не лише через розвиток нових технологій, а завдяки усвідомленню лідерами громадської думки та всім суспільством важливості постійної роботи з протидії екологічним загрозам. Це досягається шляхом впровадження інноваційних технологій, що знижують негативний вплив на довкілля. Як результат, зменшуються ризики, що негативно впливають на умови життя людей, а також знижується ймовірність глобальної катастрофи.

Отже, екологізація економіки є наступним етапом глобального розвитку. Вона, з одного боку, спрямована на досягнення цілей людського розвитку, а з іншого – є його важливою частиною. Цей процес

відбувається переважно через інноваційну економічну діяльність і має на меті забезпечення соціальної стабільності та розвиток людського потенціалу. Екологізація включає інтерналізацію вартості природних ресурсів і умов, перетворюючи їх на природний капітал. Це, у свою чергу, сприяє збільшенню національного багатства країн, що використовують інноваційні підходи, і є ключовим напрямком розвитку людства. Соціальні інновації сприяють екологізації економіки через впровадження зелених технологій і стартапів, що мінімізують відходи, розвиток екологічної інфраструктури у містах для зниження викидів, підтримку кругової економіки через повторне використання ресурсів, та створення енергетичних кооперативів, які інвестують у відновлювану енергетику. Усі ці ініціативи сприяють сталому розвитку та зменшують вплив на довкілля.

Список використаних джерел

1. Економічний глосарій Світового банку. URL: www.worldbank.org
2. Економічна теорія: закономірності, практика та сучасність Е. М. Забарна, О. М. Козакова, Н. О. Задорожнюк 2020
3. Полулях В. Теорії питання соціального порядку. URL: <http://www.info-pressa.com/article-15.html>.
4. Nelson R. An Evolutionary Theory of Economic Change / R.– 236 с.

Гаврилюк Д. А., магістрант,
Поліський національний університет, Україна

МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ МАРКЕТИНГУ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЕКТУ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Науковий керівник – д. е. н., професор Скидан О. В.

На тлі світової економіки післявоєнне відродження нашої країни неможливе без ефективної модернізації національної економіки. Генеральною метою інноваційної політики є створення внутрішнього наукомісткого ринку, що забезпечує вихід вітчизняного продукту світову арену. В умовах інноваційної перебудови вирішального значення набувають маркетингові зусилля щодо формування результативної комерційної системи інноваційного продукту.

Маркетингові технології у сфері інновації – це цілісна сукупність форм, методів, способів та прийомів маркетингових досліджень рівня попиту, обґрунтування сегмента збуту та комерціалізації нового продукту з метою якісного задоволення попиту споживачів та підвищення фінансової стійкості компанії.

Сутністю інноваційного підприємництва завжди був, є та буде постійний експеримент. Ранжування інноваційних ідей та вибір з них єдиної призводить до обґрунтування економічної доцільності виконання інноваційного проекту, створення його комерційної системи.

Термін проект (start-up) був офіційно визначений нещодавно в 2012 році. Стартап (від англ. start-up – запускати) як бізнес-ідея із запуску нового проекту. Провідниками розробки та реалізації нової бізнес-ідеї виступають венчурні компанії створені для реалізації інноваційного проекту у сфері малого та середнього підприємництва. Проведення маркетингового дослідження дозволяє більш повно представити загальну картину можливого позиціонування інтелектуального продукту з урахуванням очікуваного споживчого попиту та конкурентного оточення. Життєвий цикл стартапу включає наступні стадії [1]:

1) посівна стадія (seed stage) – стадія відбору ідеї інноваційного проекту; розробка концепції новинки; оцінка споживчої цінності нового продукту; послуги;

2) стадія запуску (startup stage) – стендові випробування головного зразка, обґрунтування економічної доцільності новинки, організація пробного маркетингу;

3) стадія зростання (growth stage) – формування латерального попиту, активізація мас-медіа, публісیتی та популяризація нового продукту;

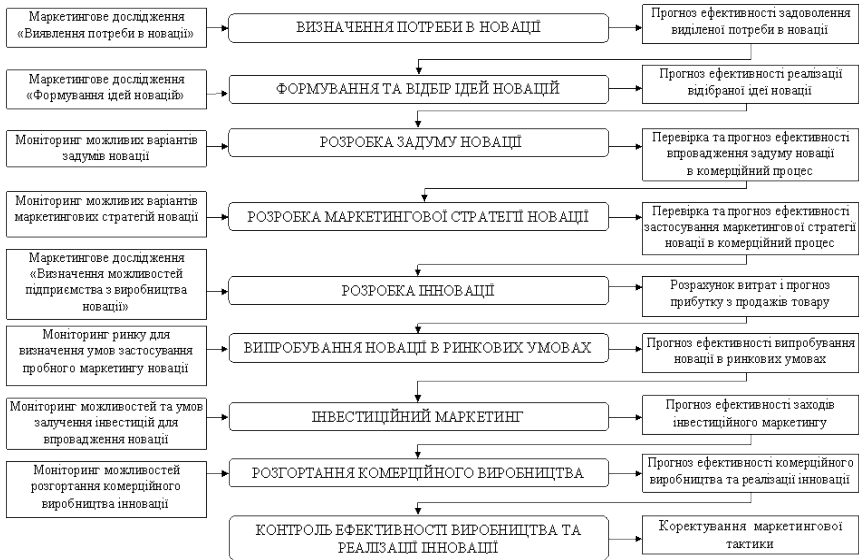

Рис. 1. Механізм формування та впровадження інноваційного маркетингу підприємства

4) стадія розширення (expansion stage) – масове виробництво; незалежна експертиза; оцінка транзакцій та бюджету з реалізації новинки;

5) стадія "виходу" (exit stage) – виведення новинки на ринок: реклама, презентація із запрошенням партнерів, обґрунтування вигідної дистрибуції, інструменти стратегічного маркетингу та інтегровані комунікації, система сервісу та контролю споживчої задоволеності, робота із клієнтами.

Отже, реалізація стартапу неможлива без гнучкого використання інструментів латерального маркетингу. Мета латерального маркетингу інноваційної політики та комерційної структури – створення та впровадження інновацій, що задовольняють особисті та суспільні потреби для підвищення якості життя та гармонізації відносин у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Ілляшенко С. М. Маркетинг інновацій і інновації в маркетингу : монографія. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 615 с.
2. Сахаров В. Є., Мілютіна Ю.С. Тлумачення, застосування і розвиток понятійного апарату: маркетинг інновацій та інноваційний маркетинг. Актуальні проблеми економіки. 2011. № 5 (119). С. 122–129.
3. Гризовська Л.О., Романова А.В. Маркетинг інновацій як інструмент успішного бізнесу. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/46.pdf

Гайдаш М. О., аспірант,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

КОМБІНОВАНІ ВИДИ ТУРИЗМУ ЯК ШЛЯХ ВІДНОВЛЕННЯ ГРОМАД

Науковий керівник – к. е. н., доцент Кір'ян О. І.

Постановка проблеми. Більшість людей звикли до того, що туризм – це пасивний або активний, але відпочинок. Такої ж думки зазвичай дотримуються і переважна більшість туристичних компаній, хоча Закон «Про туризм» трактує туризм значно ширше, забезпечуючи вільний простір «туризм – тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає» [1, Ст.1]. Тому особа, яка мандрує в пошуках активних корисних дій, в кращому випадку знаходить сільський туризм (з пропозицією життя віддалено від мегаполісів, мати доступ до натуральних продуктів, розваг без застосування техніки, з можливістю приймати участь в наявних господарчих процесах); зелений туризм (організований виїзд в умови дикої чи майже природи); освітні тури. Люди з певними поглядами знаходять туристичні пропозиції гостювання-послушництва на території різних релігійних комплексів, монастирів. Освітній туризм дає змогу мандрувати та вивчати щось нове за бажаною тематикою чи проводити так звані польові дослідження. Все, що стосується поєднання цих процесів, або їх та елементів волонтерської діяльності [2], зазвичай в туристичних пропозиціях відсутні – велике навантаження, підвищений ризик травматизму, замість відпочинку пропозиція працювати в незвичних умовах та втомлюватись, і за це ще платити.

Сучасну Україну, особливо після 10 років війни та трьох років активних бойових дій на її території (з ризиком обстрілів, з проблемами забезпечення енергоносіями), як місце для туристичного відпочинку розглядають значно рідше. З'являються пропозиції розвитку так званого військового туризму [3]. Комбіновані тури розглядають більшою мірою як пропозицію для відпочинку громадян з використанням розмаїття логістики або поєднання екскурсій та відпочинку [4]. І якщо до початку військових дій в країні східні та північні області бачили перспективи в тому числі в промисловому туризмі, то в період повномасштабного вторгнення ці регіони, особливо так звана «глибинка» потерпають від відсутності перспектив розвитку туристичної галузі.

Основний матеріал. Для одночасного комплексного розв'язку кількох проблем: збільшення кількості залучення гостей з різних регіонів країни та

іноземців; розвитку торгівлі та ринку інших послуг в віддалених населених пунктах; покращення соціальних умов жителів громади та переселенців, які самостійно за короткий час матеріально та фізично не здатні впорядкувати наявний обсяг господарчих проблем пропонуємо впровадити комплексний вид туризму «відпочинок волонтера».

Він буде поєднувати кілька видів туризму та волонтерську діяльність. Оскільки пропозиція стосується віддалених від мегаполісу поселень, в яких зазвичай суттєві проблеми з вигодами, звичними містянину (вбиральня на вулиці, душ – також), можливі перебої зі світлом та газом або вони зовсім відсутні (вечір при свічках та приготування їжі на відкритому вогні), це забезпечує очікувані складові дійсно «зеленого» туризму та єднання з природою.

Пропозиція «відпочинок волонтера», на відміну від аграрного туризму, буде передбачати господарську діяльність не як бажання і цікаві пригоди, а як обов'язок, взятий на себе туристом по відношенню до господарів, до яких турист приїздить. Перелік пропозицій в роботі-допомозі буде вельми різноманітним – від допомоги з облаштуванням побуту і допомоги з городом та худобою до допомоги в підготовці дитини до садочка чи школи, вивільнення господарів від певної побутової роботи та ін.

Від волонтерської діяльності це буде відрізнятися тим, що турист приїде на чітко визначений термін, може домовлятися з господарями як про комбінацію видів діяльності, так і пропонувати додаткові, які «впали в око» безпосередньо в період перебування на відпочинку.

Від паломництва такий тур буде відрізнятися можливістю обирати вид діяльності, час її виконання; можливістю змін видів діяльності та наявним часом на відпочинок і спілкування; правом відвідувати розважальні заходи в разі їх наявності в поселенні або організувати їх в разі наявності таких талантів у туристів.

Враховуючи специфіку розташування та стану приймаючої сторони, передбачаємо, що турист повинен буде сплатити за своє проживання та харчування. Але, за домовленістю з господарями, може самостійно привезти домовлений перелік та обсяг продуктів і інших необхідних речей. Це дещо поєднує запропонований вид туризму з «диким відпочинком». Це не буде порушувати законодавство України, оскільки відповідно до Закону [1, Ст. 5] приймаюча сторона не зобов'язана бути суб'єктом господарювання. Організація процесу прийняття та розміщення гостей може здійснюватися відповідно до Порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання) [5, п. 7], тобто, фізичними особами.

Такі тури особливо потрібні для приймаючої сторони – родин та громадян, які мають певні проблеми зі станом господарства, відносяться до вразливих категорій населення, але не можуть бути забезпечені громадою та прийдешніми волонтерами допомогою в питаннях, які є для

них вкрай важливими (і тут туристи можуть себе проявити в сфері, не притаманній їх звичайному житті, але яка є покликом до самореалізації); люди, які взяли на себе турботу за великою кількістю тварин, що залишилися без господарів, однак не оформились як юридичні особи (просто тримають їх, і дуже потребують і допомоги в обслуговуванні, і в реабілітації тварин, що є привабливим для зоопсихологів, майбутніх ветеринарів, любителів тварин, людей, що самі потребують психологічної реабілітації та лише з тваринами почуваються спокійно та ін.).

Громада при застосуванні «волонтерського туризму» отримає приток хоч на короткий час нових людей, цікавого спілкування для місцевих жителів; отримає часткове вирішення соціально-побутових проблем, що зменшить навантаження на наявних співробітників та бюджет громади. Можлива поява нових ідей та пропозицій щодо розвитку поселень, вирішення їх проблем. Більша обізнаність закордонних громадян про специфіку життя в Україні, про відмінності умов в місті та віддалених населених пунктах, напрацювання нових зв'язків підвищать шанси громад отримувати надалі допомогу, запрошення в грантові програми. В свою чергу поява нових людей стимулює місцевих мешканців «причепурити» і господарства, і своє поселення (бо «що люди скажуть»).

Висновки та пропозиції. В останні кілька років туристичний бізнес в Україні, особливо візити туристів в східні та північні райони країни, в віддалені від мегаполісів місцини мінімізувався. Виходячи з високих ризиків з одного боку, та відсутності інфраструктури та звичних для відпочинку умов з іншого, виникає нагальна потреба започаткувати принципово новий туристичний продукт, який всі ці недоліки зробить родзинкою продукту. Пропонуємо таким продуктом зробити «відпочинок волонтера». Ця пропозиція дозволить поєднати як кілька знайомих видів туризму («зелений» туризм, екотуризм, екстримтурм, освітній туризм) так і елементи волонтерської діяльності.

«Відпочинок волонтера» очікувано принесе вигоди туристам, розширюючи їх світогляд і даючи можливість реалізуватися одночасно в кількох процесах; приймаючий стороні, яка до цього не була задіяна в туристичному бізнесі з причини відсутності умов і фізичних можливостей; громаді, яка отримає матеріальне покращення умов частини своїх громадян та вагомий поштовх для подальшого розвитку і можливі перспективи міжнародного співробітництва.

В дослідженні свідомо не розкрито питання надходжень в бюджет. Бо на початку розвитку «відпочинку волонтера» прибутків, які б можна було сплачувати в бюджет, не очікується. Вони можуть з'явитися після розвитку бренду запропонованого продукту та його активної популяризації. Однак очікувані вигоди є вагомими для окремих людей, громади та, відповідно, для суспільства.

Список використаних джерел

4. Про туризм. Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Про волонтерську діяльність. Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>
6. Малярчук Н. М., Чирва О. Г. Проблеми та перспективи розвитку незвичайних видів туризму на території України після закінчення російсько-української війни на прикладі військового туризму. *Економічні горизонти*. 2022. № 4 (22). С. 34–42. <http://surl.li/vygrubb>
7. Щоголева І. В., Соколовський В. А. Особливості організації комбінованих турів. *Науковий вісник Львівської академії. Серія: Економіка, менеджмент та право*: зб. наук. праць. 2020. Вип. 2. Кропивницький: ЛА НАУ, 2020. С. 141-148. URL: <http://surl.li/fkhhbxt>
8. Про затвердження Порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання). Постанова КМУ від 15.03.2006 № 297 зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/297-2006-%D0%BF#Text>

Головотюк О., магістрант,
Поліський національний університет, Україна

КОМУНІКАЦІЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ ТА БЛАГОДІЙНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Науковий керівник – к. е. н., доцент Мосієнко О. В.

Постановка проблеми. Комунікація органів публічної влади з громадськістю є важливою складовою демократичного суспільства та виконує кілька ключових функцій, спрямованих на зміцнення довіри, забезпечення прозорості та підвищення участі громадян у суспільно-політичних процесах. Ефективна комунікація допомагає владі не тільки доносити важливу інформацію до громадян, а й отримувати зворотний зв'язок, що сприяє ухваленню обґрунтованих рішень, які відповідають потребам суспільства. Взаємодія влади з громадськістю – це не лише спосіб інформування, а й важливий елемент демократичного процесу, який забезпечує прозорість, підзвітність та залучення громадян. Відкрита та ефективна комунікація сприяє побудові довіри, забезпечує стабільність у суспільстві та створює основу для спільного розвитку країни, що і обумовлює актуальність дослідження.

Основний матеріал. Комунікації та взаємодія органів публічної влади з громадськістю відбуваються через наступні процеси: інформування громадськості, забезпечення прозорості і підзвітності діяльності органів управління, побудова довіри до влади та її легітимності, постійний зворотній зв'язок з громадськістю, забезпечення активної участі громадян у прийнятті рішень, управління кризовими ситуаціями, формування позитивного іміджу влади [1].

Співпраця влади і благодійних організацій є важливим інструментом для вирішення соціальних, економічних і гуманітарних проблем, оскільки об'єднує ресурси, знання та можливості держави й неурядових організацій. Така співпраця сприяє підвищенню ефективності соціальної допомоги, покращенню умов життя вразливих груп населення та розвитку інфраструктури, необхідної для надання підтримки в кризових ситуаціях. Основними напрямки співпраці влади і благодійних організацій є спільні соціальні програми щодо підтримки вразливих груп населення, гуманітарна допомога, реалізація освітніх та просвітницьких проєктів, медичні, оздоровчі, екологічні та інфраструктурні проєкти [2].

Благодійні організації часто мають добре налагоджену систему роботи з вразливими групами (діти, люди похилого віку, люди з інвалідністю, бездомні), тоді як влада має більше ресурсів і повноважень для впровадження масштабних програм. Спільні програми можуть включати

харчову допомогу, медичне обслуговування, житло, психологічну підтримку та програми реабілітації. Під час природних катастроф, воєнних конфліктів або пандемій влада і благодійні організації можуть працювати разом для швидкої мобілізації ресурсів та надання допомоги постраждалим. Благодійні організації часто мають налагоджені зв'язки з міжнародними донорами і волонтерами, що прискорює доставку допомоги в райони з критичною ситуацією.

Благодійні організації нерідко проводять програми підвищення обізнаності з різних тем, як-от здоровий спосіб життя, екологія, права людини, правова грамотність тощо. Влада, у свою чергу, може надавати підтримку через інституції освіти, медіа та інші інформаційні ресурси, щоб забезпечити охоплення якомога ширшої аудиторії.

У співпраці з благодійними фондами влада може запроваджувати ініціативи, спрямовані на підтримку здоров'я населення – наприклад, безкоштовні обстеження, вакцинації, програми профілактики захворювань і психічного здоров'я. Благодійні організації часто мають більше досвіду у наданні медичних послуг у віддалених чи проблемних регіонах.

Державні органи можуть співпрацювати з благодійними організаціями для реалізації екологічних ініціатив, таких як очищення річок, створення парків, заліснення територій. Благодійні організації можуть допомагати з координацією добровольців, залученням фінансування і проведенням просвітницької діяльності. Благодійні організації, що спеціалізуються на захисті прав людини, можуть співпрацювати з урядом для забезпечення правової підтримки незахищеним верствам населення, протидії дискримінації та насильству. Держава може підтримувати цю діяльність, виділяючи гранти та надаючи правову основу для захисту прав. Основними механізмами співпраці влади і благодійних організацій є [2]:

1. Фінансування та гранти. Влада може надавати благодійним організаціям державне фінансування або гранти для реалізації соціально значущих проектів. Це особливо корисно для малих організацій, які не завжди мають доступ до великих донорів, але здійснюють важливу роботу на місцях.

2. Державні органи часто укладають угоди з благодійними організаціями для проведення спільних програм, у яких об'єднують ресурси і знання. Це може бути як тимчасовий проект (наприклад, кампанія зі збору коштів для лікарень), так і довгострокова програма, як-от центр підтримки для бездомних.

3. Консультації та дорадчі органи. Влада може створювати консультаційні ради, до яких входять представники благодійних організацій. Це допомагає державним органам враховувати позиції громадського сектору у розробці політик та законодавства, що стосується соціальних проблем, прав людини та довкілля.

4. Залучення волонтерів та інформаційна підтримка. Благодійні організації активно використовують волонтерів у своїй діяльності, і влада може підтримувати їх шляхом організації спільних заходів, надання інформаційних ресурсів або навіть створення спеціальних програм для підготовки та навчання волонтерів.

5. Надання пільг та податкових преференцій. Державна підтримка може також включати податкові пільги для благодійних організацій або спонсорів, які надають їм фінансову допомогу. Це стимулює бізнес та громадськість до активної підтримки соціальних ініціатив.

Наприклад, в багатьох країнах ЮНІСЕФ працює разом з державними установами, щоб забезпечити дітям доступ до освіти, медицини, соціального захисту. ЮНІСЕФ фінансує проекти, надає технічну підтримку та допомагає у проведенні досліджень. У ситуаціях збройного конфлікту, як-от в Україні, уряд активно співпрацює з благодійними фондами, зокрема Червоним Хрестом, для надання допомоги цивільному населенню, евакуації та забезпечення ліками [3].

Висновки та пропозиції. Співпраця влади і благодійних організацій є важливим елементом для досягнення спільних соціальних цілей. Завдяки об'єднанню ресурсів, знань і досвіду, така співпраця сприяє ефективному вирішенню нагальних проблем, підвищенню якості життя людей та зміцненню громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Дзюндзюк В. Б. Ефективність діяльності публічних організацій : [моногр.] / В. Б. Дзюндзюк. Х. : Вид-во ХарПІ УАДУ Магістр, 2003. 236 с.
2. Пашко Л. А. Комунікативна взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства як механізм запобігання корупції: Навч.-метод. матеріали / Л. А. Пашко, Н. Б. Ларіна, С. В. Загороднюк, Л. М. Фугель; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Ін-т підвищ. кваліфікації керів. кадрів. К. : НАДУ, 2011. 144 с.
3. Effective Communication and Public Participation: 2015 MRSC of Washington. All rights reserved. Privacy & Terms. URL: <http://surl.li/ruyhng>

Дишлюк Д. А., магістрант,
Поліський національний університет, Україна

СУТНІСТЬ ТА ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

Науковий керівник – к. е. н., доцент Зелінська А. М.

Постановка проблеми. Для сучасних підприємств дедалі гостріше постає питання необхідності постійного оновлення та адаптації до швидких змін ринкових умов і технологій. В сучасних умовах глобальної конкуренції підприємства, що впроваджують інновації, мають значно більші шанси на розвиток. При цьому, ефективне управління інноваційною політикою дозволяє знижувати витрати, оптимізувати бізнес-процеси і підвищувати продуктивність. Крім того, воно сприяє створенню нових продуктів і послуг, які когерентні сучасним запитам споживачів, і забезпечує довгострокову конкурентну перевагу. У результаті, управління інноваціями стає ключовим фактором зростання і стійкості підприємства на ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показує, що проблематика інноваційної політики в системі менеджменту підприємства залишається в фокусі уваги сучасних науковців. Зокрема, дане питання активно досліджують: О. Бездітко, І. Біла, О. Булуй, А. Ворона, М. Горобинська, Н. Дашенко, А. Зелінська, В. Ковальчук, І. Кравчук, С. Лавриненко, О. Маслак, О. Мороз, М. Плотнікова, О. Присяжнюк, Л. Тарасович, Л. Чорна та ін.. Водночас, дослідження цього питання є важливим для адаптації підприємств до змінних ринкових умов і зростаючої конкуренції, впровадження нових технологій та інновацій в систему менеджменту.

Основний матеріал. Важливою складовою перебудови економіки України на сучасному етапі є активізація інноваційної діяльності. Інновації генерують позитивні структурні зрушення в економіці та суспільстві, сприяють підвищенню продуктивності економіки, посилюють її здатність конкурувати у глобальному середовищі із економіками інших країн світу та забезпечувати стійкі темпи зростання у довгостроковій перспективі [4, с. 25]. Відповідно до Глобального індексу інновацій Україна у 2023 р. зайняла 55 місце в рейтингу серед 132 країн світу. Упродовж 2018–2023 рр. цей показник змінився, відповідно від 43 місця у 2018 р. до 55 місця – у 2023 р. [8].

Варто зазначити, що інновації сприяють стійкому розвитку, дозволяючи підприємству відповідати сучасним вимогам екологічної та соціальної відповідальності. За своєю сутністю інновації – це «креативний та творчий процес внесення новаторських змін у різні аспекти життя, який

включає в себе створення та впровадження нових ідей, технологій, продуктів, методів виробництва або управління» [3]. Закон України «Про інноваційну діяльність» трактує інновації як «новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [7].

Дослідженнями встановлено, що на тепер існує значна кількість визначень поняття «інноваційна політика підприємства» вітчизняними дослідниками. Існуючі визначення відображають сучасний підхід до розуміння інноваційної політики як комплексної системи, що включає стратегічне управління, технологічне оновлення та організаційні зміни на підприємстві. До прикладу, В. Ковальчук визначає інноваційну політику як «систему управлінських рішень, спрямованих на стимулювання впровадження нових технологій і процесів, які забезпечують підвищення конкурентоспроможності підприємства» [3].

Дослідник М. Бутко стверджує, що інноваційна політика підприємства – це «стратегія і тактика розробки та впровадження нових ідей, спрямованих на вдосконалення продукції, технологій та організації виробництва, що дозволяє підприємству адаптуватися до змін ринкових умов» [5, с. 74]. О. Мороз трактує інноваційну політику як «систему заходів і стратегій, спрямованих на розвиток інноваційного потенціалу підприємства для створення конкурентних переваг у довгостроковій перспективі» [6, с. 112].

Основними аспектами інноваційної політики підприємства є: 1) інвестиції в дослідження та розробки (R&D), які забезпечують створення нових продуктів і технологій, що відповідають вимогам сучасного ринку; 2) стратегічне планування нововведень, яке включає оцінку ризиків і визначення напрямів розвитку інноваційної діяльності; 3) трансформація бізнес-процесів за допомогою впровадження цифрових технологій; 4) підвищення кваліфікації персоналу та розвиток культури інновацій, де всі співробітники мають змогу активно впроваджувати нові ідеї.

Завдання інноваційної політики підприємства полягають у забезпеченні постійного розвитку та підвищенні конкурентоспроможності через впровадження нових технологій та рішень. Основними завданнями є: розробка нових продуктів і послуг, що відповідають сучасним ринковим тенденціям та потребам споживачів; оптимізація бізнес-процесів з метою підвищення ефективності виробництва та зниження витрат; впровадження нових технологій, що дозволяють автоматизувати процеси та підвищити продуктивність; підвищення кваліфікації персоналу та розвиток інноваційної культури; аналіз ринку і конкурентного середовища для прогнозування та адаптації до майбутніх змін і викликів.

Функції інноваційної політики підприємства охоплюють кілька ключових напрямів: стратегічна – формування напрямів розвитку інновацій на основі аналізу ринкових тенденцій та довгострокових цілей підприємства; інвестиційна – забезпечення фінансування досліджень, розробок та впровадження нових технологій; організаційна – створення ефективних умов для реалізації інновацій, включаючи структуру управління та процеси взаємодії між відділами; контрольна – моніторинг і оцінка ефективності впроваджених інновацій для вчасної корекції та адаптації стратегії; мотиваційна – стимулювання працівників до участі в інноваційній діяльності шляхом матеріального і нематеріального заохочення. Окреслені функції допомагають підприємству управляти інноваціями на всіх етапах – від розробки до впровадження та оцінки їх ефективності. Загальну характеристику інноваційної політики підприємства представлено на рис. 1.

Рис. 1. Характеристика інноваційної політики підприємства
Джерело: узагальнено автором на основі досліджених джерел.

Формування інноваційної політики підприємства залежить від таких факторів:

- зовнішнє середовище (зміни в ринкових умовах, конкурентне середовище, нові технологічні тренди та вимоги споживачів впливають на вибір напрямків інновацій);
- внутрішні ресурси підприємства (наявність фінансових, матеріальних, людських та технологічних ресурсів визначає можливості реалізації інноваційних проєктів);
- технологічний розвиток (рівень розвитку технологій на підприємстві та готовність до їх впровадження є важливими факторами для успішної інноваційної діяльності);
- кваліфікація та компетенції персоналу (здатність працівників адаптуватися до нових рішень і генерувати інновації визначає ефективність реалізації інноваційної політики);
- державна підтримка та законодавча база (стимули для інноваційного розвитку, податкові пільги та інші форми державної підтримки можуть значно вплинути на інноваційну активність підприємства).

Усі зазначені фактори взаємодіють між собою, формуючи основу для інноваційної політики, яка дозволяє підприємству бути конкурентоспроможним та ефективним [1; 2, с. 32–36].

Висновки. Отже, інноваційна політика підприємства – це стратегічний підхід до впровадження нових технологій, методів та продуктів у діяльність підприємства для підвищення його конкурентоспроможності та ефективності. Вона передбачає постійний пошук і реалізацію інновацій у сферах виробництва, менеджменту, маркетингу та збуту.

Список використаних джерел

1. Біла І.С., Посна В.С., Шевченко О.О. Інноваційний розвиток як чинник повоєнної відбудови економіки України. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2023. Т. 8. Вип. 1. С. 10–16.
2. Ворона А.В. Глобальні чинники впливу на інноваційний розвиток національної економіки. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. №3/1. С. 32–36.
3. Ковальчук В. Аналіз тенденцій інноваційного розвитку національної економіки. *Економіка та суспільство*. 2023. № 58. <http://surl.li/tkzucw>. (дата звернення: 22.10.2024).
4. Лавриненко Л. М., Біліченко С. П. Інноваційна діяльність – основа розвитку підприємства в умовах війни та в післявоєнний період. *Ricerche scientifiche e metodi della loro realizzazione: esperienza mondiale e realtà domestiche*. 29 вер. 2023 р. 2023. С. 25–26. DOI:10.36074/logos-29.09.2023.04. (дата звернення: 03.11.2024).
5. Менеджмент інноваційної діяльності: навч. посіб. / М. П. Бутко, І. М. Бутко, М. Ю. Дітковська [та ін.] ; за заг. ред. М. П. Бутка. – К. : ЦУЛ, 2018. – 495 с.
6. Мороз О.В. Управління інноваційними процесами на підприємстві. – Львів: Вид-во Львівського університету, 2020. 234 с.
7. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 № 40.IV. URL: <http://rada.gov.ua>. (дата звернення: 03.11.2024).
8. Global innovation index. URL: <http://surl.li/givuct> (дата звернення: 19.10.2024).

*Добринський А. В., аспірант,
Поліський національний університет, Україна*

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ЗМІНИ В РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Науковий керівник – д. е. н., професор Зінчук Т. О.

Інформаційне середовище сьогодні є основою для успішного функціонування територіальних громад. За даними Міністерства цифрової трансформації України, станом на 2023 р., середній показник індексу цифрової трансформації регіонів становить 0.632 бала з 1 можливого. Більшість громад України мають доступ до базових цифрових послуг, включаючи електронне врядування та системи обліку [1]. Однак рівень впровадження більш складних цифрових рішень, таких як автоматизація процесів Центрів надання адміністративних послуг та фактичне оцифрування послуг, залишається низьким у віддалених громадах, що свідчить про необхідність подальших зусиль у цифровізації.

Сьогодні більшість територіальних громад України знаходяться на різних етапах цифровізації. Багато громад вже активно використовують електронне врядування. Наприклад, громада міста Дніпро впровадила платформу «Smart City Dnipro», яка об'єднує понад 20 послуг, включаючи моніторинг громадського транспорту, контроль за станом водопостачання та функції онлайн-сповіщення для громадян. Іншим прикладом є Львівська міська рада, яка впровадила систему «Lviv City Helper» для обслуговування жителів міста, надання інформації про екстрені події та обробки заявок від мешканців у режимі реального часу. Інноваційні підходи активно впроваджуються у сферу публічного інформаційного середовища. Перш за все, це технології «розумного» міста (smart city), які дозволяють інтегрувати та оптимізувати управлінські процеси через Інтернет речей (IoT) та штучний інтелект. Так, у 2023 році Харківська громада успішно протестувала систему моніторингу трафіку за допомогою датчиків IoT, що допомогло на 15% зменшити затори на дорогах та підвищити безпеку дорожнього руху. Подібні системи також використані у Вінницькій громаді для оптимізації водопостачання, що дозволяє скоротити витрати на комунальні послуги до 10% протягом року [2].

Однією з ключових умов ефективної цифрової трансформації територіальних громад є розвиток цифрової грамотності серед усіх верств населення. В умовах існуючого цифрового розриву та соціально-економічних бар'єрів важливо забезпечити доступність навчання цифровим навичкам, що стає особливо критичним під час воєнного стану. Цей підхід дозволить мешканцям громад більш ефективно використовувати цифрові сервіси,

сприяючи інклюзивності та згуртованості у суспільстві. Залучення населення до управлінських процесів є ще одним ключовим аспектом цифровізації. Сучасні цифрові платформи дозволяють громадянам висловлювати свої думки та впливати на рішення місцевої влади. Платформа «Відкрите місто», впроваджена у м. Київ, дозволяє жителям міста звертатися до місцевої влади з питань благоустрою та інфраструктури. Аналогічний підхід використовується у громадах Дніпропетровщини, де впроваджено платформу для електронного голосування та збору підписів для громадських ініціатив. Це підвищує рівень довіри до органів місцевого самоврядування, а також сприяє кращому врахуванню потреб і пріоритетів громади.

Однак, на шляху цифрової трансформації існують певні виклики. Одним з них є забезпечення інформаційної безпеки та захисту персональних даних. За даними Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, у 2023 р. кількість зареєстрованих кіберінцидентів зросла на 62,5% порівняно з 2022 р. [3–6]. Забезпечення кібербезпеки стає особливо актуальним в умовах воєнного стану, коли інформаційні атаки та кібератаки стають звичними ризиками. Іншим викликом є збереження доступності та інклюзивності цифрових послуг для всіх груп населення. За результатами аналітичного звіту Програми розвитку ООН в Україні, майже 50% мешканців сільських територій зазначають, що не користуються Інтернетом – не мають стабільного доступу до мережі або не володіють достатніми навичками для використання цифрових послуг. Тому важливо, щоб розвиток інформаційного середовища відбувався з урахуванням потреб різних соціальних груп.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що трансформаційні зміни у розвитку інформаційного середовища територіальних громад є невід'ємною частиною сучасного публічного управління. Це не лише дозволяє ефективніше організовувати управлінські процеси, але й підвищує рівень прозорості, взаємодії та довіри між владою та населенням. Для успішної реалізації цифрових стратегій основними кроками можуть бути: 1) підвищення цифрової грамотності населення шляхом організації тренінгів та навчань; 2) забезпечення кібербезпеки шляхом впровадження сучасних стандартів захисту даних; 3) розробка програм цифрової доступності, орієнтованих на сільські громади; 4) активне залучення громадян до процесів прийняття рішень за допомогою електронних платформ.

Список використаних джерел

1. Міністерство цифрової трансформації України, Результати цифрової трансформації в регіонах України за 2023 рік: веб-сайт, URL: <http://surl.li/mivcdr> (дата звернення 25.10.2024)

2. Дніпровська міська рада, офіційний веб-сайт. URL: <http://surl.li/gptzhg> (дата звернення 25.10.2024)

3. Львівська міська рада, офіційний веб-сайт, URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/government/280828-u-lviv-city-helper-bot-vidteper-mozhna-otrzymuvaty-spovishchennia-z-hariachoi-linii-mista-ta-diznatys-informatsiiu-shchodo-deputativ-lmr> (дата звернення 25.10.2024)

4. Стратегія розвитку комунального підприємства «Вінницяобл водоканал». URL: <https://vinrada.gov.ua/upload/docs/03cacb18dc2f4d84a88b71d33e509667.pdf> (дата звернення 25.10.2024)

5. Ничкало Н., Лук'янова Л., Овчарук О. Цифрова трансформація суспільства: європейський досвід, українські реалії. *Освіта для Цифрової трансформації суспільства* Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2024. С. 74-98

6. Оперативний центр реагування на кіберінциденти державного центру кіберзахисту державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. Звіт про роботу системи виявлення вразливостей і реагування на кіберінциденти та кібератаки. URL: <http://surl.li/vofsvz> (дата звернення 25.10.2024)

Дубок С., магістрант,
Поліський національний університет, Україна

РОЛЬ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Постановка проблеми. Євроінтеграція відіграє ключову роль у соціально-економічному розвитку територіальних громад, сприяючи модернізації інфраструктури, підвищенню якості життя, залученню інвестицій та розвитку людського капіталу. Інтеграція з Європейським Союзом надає громадам доступ до фінансових ресурсів, сучасних технологій та європейських стандартів управління, що підвищує ефективність місцевого самоврядування та створює передумови для сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Євроінтеграція України відкриває значні можливості для соціально-економічного розвитку територіальних громад, забезпечуючи доступ до фінансових ресурсів, новітніх технологій, інфраструктурних проєктів та європейських стандартів. Цей процес сприяє модернізації громад на різних рівнях, створює сприятливе середовище для інвестицій та стимулює підвищення якості життя населення. Основні механізми та напрямки впливу євроінтеграції на розвиток територіальних громад можна розглянути за такими ключовими аспектами:

1. Інвестиційна підтримка та доступ до фондів ЄС: європейська інтеграція надає українським громадам доступ до численних програм та фондів, таких як Європейський фонд регіонального розвитку та програми технічної допомоги (Twining, Horizon Europe) [2, с. 32–38]. Ці програми сприяють фінансуванню проєктів, спрямованих на розвиток інфраструктури, модернізацію комунальних послуг, покращення транспортної системи та зниження рівня безробіття. Для громад це означає можливість залучити додаткові ресурси, що дозволяє розвивати місцеву інфраструктуру, підвищувати енергоефективність і впроваджувати екологічні ініціативи. Наприклад, проєкти з енергоефективності, які підтримуються ЄС, дозволяють модернізувати громадські будівлі та житловий фонд, зменшуючи споживання енергії і, таким чином, знижуючи витрати.

2. Впровадження європейських стандартів: інтеграція з ЄС передбачає поступове прийняття європейських стандартів у таких сферах, як охорона здоров'я, освіта, екологія, безпека продуктів, соціальний захист і правопорядок. Впровадження цих стандартів підвищує якість життя громадян і дозволяє громадам надавати послуги на більш високому рівні. Наприклад, застосування екологічних стандартів дозволяє громадам зменшити рівень забруднення навколишнього середовища, а поліпшення санітарних умов позитивно впливає на здоров'я населення [3, с. 88–95]. Крім того, європейські стандарти у сфері охорони здоров'я допомагають підвищити

рівень медичних послуг, а в освітній сфері – запровадити сучасні підходи до навчання та забезпечити відповідність вимогам ринку праці.

3. Стимулювання економічного зростання та підприємництва: сприяє створенню умов для розвитку малого та середнього бізнесу на місцевому рівні, що є основою економічного розвитку громад. Європейські фонди підтримують проекти розвитку місцевого бізнесу, зокрема через програми грантів та інвестиційних проектів, спрямованих на створення нових робочих місць та збільшення доходів громад [4, с. 56–62]. Підприємці отримують можливість отримувати фінансову та консультативну підтримку, що дозволяє впроваджувати новітні технології, підвищувати продуктивність та покращувати якість товарів і послуг. Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності громад на внутрішньому та європейському ринках, що, у свою чергу, стимулює економічне зростання.

4. Розвиток інфраструктури та покращення якості послуг: передбачає модернізацію інфраструктури громад – транспортної, енергетичної, комунальної. Завдяки фінансуванню з боку європейських структур громади можуть оновлювати дороги, створювати нові транспортні розв'язки, оновлювати системи водопостачання і каналізації, впроваджувати системи управління відходами. Це сприяє покращенню якості життя мешканців громад і зменшує негативний вплив на довкілля.

5. залучення людського капіталу та покращення управлінських можливостей: Європейська інтеграція також вимагає високого рівня управління та кадрової підготовки для ефективного впровадження нових стандартів. Громадам потрібні компетентні кадри, які здатні працювати за європейськими стандартами і керувати проектами в межах євроінтеграційних процесів. Участь у програмах навчання, стажування та обміну досвідом з європейськими країнами допомагає підвищити кваліфікацію кадрів у громадах, забезпечуючи ефективне управління на місцевому рівні. Це створює можливість для розвитку лідерства та підвищення рівня професійних навичок, необхідних для розвитку громад та використання європейських ресурсів.

6. Соціальний розвиток та покращення якості життя: євроінтеграційні процеси сприяють соціальному розвитку громад завдяки підвищенню стандартів соціального захисту, освіти та охорони здоров'я. Громади отримують доступ до нових соціальних програм, покращують умови для навчання дітей та дорослих, а також створюють кращі умови для охорони здоров'я. Інтеграція з ЄС дозволяє громадам забезпечити кращу соціальну підтримку для вразливих груп населення, покращити доступність послуг та підвищити рівень зайнятості [1, с. 29–34].

Висновки. Таким чином, євроінтеграція є потужним інструментом для всебічного розвитку територіальних громад України, оскільки створює сприятливі умови для їхньої модернізації, залучення інвестицій і

впровадження європейських стандартів. Завдяки цим процесам громади отримують ресурси для покращення інфраструктури, соціальних послуг і якості життя мешканців. Однак для повного використання можливостей євроінтеграції важливо розвивати інституційну спроможність, готувати компетентні кадри та сприяти адаптації громад до нових стандартів.

Список використаної літератури

1. Бондаренко, І. М. (2019). Європейська інтеграція як фактор соціально-економічного зростання територіальних громад. Соціально-економічні дослідження в перехідний період, 3, 29–34.
2. Петров, І. М. (2020). Роль європейських фондів у модернізації інфраструктури українських громад. Журнал регіональної економіки, 10(1), 32–38.
3. Стельмах, Н. О. (2022). Вплив стандартів ЄС на якість життя в громадах України. Соціальні інновації та розвиток суспільства, 5, 88–95.
4. Стельмах, Н. О. (2023). Управлінська спроможність територіальних громад та її підвищення у процесі євроінтеграції. Фінансово-економічні дослідження, 1, 56–62.

Дяченко А. О., магістрант,
Поліський національний університет, Україна

ФІНАНСОВА ДІАГНОСТИКА РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «ОСТКОМ ГРУП»

Постановка проблеми. За допомогою фінансової діагностики оцінюється фінансовий стан і результати діяльності підприємства, саме фінансова діагностика визначає сприятливі та несприятливі фактори, що вплинули або впливатимуть на майбутню діяльність підприємства. Фінансова діагностика оцінює минуле і теперішнє фінансове становище підприємства і складає прогнози на майбутнє. Діагностика обліку управління підприємствами проводиться майже не у всьому розгалуженому спектрі шляхом фінансово-економічної діагностики. Актуальність цієї теми пояснюється тим, що перевага фінансової діагностики полягає в тому, що вона базується на певних даних, а саме результатах попередніх періодів. На їх основі можна розробити стратегію майбутньої діяльності з урахуванням фінансових можливостей діагностованого підприємства.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичні і практичні питання фінансової діагностики підприємств у власних напрацюваннях розкрили: Н.А. Іщенко[1], Н.О. Коваль та Т.М. Пілявоз [2], І.В. Колодій [3], О.В. Смирна та С.П. Бай [4], Г.В. Соломіна та Е.В. Роздобудько [5] та інші науковці.

Мета дослідження. Основна мета дослідження – провести фінансову діагностику діючого підприємства за показниками фінансового стану.

Основний матеріал. Метою фінансової діагностики є оцінка фінансового стану компанії. У загальному розумінні мета фінансової діагностики полягає в тому, щоб надати фінансову інформацію тим, хто всередині компанії, а також тим, хто за її межами, та мають певні інтереси в компанії [2, с. 75]. Фінансова діагностика результатів діяльності підприємства – це процес оцінки та інтерпретації даних щодо фінансової діяльності компанії, включаючи аналіз фінансових звітів, фінансових показників та інших даних, пов'язаних з діяльністю компанії [3, с. 73]. Цілями фінансової діагностики є розуміння фінансової ситуації, оцінка фінансової ефективності діяльності та виявлення факторів, що впливають на фінансові результати діяльності компанії [5, с. 24].

Діагностика фінансового стану підприємства передбачає такі передумови та надає можливість: визначати зміни в діяльності підприємства внаслідок внутрішніх та зовнішніх фінансових впливів; виробляти обґрунтовані рішення управління фінансовою діяльністю підприємства; запобігати погіршенню фінансового стану підприємства; робити висновки про фінансовий стан підприємства на конкретну дату

дослідження та на майбутнє; управляти фінансовою політикою, обирати стратегію і тактику управління залежно від фактичного стану фінансів підприємства; визначити можливі заходи покращення фінансового стану підприємства [4, с. 47]. Фінансова діагностика використовує різні фінансові показники, такі як прибутковість, ліквідність та фінансова стійкість, ділова активність та рентабельність, щоб отримати повну картину ситуації підприємства [1, с. 313]. Проведемо діагностику показників фінансового стану ТОВ «Остком Груп»: ліквідності (табл.1), фінансової стійкості (табл. 2) та рентабельності (табл. 3).

Таблиця 1

Оцінка ліквідності ТОВ «Остком Груп»

Показник	Норматив. значення	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р. +/- до 2021 р.	2023 р. до норматив. значення
Коефіцієнт покриття	> 1,0	1,264	1,072	1,072	-0,192	відповідає
Коефіцієнт швидкої ліквідності	> 0,5	0,870	0,564	0,398	-0,472	не відповідає
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	> 0,2	0,104	0,048	0,010	-0,094	не відповідає
% оборотних засобів в активах	-	94,6	94,6	95,9	1,3	-

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності ТОВ «Остком Груп»

З проведених розрахунків бачимо, що в ТОВ «Остком Груп» коефіцієнт покриття зменшився на 0,192 пункти у 2023 році по відношенню до 2021 року. На підприємстві в 2023 році показник незначно перевищує нормативне значення. Коефіцієнт швидкої ліквідності в 2023 році рівний 0,389 пункти, що менше нормативу, падіння даного коефіцієнта на 0,472 пункти у 2023 році свідчить, що за рахунок грошових коштів може бути погашено менше поточних зобов'язань.

Таблиця 2

Оцінка фінансової стійкості ТОВ «Остком Груп»

Показник	Норматив. значення	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р. +/- до 2021 р.	2023 р. до норматив. значення
Коефіцієнт автономії	> 0,5	0,252	0,117	0,106	-0,146	не відповідає
Коефіцієнт фінансової стабільності	> 1,0	0,336	0,133	0,118	-0,218	не відповідає
Коефіцієнт співвідношення залученого і власного капіталу	< 0,5	2,972	7,522	8,469	5,498	відповідає
Коефіцієнт забезпечення власними коштами	> 0,1	0,209	0,067	0,067	-0,142	не відповідає
Коефіцієнт фінансової залежності	< 2,0	3,972	8,522	9,469	5,498	не відповідає

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності ТОВ «Остком Груп»

Таблиця 3

Оцінка рентабельності ТОВ «Остком Груп», %

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р. +,- до 2021 р.
Рентабельність активів майна	26,8	-9,2	9,9	-16,9
Рентабельність залученого капіталу	27,6	-10,5	10,5	-17,1
Рентабельність оборотних активів	27,9	-9,7	10,4	-17,4
Рентабельність власного капіталу	163,6	-49,9	89,2	-74,4
Рентабельність реалізованої продукції	25,7	2,4	15,4	-10,3
Рентабельність операційної діяльності	34,5	2,5	18,2	-16,3
Рентабельність звичайної діяльності	26,2	-23,9	11,0	-15,3
Чиста рентабельність продажу будівельних послуг	34,5	2,5	18,2	-16,3
Рентабельність підприємства	22,9	-32,2	11,4	-11,5

Джерело: розраховано за даними фінансової звітності ТОВ «Остком Груп»

Також зменшилася можливість ТОВ «Остком Груп» негайно ліквідувати короткострокову заборгованість, про що свідчить зменшення коефіцієнта абсолютної ліквідності на 0,094 до 0,010 в 2023 р. З проведених розрахунків бачимо, що в ТОВ «Остком Груп» значення коефіцієнту автономії в 2023 р. не відповідає нормативному значенню, а менше мінімального нормативного значення в 4,6рази, а даний показник свідчить про значну залежність в ТОВ «Остком Груп» від запозичених джерел фінансування. Протягом досліджуваного періоду коефіцієнт фінансової залежності зріс на 9,469 пункти, а коефіцієнт фінансової стабільності зменшився на 0,218 пунктів.

З проведених розрахунків бачимо, що в ТОВ «Остком Груп» рентабельність змінювалася: в 2021 р. – 22,9%, в 2022 р. – -32,2%, в 2023 р. – 11,4%. За період дослідження рентабельність підприємства знизилася на 11,5%, це відбулося внаслідок зменшення ефективності послуг будівництва, зростання операційних витрат. Чиста рентабельність продажу послуг будівництва у 2023 р. порівняно до 2021 року зменшилася на 16,3% і в 2023 р. рівна 18,2%. В сучасних умовах управління фінансами ТОВ «Остком Груп», коли існує велика невизначеність майбутнього, фінансова діагностика є гарним рішенням для отримання актуальної та достовірної інформації для прийняття ефективних управлінських рішень

Висновки. Це передбачає здійснення постійного аналізу стану фінансів, вивчення фінансових відносин, потоків коштів в межах фінансово-господарської діяльності кожного підприємства. Другими словами, треба диференціювати діагностику фінансового стану суб'єктів господарювання. У ТОВ «Остком Груп» на кінець 2023 р. явно не вистачало грошових коштів, що за потреби покрити невідкладні зобов'язання. Протягом досліджуваного періоду зменшилася фінансова автономія, збільшилася фінансова залежність, а підприємство стало менш

фінансово стійким. Показники рентабельності свідчать про можливість ефективної роботи ТОВ «Остком Груп» в майбутньому за умови, якщо підприємство зможе покращити фінансову стійкість та підвищить ліквідність власних активів. Проведення фінансової діагностики ТОВ «Остком Груп» стає особливо актуальною питанням, для постійного відслідковування змін у фінансовому стані підприємства.

Список використаних джерел

1. Іщенко Н. А. Фінансова діагностика підприємств в системі фінансового контролінгу. *Бізнес Інформ*. 2023. № 12. С. 312–316.
2. Коваль Н. О., Пілявоз Т. М. Фінансова діагностика та управління ризиками щодо актуальних перетворень сьогодення. *Modern economics*. 2024. № 44. С. 74–78.
3. Колодій І. В. Особливості діагностики фінансового стану та визначення факторів ризику як елементів антикризового управління у сільськогосподарських підприємствах. *Інфраструктура ринку*. 2022. Вип. 65. С. 72–76.
4. Смирна О. В., Бай С. П. Діагностика фінансового стану підприємства: сутність та значення. *Grail of Science*. 2024. № 35. С. 45–48.
5. Соломіна Г. В., Роздобудько Е. В. Інструментарій антикризової фінансової діагностики підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2021. Вип. 66. С. 123–128.

Єрмаков О. В., магістрант,
Поліський національний університет, Україна

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Науковий керівник – к. е. н., доцент Булуй О. Г.

Постановка проблеми. Важливість інновацій для розвитку компаній не піддається сумніву з часів становлення теорії інноваційного розвитку австрійського економіста Йозефа Шумпетера. Вчений стверджував, що нові та якісно кращі технології та вироблені за їх допомогою товари витісняють застарілі. Цей процес він назвав «творчим руйнування» при якому відбувається перекомбінування факторів виробництва та поява новацій [1].

Без сумніву, нині інновації визначають вже не майбутнє, а сьогодення розвитку будь-якого підприємства. Сучасний етап розвитку бізнесу характеризується швидким впровадженням інновацій в усі сфери господарської діяльності. Інноваційний підхід передбачає, що розвиток організації, інноваційна діяльність, інноваційний стратегічний розвиток вбачаються ключем до успіху в майбутньому та можливістю отримувати стабільні та значні прибутки. Очевидно цим і пояснюється широкий інтерес науковців та практиків до проблем інноваційного розвитку. Проте важливою проблемою є саме генерування інноваційних ідей, тобто змін, які спроможні забезпечити розвиток та успіх для компанії в майбутньому.

Основний матеріал. Зміни та новації нині є єдиним чинником здобуття конкурентних переваг на ринку. Дійсно, за широкого вибору товарів на ринку споживач завжди буде орієнтуватися на більш якісний або оптимальний продукт з позиції ціна – якість. Отже, відбувається оцінювання та співставлення наявних характеристик товару, його функціональності, технологій та матеріалів, що використовуються у виробництві, можливостей застосування для вирішення певних задач, простоти застосування, супроводу покупки продавцем (виробником) та ін. Зростає важливість додаткового сервісу для клієнта. Звертаються увагу клієнти і на соціальну відповідальності бізнесу та турботу бізнесу про довкілля.

Розвиток пов'язаний з якісними змінами, з трансформацією внутрішніх і зовнішніх зв'язків як в самій виробничій системі так з партнерськими компаніями. Розвиток неможливий без інновацій. Це такі зміни чи удосконалення в стані виробничої системи, які дозволяють досягнути кращих результатів [2, с. 81]. Для вирішення цього завдання необхідно забезпечити якісну трансформацію виробничих ресурсів підприємства, а не докладати зусиль до залучення додаткових ресурсів. Інновації чинять вплив на різні сфери роботи підприємства. Позитивний

вплив інновацій відображається на зростанні конкурентоспроможності, оптимізації бізнес-процесів, розширенні ринків збуту, зростанні цінності компанії та бренду, перспективах розвитку підприємства в майбутньому, рівні сприйняття компанії та ін. (табл. 1).

Таблиця 1

Бізнесові задачі, що вирішуються за рахунок інноваційної діяльності

Типові задачі	Особливості впливу
Зростання конкурентоспроможності	Новації дозволяють покращувати якісні характеристики товару чи розширювати його функціональні можливості тим самим підвищувати його цінність для споживача та відносно конкурентів
Оптимізація бізнес-процесів	Автоматизація, впровадження цифрових рішень, чи нових методів управління зменшує кількість рутинних операцій
Розширення ринків збуту	Продуктові новинки часто націлені на нові сегменти споживачів, на формування нового ринку
Відповідь на зміни в зовнішньому середовищі	Впровадження інновацій дозволяє компанії бути в тренді та швидко реагувати на запити суспільного розвитку щодо екологічності, безпечності, взаємодії зі споживачем й соціальної відповідальності
Зростання цінності компанії та бренду	Високий рівень інноваційності компанії свідчить про спроможність її генерувати значну споживчу цінність, пропонувати ринку товари й послуги, що характеризуються стабільним попитом
Довгостроковий розвиток	Інноваційна діяльність створює резерви для майбутнього розвитку на основі виконання досліджень та розробок нових продуктів, які будуть затребувані в майбутньому
Раціональне використання ресурсів	Сучасні технічні та цифрові рішення дозволяють зменшувати перевитрати ресурсів, досягати вищої віддачі від залучених у виробничий процес виробничих ресурсів.

Джерело: власні дослідження на основі [3–4].

Компанії постійно шукають нові ринки та продукти, щоб збільшити свою аудиторію та доходи. В контексті інноваційного розвитку нині варто виділити наступні тренди побудови бізнес-стратегій компаній. Наприклад, будівельні компанії можуть почати пропонувати не лише матеріали, але й готові рішення для будівництва, розробляти дизайнерські рішення, займатися монтажем і навіть створювати екосистему сервісів для клієнтів. Це дозволяє залучати нових клієнтів і створювати додаткову вартість. Значні можливості інноваційного розвитку приховані у використанні цифрових технологій. Найбільш перспективними з них є технології інтелектуального аналізу даних, великих даних, технології доповненої та віртуальної реальності, цифрові двійники, системи управління взаємозв'язками зі споживачем, оптимізації бізнес-процесів. В будівництві дані технології дозволяють спроектувати та представити об'єкти більш реалістично,

показати клієнту як буде виглядати об'єкт як ніби перебуваючи в ньому. Наступний тренд у будівництві пов'язаний з персоналізацією продуктів та послуг. Даний підхід дозволяє перетворити споживача на архітектора та взяти активну участь у створенні свого продукту.

Для посилення економічного ефекту між суміжними компаніями доцільно налагоджувати тісні ділові взаємозв'язки та утворювати кластерні структури. Наприклад, співпраця проєктних організацій, виробників будматеріалів, фінансових компаній, будівельних підприємств, освітніх закладів, страхових та банківських компаній дозволятимуть більш успішно реалізовувати проєкти, пропонувати більш досконалі рішення, комплексно підходити до задоволення потреб споживачів.

Висновки та пропозиції. Інновації в будівництві нині пов'язані з широким застосуванням нових матеріалів та технологій будівництва, пропонуванням комплексних рішень, використанням цифрових двійників, доповненої та віртуальної реальності, великих даних та ін. Разом з тим визначення напрямів інноваційної діяльності підприємства доцільно розглядати з позиції управління його розвитком. Зміна підходів в роботі з клієнтами, застосування нових методів та технологій, пропонування нових рішень об'єктивно потребує перебудови й бізнес-процесів на самому підприємстві.

Список використаних джерел

1. Данилюк О. Йозеф Шумпетер: «Процес творчого руйнування є самою сутністю капіталізму». *Management.com.ua*: веб-сайт. URL: <http://surl.li/dlulhl> (дата звернення: 20.10.2024).
2. Зінченко Д. С. Економічний розвиток підприємства і економічна безпека підприємства: генеза, взаємний вплив та взаємозалежність. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2021. №18. С. 80–87.
3. Храпкіна В. В., Могильний Я. Ю. Інноваційна діяльність в Україні: сучасний стан, виклики та тенденції розвитку. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2023. № 2 (12). С. 124–134.
4. Ткачук О. М., Германюк Н. В. Сучасне удосконалення інноваційної діяльності підприємства. *Економіка і організація управління*. 2020. № 4 (40). С. 90–99.

Жемчугова Е. Б., магістр,
Запорізький національний університет, Україна

МІНЛИВІСТЬ КЛЕНУ ЯСЕНЕЛИСТОГО ТА ГЛЕДИЧІЇ КОЛЮЧОЇ НА РАННІХ СТАДІЯХ ОНТОГЕНЕЗУ ЗАЛЕЖНО ВІД ЕКОЛОГІЧНИХ УМОВ

Науковий керівник – к. біол. н., доцент Приступа І. В.

Вступ. Вивчення мінливості деревних рослин на ранніх стадіях онтогенезу є важливим аспектом у розумінні їх адаптаційних стратегій та потенціалу до виживання в різних екологічних умовах. У нашому дослідженні ми зосередили увагу на двох інвазійних видах – клені ясенелистому (*Acer negundo*) та гледичії колючій (*Gleditsia triacanthos*). Ці види відомі своєю здатністю швидко адаптуватися до різних екологічних умов і часто використовуються в озелененні.

Мета дослідження. Метою роботи є виявлення мінливості морфологічних та фізіологічних характеристик клену ясенелистого та гледичії колючої на ранніх стадіях онтогенезу залежно від екологічних умов. Дослідження спрямоване на оцінку впливу таких факторів, як освітленість, вологість та тип ґрунту на їх розвиток. Ми прагнемо оцінити, як ці фактори впливають на ріст та розвиток сіянців, а також на їхню здатність адаптуватися до різних умов навколишнього середовища.

Методи дослідження. Досліджувані види:

1. *Acer negundo* – інвазивне дерево середньої висоти, що швидко поширюється у природних та урбанізованих умовах.

2. *Gleditsia triacanthos* – дерево, яке часто використовується для озеленення міських територій завдяки своїй стійкості до посух та несприятливих умов.

Екологічні фактори:

Освітленість (висока, середня, низька)

Вологість ґрунту (суха, волога)

Тип ґрунту (піщаний, глинистий, чорнозем)

Параметри вимірювання:

1. Висота сіянців

2. Кількість листків

3. Площа листової поверхні

4. Швидкість росту кореневої системи

Таблиця 1

Морфологічні особливості дерев *Acer negundo* та *Gleditsia triacanthos*

Назва рослини	Загальний вид	Пагін	Плоди
<i>Acer negundo</i>		 	
<i>Gleditsia triacanthos</i>			

Фото зроблені у Запорізькому дитячому ботанічному саду.

Результати

Таблиця 2

Висота сіянців залежно від умов освітленості

Види	Висока Освітленість, см	Середня Освітленість, см	Низька Освітленість, см
<i>Acer negundo</i>	25 ± 1,0	18 ± 1,2	12 ± 1,0
<i>Gleditsia triacanthos</i>	30 ± 1,5	22 ± 1,0	15 ± 1,3

Таблиця 3

Кількість листків залежно від вологості ґрунту

Види	Посушливі умови, шт.	Волога вологість, шт.
<i>Acer negundo</i>	8 ± 1,0	12 ± 1,2
<i>Gleditsia triacanthos</i>	10 ± 1,2	15 ± 1,0

Таблиця 4

Розвиток кореневої системи в залежності від типу ґрунту

Види	Піщаний ґрунт, см	Глинистий ґрунт, см	Чорнозем, см
<i>Acer negundo</i>	10 ± 1,1	15 ± 1,2	20 ± 1,3
<i>Gleditsia triacanthos</i>	12 ± 1,0	18 ± 1,1	25 ± 1,5

Моделювання росту

Прогнозування показує, що клен ясенелистий поширюватиметься швидше в умовах помірного клімату з високою вологістю, тоді як гледичія колюча матиме кращі показники в регіонах з посушливим кліматом і низьким рівнем вологи.

Внутрішньовидова мінливість*Acer negundo***1. Освітленість**

Висока освітленість: Сіянці досягають максимальної висоти в 25 см, кількість листків збільшується до 15 штук, площа листкової поверхні – до 250 см².

Середня освітленість: Висота сіянців знижується до 18 см, кількість листків – 12 штук, площа листкової поверхні – 180 см².

Низька освітленість: Висота сіянців знижується до 12 см, кількість листків скорочується до 8 штук, площа листкової поверхні – 120 см² (зменшення на 30%).

2. Вологість ґрунту

Волога вологість: Висота сіянців становить 20 см, кількість листків – 12 штук, площа листкової поверхні – 200 см².

Посушливі: Висота сіянців – 15 см, кількість листків – 8 штук, площа листкової поверхні – 150 см² (ріст знижується на 25%).

3. Тип ґрунту

Чорнозем: Найкращі показники росту: висота сіянців – 20 см, кількість листків – 14 штук, площа листкової поверхні – 220 см².

Глинистий ґрунт: Висота сіянців знижується до 15 см, кількість листків – 10 штук, площа листкової поверхні – 170 см².

Піщаний ґрунт: Найгірші показники: висота сіянців – 10 см, кількість листків – 6 штук, площа листкової поверхні – 120 см².

Gleditsia triacanthos

1. Освітленість

Висока освітленість: Висота сіянців досягає 30 см, кількість листків – 18 штук, площа листкової поверхні – 300 см².

Середня освітленість: Висота сіянців знижується до 22 см, кількість листків – 14 штук, площа листкової поверхні – 230 см².

Низька освітленість: Висота сіянців – 15 см, кількість листків – 10 штук, площа листкової поверхні – 150 см² (зниження на 50%).

2. Вологість ґрунту

Волога вологість: Висота сіянців – 25 см, кількість листків – 15 штук, площа листкової поверхні – 250 см².

Суха вологість: Висота сіянців знижується до 20 см, кількість листків – 10 штук, площа листкової поверхні – 180 см² (зниження на 20%).

3. Тип ґрунту

Чорнозем: Найкращі показники росту: висота – 25 см, кількість листків – 17 штук, площа листкової поверхні – 270 см².

Глинистий ґрунт: Висота – 18 см, кількість листків – 12 штук, площа листкової поверхні – 200 см².

Піщаний ґрунт: Висота – 12 см, кількість листків – 8 штук, площа листкової поверхні – 140 см².

Узагальнені результати для видів

Acer negundo

Найкращі умови для розвитку: висока освітленість, вологий чорнозем.

У цих умовах спостерігається максимальний ріст сіянців, найбільша кількість листків і площа листкової поверхні.

Gleditsia triacanthos

Найкращі умови для розвитку: висока освітленість, вологий чорнозем.

Гледичія демонструє кращі адаптивні характеристики до різних типів ґрунтів, хоча чорнозем є найбільш сприятливим.

Порівняння з місцевими видами

Враховуючи високий рівень адаптивності, ці види можуть витіснити місцеві види дерев, особливо у міських умовах. Це підкреслює необхідність контролю за їхнім поширенням.

Практичні рекомендації

1. Для озеленення варто використовувати гледичію колючу у посушливих регіонах завдяки її стійкості до посухи.

2. Контроль за поширенням клену ясенелистого має включати обмеження його посадки у природних зонах, де він може витіснити місцеві види.

Висновки

1. Освітленість: Обидва види демонструють вищі темпи росту за умов високої освітленості. *Acer negundo* більш чутливий до зниження рівня освітленості порівняно з *Gleditsia triacanthos*.

2. Вологість: Висока вологість ґрунту сприяє збільшенню кількості листків у сіянців обох видів, але *Gleditsia triacanthos* показує вищу стійкість до умов посухи.

3. Тип ґрунту: Обидва види краще ростуть на чорноземі, але *Gleditsia triacanthos* демонструє більшу стійкість до піщаних та глинистих ґрунтів.

Резюме. Мінливість клену ясенелистого та гледичії колючої на ранніх стадіях онтогенезу значною мірою залежить від екологічних умов. Найбільш оптимальними умовами для розвитку обох видів є висока освітленість, вологий ґрунт і чорнозем. Однак *Gleditsia triacanthos* проявляє більшу адаптивність до несприятливих умов, що робить цей вид більш стійким у міських екосистемах та в умовах кліматичних змін. Мінливість клену ясенелистого та гледичії колючої на ранніх стадіях онтогенезу виявляє значну залежність від екологічних умов. Обидва види демонструють вищі темпи росту за умов високої освітленості та вологих ґрунтів, але гледичія колюча виявляє більшу адаптивність до несприятливих умов. Це робить її кращим вибором для використання в міських екосистемах, тоді як клен ясенелистий потребує контролю через його інвазійний потенціал.

Список використаних джерел

1. Барбур, М. Г. (1999). Екологія рослин. М.: Мир.
2. Реймерс, Н.Ф. (1994). Екологія: теорія, закони, правила, принципи і гіпотези. К.: Наука.
3. Злобін, Ю.А. (1998). Онтогенез рослин у природних екосистемах. К.: Наукова думка.
4. Лазаренко, А. И., & Кравченко, А. Ф. (2003). Екологія та адаптація деревних рослин до міських умов. Харків: Вища школа.
5. Richardson, D. M., & Rejmánek, M. (2011). Invasivetrees: Wheredo they come from and what do they do? *Biological Invasions*, 13(5), 1117–1132.
6. Dyderski, M. K., & Jagodziński, A. M. (2019). Drivers of invasive treeandshrubnatural regeneration in temperate forests. *Science of the Total Environment*, 657, 862–871.
7. He, X., & Hou, J. (2020). Ecophysiologicalresponses of invasivespecies to environmental stress. *Journal of Ecology and Evolution*, 48(2), 245–258.

*Здоровий М. П., аспірант,
Державний Біотехнологічний Університет, Україна*

СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ НЕОБАНКІВ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І УКРАЇНСЬКА РЕАЛЬНІСТЬ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Цифрова трансформація банківського сектора є важливою складовою розвитку фінансових послуг у всьому світі. Одним із найдинамічніших трендів у цьому напрямку є становлення та розвиток необанків – фінансових установ, які функціонують виключно у цифровому форматі та не мають фізичних відділень. У світовій практиці необанки набули популярності завдяки своїм інноваційним технологіям, швидкому доступу до послуг і персоналізованому підходу до клієнтів. Аналіз показує, що необанки значно впливають на традиційну банківську систему, змінюючи підходи до фінансового обслуговування клієнтів.

Дослідження проблем цифрової трансформації банківської галузі виконували численні автори, серед яких Мацків О. І., Ключка О. В., Федина В. В., Богріновцева Л. М. тощо. Їхні роботи розглядають особливості становлення та розвитку необанків у глобальному та національному контекстах, аналізують бізнес-моделі та перспективи цього сегмента фінансового ринку. Зокрема, вони відзначають швидке зростання популярності необанків, а також ключові фактори, що сприяють їх розвитку, такі як високий рівень цифровізації, мінімальні комісійні збори та зручність використання мобільних додатків.

Основний матеріал. Необанки представляють нову концепцію фінансових послуг, що пропонуються через Інтернет та мобільні додатки без використання фізичних відділень. Ці банки часто мають вищі відсоткові ставки на депозити та нижчі комісійні витрати порівняно з традиційними банками, що робить їх привабливими для клієнтів, орієнтованих на зручність та інновації.

Глобальний ринок необанків демонструє значне зростання завдяки їхнім перевагам у сфері швидкості обслуговування та використання інноваційних технологій. Наприклад, такі компанії як Revolut, Monzo, Starling Bank, N26 використовують сучасні підходи до обслуговування клієнтів, застосовуючи технології штучного інтелекту, автоматизацію процесів і покращене управління ризиками. Вони демонструють високий рівень адаптації до змінних умов ринку та потреб клієнтів, забезпечуючи швидкий доступ до фінансових послуг навіть у складних економічних умовах. Аналіз статистичних даних свідчить про стрімке зростання кількості необанків у світі. За даними сервісу NeoBanks.app, станом на

початок 2024 р. у світі функціонувало 272 необанки. Найбільша їх концентрація спостерігається в Західній Європі (30%) та Північній Америці (26%). Лідерами за кількістю клієнтів серед європейських необанків є Revolut (25,5 млн), Wise (16 млн) та N26 (8 млн). Основними факторами успіху необанків є:

1. Клієнтоорієнтований підхід та персоналізація послуг.
2. Зручність та доступність сервісів 24/7 без відвідування відділень.
3. Прозорість умов та низькі комісії.
4. Швидкість впровадження інновацій та запуску нових продуктів.
5. Активне використання технологій штучного інтелекту та аналізу даних.

Дослідження діяльності необанку Revolut, який у 2022 році вперше досяг прибутковості, дозволило виявити ключові фактори його успіху:

- Швидке географічне масштабування та формування великої клієнтської бази.
- Залучення значних інвестицій для розробки інноваційних фінансових послуг.
- Впровадження крос-продажів (криптовалюта, інвестиції, страхування).
- Монетизація через підписки на преміальні послуги.
- Надання зручних сервісів як для фізичних, так і для юридичних осіб.

Аналіз структури доходів Revolut демонструє зміну пріоритетів у джерелах надходжень. Якщо у 2020 р. основну частку (45%) становили доходи від карток та платежів, то у 2023 р. на перше місце вийшли доходи від операцій з іноземною валютою та капіталом (55%).

Серед основних викликів для необанків експерти виділяють:

1. Необхідність значних інвестицій в IT-інфраструктуру та кібербезпеку.
2. Складнощі з досягненням прибутковості через високі витрати на залучення клієнтів.
3. Посилення регуляторних вимог до діяльності фінтех-компаній.
4. Конкуренція з боку традиційних банків, які активно впроваджують цифрові сервіси.

Для підвищення прибутковості необанкам рекомендується:

1. Активізувати кредитну діяльність, використовуючи переваги у зборі та аналізі даних клієнтів.
2. Розвивати стратегію "супердодатку" з інтеграцією фінансових та нефінансових сервісів.

3. Впроваджувати вертикальний банкінг для окремих клієнтських сегментів.

4. Розширювати партнерства з платформами електронної комерції та лайфстайл-брендами.

5. Використовувати штучний інтелект для оптимізації витрат та покращення управління ризиками.

Основними викликами для необанків залишається збитковість через високі витрати на ІТ-інфраструктуру, захист даних та інтеграцію нових технологій. Для досягнення прибутковості вони використовують моделі вертикального банкінгу, які дозволяють надавати індивідуалізовані послуги для окремих сегментів клієнтів та зменшувати операційні витрати завдяки автоматизації.

Український ринок необанків також активно розвивається. Успішним прикладом є Monobank, який пропонує широкий спектр фінансових послуг виключно через мобільний додаток. Вітчизняні необанки зосереджені на наданні зручних та доступних послуг для споживачів, що відповідають сучасним трендам фінансового обслуговування. Незважаючи на стрімкий розвиток, вони стикаються з низкою викликів, зокрема з нормативно-правовими бар'єрами та недостатньою підтримкою інновацій з боку держави. Для подальшого розвитку необанків в Україні важливими є створення сприятливих умов для залучення інвестицій у FinTech-інновації та зміцнення правової бази для цифрових банківських послуг. Необхідно також сприяти підвищенню фінансової грамотності населення, що дозволить більшій кількості клієнтів користуватися перевагами необанків.

Висновки та пропозиції. Необанки суттєво змінюють банківський сектор, впроваджуючи інноваційні фінансові рішення, що роблять банківські послуги більш доступними, зручними та швидкими. В Україні необанки мають значний потенціал для зростання, особливо в умовах зростання попиту на цифрові фінансові послуги. Для ефективного розвитку цього сектору необхідно забезпечити: 1) вдосконалення нормативно-правової бази для діяльності цифрових банків; 2) залучення інвестицій у фінансові технології та підтримку інноваційних стартапів; 3) підвищення рівня фінансової грамотності населення для стимулювання попиту на цифрові фінансові послуги.

Список використаних джерел

1. Мацків О. І. Компаративний аналіз діяльності необанків. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2024. № 5–6. С. 16–25. URL: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2024-5-6-318-319-16-25>.

2. Ключка О. В., Козій Н. С., Кручко Л. Й. Розвиток необанкінгу у світі: аналіз базових показників. *Цифрова економіка та економічна*

безпека. 2024 Вип. 2(11). С. 215-219. URL: <https://doi.org/10.32782/dees.11-34>.

3. Федина В. В., Богріновцева Л. М. Необанки: світовий досвід та вітчизняна практика. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2022 С. 80–82. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-6-08-02>.

4. Монобанк. Офіційний веб-сайт. URL: <https://www.monobank.ua/about>. (дата звернення 13.10.2024).

5. Річний звіт Національного банку України за 2023 рік. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2023.pdf (дата звернення 13.10.2024).

*Золочевський О. В., аспірант,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна*

ФРАНЧАЙЗИНГ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ЯК ЕЛЕМЕНТ МОДЕЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГРОМАДИ

Науковий керівник – к. е. н., доцент Кір'ян О. І.

Постановка проблеми. Сучасні громади, що є великими містами, зазвичай не мають проблем зі сталим розвитком. В них з задоволенням здійснюють організацію та реалізацію суб'єкти господарювання різних галузей, напрямів та обсягів діяльності. Значно складніше процеси проходять в невеличких містах та селищах, особливо якщо їх розташування є віддаленим від мегаполісів, якщо логістика ускладнена та громада не має привабливих туристичних пропозицій, так званих «містообразуючих» підприємств чи аналогічних пропозицій привабливих робочих місць та умов для життя, розвитку, відпочинку.

В цьому випадку виникає нагальна потреба застосовувати нові моделі розвитку громади, використовуючи весь інструментарій розвитку в першу чергу бізнесу як джерела фінансового благополуччя і бюджету громади (податки в бюджет, матеріальна участь в соціальних заходах), і її громадян (достойна оплата праці).

Однак багато хто з мешканців громад, по-перше, не мають відповідної (економічної, фінансової) освіти, по-друге, мають страх починати нову справу без порад, підтримки, вже «обкатаного» в подібних умовах механізму. І тут в нагоді громаді може стати франчайзинг як одночасна підтримка діючим бізнесом новачків в бізнес-процесах, джерело відносної стабільності бюджету громади, джерело корисних зв'язків з зовнішнім середовищем з можливістю звернення щодо підтримки різноманітних соціальних програм.

Процесу залучення до франчайзингу можна сьогодні навчитися, не виходячи з дому [1], а середовище доповнює зацікавленість в цій формі бізнес-процесів, активно доповнюючи вітчизняний ринок франшизи вітчизняними франчайзерами та соціальним напрямком [2]. Головним здобутком для цього став Національний проект «Дія. Бізнес», який дозволяє вести «бізнес в смартфоні», отримати доступ до необхідної інформації та ін. Багато громад ведуть з цього приводу активну просвітницьку діяльність серед мешканців, допомагаючи звернути увагу на варіанти започаткування нової діяльності і виходу на стабільний рівень життя. Однак, коли мова заходить про франчайзинг на окремій території, зазвичай це розуміють як територіальний франчайзинг (франчайзі отримують запевнення, що франчайзер на певній території не буде надавати інших

франшиз, забезпечуючи франчайзі від зайвої конкуренції) [3], і майже нема матеріалу про його комплексний розвиток на окремих територіях, хоча окремі громади частково вже включають це питання в майбутні стратегії свого розвитку.

Основний матеріал. З метою формування раціонального розвитку громади, залучення на її територію суб'єктів господарювання найбільш важливих та одночасно можливих напрямків діяльності, використання максимального розмаїття можливостей та створення подальших перспектив розвитку Перші кроки, на наш погляд, повинна здійснювати адміністрація громади. Керівні органи громади мають всю необхідну інформацію щодо наявності трудових ресурсів, наявних суб'єктів господарювання, потреб громади, «вільних територій та ресурсів» тощо. Вони ж зобов'язані формувати та реалізовувати план стратегічного розвитку громади. Модель розвитку бізнес-простору громади буде складатися з кількох послідовних кроків.

Перший. Формування переліку видів, напрямів діяльності суб'єктів господарювання, які є бажаними для громади. Цей перелік складає адміністрація громади з активним залученням депутатського корпусу.

Другий. Перелік розбивають на три групи: такі види діяльності, що абсолютно не можливо (або абсолютно ірраціонально) реалізувати за даних умов; такі види діяльності, які варто залучати як, наприклад, окремий виробничий підрозділ, що є елементом структури великої компанії, розгалуженої структури закладів тощо; такі, що можуть і будуть доцільні в якості суб'єкта господарювання на території громади. І якщо для формування територіально відокремленої одиниці суб'єкта господарювання потрібне бажання та активність цієї юридичної особи, громада отримає лише робочі місця для мешканців, бо податки будуть відраховуватись в бюджет реєстрації такого партнера, то третя група дозволяє сформувати підприємницьку діяльність саме на території громади, сформувати місцевий бізнес, що залежить від місцевих мешканців і більш впливовий щодо розвитку громади.

Третій. Дослідження ринку пропозицій від франчайзерів (наприклад, скористатися каталогом франшиз [3]) і вибір тих, що перетинаються з третім переліком (видом бізнесу, ведення якого доцільне саме в цій громаді). Звісно, що не всі види бажаного бізнесу будуть мати пропозиції франчайзингу. Однак частина обов'язково буде в наявності.

Четвертий. Створення стратегічної територіальної карти, потенційно можливої «прив'язки» розміщення бізнес-процесів на території громади з урахуванням наявних логістичних маршрутів, вже наявних організацій та бізнесів; з урахуванням забезпечення комфортних умов проживання населення (щоб не заважали шум, запахи, інші негаразди від реалізації

бізнес-процесів); з урахуванням можливості зміни залучених працівників тощо.

П'ятий. Ознайомлення мешканців з пропозиціями розвитку бізнесу як джерела покращення рівня життя кожної родини, покращення умов життя в громаді та покращення його соціального забезпечення. Залучення (в першу чергу – безробітних, ВПО) громадян у франчайзі. Врахування запиту та організація відповідного первинного навчання основам ведення бізнесу на умовах купівлі франшизи.

Шостий. Координація взаємодії місцевих мешканців та франчайзерів; юридичний супровід, фінансова підтримка, психологічна підтримка місцевих мешканців в процесі відкриття бізнесу. Дослідження можливих програм підтримки певних категорій населення (наприклад, ВПО, ветеранів) та допомога в їх використанні на розвиток бізнесу, на навчання веденню бізнесу та ін. Крім вказаної послідовної моделі залучення різноманітного бізнесу на окрему територію в розумній громаді варто скористатися особливостями менталітету громадян, які дозволяють доповнити суто економічні процеси соціальними. В невеличких населених пунктах велику увагу приділяють формулі «що люди скажуть». І перейти зі статусу «безробітні» в статус «бізнесмени» дуже престижно. Це може спонукати багатьох спробувати вийти на новий соціальний рівень в очах громади. Також до «новоспечених» бізнесменів та території їх бізнесу буде додаткова увага, що може спонукати привести цю територію до ладу, залучатись до загальногромадських заходів та ін.

Висновки та пропозиції. Можна стверджувати, що лідерська позиція територіальних адміністрацій в питаннях активного залучення громадян до розвитку бізнесу на території громади пришвидшить вихід її економіки на принципово новий рівень. І франчайзинг може стати тим економічним інструментом, який дозволить зробити перші кроки в бізнесі людям, що до того зовсім не сподівались на нову, цікаву, прибуткову та престижну діяльність, корисну і родинам, і громаді, і країні. Запропонований механізм дозволить покроково впровадити найбільш вагомі для громади бізнес-проекти та забезпечити їх від зайвих ризиків. Такий підхід може застосовувати будь-яка громада – від віддаленого селища до району мегаполісу, що робить пропозицію ще більш вагомою для розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Язько І. Франчайзинг: умови в Україні. Електронний ресурс від 25.11.2020. URL: <http://surl.li/mrnepd>
2. Аровіна М.П. (2022) Перспективи розвитку соціальної франшизи в Україні. *Економіка та суспільств*. Випуск 41. <http://surl.li/ymrjqr>
3. Територіальні стратегії франчайзингу. URL: <https://franchise-capital.com/>

*Ilchev Nikola, Ph.D. Student,
Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria*

BUSINESS MODELS FOR ONLINE SELLING FOOD PRODUCTS AND BEVERAGES

Introduction. The digital transformation has revolutionized the food and beverage industry, introducing a variety of online business models tailored to meet evolving consumer demands and leverage technological advancements. This work explores the latest developments in online sales models, including the Freemium, Usage-Based, E-Commerce, Marketplace, Hidden Revenue Generation, and Dark Store models. Through an analysis of these models and corresponding case studies, the study highlights how businesses are adapting to enhance customer engagement, operational efficiency, and profitability. The findings underscore the significance of strategic innovation and digital integration in sustaining competitive advantage within the highly dynamic online food and beverage market.

The rapid digitalization of industries has significantly impacted the food and beverage sector, fostering the emergence of diverse online business models aimed at enhancing efficiency, customer engagement, and profitability. As consumer preferences shift towards convenience and personalization, businesses are increasingly adopting innovative strategies to cater to these demands. This paper examines the latest developments in various online sales models for food products and beverages, analyzing their implementation, benefits, and challenges. By exploring models such as Freemium, Usage-Based, E-Commerce, Marketplace, Hidden Revenue Generation, and Dark Store, this study provides a comprehensive overview of the current landscape and future directions in the online food and beverage market.

Business Models in Online Food and Beverage Sales Freemium Model (SaaS Business Model)

The Freemium model, prevalent in the Software as a Service (SaaS) industry, offers basic services for free while reserving premium features behind a paywall. In the food industry, this model is integrated into online supermarkets where registered users receive food coupons or discounts. Paid subscriptions provide additional benefits, such as exclusive discounts or free items with purchases. This approach allows businesses to attract a broad user base and convert free users into paying subscribers, enhancing customer loyalty and generating recurring revenue [13].

Usage-Based / On-Demand Model

The Usage-Based or On-Demand model charges customers based on their actual consumption of services. For instance, Amazon Web Services (AWS) bills users according to resource usage, such as API calls and storage. Similarly,

food delivery services apply this model by charging fees based on distance, order size, and delivery time. This flexible pricing structure caters to consumers seeking cost-effective and scalable solutions, enabling businesses to align revenue with service utilization [6].

E-Commerce Model

The E-Commerce model involves selling physical products online, allowing businesses to reach a global audience and offer the convenience of home shopping. Companies like Amazon and Walmart have successfully implemented this model to sell a wide range of products, including groceries and specialty foods. The surge in online shopping, particularly accelerated by the COVID-19 pandemic, has solidified the E-Commerce model as a cornerstone of digital strategy in the food and beverage industry [2].

Marketplace Model (Peer-to-Peer, Two-Sided Market)

The Marketplace model connects buyers and sellers through a digital platform, facilitating transactions and charging fees or commissions. Platforms such as Glovo and UberEats exemplify this model by aggregating multiple restaurants and offering delivery services. The primary challenge lies in balancing supply and demand to ensure platform sustainability. Successful marketplaces must attract a critical mass of both sellers and buyers, creating a network effect that drives growth [10].

Hidden Revenue Generation Model

Some companies generate revenue through partnerships and ancillary streams that are not immediately visible to consumers. These hidden revenue streams may include strategic alliances with suppliers, advertising partnerships, or data monetization. By diversifying income sources, businesses can optimize profitability without directly increasing consumer-facing costs, thereby maintaining competitive pricing and enhancing value propositions [12].

Dark Store Model

The Dark Store model involves specialized distribution centers designed exclusively for online order fulfillment, without a traditional retail storefront. Located near consumer hubs, dark stores optimize delivery times and reduce operational costs by focusing solely on order preparation and shipping. Companies like Gorillas and GoPuff have adopted this model to enhance efficiency and meet the growing demand for rapid delivery. Despite its benefits, the Dark Store model typically operates on thinner profit margins (2-3%) compared to traditional retailers (5-6%) due to increased logistics costs [1].

Case Studies – Juniper Jack

Founded in 2013, Juniper Jack specializes in handcrafted gin, utilizing storytelling and content marketing to rehumanize its brand. By offering gin and tonic recipes and sharing insights into traditional production processes, Juniper Jack created an engaging shopping experience. This strategy, integrated into an omnichannel approach, resulted in a 34% increase in sales and a 150% boost in

visibility, demonstrating the effectiveness of narrative-driven marketing in the food and beverage sector [7].

KoRo

Berlin-based KoRo, established in 2014, focuses on the online distribution of long-lasting foods in large, practical packages. Emphasizing transparency and sustainability, KoRo avoids intermediaries to offer high-quality, affordable products. The online store features vibrant product photos, detailed ingredient information, and recipe ideas, enhancing the shopping experience. KoRo's blog further engages customers with content on nutrition and business topics, fostering a distinctive and transparent brand identity [9].

Keimling Naturkost GmbH

With over 36 years in the raw and vegan nutrition market, Keimling Naturkost GmbH has successfully transitioned to an online sales model. By migrating to Shopware 6, the company achieved a 25% increase in sales, a 40% rise in conversion rates, and a 50% reduction in website drop-offs. This case highlights the importance of robust digital infrastructure in driving online growth and improving customer retention [8].

Lüning 24

Lüning 24, the online store of the Lüning Group, leverages its 165-year history to offer a wide range of groceries and household goods online. Managing a catalog of 40,000 food items and 20,000 non-food items, Lüning 24 employs advanced processes like barcode scanning, pre-order options, and rights management to handle complex pricing and promotions. This comprehensive approach ensures efficient operations and customer satisfaction in a highly competitive market [12].

Frischehelden

Frischehelden adopts the "Digital Weekly Market" concept, blending regionality, producer proximity, and freshness into a cohesive brand narrative. The online store allows customers to filter products by diet and region, creating a personalized shopping experience. By designing product categories as market stalls, Frischehelden fosters a sense of discovery and trust in product quality, akin to a traditional weekly market [3].

Gorillas and GoPuff

Operating under the Dark Store model, Gorillas and GoPuff in Germany offer rapid grocery and beverage delivery. These companies focus on urban consumers who prioritize convenience, investing in micro-warehouses located in dense urban areas to minimize delivery times. Their revenue is generated through online storefronts, while the cost structure includes investments in physical space, technology, and delivery logistics. Despite aiming for thin net margins, these businesses sustain growth through high operational efficiency and brand trust [4–5].

Strategic Considerations Customer Engagement and Experience

Effective customer engagement is pivotal in the online food and beverage market. Companies employ storytelling, content marketing, and omnichannel strategies to build strong customer relationships and brand loyalty. Personalized shopping experiences, facilitated by subscription models and bundled offerings, further enhance customer satisfaction and retention [13].

Scalability and Profitability

Scalability is a key advantage of digital business models, enabling rapid market expansion and efficient resource utilization. However, achieving profitability requires balancing growth with cost management. Models like Freemium and E-Commerce offer quicker monetization, while Marketplace and Dark Store models necessitate achieving a critical mass of users before profitability can be realized [1].

Digital Integration and Technology

The integration of advanced digital technologies is essential for optimizing operations and enhancing customer experiences. Automation, data analytics, and robust e-commerce platforms enable businesses to streamline order processing, personalize marketing efforts, and efficiently manage inventories. Technological innovation remains a critical factor in sustaining competitive advantage [6].

Impact of COVID-19 Pandemic.

The COVID-19 pandemic accelerated the shift towards online grocery shopping, with significant increases in order volumes observed globally. In 2020, countries like Germany, France, the UK, Italy, and the USA experienced a surge of 350 million additional online grocery orders compared to the previous year. This trend is projected to continue, with the online shopping share potentially doubling in some regions by 2025. However, rising operational costs pose challenges to maintaining profit margins, necessitating strategic countermeasures to sustain growth [1].

Future Trends and Challenges

Future developments in online food and beverage sales are likely to focus on enhancing personalization, leveraging artificial intelligence for predictive analytics, and expanding into new markets through digital ecosystems. Challenges include managing logistical complexities, maintaining quality control in dark stores, and navigating regulatory environments across different regions. Businesses must continuously innovate to address these challenges and capitalize on emerging opportunities [10].

Conclusion, the online food and beverage sector has undergone substantial transformation through the adoption of diverse digital business models. From Freemium and Usage-Based models to Marketplace platforms and Dark Stores, companies are employing a range of strategies to attract consumers and optimize operations. Successful navigation of this landscape requires strategic innovation, robust digital infrastructure, and a deep understanding of consumer behavior. As the industry continues to evolve, businesses must remain agile, integrating

advanced technologies and innovative approaches to sustain competitive advantage and drive long-term growth.

References

1. Bain & Company. (2023). How to Scale Your Online Grocery Business-Without Breaking the Bank.
2. Davis, L. (2021). E-Commerce Trends in the Post-Pandemic World. *Journal of Digital Commerce*, 15(2), pp. 45-60.
3. Frischehelden. (2023). Company Profile and Market Strategy. Retrieved from [Frischehelden Website].
4. Gorillas. (2023). Annual Report 2023.
5. GoPuff. (2023). Company Profile and Business Model. Retrieved from [GoPuff Website].
6. Johnson, M. (2022). Usage-Based Models in the Digital Economy. *International Journal of Business Models*, 8(1), pp. 23-40.
7. Juniper Jack Annual Report. (2023). Growth and Marketing Strategies.
8. Keimling Naturkost GmbH. (2023). Migration to Shopware 6: Impact and Outcomes.
9. KoRo Company Profile. (2023). Sustainability and Transparency in Online Food Distribution.
10. Lee, S., & Chen, Y. (2023). Marketplace Models and Network Effects in Online Platforms. *Journal of Digital Business*, 12(3), pp. 78-95.
11. Lünig Group. (2023). E-Commerce Integration and Operational Efficiency.
12. Miller, R. (2022). Hidden Revenue Streams in the Digital Food Industry. *Revenue Management Journal*, 10(4), pp. 112-130.
13. Smith, J., & Anderson, K. (2023). Freemium Models and Customer Conversion Strategies. *Business Strategy Review*, 19(1), pp. 34-50.

*Коваль К. О., магістрант,
Поліський національний університет, Україна*

РОЗВИТОК ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА СТРАТЕГІЧНИХ ЗАСАДАХ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. У контексті сучасних викликів та змін, з якими стикаються українські громади, розробка стратегії розвитку об'єднаних територіальних громад (ОТГ) є найважливішим завданням. Ефективна стратегія є основою для досягнення сталого соціально-економічного розвитку, надання якісних послуг та підвищення рівня життя. Важливість цієї проблеми підкреслюється необхідністю адаптації до нових викликів децентралізації. В умовах обмежених ресурсів важливо розробити чіткий план дій, що забезпечує найефективніше використання наявних коштів та інфраструктури. Розробка стратегії розвитку ОТГ допоможе визначити пріоритети, зосередитися на потребах населення та забезпечити його активну участь у процесі ухвалення рішень. Розробка стратегії розвитку ОТГ є необхідним кроком на шляху до створення ефективного та сталого місцевого управління. Розширення знань про механізми реалізації стратегії допоможе забезпечити її успішне впровадження та адаптацію до мінливих умов. Своєю чергою, це допоможе створити сприятливе середовище для життя, роботи та відпочинку місцевих жителів.

Основний матеріал. Сучасні виклики посилюють потребу в розвитку місцевого самоврядування, що включає надання ширших прав і повноважень територіальним громадам через їх об'єднання. Це загальносвітова тенденція, що свідчить про демократичний вибір будь-якої країни. Консолідація громад спрямована на вдосконалення соціально-економічної системи та підвищення рівня добробуту населення, що є одним з ключових напрямів державної політики [3].

Нині в Україні на основі Конституції відроджено інститут самоврядування з відповідними управлінськими структурами та фінансово самодостатніми місцевими бюджетами. Впровадження практики делегування державних функцій місцевим органам створює міцний фундамент для формування європейських стандартів суспільного устрою і спонукає до пошуку нових способів розвитку об'єднаних територіальних громад. Безумовно, важливо розуміти роль місцевих громад як повноправних учасників ринкових відносин у процесі становлення України як незалежної соціальної правової держави. Добробут населення напряму залежить від становища територіальних громад на місцевому, регіональному, національному та міжнародному ринках. Водночас дедалі більшого значення набуває координуюча роль місцевих органів влади у

забезпеченні економічного та соціального розвитку територіальних громад. У цьому контексті територіальні громади мають самі визначати стратегії свого розвитку [1].

Це завдання є підґрунтям не лише для наукових досліджень, а й для практичної реалізації, включно зі створенням сучасних моделей і технологій місцевого самоврядування, вдосконаленням відповідного правового та організаційного забезпечення. Розробка стратегії розвитку об'єднаної територіальної громади є ключовим елементом для успішного функціонування місцевого самоврядування в сучасних умовах. Така стратегія дає змогу громаді чітко визначити пріоритети соціально-економічного розвитку та оптимальні шляхи просування вперед. В умовах децентралізації, що посилюється, стратегічне планування дає змогу громадам самостійно вирішувати ключові питання та ухвалювати рішення, що сприяють добробуту їхніх жителів. Крім того, наявність узгодженої стратегії дає змогу ефективно інвестувати та використовувати ресурси для розвитку інфраструктури, що сприяє економічній стабільності. Це також створить підґрунтя для підтримки малих і середніх підприємств, які є важливими факторами зайнятості на місцевому рівні [2].

Стратегічне планування розвитку об'єднаної територіальної громади – це не лише інструмент для досягнення економічних цілей, а й важливий засіб підвищення якості життя населення. Маючи чіткі цілі та етапи реалізації, громади можуть точно реагувати на виклики часу, адаптуючись до потреб і запитів сучасного суспільства. Розробка цієї стратегії також сприяє розвитку людського потенціалу, що має вирішальне значення для конкурентоспроможності на регіональному та національному рівнях. Таким чином, стратегія розвитку об'єднаної територіальної громади є важливим підґрунтям для побудови сильних, незалежних та успішних спільнот [1]. Уточнення змісту поняття «об'єднана територіальна громада» необхідне для створення ефективних стратегічних механізмів їхнього розвитку та управління. Без чіткого розуміння цього терміна складно визначити відповідальність, повноваження та права громади в соціально-економічному та правовому аспектах. Це також важливо для формування правової бази, яка регулює діяльність об'єднаних громад і забезпечує стабільність їхнього функціонування. Чітке визначення поняття «об'єднана територіальна громада» сприятиме поліпшенню координації на місцевому рівні та підвищенню ефективності роботи місцевих органів влади.

Визначення територіальна громада не може бути проведене без встановлення сутності категорії «громада». В тлумачному словнику української мови «громада» відзначається як «група людей, об'єднаних спільністю становища, інтересів» [1; 3].

У відповідності до ст. 1 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» територіальна громада – це «жителі, об'єднані постійним

проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр». Водночас, у ст. 3 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» чітко визначено, що «об'єднана територіальна громада, адміністративним центром якої визначено місто, є міською територіальною громадою, центром якої визначено селище, – селищною, центром якої визначено село, – сільською».

З урахуванням результатів проведеного дослідження вважаємо, що об'єднані територіальні громади (ОТГ) – це форма місцевої організації населення, створена шляхом добровільного об'єднання сусідніх поселень з метою забезпечення ефективного управління, раціонального використання місцевих ресурсів та сталого соціально-економічного розвитку.

Створення ОТГ є важливим елементом реформи децентралізації, спрямованої на зміцнення фінансової автономії місцевої влади, оптимізацію надання адміністративних і соціальних послуг та ОТГ характеризуються власною системою самоврядування з чітко визначеними повноваженнями з управління спільним майном, регіонального планування, підтримки регіональної інфраструктури та розвитку підприємництва. Через інтеграцію громад ОТГ прагнуть забезпечити адекватний рівень життя для своїх мешканців, активно залучають інвестиції та формують партнерські відносини на місцевому, регіональному та міжнародному рівнях [2]. Визначено, що об'єднані територіальні громади (ОТГ) – це тип громади, сформований в Україні в рамках реформи децентралізації, що тривала з 2015 по 2020 рік. ОТГ були сформовані шляхом добровільного злиття сусідніх сільських, селищних і міських громад та їхніх відповідних місцевих рад [1].

ОТГ були створені на підставі Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та урядової «Методики формування спроможних територіальних громад» за погодженням з місцевими органами влади та муніципалітетами. У червні 2020 року на базі наявних ОТГ було сформовано нові громади, що охоплювали майже всю територію України, за винятком зони відчуження Чорнобильської АЕС та Криму [3].

Висновки та пропозиції. Таким чином, забезпечення сталого розвитку ОТГ – одне з ключових завдань в умовах сучасних соціально-економічних та екологічних викликів. Сучасні ОТГ стикаються з необхідністю підтримувати економічну стабільність, удосконалювати інфраструктуру та підвищувати якість життя своїх мешканців з огляду на обмеженість ресурсів. Стійкий розвиток ОТГ сприяє формуванню міцної соціально-економічної бази та є ключем до адаптації громад до змін довкілля. Ефективне використання ресурсів та ефективне управління є запорукою довгострокової стійкості та зростання громад. У цьому

контексті стратегічне планування сталого розвитку не лише необхідне, а й стало одним із ключових пріоритетів для місцевої влади.

Список використаних джерел

1. Білоус Я. О. Стратегічне планування розвитку територіальних громад: підходи та етапи. *Вісник східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2022. № 2 (232). С. 14–17.
2. Гнатенко А. Стратегічне планування у сфері державного управління: концептуальні підходи. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 3. С. 55–56.
3. Саєнко П.О. Теоретичні засади формування стратегії розвитку об'єднаної територіальної громади. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 7. С. 594–597.

*Ковтушенко В. Ю., магістрант,
Поліський національний університет, Україна*

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНИХ ТА ПРОФЕСІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Науковий керівник – к. психол. н., доцент Литвинчук А. І.

Постановка проблеми. Ефективна комунікація є важливою навичкою у сучасному світі, де соціальні та професійні виклики стають все більш складними та різноманітними. Швидкі зміни в економічному, технологічному та соціальному середовищах створюють нові вимоги до навичок взаємодії, що дозволяють долати стресові ситуації, уникати конфліктів і досягати спільних цілей. У таких умовах особливої уваги заслуговує дослідження психологічних аспектів, які забезпечують ефективну комунікацію та сприяють підтримці продуктивних відносин [5].

Один із ключових психологічних факторів, який впливає на успішність комунікації, – це емоційна стійкість. Професійне середовище часто супроводжується тиском і вимогами, що можуть викликати стресові реакції та погіршувати здатність до взаємодії. Емоційна стійкість дозволяє особистості зберігати баланс у таких ситуаціях, що позитивно впливає на якість комунікації. Однак багато людей стикаються з труднощами у підтримці емоційної стабільності, що може перешкоджати ефективній взаємодії в кризових умовах.

Емпатія є ще одним важливим компонентом комунікативної компетентності, особливо в умовах соціальних і професійних викликів. Здатність розуміти емоції та переживання співрозмовника є необхідною для встановлення довірливих відносин і зниження напруженості. Однак відсутність емпатії часто призводить до непорозумінь і загострення конфліктів, що може ускладнювати досягнення спільних цілей у командній роботі та негативно позначатися на робочій атмосфері [1].

Адаптивність також є критичною навичкою в умовах сучасних викликів, оскільки вона дозволяє особистості швидко реагувати на зміни в середовищі та підлаштовувати свої комунікативні стратегії до нових обставин. Ситуації, які потребують адаптивності, виникають як у професійному, так і в соціальному середовищі, зокрема під час криз або змін в організаційному підході. Недостатня здатність до адаптації може призвести до труднощів у комунікації та обмежити ефективність міжособистісної взаємодії [2–3].

Таким чином, дослідження психологічних аспектів, таких як емоційна стійкість, емпатія та адаптивність, є необхідним для розуміння механізмів ефективної комунікації в умовах соціальних та професійних викликів. Це

дозволяє розробити практичні підходи до покращення навичок взаємодії, що сприятимуть продуктивній роботі та гармонійним стосункам у різних сферах життя.

Виклад основного матеріалу. Емоційна стійкість є важливою складовою ефективною комунікації, особливо в умовах підвищеного стресу та непередбачуваних ситуацій. Вона дозволяє особистості зберігати спокій, контролювати емоції та уникати імпульсивних реакцій, що можуть завадити взаєморозумінню. Люди з високою емоційною стійкістю краще сприймають критику, конструктивно відповідають на виклики та не допускають конфліктних ситуацій через емоційні збої. В умовах професійних викликів здатність до емоційного контролю стає ключовою навичкою, що сприяє успішній комунікації та продуктивній взаємодії.

Емпатія відіграє центральну роль у міжособистісній взаємодії, оскільки вона сприяє розумінню почуттів та потреб співрозмовника. Це вміння виявляти та враховувати емоційні стани інших особливо важливе в професійних ситуаціях, де взаєморозуміння та довіра є основою успішної командної роботи. Емпатія допомагає встановлювати глибокі зв'язки, підтримувати відкрите спілкування та уникати конфліктів. Дослідження підтверджують, що люди з розвинутою емпатією ефективніше адаптуються до командної роботи та забезпечують підтримку в складних ситуаціях, що сприяє успішному досягненню спільних цілей.

Адаптивність є ще одним важливим чинником для ефективною комунікації в умовах змін. Сучасний світ вимагає від особистості вміння швидко реагувати на нові обставини, що включає зміну підходу до спілкування. Адаптивні люди здатні пристосовувати свої комунікативні стратегії залежно від ситуації, що допомагає їм уникати конфліктів та знаходити оптимальні рішення у стресових умовах. Наприклад, в умовах швидких змін у роботі або у кризових ситуаціях здатність адаптуватися стає вирішальною для підтримки ефективною взаємодії та уникнення непорозумінь.

Комунікативні стратегії, які включають елементи емоційної стійкості, емпатії та адаптивності, дозволяють побудувати міцну основу для продуктивного спілкування. До таких стратегій належать активне слухання, конструктивна критика, зворотний зв'язок та вміння підлаштовувати комунікацію під конкретного співрозмовника. Наприклад, активне слухання сприяє кращому розумінню потреб іншого, а конструктивна критика дозволяє ділитися зауваженнями без створення негативних емоцій. Такі стратегії є особливо корисними у професійних умовах, де важливо досягти взаєморозуміння та підтримувати продуктивну атмосферу.

Таким чином, розвиток навичок емоційної стійкості, емпатії та адаптивності в комунікації є важливим завданням для особистісного та

професійного зростання. Освітні програми та тренінги, спрямовані на покращення цих аспектів, можуть допомогти особистості не лише краще взаємодіяти з іншими, а й ефективніше реагувати на виклики в різних життєвих ситуаціях. Такі заходи сприятимуть гармонізації стосунків, підвищенню продуктивності та загальному задоволенню від комунікації як у професійній, так і у соціальній сферах.

Висновки та пропозиції. Дослідження психологічних аспектів ефективної комунікації в умовах соціальних і професійних викликів підкреслює важливість таких навичок, як емоційна стійкість, емпатія та адаптивність. Ці чинники дозволяють зберігати спокій, будувати довірливі відносини та швидко реагувати на зміни, що є особливо важливим у сучасному світі. Ефективна комунікація з урахуванням цих аспектів сприяє взаєморозумінню, допомагає уникати конфліктів і досягати спільних цілей у складних ситуаціях.

Для покращення комунікативних навичок у складних умовах рекомендується впроваджувати освітні програми та тренінги з розвитку емоційної стійкості, емпатії та адаптивності. Практичні заняття з активного слухання, техніки конструктивного зворотного зв'язку та вправи на розуміння емоційного стану співрозмовника можуть суттєво покращити взаємодію в професійному середовищі. Ці заходи не тільки сприятимуть ефективному спілкуванню, а й допоможуть особистості краще адаптуватися до сучасних соціальних та професійних викликів.

Список використаних джерел

1. Белікова Ю. В. Становлення та переваги емоційного лідерства. *Український соціум*. 2012. № 2 (41). С. 7–16.
2. Білозерська С. І. Професійна Я-Концепція як передумова професійного розвитку особистості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Психологія». 2015. Вип. 2. С. 10–18.
3. Heider F. *The Psychology of Interpersonal Relations*. New York: John Wiley, 1958. 112 p. *John Wiley & Sons Inc*. DOI: <https://doi.org/10.1037/10628-000> (дата звернення: 31.12.2022).
4. Covey S. R. *The seven habits of highly effective people: restoring the character ethic*. New York: Simon and Schuster, 1989.
5. Mansfield R. S. Building competency models. *Human Resource Management*. 1996. № 35. P. 7–18.

Коломоєць І. О., здобувач вищої освіти,
Дніпровський гуманітарний університет, Україна

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДХОДУ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Науковий керівник – д. е. н., професор Джиджоян В. В.

Актуальність багатофункціонального підходу обумовлена необхідністю збалансованого розвитку соціуму, економіки та навколишнього середовища. Сучасні виклики, зокрема зміна клімату та глобалізація, вимагають поєднання економічних, соціальних та екологічних інтересів для забезпечення сталого розвитку.

Основною проблемою є інтеграція різних цілей, оскільки часто економічні вигоди суперечать екологічним стандартам, а соціальні ініціативи потребують додаткових ресурсів. Баланс між підприємництвом, туризмом і торгівлею з урахуванням екологічних вимог залишається складним завданням для багатьох держав та корпорацій.

Міжнародні та національні дослідження демонструють значний інтерес до питань сталого розвитку. Зокрема, дослідження ООН та ЄС зосереджуються на створенні інклюзивних стратегій розвитку територій та підтримці «зелених» економік. У вітчизняній практиці ця тема висвітлюється через впровадження державних програм сталого розвитку та стимулювання підприємництва [1, с. 182].

Основними поняттями у цьому дослідженні є сталий розвиток – процес, що забезпечує задоволення потреб нинішніх поколінь без шкоди для майбутніх; багатофункціональний підхід – поєднання різних аспектів розвитку для досягнення комплексних цілей; а також підприємництво, туризм та торгівля як ключові елементи економічної складової сталого розвитку. Соціальний аспект сталого розвитку охоплює освіту, охорону здоров'я та соціальну відповідальність бізнесу, які відіграють ключову роль у забезпеченні збалансованого розвитку суспільства.

Освіта сприяє підвищенню обізнаності та навичок, що необхідні для сталого розвитку. Вона формує активну громадську позицію та стимулює розробку інноваційних підходів до вирішення соціальних та екологічних проблем [2, с. 4]. Інтеграція екологічної освіти на різних рівнях навчання допомагає зменшувати вплив на довкілля та формувати екологічно свідоме суспільство. Охорона здоров'я також є важливим компонентом сталого розвитку. Забезпечення доступу до якісної медичної допомоги, профілактика захворювань та підвищення якості життя сприяють зниженню нерівності та підвищують соціальну стабільність. Особливо важливе значення мають програми громадського здоров'я, спрямовані на попередження хронічних хвороб та пропагування здорового способу життя.

Соціальна відповідальність бізнесу (КСВ) включає добровільні ініціативи компаній, спрямовані на підтримку місцевих громад, покращення умов праці та мінімізацію екологічного впливу. КСВ

допомагає не лише підвищити репутацію компаній, а й сприяє розвитку партнерських відносин між бізнесом, державою та суспільством. Однак в Україні соціальна відповідальність часто сприймається як додаткове навантаження на бізнес, що обмежує її розвиток і впровадження [3, с. 190].

Інтеграція цих аспектів сприяє комплексному підходу до сталого розвитку, що є основою для побудови стабільного та збалансованого суспільства в майбутньому.

Розвиток підприємництва, який враховує сталі принципи, є ключовим компонентом досягнення сталого економічного зростання. Сталій підхід передбачає не лише створення економічної вигоди, а й мінімізацію негативного впливу на довкілля та соціальну сферу. Особливо важливу роль у цьому відіграють малі та середні підприємства (МСП), які становлять значну частину світової економіки, створюючи робочі місця та сприяючи інноваціям. Згідно з дослідженнями Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), зелене підприємництво та інклюзивні бізнес-моделі сприяють екологічним цілям і економічному розвитку одночасно. Проте для забезпечення успіху таких ініціатив необхідні відповідні політичні рамки, що підтримують доступ до фінансування та інновацій, а також розвиток навичок підприємців.

Конференція ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD) наголошує на необхідності розвитку підприємництва в рамках сталих моделей, особливо в країнах, що розвиваються. Підтримка МСП в адаптації до викликів, таких як кліматичні зміни, є пріоритетом, оскільки ці підприємства часто більш вразливі до економічних криз і екологічних ризиків. UNCTAD також підкреслює важливість інтеграції сталих принципів у державну політику та бізнес-стратегії для забезпечення довгострокової стійкості.

Таким чином, розвиток підприємництва та торгівлі на основі сталих принципів вимагає не лише підтримки з боку держави, але й активної участі бізнесу у впровадженні екологічно відповідальних практик. Це включає інноваційні підходи до виробництва, ефективне використання ресурсів та створення інклюзивних умов для розвитку підприємств різного масштабу.

Туризм відіграє важливу роль у сталому розвитку, сприяючи економічному зростанню, соціальному розвитку та збереженню навколишнього середовища. Екологічний туризм та охорона культурної спадщини є ключовими напрямками, які підсилюють цей вплив, забезпечуючи одночасне досягнення економічних та екологічних цілей [4, с. 14]. Екологічний туризм (або еко-туризм) фокусується на мінімізації негативного впливу на природу та на просуванні практик, що сприяють збереженню екосистем. Він заохочує туристів до відповідального споживання ресурсів, підтримки локальних громад та участі в проєктах охорони довкілля. Приклади успішного екологічного туризму можна знайти в національних парках та біосферних заповідниках, де туристи сприяють фінансуванню природоохоронних заходів.

З іншого боку, туризм культурної спадщини зосереджений на підтримці історичних пам'яток, традицій та місцевих культур. Він сприяє збереженню національної ідентичності та культурного різноманіття. Програми сталого туризму активно заохочують інтеграцію місцевих громад у туристичну діяльність, що дозволяє їм зберігати власні традиції та звичаї, отримуючи економічну вигоду. Зокрема, ініціативи ЮНЕСКО допомагають зберігати культурні об'єкти світової спадщини, забезпечуючи сталий розвиток у регіонах, що приймають туристів [5].

Таким чином, поєднання екологічного туризму та туризму культурної спадщини сприяє одночасному досягненню економічних, екологічних та соціальних цілей. Важливим аспектом є впровадження відповідальних туристичних практик, що сприяють сталому розвитку як на локальному, так і глобальному рівні.

Багатофункціональний підхід до сталого розвитку потребує узгодження економічних, соціальних та екологічних цілей у політичних стратегіях національного та міжнародного рівнів. Уряди багатьох країн приймають відповідні програми, що сприяють інтеграції таких підходів, зважаючи на рекомендації міжнародних організацій, таких як ООН, ЮНЕСКО та Європейський Союз. Державні програми сталого розвитку зосереджуються на балансуванні економічних вигод із соціальним благополуччям і захистом навколишнього середовища. Наприклад, у Європейському Союзі діє «Зелена угода» (European Green Deal), що передбачає підтримку інновацій у бізнесі, екологічні ініціативи та соціальні програми для згуртування громад і підвищення якості життя [6]. У США та Канаді також активно реалізуються політики підтримки малого та середнього підприємництва, що включають елементи соціальної відповідальності й екологічного управління [7].

Міжнародний досвід підкреслює важливість інтеграції багатофункціональних підходів через спільні ініціативи між державами та міжнародними інституціями. Програма розвитку ООН (UNDP) зосереджується на впровадженні Цілей сталого розвитку (ЦСР), що поєднують економічні, екологічні та соціальні виміри. Регіональні проекти в Африці та Азії демонструють, що сталий розвиток можливий лише за умови врахування місцевих потреб, збереження ресурсів та розвитку людського потенціалу.

Країни часто адаптують міжнародні рекомендації до власних умов. Наприклад, в Україні реалізується Національна стратегія сталого розвитку до 2030 року, яка передбачає модернізацію економіки, розвиток інфраструктури, підвищення якості освіти та охорони здоров'я [6]. Особлива увага приділяється децентралізації влади та розвитку територіальних громад, що сприяє ширшому залученню населення до вирішення проблем сталого розвитку.

Таким чином, інтеграція багатофункціональних підходів у політику є ключем до ефективної реалізації принципів сталого розвитку. Досвід різних країн свідчить про необхідність гнучкого впровадження таких

підходів з урахуванням локальних особливостей, що дозволяє досягти збалансованого розвитку в довгостроковій перспективі.

Узагальнюючи результати дослідження, можна зробити висновок, що багатофункціональний підхід до сталого розвитку є ключовим інструментом для узгодження соціальних, економічних та екологічних цілей. Розвиток підприємництва, туризму та торгівлі на засадах сталості сприяє не лише економічному зростанню, а й покращенню добробуту суспільства, збереженню природних ресурсів і культурної спадщини. Практика різних країн свідчить про необхідність інтеграції цих підходів у політику на всіх рівнях для досягнення довгострокових результатів.

Для вдосконалення механізмів сталого розвитку потрібне посилення державної підтримки та стимулювання екологічно орієнтованих ініціатив у бізнесі та регіонах. Залучення приватного сектору через соціально відповідальні практики і прозору звітність сприятиме сталому економічному зростанню. У свою чергу, розвиток туризму з акцентом на культурну спадщину та екологічні цінності відкриває нові можливості для місцевих громад.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на аналіз ефективності існуючих ініціатив, пошук нових партнерських моделей і впровадження інноваційних рішень у туризмі та підприємстві. Тільки комплексний підхід до сталого розвитку дозволить гармонійно поєднати соціальні потреби, економічні інтереси та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел

1. Дима, В. В. Фінансові інструменти стимулювання розвитку «зеленої економіки» в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. №5–6. С. 182–187.
2. Воробієнко П. П. Роль освіти в досягненні цілей сталого розвитку ООН. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2023. №5(1). С. 1–8. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5113>
3. Головінов О. М. Соціальна відповідальність бізнесу: українські реалії і проблеми. *Економічний вісник Донбасу*. 2014. № 2. С. 187–192/
4. UNWTO. *Tourism and Sustainable Development Goals – Journey to 2030*. Доступно за посиланням: <https://www.unwto.org>
5. ЮНЕСКО. *Культурна спадщина та сталий розвиток*. Доступно за посиланням: <https://unesdoc.unesco.org>
6. Кабінет Міністрів України. Національна стратегія сталого розвитку України на період до 2030 року. Доступно за посиланням: <https://www.kmu.gov.ua>
7. Government of Canada. *Sustainable Development Strategy 2020-2023*. Доступно за посиланням: <https://www.canada.ca>

*Кравченко І., магістрант,
Поліський національний університет, Україна*

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ З ГРОМАДСЬКІСТЮ

Науковий керівник – к. е. н., доцент Мосієнко О. В.

Постановка проблеми. Взаємодія влади з громадськістю – це комплекс процесів і механізмів, спрямованих на забезпечення ефективної комунікації, залучення громадян до прийняття рішень та підвищення прозорості державного управління. Використання цих механізмів є критично важливим для підтримки демократичних принципів і формування довіри між громадянами та владою. Комунікація з громадськістю є важливим інструментом для забезпечення прозорості в діяльності державних органів. Публічні звіти, прес-конференції, публікація фінансових документів та регулярні інформаційні бюлетені дозволяють громадянам контролювати роботу влади та оцінювати її ефективність. Це особливо важливо для запобігання корупції та зміцнення підзвітності влади перед суспільством.

Основний матеріал. Відкриті та чесні комунікації допомагають зміцнити довіру громадян до влади. Коли громадяни бачать, що влада діє в їхніх інтересах і готова слухати їхні потреби, це підвищує легітимність урядових рішень і зменшує соціальну напругу. Особливо важливо це під час криз, коли ефективна комунікація може зберегти довіру навіть у складних ситуаціях.

Залучення громадськості через опитування, громадські слухання, онлайн-форуми та соціальні мережі дозволяє владі отримувати зворотний зв'язок про свої дії. Це важливо для того, щоб розуміти потреби суспільства, виявляти проблеми на місцях і оперативно коригувати політику, якщо вона не відповідає очікуванням громадян. Діалог з громадськістю є ключовим для розвитку участі громадян у політичному житті. Проведення громадських обговорень, консультацій і залучення активістів та експертів до прийняття рішень підвищує відповідальність влади перед громадянами і дає суспільству відчуття причетності до управління країною [1].

Прозора, ефективна та своєчасна комунікація також сприяє формуванню позитивного іміджу влади, що особливо важливо на міжнародній арені. Це може залучити інвестиції, посилити міжнародні відносини та покращити репутацію країни в очах інших держав.

Влада має обов'язок надавати громадянам своєчасну, достовірну і повну інформацію про важливі події, рішення, закони та проекти. Це включає роз'яснення політичних програм, реформ, змін у законодавстві та

інших аспектів, які впливають на повсякденне життя громадян. Якісне інформування знижує ризик дезінформації та забезпечує громадянам можливість об'єктивного розуміння ситуації.

У кризових ситуаціях (наприклад, пандемія, природні катастрофи, економічні кризи) ефективна комунікація допомагає уникнути паніки та поширення чуток, забезпечуючи громадянам точну інформацію та інструкції щодо дій у кризових умовах [1]. Чіткі й зрозумілі повідомлення в таких умовах допомагають зберегти громадський порядок і забезпечити необхідні заходи. Наприклад, під час пандемії COVID-19, багато урядів запровадили щоденні брифінги для інформування громадян про ситуацію з пандемією, надання інструкцій та роз'яснення нових заходів. Уряди, які успішно комунікували, змогли знизити паніку і забезпечити підтримку з боку громадян у виконанні заходів безпеки. Норвегія, Швеція та Данія відомі своєю відкритістю та регулярним інформуванням громадськості про всі зміни в державних політиках [3].

. Завдяки цьому громадяни мають високий рівень довіри до влади, що сприяє стабільності та ефективності управління.

Одноосновними механізмами взаємодії влади з громадськістю є: громадські консультації, електронне урядування та петиції, соціальні мережі, громадські ради та консультації [2].

Громадські консультації та обговорення, це один із ключових механізмів, що дозволяє владі залучати громадян до процесу ухвалення рішень [1]. Громадські консультації можуть проходити у формі збору коментарів, громадських слухань або відкритих зустрічей, під час яких представники влади обговорюють з громадянами плани, політики, законопроекти чи реформи. Це дозволяє враховувати думку громадян і робить процес прийняття рішень більш прозорим.

Електронне урядування (е-урядування), це використання цифрових платформ та інструментів для забезпечення зручної і швидкої взаємодії між владою та громадянами [3]. До основних компонентів е-урядування належать електронні послуги, онлайн-консультації, електронні петиції та платформи для зворотного зв'язку. Такий підхід не тільки спрощує доступ до державних послуг, але й робить їх більш прозорими та доступними. Наприклад, Естонія є одним з лідерів у розвитку електронного урядування. Більшість державних послуг надаються в електронному вигляді, що дозволяє громадянам швидко вирішувати питання без особистих візитів до органів влади, а також бере участь у процесах управління через цифрові платформи.

Електронні петиції дозволяють громадянам безпосередньо звертатися до влади з важливих питань. Якщо петиція набирає певну кількість підписів, влада зобов'язана її розглянути і надати офіційну відповідь. Це дає можливість громадянам впливати на політичний порядок денний та

привертати увагу до актуальних проблем. В Україні система електронних петицій дозволила багатьом громадянам брати участь у вирішенні нагальних проблем, звертатися з пропозиціями до органів влади і впливати на порядок денний.

Соціальні мережі та інтернет-платформи. Соціальні мережі (Facebook, Twitter, Instagram) стали важливим інструментом для взаємодії влади з громадськістю. Завдяки їм органи влади можуть оперативно інформувати громадян про важливі події, роз'яснювати складні питання та отримувати зворотний зв'язок. Це дозволяє більш безпосередньо та швидко реагувати на запити громадян, особливо у кризових ситуаціях.

Громадські ради та консультативні комітети, це спеціальні органи, до складу яких входять представники громадськості, експерти, активісти та представники влади. Громадські ради займаються обговоренням і аналізом політичних та соціальних ініціатив і надають свої рекомендації органам влади [2]. Це сприяє залученню громадян до управління та врахуванню громадських інтересів. Наприклад, у Польщі громадські ради при урядових установах активно залучаються до обговорення нових законів та ініціатив, що сприяє розвитку соціального діалогу та врахуванню інтересів різних верств населення.

Висновки та пропозиції. Механізми взаємодії влади з громадськістю створюють основу для прозорого, ефективного та відповідального державного управління. Завдяки різноманітним інструментам комунікації та залучення громадян до управлінських процесів, держава може краще реагувати на потреби суспільства, забезпечувати прозорість своєї роботи та зміцнювати демократичні цінності.

Список використаних джерел

1. Дзюндзюк В. Б. Ефективність діяльності публічних організацій: [моногр.] / В. Б. Дзюндзюк. Х.: Вид-во ХарРІ УАДУ Магістр, 2003. 236 с.
2. Гордієнко Л. Ю. Адміністративний менеджмент : навч. посібн. / Л. Ю. Гордієнко, Л. Г. Шемаєва. Х.: Вид. ХНЕУ, 2006. 212 с.
3. Державне управління: навч. посіб. / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Расіна та ін.; за ред. А. Ф. Мельник. – К.: Знання-Прес, 2003. 343 с.

*Краснолюдський О. М., магістрант,
Поліський національний університет, Україна*

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ У РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ ГРОМАД

Громадські об'єднання відіграють важливу роль у розвитку місцевих громад, забезпечуючи не лише активну участь громадян у процесах управління, але й сприяючи соціальному, економічному та екологічному прогресу на місцевому рівні. Вони є важливими інструментами для вирішення широкого спектру проблем, починаючи від поліпшення інфраструктури і закінчуючи розвитком соціальної згуртованості серед місцевих жителів. Зокрема, громадські об'єднання допомагають створювати умови для соціального діалогу, зміцнення демократичних процесів і розвитку активної громадянської позиції.

Громадські організації, будучи некомерційними об'єднаннями, що створюються на добровільних засадах для досягнення соціально важливих цілей, мають значний потенціал для вирішення місцевих проблем. Це можуть бути ініціативи, спрямовані на покращення якості життя в громадах, розвитку місцевої інфраструктури, культури, освіти або соціального захисту.

Громадські об'єднання зазвичай добре знайомі з потребами місцевого населення, тому здатні оперативно реагувати на зміни та виклики, що виникають у громаді. Оскільки ці організації часто засновані самими жителями певної території, вони можуть швидко організувати необхідні заходи, які зможуть мати реальний вплив на поліпшення життя на місцях. Важливою складовою діяльності громадських об'єднань є підтримка соціальної інфраструктури. Наприклад, багато організацій займаються покращенням умов для дітей та молоді, допомагають у створенні або ремонті громадських просторів, організовують культурні, освітні заходи, що сприяють розвитку громади.

Залучення волонтерів до таких ініціатив дозволяє створювати значні зміни навіть при обмежених ресурсах, що робить діяльність громадських об'єднань надзвичайно ефективною у контексті місцевого розвитку. Такі ініціативи не тільки покращують інфраструктуру, але й зміцнюють зв'язки всередині громади, формуючи культуру солідарності та взаємодопомоги серед місцевих жителів. Крім того, громадські організації активно сприяють підвищенню рівня громадянської участі. Вони залучають місцевих жителів до участі в управлінні громадою, розширюючи можливості для місцевих жителів брати участь у прийнятті рішень, впливати на політику місцевої влади і формувати програми розвитку. Це особливо важливо для розвитку демократичного суспільства, оскільки громадяни через ГО набувають навичок, необхідних для участі в демократичних процесах і ухваленні важливих рішень на місцевому рівні.

Громадські об'єднання часто виступають партнерами органів місцевої влади, що дозволяє значно підвищити ефективність реалізації програм і проектів. Їхня діяльність може бути спрямована на реалізацію спільних соціальних ініціатив, а також на моніторинг використання бюджетних коштів і забезпечення прозорості в управлінні місцевими ресурсами. Крім того, роль громадських об'єднань у розвитку місцевих громад значною мірою пов'язана з економічними аспектами. Багато ГО займаються підтримкою місцевих підприємців, організують тренінги і заходи, спрямовані на розвиток малого та середнього бізнесу. Це включає в себе як прямі програми підтримки (наприклад, створення бізнес-інкубаторів або ярмарків), так і сприяння розвитку місцевих ініціатив, що можуть стати основою для сталого економічного розвитку громади.

Громадські об'єднання також можуть бути каталізаторами розвитку соціального підприємництва – форми бізнесу, що не лише сприяє економічному зростанню, але й вирішує соціальні або екологічні проблеми. Важливим напрямком діяльності громадських організацій є також екологічний аспект. ГО активно займаються охороною навколишнього середовища, організують акції по озелененню, збиранню сміття, очищенню територій від забруднень. Вони можуть працювати над покращенням екологічної ситуації в громаді, впроваджувати інноваційні рішення щодо переробки відходів, енергозбереження та розвитку зелених технологій. Окрім цього, ГО активно проводять освітні кампанії, спрямовані на підвищення екологічної свідомості серед місцевого населення, що є важливим фактором для забезпечення сталого розвитку громади. Насамкінець, громадські об'єднання вносять значний вклад у формування здорового і гармонійного середовища для життя, працюючи на благо всіх його учасників. Вони покращують соціальну інфраструктуру, сприяють розвитку економіки, захищають інтереси місцевих громадян і формують демократичну культуру. Їх діяльність є незамінною для досягнення сталого розвитку на місцевому рівні, а співпраця між ними та органами місцевої влади створює міцну основу для подальшого прогресу. Таким чином, громадські організації не лише стимулюють зміни в межах своїх територій, але й забезпечують участь громадян у формуванні демократичного суспільства, сприяють підвищенню якості життя та допомагають будувати більш відповідальну й згуртовану спільноту.

Список використаних джерел

1. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань: Закон, від 15.05.2003 N 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Рачинська О. А. Сучасні підходи в організації комунікативної взаємодії у сфері публічного управління URL: <http://surl.li/dmutdx>

*Ксюковський О., аспірант,
Поліський національний університет, Україна*

УПРАВЛІННЯ ТЕХНОЛОГІЄЮ ПРОЄКТУВАННЯ ТА ВИГОТОВЛЕННЯ МУЛЬТИФРАКТАЛЬНИХ СИСТЕМ ЗА ДОПОМОГОЮ 3D ДРУК

Науковий керівник – д. тех. н., професор Грабар І. Г.

Мультифрактальні системи – це структури, що повторюють самі себе на різних масштабах. Вони нагадують орнаменти або природні візерунки, але мають складну геометрію, яка забезпечує унікальні властивості. Приклади таких структур можна знайти в природі: листя папороті, сніжинки, річкові дельти – всі ці об'єкти демонструють мультифрактальні властивості. Вони мають подібні форми незалежно від масштабу, що робить їх особливо ефективними в природі. Окрім цього, мультифрактали часто використовуються в різних наукових дослідженнях, зокрема в фізиці та біології, для моделювання складних систем. Завдяки своїм властивостям, мультифрактальні структури можуть стати основою для нових технологій у багатьох галузях.

Мультифрактальні системи мають кілька важливих переваг. По-перше, вони забезпечують високу міцність при відносно низькій вазі. Це особливо важливо для конструкцій, що повинні витримувати значні навантаження. По-друге, вони мають покращені аеродинамічні властивості, що дозволяє зменшити опір повітря і, відповідно, енергоспоживання. Ці властивості роблять мультифрактальні структури перспективними для використання в автомобільній і авіаційній промисловості, а також в архітектурі. Додатково, вони можуть бути застосовані в енергетичному секторі для створення ефективних конструкцій вітрових турбін та інших установок. Використання мультифракталів може також знизити витрати на матеріали та покращити екологічну стійкість виробництва.

Технологія 3D-друку є ключовою для створення мультифрактальних структур. Завдяки 3D-друку ми можемо виготовляти об'єкти з високою точністю і деталізацією, що неможливо досягти за допомогою традиційних методів. Процес виготовлення починається з розробки 2D-малюнка, який потім перетворюється у 3D-модель. Ця модель надсилається на 3D-принтер, який друкує об'єкт шар за шаром. Такий підхід дозволяє швидко змінювати параметри конструкції і виготовляти прототипи для тестування. Крім того, 3D-друк дозволяє знижувати витрати на виробництво та скорочувати час, необхідний для створення кінцевого продукту. Це особливо важливо для інноваційних розробок та експериментальних проєктів.

Проєктування мультифрактальних систем включає кілька етапів. Спочатку створюється двовимірний малюнок, який потім перетворюється

у векторну графіку (SVG). Після цього векторне зображення конвертується у тривимірну модель (STL), яка використовується для 3D-друку. Це дозволяє легко вносити зміни у дизайн і оптимізувати структуру для різних застосувань. Такий підхід забезпечує гнучкість у процесі розробки і дозволяє швидко адаптуватися до нових вимог. Додатково, використання програмного забезпечення для моделювання дозволяє проводити численні симуляції та аналізи до початку фізичного виготовлення, що знижує ризики помилок і недоліків.

Застосування мультифрактальних структур охоплює різні галузі. В авіації і автомобілебудуванні їх можна використовувати для створення легких і міцних деталей, що знижують опір повітря і покращують паливну ефективність. В архітектурі вони можуть бути використані для будівництва будівель з підвищеною стійкістю до навантажень. У медицині мультифрактальні структури можуть знайти застосування у виготовленні протезів та імплантатів, які точно повторюють форму кісток і органів. Також, у сфері охорони довкілля, ці структури можуть бути використані для створення більш ефективних фільтраційних систем. Можливості використання мультифракталів практично безмежні і постійно розширюються з розвитком технологій.

Подальші дослідження у цій сфері спрямовані на вивчення аеродинамічних властивостей мультифрактальних структур при різних умовах. Це включає тестування при змінному повітряному потоці та різних температурних режимах. Отримані дані допоможуть покращити характеристики цих структур і розробити нові рекомендації для їх використання в технічних проєктах. Крім того, важливо досліджувати можливості використання нових матеріалів для 3D-друку, що можуть покращити ефективність і міцність кінцевих продуктів. Така робота допоможе виявити нові сфери застосування мультифракталів і сприятиме розвитку передових технологій.

Дослідження мультифрактальних систем і їх виготовлення за допомогою 3D-друку має великий потенціал для розвитку сучасних технологій. Вони відкривають нові можливості для проєктування і виготовлення високоефективних конструкцій, що відповідають вимогам майбутнього. Використання таких структур може значно знизити виробничі витрати і підвищити продуктивність. Важливо, щоб наукова спільнота і промисловість активно співпрацювали для впровадження цих інновацій у реальне життя, що дозволить досягти нових висот у різних галузях.

Список використаних джерел

1. Мандельброт Б. Фрактальна геометрія природи. 2002. – 652 с.
2. Грабар І., Грабар О. Фрактальні орнаменти: конструювання, властивості, 3D-продукування. Житомир: Поліський національний університет. 2020. 308 с.

3. Грабар І.Г., Грабар О.І., Кубрак Ю.О., Гутніченко О.А. Перколяційно-фрактальні матеріали: властивості, технології, застосування. Житомир. ЖДТУ. 2007. 354 с.

4. Grabar Ivan G.. NANOCHAOS in raising a machine reliability and the creation of "eternal" STRUCTURES. *Chaotic Modeling and Simulation (CMSIM)* 3: 327-341, 2018

5. Грабар І.Г. Синтез мультифракталів. Житомир: Поліський національний університет. 2023. 200 с.

6. Іванов-Костецький С., Гуменник І., Воронкова І. Шляхи застосування технологій 3d-друку у створенні сучасних об'єктів архітектури. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Архітектура»*. № 1 (7), 2022.

7. Сізов В. Д. Сороквашин С. В. Комп'ютерні системи 3D друкування. *Електронний посібник*. Дніпро. – 120 с.

8. Манжілевський, О. Д., Іскович-Лотоцький. Р. Д. Сучасні адитивні технології 3D друку. Особливості практичного застосування : навчальний посібник. Вінниця : ВНТУ, 2021.

9. Архітектурно-конструктивно-технологічна система 3д-друку будівельних об'єктів : колективна монографія / М. Савицький, Ш. Айріх, І. З. Халаф [та ін.]; за заг. ред. д-ра техн. наук, проф. М. Савицького, – Дніпро, ФОП Удовиченко О.М., 2019. 233 с

Курганський С., мгістрант,
Поліський національний університет, Україна

ЕКОНОМІЧНА ПОВЕДІНКА: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Науковий керівник – к. е. н., доцент Мосієнко О. В.

Постановка проблеми. Поглиблення розуміння природи суб'єкта економічної діяльності та законів його діяльності поступово формує нову предметну сферу психології, зумовлену реальною тенденцією зміщення пріоритетів, – з багатства економічного до багатства соціального, гуманістичного. На сучасному етапі трансформаційних соціально-економічних перетворень в Україні, виникає потреба не лише в осмисленні нових економічних законів та соціальних реалій, а й у необхідності психологічно підготувати молоду людину як майбутнього суб'єкта господарювання, до нових умов економічної співпраці.

Основний матеріал. Економічна поведінка в психології – це вивчення того, як люди ухвалюють фінансові та матеріальні рішення, реагують на стимули та вибирають стратегії для досягнення економічних цілей [1]. Це поле знань охоплює вплив емоцій, мотивацій, цінностей, упереджень та інших психологічних чинників на процес прийняття економічних рішень. Психологічний підхід до економічної поведінки дозволяє глибше зрозуміти, чому люди іноді ухвалюють ірраціональні рішення або роблять вибір, що не відповідає їхнім фінансовим інтересам.

Основними аспектами економічної поведінки з точки зору психології є раціональність, ірраціональність, емоційність у прийнятті економічних та фінансових рішень, когнітивні помилки та соціальні упередження, мотивація, фінансові цінності та грамотність [2].

Традиційна економіка передбачає, що люди діють раціонально, щоб максимізувати власну вигоду. Проте психологічні дослідження показують, що люди часто ухвалюють рішення під впливом емоцій або обмеженої інформації. Це призводить до ірраціональної поведінки, коли економічні рішення не завжди є оптимальними з точки зору вигоди. Велику роль в прийнятті фінансових рішень відіграють емоції. Емоції, як-от страх, радість, тривога чи ентузіазм, можуть сильно впливати на економічну поведінку. Наприклад, страх втрати може спонукати людей уникати ризиків, навіть якщо ймовірність вигоди є високою. Позитивні емоції, як-от надмірний оптимізм, можуть підштовхнути до ризикованих інвестицій.

Люди часто приймають економічні рішення під впливом соціальних норм або групових уподобань. Наприклад, рішення про купівлю товарів, інвестиції або споживання послуг можуть залежати від популярності цих дій серед оточення. Психологічний феномен, як-от «стадний інстинкт»,

пояснює, чому люди можуть приймати схожі фінансові рішення, як і їхні друзі чи родичі. Також, люди мають низку упереджень, які впливають на їхні економічні рішення. Наприклад, ефект підтвердження, який полягає у тому що людина має схильність шукати та приймати тільки ту інформацію, яка підтверджує наявні переконання. Ефект групового мислення, передбачає, що під впливом групи людина може приймати рішення, які в нормальних умовах їй здавалися б неприйнятними. Ефект володіння, говорить про те, що люди схильні переоцінювати вартість речей, якими вони вже володіють, і тому рідко готові їх продавати, навіть якщо це раціонально [1].

В сучасному економічному просторі психологічною проблемою людей є те, що короткострокові вигоди мають значну перевагу над довгостроковими цілями [3]. Багато людей схильні надавати перевагу миттєвій винагороді, навіть якщо це суперечить довгостроковим цілям. Це явище, відоме як часова непослідовність, пояснює, чому люди можуть витрачати гроші на імпульсивні покупки, відмовляючись від заощаджень або інвестицій у майбутнє.

Психологія економічної поведінки досліджує різноманітні мотиваційні аспекти, зокрема прагнення до фінансової безпеки, бажання статусу, накопичення багатства чи схильність до альтруїзму [3]. Різні мотивації можуть спрямовувати економічні рішення, як-от вибір роботи, спосіб витрачання грошей чи інвестиції.

Основними процесами психологічної поведінки в економічному просторі є інвестиційні рішення, мотивація щодо споживчого вибору, заощадження, накопичення та трати [2]. Люди можуть приймати інвестиційні рішення, спираючись не лише на об'єктивні дані, а й на емоції чи загальне почуття «ринкового настрою». Наприклад, під час економічних криз часто виникає паніка, коли інвестори масово продають активи навіть за збиткових умов, лише б уникнути подальших втрат. Багато маркетингових стратегій спираються на психологічні чинники, як-от вплив реклами на емоційне сприйняття товару. Люди схильні купувати речі, коли відчувають, що цей продукт робить їх щасливішими, статуснішими або більш привабливими, саме це формує їх споживчу мотивацію. Психологія також пояснює, чому одним людям легко заощаджувати, тоді як іншим це вдається важко. Деякі люди більш схильні до відкладення, оскільки відчувають задоволення від самого процесу накопичення, тоді як інші більше орієнтуються на негайне задоволення потреб.

Висновки та пропозиції. Психологія економічної поведінки показує, що люди часто ухвалюють фінансові рішення під впливом емоцій, упереджень та соціальних чинників. Знання психологічних аспектів дозволяє не лише розуміти причини ірраціональних рішень, а й розробляти

підходи для покращення економічної поведінки, що сприяє фінансовій стабільності та добробуту.

Список використаних джерел

1. Ложкін Г.В., Спасенніков В.В., Комаровська В.Л. Економічна психологія: Навч. посіб. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 304 с.
2. Москаленко В. В. Особливості суб'єктивного підходу в аналізі економічної соціалізації особистості//Зб. Наук. Праць Ін-туім. Г. С. Костюка АПН України /За ред. Максименко. Т. X, част. 1.-К., 2008. С 300–306.
3. Максименко С.Д., Карамушка Л.М., Креденцер О.В. Економічна психологія: Навч. Програма та комплекс діагностичних методик для підготовки економістів, менеджерів та практичних психологів. – К.: Міленіум, 2004. – 36 с.

Куций М. Ю., курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України, Дніпровського державного університету внутрішніх справ, Україна

ПАРТНЕРСТВО ПОЛІЦІЇ З НАСЕЛЕННЯМ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Науковий керівник – к. ю. н., доцент Валєєв Р. Г.

Євроінтеграційний вибір українського народу зумовлює необхідність комплексних реформ, послідовного розвитку інститутів громадянського суспільства та орієнтації на сталий розвиток територіальних громад. Важливою передумовою останнього ми вважаємо розвиток партнерства населення з поліцією, що відповідає концепції поліцейської діяльності community policing, прийнятої у більшості розвинених демократій світу.

Правовідносини між державою та інститутами громадянського суспільства є складним процесом взаємодії, який включає в себе елементи взаємного контролю та певних правообмежень. У цьому процесі органи публічного управління, маючи владні повноваження, створюють правові умови для легітимного впливу громадянського суспільства на діяльність державних структур. Це забезпечується шляхом надання громадянам можливості брати участь у реалізації функцій публічного управління. Особливий акцент робиться на забезпечення громадського порядку і безпеки на місцевому рівні, що є ключовим завданням як держави, так і громадянського суспільства. Така співпраця сприяє більш ефективному управлінню та підвищенню рівня довіри до державних органів, адже громадяни стають активними учасниками процесу управління, беручи в цьому безпосередню участь.

На тлі сучасних викликів, таких як зростання соціальної нерівності, міграційних процесів, екологічних проблем, домашнього насильства [1] питання безпеки стають особливо важливими для забезпечення сталого розвитку. Територіальні громади, які прагнуть до сталого економічного і соціального розвитку, повинні формувати систему тісної співпраці між поліцією та населенням. Це сприяє профілактиці правопорушень, більш ефективному реагуванню на проблеми громади та розвитку правової культури серед її мешканців.

Довіра громадян до поліції є фундаментом для ефективної боротьби зі злочинністю. Саме завдяки довірі люди готові співпрацювати з правоохоронцями, надавати інформацію та сприяти у розкритті злочинів. Тому посилення взаємодії між поліцією та громадою є одним із ключових завдань держави. [2, с. 12]. Взаємодія правоохоронних органів з інститутами громадянського суспільства базується на об'єктивних причинах, зокрема на спільному інтересі у забезпеченні законності та правопорядку. Для поліції це завдання закріплене у законодавстві, тоді як

для громадянського суспільства це є важливою умовою для нормального існування. Одним із природних прав людини є право на особисту участь в управлінні громадськими справами, а також на запобігання будь-яким діям, що порушують чинне законодавство України. Це право громадян спрямоване на зміцнення законності та правопорядку в державі, особливо в умовах воєнного стану, коли захист національної безпеки та стабільність суспільства набувають особливого значення. Активна участь громадян у підтримці правопорядку посилює стійкість держави перед зовнішніми загрозами та сприяє єдності між правоохоронними органами та населенням.

На думку В.В. Майорова, ефективна робота поліції неможлива без тісної взаємодії з громадою. Сучасна поліцейська діяльність має бути проактивною, спрямованою не лише на реакцію на вже скоєні злочини, а й на їх попередження. Саме співпраця з населенням дозволяє виявляти потенційні загрози, запобігати конфліктним ситуаціям та створювати безпечне середовище для життя і діяльності кожного громадянина [3, с. 189]. До основних елементів та форм партнерської взаємодії поліції з інститутами громадянського суспільства можна віднести наступні:

- безпосередня співпраця, яка повинна ґрунтуватись на взаємній довірі та прозорості, для чого поліція повинна діяти відкрито і відповідно до законодавства, бути підзвітною громаді та дотримуватися високих стандартів етики, в той час як населення в співпраці має відчувати себе повноцінним учасником процесу забезпечення правопорядку;

- інформаційний обмін та профілактичні заходи, які полягають у залученні мешканців територіальних громад до громадських слухань, участь у розробці місцевих програм безпеки або співпрацю через консультаційні ради при поліції; запровадження профілактичних програм, таких як патрулювання з представниками громади, робота з молоддю та іншими вразливими групами населення, дозволяє попереджувати злочини і зменшувати рівень конфліктів у громадах;

- проведення інформаційно-освітніх заходів для підвищення правової обізнаності населення, що в подальшому допомагає зменшити ймовірність вчинення правопорушень та сприяє формуванню відповідального суспільства.

Закон України «Про національну поліцію» передбачає тісну співпрацю правоохоронних органів з громадськими об'єднаннями. Це проявляється у спільній боротьбі зі злочинністю шляхом обміну інформацією, залучення громадян до розслідування правопорушень, а також у спільній розробці та впровадженні програм профілактики правопорушень. Така взаємодія є невід'ємною складовою сучасної поліцейської діяльності і сприяє підвищенню довіри громадян до правоохоронних органів [4, с. 79]. Так, Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» є правовою підставою для тісної співпраці громадян з правоохоронними органами. Цей закон закріплює такі важливі форми

взаємодії, як спільний пошук зниклих безвісти осіб, участь у громадських об'єднаннях правоохоронної спрямованості та надання інформації про правопорушення. Таке партнерство є запорукою ефективної боротьби зі злочинністю та створення безпечного суспільства [5].

Основним компонентом механізму партнерських відносин між вищезгаданими суб'єктами є використання соціальних технологій для довгострокового розвитку. Зокрема, це технології, спрямовані на формування інноваційного людського капіталу органів МВС, які передбачають створення міцної кадрової основи управлінців, розвиток професійних навичок, творчої та інноваційної активності, а також впровадження творчих і ініціативних елементів в організаційну культуру. Крім того, важливим є формування культурного капіталу поліції, що включає впровадження соціально орієнтованої моделі управління, яка базується на стратегії, узгодженій з наявними ресурсами для її реалізації. Підвищення соціальної відповідальності поліції у взаємодії із зовнішнім середовищем також є ключовим аспектом. Нарешті, технології формування соціального капіталу поліції полягають у зміцненні її діяльності через відкритість, чесність і соціальну відповідальність, що сприяє підвищенню рівня довіри до поліції та покращенню її іміджу.

Отже, партнерство між поліцією і населенням є важливою передумовою сталого розвитку територіальних громад. Це партнерство базується на довірі, взаємній відповідальності та активній участі громади у питаннях безпеки. Без ефективної співпраці правоохоронних органів і громадян неможливо досягти довготривалої стабільності та розвитку. Тому важливо продовжувати впровадження ініціатив, спрямованих на посилення взаємодії між поліцією і громадою для забезпечення безпечного та комфортного середовища для життя.

Список використаних джерел

1. Валуєв Р. Г. Позиції Верховного Суду з проблемних аспектів судової практики у сфері протидії домашньому насильству. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту ім. Е. О. Дідоренка*. 2024. № 1 (105). С. 60–75.
2. Новіченко А. Організаційно-правові форми взаємодії поліції і територіальних громад в умовах воєнного стану. *Наше право*. 2022. № 4. С. 11–19.
3. Майоров В. В. Шляхи вдосконалення адміністративно-правового регулювання взаємодії поліції з населенням на засадах партнерства. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 2. С. 185–191.
4. Ковалів М.В. Взаємодія поліції та інститутів громадянського суспільства. *Соціально-правові студії*. 2021. Випуск 2 (12). С. 79–85.
5. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 26.12.2002 № 393-IV URL: <http://surl.li/ixwwwf> (дата звернення: 21.10.2024)

*Кучеренко Н. Ю., магістрантка,
Поліський національний університет, Україна*

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Науковий керівник – к. е. н., доцент Яремова М. І.

В сучасній науковій літературі недостатньо досліджень, присвячених систематизації процесів управління економічним потенціалом підприємств, оскільки традиційно вчені досліджують моделі, що представлені у загальному вигляді. В окреслених умовах виникає необхідність обґрунтування інформаційної системи управління потенціалом підприємства, що потребує діагностики його зовнішнього та внутрішнього середовища для формування даних на підставі результатів аналізу впливу екзогенних чинників та оцінки ендogenous потенціалу. Налаштування процесу керування потенціалом суб'єктів господарювання є можливим за умови узгодження інформації від підрозділів, які впливають поточне управління підприємством та визначають його стратегічні перспективи. Недоліків вказаної моделі є надмірна формалізація, що мінімізує прикладну цінність. Однак необхідність формування економічного потенціалу визначається наявністю інтеграції як стратегічного, так і оперативного управління, що гарантує співвідношення контролю та забезпечує можливість коригування цільового перетворення через досягнення власних основних цілей (бізнес-процесів); логічну реалізацію дій, які необхідно виконати та встановити причинно-наслідкові зв'язки між окремими робочими інструкціями (блоками, фазами) і підсистемами.

Схеми логічного та чітко визначеного устрою організаційно-економічних механізмів управління використанням можливостей підприємств візуалізовано на рис. 1. Вказаний тип схеми включає основні компоненти, а саме:

- 1) діагностика зовнішнього середовища, що є підставою для вибору альтернативних стратегій розвитку суб'єкта господарювання;
- 2) моніторинг економічного потенціалу, що виконується шляхом комплексного аналізу поточно-фінансового стану, що дозволяє визначитися з вибором методів та напрямів дослідження для пошуку можливостей поліпшення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства;
- 3) організація стратегічного планування передбачає упорядкований контроль усіх процесів у компанії, що визначають спрямованість на досягнення стратегічних цілей.

4) постійний зворотній зв'язок між поточним та стратегічним керівництвом.

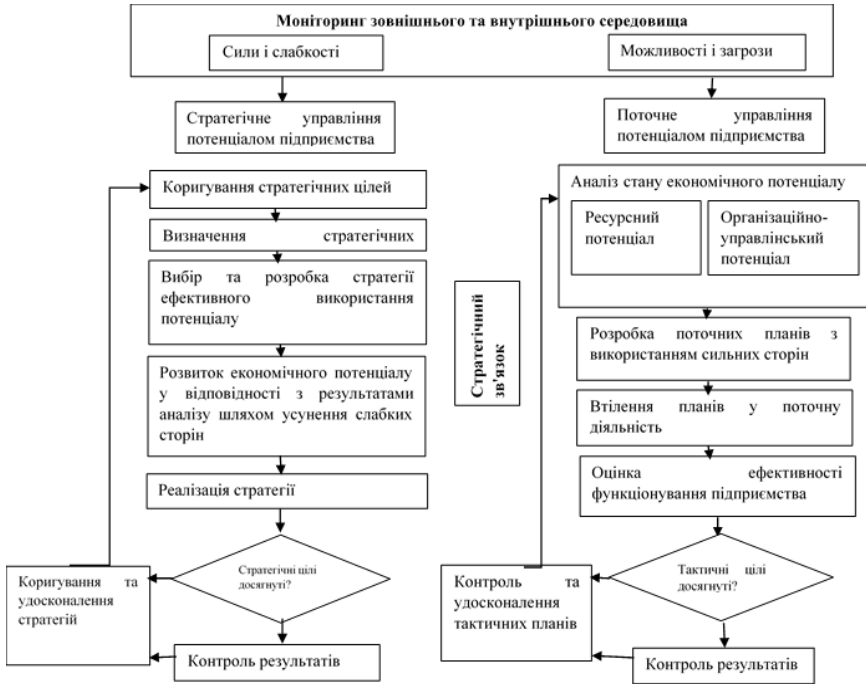

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм управління потенціалом підприємства

Джерело: власні розробки.

На підставі проведених досліджень можна інтерпретувати авторське розуміння термінології управління потенціалом підприємств, що зводиться до основних складових системного керування підсистемами в залежності від елементів потенціалу, що спрямовано на формування та використання сприятливих бізнес умов для розвитку суб'єкта господарювання на засадах загальної методології управління.

Основною відмінністю в управлінні потенціалом бізнесу є орієнтація на конкретне підприємство з урахуванням особливостей його діяльності та тривалості безперервного функціонування. Моделі, розроблені для роздрібних компаній, не обов'язково відтворюються, що пояснюється тим, що торгівля змінюється швидше, ніж виробництво, та відбувається гнучке реагування на зміни у зовнішньому середовищу, тобто на споживчому ринку.

Відповідно управління потенціалом виробничих підприємств характеризується високим ступенем динамічності з урахуванням змін ринкового середовища, наявність необхідних матеріальних, нематеріальних та трудових ресурсів, організаційного потенціалу, а також інших функціональних параметрів для забезпечення ефективного функціонування натепер та у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Дараган А. В., Геворкян А. Ю. Формування складників фінансового потенціалу підприємства. *Економічний простір*. 2021. № 167. С. 55–58. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/167-10>.
2. Іванець О. О. Концептуальні підходи до управління потенціалом розвитку підприємства. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. Серія «Економічні науки». 2012. № 4. С. 151–155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpush_2012_4_31.
3. Пілецька С. Т., Лункіна І. Ю. Стратегічно орієнтований економічний потенціал підприємства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 9/1. С. 17–23. DOI: [https://doi.org/10.37634/efp.2022.9\(1\).4](https://doi.org/10.37634/efp.2022.9(1).4)
4. Плотницька С. І. Застосування інструментарію стратегічного управління для діагностики економічного потенціалу аграрних підприємств. *Вісник Сумського аграрного національного ун-ту*. Серія «Економіка і менеджмент». 2015. Вип. 5 (64). С. 239–244.

Мандула М. М., аспірант

Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського, Україна, Україна

ПАРТНЕРСТВО ПУБЛІЧНОГО І ПРИВАТНОГО СЕКТОРІВ У СПРИЯННІ ІНКЛЮЗИВНОМУ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД

Постановка проблеми. Актуальність інклюзивного розвитку сільських громад в Україні посилюється з огляду на тенденції до децентралізації та соціально-економічного відставання сільських територій. Дослідження свідчать, що у країнах ЄС ППП стало ключовим механізмом подолання розриву між міськими та сільськими територіями, стимулюючи розвиток через інвестиції у місцеву інфраструктуру та цифровізацію [2]. В Україні досвід публічно-приватного партнерства вимагає адаптації до специфічних соціально-економічних умов сільських громад.

Основний матеріал. Публічно-приватне партнерство є важливим інструментом для мобілізації інвестицій у сільську інфраструктуру, охорону здоров'я, освіту та створення робочих місць. Європейські приклади свідчать, що ППП сприяє створенню інклюзивної економіки завдяки об'єднанню державного та приватного секторів у проектах розвитку сільських територій, де особливий акцент ставиться на інфраструктурних програмах та підвищенні зайнятості серед сільського населення [1].

Соціальне підприємництво може відіграти важливу роль у сприянні інклюзивності сільських громад. Публічно-приватні ініціативи, що включають соціальне підприємництво, сприяють забезпеченню рівного доступу до економічних можливостей та соціальних послуг для малозабезпечених верств населення. Залучення громад до соціальних підприємств дозволяє підвищити рівень життя населення, сприяти створенню робочих місць та зниженню рівня безробіття в селах [3].

Цифрові платформи можуть посилити участь громадян у процесах управління та прийняття рішень. Публічно-приватне партнерство з цифровими компаніями дозволяє забезпечити доступ до якісних послуг та інформації, що сприяє підвищенню прозорості та залученості громадян. Як свідчать європейські практики, цифрові рішення значно полегшують процес моніторингу та управління на місцевому рівні [5].

Український уряд розробляє нормативні документи, спрямовані на підтримку ППП для розвитку сільських територій, зокрема інклюзивності сільських громад через підвищення доступу до соціальних послуг, створення нових робочих місць та зниження рівня бідності. Згідно з рекомендаціями експертів, важливо забезпечити участь місцевих громад у

проектах, що дозволить розширити соціальну залученість та посилити ендогенний розвиток сільських територій [4].

Для ефективного розвитку інклюзивних сільських громад через публічно-приватне партнерство необхідне залучення місцевих громад, адаптація європейських практик та впровадження цифрових інструментів. ППП повинно бути засноване на прозорих механізмах управління, що забезпечить довіру до таких ініціатив і підвищить ефективність проєктів. Серед перспектив розвитку – розробка національної стратегії інклюзивного розвитку, що враховує специфіку сільських громад України, забезпечуючи їх сталий розвиток і економічну стабільність.

Аналізуючи перспективи розвитку ППП у сприянні інклюзивності сільських громад України, важливо підкреслити його потенціал як ефективного інструменту для подолання соціально-економічних бар'єрів у сільській місцевості. Центральною передумовою успіху ППП є активне залучення місцевих громад до процесу реалізації проєктів, що дозволяє врахувати особливості кожної території та зменшити ризики несприйняття нововведень. Зокрема, ініціативи, що передбачають цифрову трансформацію, повинні включати освітні компоненти, адаптовані до місцевих реалій, що забезпечить належний рівень обізнаності та залученості серед сільського населення.

Висновки. Отже, доцільно зробити акцент на соціальному підприємстві як на одному з ключових елементів ППП. Його інтеграція в проєкти для сільських громад може сприяти вирішенню проблеми безробіття та соціального відчуження, створюючи економічні можливості для малозабезпечених та вразливих верств населення. У свою чергу, розвиток соціальних підприємств сприятиме створенню стабільної інфраструктури, яка дозволить громаді бути більш самостійною та економічно стійкою у довгостроковій перспективі. Таким чином, розвиток ППП у сільських громадах має базуватися на прозорості, залученні місцевого населення та інтеграції соціально орієнтованих моделей підприємництва, що, зрештою, сприятиме сталому розвитку та економічній стабільності сільських територій України.

Список використаних джерел

1. Дзюндзюк Б., Чижевський Р. Цифрові інструменти залучення громадян до публічного управління: зарубіжний досвід та перспективи впровадження в Україні. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2024. №8 (26).
2. Зінчук, Т.О. (2017). Інклюзивний розвиток сільських громад: європейський досвід і можливості адаптації в Україні. *Інтелектуальна економіка в умовах суспільних трансформацій: перспективи публічно-приватного партнерства*, Житомир: ЖНАЕУ, С. 16–22.

3. Коваленко С. В. Механізми державного управління цифровою трансформацією територіально-економічних систем. *Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук*, Чернігів, 2024.

4. Небрат, В. (2023). Зарубіжний досвід і національні пріоритети для стратегування повоєнної відбудови України. URL: <http://surl.li/tkrirc>

5. Pavlov O. I., Pavlova I. O., Pavlov, O., I. Jr. (2024). The phenomenon of inclusiveness of united territorial communities and districts of Ukraine. *The Journal of Rural and Community Development/*. 2024. Vol. 19(1), 133–155.

Мартинчук Ю. Я., магістрант,
Поліський національний університет, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Науковий керівник – д. е. н., професор Валінкевич Н. В.

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність підприємства у будь-якій країні має велике значення для ринкової економіки. Управління конкурентоспроможністю підприємства стало більш актуальним з появою нових сучасних ідей розвитку бізнесу, нових запитів споживачів та розвитком інформаційних технологій. Кожне підприємство має свою індивідуальність і сам процес формування конкурентної стратегії залежить від позиції, в якій знаходиться підприємство на ринку, його динаміки розвитку, поведінки конкурентів та товарів які воно виробляє.

Оскільки основними цілями підприємства є розширення своєї позиції на ринку та стабільне отримання прибутку, то лише з допомогою високої конкурентоспроможності цього можна досягнути. Постійно відстежуючи конкурентів і розуміючи своє становище на ринку, підприємство зможе виявити та задовольнити клієнтів раніше за своїх конкурентів. Знання сильних та слабких сторін свого бізнесу та бізнесу конкурентів дає змогу оцінити їхній потенціал. [4]

Основний матеріал. У сучасних умовах необхідність підвищення рівня конкурентоспроможності та забезпечення конкурентних переваг гарантує ефективне функціонування будь-якого підприємства. Для розв'язання проблеми підвищення конкурентоспроможності українських підприємств необхідно розв'язати низку пріоритетних завдань, багато з яких пов'язані з удосконаленням управління та якості, а найчастіше з їх радикальним реформуванням.

Керування конкурентоспроможністю підприємства, на думку науковців, це реалізація політики в галузі створення та реалізації конкурентоспроможних товарів та загальних функцій управління, що визначають ціль та обов'язок господарюючого суб'єкта в цьому напрямку діяльності, які здійснюються за допомогою засобів удосконалення конкурентоспроможності продукції [1, с. 131]. На основі досліджень вчених, було створено структуру головних напрямів управління конкурентоспроможністю компанії (рис. 1). В загальному оцінювати конкурентоспроможність підприємств необхідно для вибору партнерів для спільної діяльності, розроблення заходів щодо підвищення конкурентоспроможності, розвинення інвестиційної діяльності, розроблення програм виходу підприємств на нові ринки збуту та здійснення державного регулювання економіки[3].

Рис. 1. Головні напрями управління конкурентоспроможністю.
Джерело: побудовано автором на основі [2].

Висновки і пропозиції. Конкурентоспроможність є основною характеристикою рівня розвитку підприємства і являє собою його здатність зберігати та збільшувати свою частку на ринку відносно конкурентів шляхом вчасного реагування на зміни в зовнішньому середовищі та використання конкурентних переваг, що відображають ключові напрями діяльності підприємства. Стратегії управління конкурентоспроможністю підприємства описують план заходів щодо досягнення зростання прибутку відносно конкурентів, а ефективні стратегії дають змогу підвищити привабливість підприємства для споживачів. Існує багато методів використовуваних для оцінки конкурентоспроможності підприємства, дуже складно обрати найбільш підходящий, але кожне підприємство обирає свій метод з урахуванням потенційних можливостей, специфіки діяльності та галузей, а також бажаних результатів.

Список використаних джерел

1. Кузьмін О., Горбаль Н. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства: підруч. Л.: Компакт-ЛВ, 2005. С. 304.
2. Романюк Л.М. Теоретичні аспекти стратегічного управління підприємством та його персоналом. *Наукові праці КНТУ. Економічні науки*. 2010. Вип. 17.
3. Гросул В. Конкурентоспроможність торговельного підприємства: сутність та критерії оцінки. *Вісник ЖДУ*. 2010. № 3. С. 239–241.
4. Як змінилась електронна комерція у 2022 році – дослідження Admitad. Європейська Бізнес Асоціація: веб-сайт. 2023. <http://surl.li/uxhxwfr>.

*Можар П. В., магістрант,
Поліський національний університет, Україна*

ПРОЦЕС ТА КОМПОНЕНТИ УПРАВЛІННЯ ЗБУТОВОЮ ПОЛІТИКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Науковий керівник – к. е. н., доцент Зелінська А. М.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Збутова політика відіграє ключову роль у досягненні комерційних цілей і формуванні стратегічних орієнтацій підприємства. Управління збутовою політикою є незамінним атрибутом адаптації до мінливих умов ринку, оптимізації бізнес-процесів та покращення конкурентоспроможності на тлі високої конкуренції та економічних викликів.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що проблематика збутової політики та управління нею залишається в фокусі уваги сучасних науковців. Зокрема, дане питання активно досліджують: І. Абрамович, М. Багорка, О. Бездітко, О. Зозульов, О. Ковалик, О. Корман, О. Кравченко, С. Лавриненко, І. Мельник, О. Молнар, В. Нехай, А. Осадчук, С. Розумей, О. Семенда, В. Слівінська, О. Шишкін та ін. [1–5]. Водночас, дослідження цього питання є важливим для адаптації підприємств до змінних ринкових умов і зростаючої конкуренції, впровадження нових технологій та інновацій у збутові процеси, що й визначає актуальність даного дослідження.

Основний матеріал. У загальному контексті, збутова політика включає комплекс заходів та управлінських рішень, спрямованих на організацію процесу продажу товарів (послуг), забезпечуючи ефективне задоволення потреб цільових споживачів і отримання прибутку. Важливими компонентами управління збутовою політикою підприємства є наступні: 1) формування каналів збуту – вибір оптимальних шляхів, через які товари чи послуги надходять до кінцевого споживача. Вони можуть бути прямими (безпосередньо до клієнта) або опосередкованими (через дистриб'юторів, дилерів); 2) цінова політика – встановлення цін на продукцію, що враховує витрати, попит, конкуренцію та інші ринкові фактори; 3) логістика – організація процесів постачання товарів від виробника до споживача, враховуючи транспортування, складування, упаковку; 4) маркетингові комунікації – збутова політика тісно пов'язана з просуванням товарів (реклама, PR, стимулювання збуту (знижки, акції); 5) робота з клієнтами – створення системи післяпродажного сервісу та підтримка довгострокових відносин зі споживачами.

Особливу увагу слід приділити розробці стратегій, які сприяють побудові міцних відносин з клієнтами, підвищенню їх лояльності та

створенню позитивного іміджу компанії. Актуальними нині є такі збутові стратегії [1–3]: 1) інтенсивна – максимальне охоплення ринку за допомогою великої кількості збутових каналів. Продукція доступна в якомога більшій кількості точок продажу, щоб споживачі могли легко її придбати; 2) ексклюзивна – обмежена кількість збутових каналів або навіть один ексклюзивний партнер для продажу продукції. Застосовується для товарів класу люкс або преміум-сегмента; 3) селективна – обмежена кількість посередників, проте охоплення ринку є більшим, ніж при ексклюзивній стратегії. Поєднує елементи інтенсивного та ексклюзивного збуту; 4) стратегія прямого збуту – продаж безпосередньо кінцевим споживачам (через власні фірмові магазини, інтернет-платформи, пряму поштову розсилку або контакт з клієнтами через агентів з продажу); 5) непрямий збут – продукція реалізується через посередників (дистриб'ютори, дилери або роздрібні мережі). Підприємство не взаємодіє безпосередньо з кінцевими споживачами, але використовує мережі посередників для доставки товару на ринок; 6) цільова – збутова політика спрямована на конкретні сегменти ринку. Орієнтація на потреби та вподобання окремих груп споживачів; 7) цінова – цінова диференціація товарів для різних сегментів ринку або ринкових ситуацій. Варіювання цінами залежно від регіону, обсягу замовлень, часу продажу тощо; 8) інтернет-стратегія – продаж через онлайн-канали (інтернет-магазини, маркетплейси, соціальні мережі).

Збутова стратегія є важливим елементом бізнес-діяльності підприємства, оскільки визначає, яким чином товари або послуги будуть доставлені до споживачів. Вибір доцільної збутової стратегії залежить від низки факторів – типу продукції, цільової аудиторії, ринкових умов, конкуренції, поведінки споживачів і фінансових можливостей [2; 5, с. 65]. Підприємства можуть використовувати одну стратегію або поєднувати кілька для максимізації ефективності продажів і досягнення своїх комерційних цілей.

Управління збутовою політикою підприємства – це комплексний і багатоступеневий процес, що охоплює різні етапи від розробки стратегій збуту до їх реалізації та контролю. Його метою є забезпечення ефективної організації збуту товарів або послуг, досягнення комерційних цілей та задоволення потреб споживачів. Схематично процес управління збутовою політикою підприємства відображено на рис. 1. Отже, процес управління збутовою політикою включає сім етапів: аналіз ринку та визначення цілей (цінка ринкових умов; сегментація ринку; встановлення цілей); розробку стратегії (вибір каналів збуту; цінова політика; маркетингові комунікації); планування збутової діяльності (планування обсягів продажу; планування логістики; розподіл ресурсів); організація збутової діяльності (формування збутової мережі; вибір партнерів; навчання та мотивація персоналу);

реалізація збутової політики (здійснення продажів; взаємодія з клієнтами); контроль і оцінка результатів (моніторинг виконання планів; оцінка ефективності); коригування та вдосконалення (коригування стратегії; постійне вдосконалення).

Рис. 1. Процес управління збутовою політикою підприємства

Джерело: узагальнено на основі досліджених джерел.

Висновки. Процес управління збутовою політикою підприємства є динамічним і систематичним. Він охоплює дослідження ринку, планування, організацію та контроль за всіма етапами збуту. Основна мета управління – забезпечити ефективний рух товарів до споживачів, досягти фінансових цілей підприємства та створити умови для довгострокової конкурентоспроможності.

Список використаних джерел

9. Коломицева О. В., Яковенко В.С. Моделювання процесів оптимального управління логістичними розподільчими системами. *Бізнес Інформ.* 2020. № 7. С. 18–21. (дата звернення: 03.09.2024).

10. Кравченко, О. В. Управління збутовими каналами в цифрову епоху. Львів: ЛНУ, 2022. 244 с.

11. Кравчук І.І., Лавриненко С.О., Зелінська А.М. Діджиталізація бізнес-процесів: інноваційна складова менеджменту підприємств. *Економіка та суспільство.* Вип. № 58. 2023. DOI: 10.32782/2524-0072/2023-58-19. (дата звернення: 02.10.2024).

12. Лавриненко С.О., Зелінська А. М., Бездітко О. Є. Бізнес-комунікації та їх інноваційність в системі менеджменту підприємства. *Економіка та суспільство.* 2023. № 48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-41>. (дата звернення: 12.06.2023).

13. Маслак О.О., Огерчук Ю.В., Маслак Т.О. Особливості вибору стратегії розвитку вітчизняних підприємств на основі аналізу стратегічних альтернатив. *Менеджмент та підприємництво в Україні.*

*Мушицька Е. О., аспірант,
Поліський національний університет, Україна*

ІННОВАЦІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЇ У РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Постановка проблеми. Україна вже набула достатнього досвіду в об'єднанні адміністративних одиниць, що дозволяє формувати місцеві бюджети та ініціювати ефективний розвиток інфраструктури. Від активного використання спільної інфраструктури (наприклад, центрів надання адміністративних послуг, шкіл, лікарень, промислових і сільськогосподарських підприємств, транспортної інфраструктури) до модернізації водопровідних і каналізаційних мереж, від реалізації проектів з енергозбереження до створення нових малих і середніх підприємств та фермерських господарств, що використовують сучасні технології та диверсифікують місцеву економіку, – теперішня практика в об'єднаних громадах показала реальні результати в об'єднаній громаді.

Аналіз останніх досліджень. Аналізуючи децентралізацію в Україні, доцільно звернутися до досвіду інших країн. Має сенс вивчити, як відбувалася децентралізація закордоном, яким шляхом вона йшла і в які терміни. Зокрема, Швеція та Польща витратили на це 20 та 12 років відповідно. Дослідження, яке нам здалося найбільш цікавим, – це робота Кеннета Дейві «Децентралізація в Центральній та Східній Європі: Перешкоди та можливості» [1]. Децентралізація – це тривалий і складний процес. Тому, впроваджуючи реформи в Україні, слід розуміти, що прийняття комплексного пакету реформ, як це зробила Угорщина в 1990-1991 роках, може створити операційні проблеми, які неможливо вирішити. Зміна уряду може зупинити процес, як це сталося в Польщі в 1993 році, або спрямувати його в хибному напрямку, як це сталося в Словаччині наступного року. Польський досвід також показує, що якщо реформатори мають чітку програму і стійку рішучість, можливість для прогресу рано чи пізно з'явиться. У цій роботі окреслено основні компоненти програм децентралізації та виклики, пов'язані з кожним з них. У ній також розглядаються основні джерела опору реформі та фактори, що створюють можливості на користь децентралізації.

Метою статті є вивчення та висвітлення позитивних практик місцевого самоврядування на прикладі перших років створення та функціонування об'єднаних територіальних громад в Україні, а також визначення найбільш прийнятних моделей територіального розвитку та ефективних форм сталого територіального зростання.

Виклад основного матеріалу. Станом на 10 травня 2019 року в Україні створено майже 900 об'єднаних територіальних громад (ОТГ). За

даними моніторингу процесу децентралізації та реформування місцевого самоврядування, перші місцеві вибори у 66 з них відбулися 30 червня, інші 25 очікували на рішення ЦВК. Процес об'єднання в громади також прогресує. П'ятірка регіонів-лідерів з реалізації завдань децентралізації залишається незмінною. Житомирська, Чернігівська, Запорізька, Дніпропетровська та Хмельницька області залишаються лідерами в обласному рейтингу щодо створення спроможних громад [2].

Практично усі регіони України охоплені процесом укрупнення районів та децентралізації як загальнодержавного вектору національного та регіонального розвитку. Основними ознаками цього процесу є збільшення місцевих бюджетів, більш оперативне прийняття рішень для вирішення нагальних проблем, пріоритетність енергозбереження, оновлення матеріальної бази та розвиток інфраструктури громад.

Інноваційно-інвестиційна модель базується на наукових результатах та їх технологічному застосуванні як головному джерелі довгострокового економічного зростання. Реалізація інновацій підвищує конкурентоспроможність регіональної економіки та гарантує економічну стабільність. Інвестиційна привабливість регіону визначається його науково-технічним потенціалом і станом науково-дослідної та дослідно-конструкторської діяльності. Інвестиційна привабливість регіону залежить від його науково-технічного потенціалу та рівня впровадження наукових досліджень і розробок. Кластерна модель регіонального розвитку організовується на основі кластерів. Кластер – це специфічна некорпоративна організація, розташована в безпосередній близькості до кінцевих виробників і постачальників (ресурсів, сировини, напівфабрикатів, комплектуючих і послуг), науково-дослідних інститутів, навчальних закладів та інших організацій певного сектору (або суміжних секторів) економіки, діяльність якої ґрунтується на принципах і цілях формування кластерів і забезпечує нові можливості для бізнесу. Можливості. Така модель передбачає технічну інтеграцію кооперативних бізнес-структур, сформованих на основі поділу праці та спеціалізації, у регіональну виробничу систему, яка організовує виробництво певних видів кінцевої продукції, послуг та робочих місць у конкретному регіоні [3].

Відповідно до сучасного підходу, територіальний маркетинг можна визначити як спосіб встановлення, побудови і підтримки відносин з різними суб'єктами ринку, що забезпечує вигідне положення регіону по відношенню до ресурсів і цільових ринків і дозволяє зацікавленим сторонам досягати своїх цілей [4]. З цією метою територіальний маркетинг з використанням інструментарію комплексу 4Р передбачає визначення наступних ознак, що характеризують інвестиційні проекти (окремі території) як інвестиційні продукти: 1) інвестиційна привабливість регіону (аналогія з покупцями) як здатність такого «продукту» повністю

задовольняти потреби інвесторів; 2) «розподіл» слід розуміти як залучення інвестицій для реалізації в рамках регіональної програми або проекту; 3) «ціна» – як обсяг інвестиційних ресурсів, необхідних покупцеві для реалізації проекту; 4) «просування» або «комунікація» в інвестиційному процесі – як вибір найбільш доцільної схеми «доставки» інформації про інвестиційний проект до потенційних інвесторів. Ефективне використання таких інструментів територіального маркетингу спроможне створити нові конкурентні переваги в конкретних регіонах, вплинути на цільових споживачів та залучити економічних суб'єктів.

Висновки. Аналізуючи процес децентралізації в Україні, можна констатувати, що він на сьогодні є очевидними значні результати, особливо в контексті розвитку інфраструктури, покращення управління ресурсами та зміцнення фінансової ефективності територіальних громад. Досвід інших країн, таких як Швеція та Польща, змагається, що децентралізація є складним і тривалим процесом, який вимагає чіткої стратегії та політичної волі для успішної реалізації. Основною стратегією для сталого економічного зростання регіонів є впровадження інноваційних технологій та залучення інвестицій. Інновації підвищують конкурентоспроможність та забезпечують економічну стабільність, що є критичним для територіальних громад, особливо в умовах децентралізації. Інноваційно-інвестиційна модель забезпечує активне використання науково-дослідних розробок для розвитку економіки регіонів. Використання сучасних інструментів територіального маркетингу (комплекс 4P) дозволяє покращити позиціонування регіонів на інвестиційному ринку, залучити нових інвесторів та створювати конкурентні переваги на ринку. Це сприяє розвитку територіальних громад та формуванню сприятливого бізнес-клімату.

Список використаних джерел

1. Davey K. Decentralization and Public Administration Reforms in Central and East European. URL: <http://surl.li/dctiqw> (дата звернення: 12.11.2024).
2. Майже 900 ОТГ вже створено в Україні, – оновлені дані Моніторингу децентралізації. URL: <http://surl.li/piehn> (дата звернення: 12.11.2024).
3. КНИГА УСПИХІВ. Короткі історії про те, як децентралізація впливає на життя громад. 2019. м. Київ. URL: <http://surl.li/lndvdc> (дата звернення: 12.11.2024).
4. Воронько Т.В. Сутність і головні цілі регіонального маркетингу як складової регіональної політики. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2012. No 1. С. 164–167.

*Несторенко К. О., аспірант,
Хмельницький університет управління
та права ім. Леоніда Юзькова, Україна*

ВПЛИВ ЗАГРОЗ В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ НА СТАН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. З кінця минулого тисячоліття науковцями світової спільноти активно починає досліджуватися тема зв'язку між екологічними проблемами та безпекою держав.

Екологічні загрози досліджуються як зарубіжними так і вітчизняними вченими, такими як: Р. А. Метью, С. Делбі, В. П. Горбулін, О. Р. Перхач, Іванюта С. П., Ф. В. Кирпота, В. В. Блінова, В. В. Мельник та іншими.

Дослідження зарубіжних науковців можна узагальнити, виокремивши три підходи до аналізу впливу екологічних проблем на національну безпеку. Перший – песимістичний, який наголошує на дефіциті природних ресурсів, що стає фактором виникнення конфліктів між людьми та країнами. Суть другого, оптимістичного підходу, полягає у тому, що наука та технології мають достатньо можливостей для вирішення екологічних та кліматичних проблем у майбутньому. Третій підхід – утилітарний, орієнтований на справедливість. Прихильники цього підходу вважають, що міжнародна співпраця здатна забезпечити вирішення глобальних екологічних проблем. Спільною рисою усіх трьох підходів є визначення держави (сукупності держав), як головного суб'єкта, здатного подолати екологічні загрози [1, с. 110]. Останні дослідження, через складність та різноманітність екологічних загроз (зокрема, за регіональною ознакою), розглядають вплив останніх на національну безпеку з точки зору міжнародної співпраці та акцентом на забезпечення безпеки людини.

Вітчизняні науковці, аналізуючи вплив екологічних загроз на стан національної безпеки держави зосереджують свою увагу на рівні техногенного навантаження та надмірного антропогенного впливу на навколишнє середовище. Тобто, центральним об'єктом захисту на національному рівні стає саме навколишнє середовище, а не людина, яка живе в умовах цього середовища [2]. Традиційна національна безпека зосереджена на існуючих або минулих екологічних загрозах. Однак, нові загрози в екологічній сфері не схожі на минулі, виникають у певному місці та в певний час, а тому слід переосмислити національну безпеку з точки зору загроз в екологічній сфері.

Основний матеріал. Відповідно до Стратегії національної безпеки України, що затверджена Указом Президента України від 14.09.2020 року, екологічна безпека визнається одним із найвищих пріоритетів [3]. Вітчизняні науковці, даючи визначення екологічній безпеці зазначають,

що остання є складовою національної безпеки, оскільки за її допомогою здійснюється забезпечення захисту життєво важливих інтересів держави, суспільства, довкілля та людини від наявних та потенційних загроз довкіллю природного чи штучного характеру та гарантується законодавством держави [4, с. 246]. Ключовою метою екологічної безпеки є створення безпечного та екологічно чистого світу для життя та діяльності людини. На національному рівні державою приймаються нормативно-правові документи, якими визначаються та регламентуються відносини в екологічній сфері [5, с. 46]. Загрози в екологічній сфері України визначені Стратегією екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року [6] та Основними засадами (стратегією) державної екологічної політики України [7] як екологічні ризики.

Аналіз зазначених стратегічних документів дозволив визначити, що загалом напрямки виникнення екологічних ризиків схожі між собою. Загрози, визначені останнім документом більше спрямовані на забезпечення ефективності публічного управління екологічною сферою та направлені на ширше коло суспільних відносин, пов'язаних із сферою екології. Тут знайшли місце загрози здоров'ю населення через погіршення стану екологічної безпеки; загрози біологічному різноманіттю та біологічні загрози (виникнення нових хвороб та вірусів); загрози збільшення викидів шкідливих речовин великими промисловими підприємствами, очисними станціями тощо. Тобто, виникнення екологічних загроз розглядаються з точки зору ефективності публічного управління екологічною сферою та застарілості основних фондів [7]. Достатньо уваги в двох стратегічних документах звертається на недостатність фінансування природоохоронних заходів державою; низький рівень дотримання законодавства з охорони навколишнього природного середовища; недостатній рівень екологічної свідомості населення та непереважання екологічних пріоритетів над пріоритетами економічної доцільності.

У 2021 році Радою національної безпеки та оборони України було прийнято рішення «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації» [8], яким було визначено ряд заходів зі створення вузькоспеціалізованих природоохоронних стратегій, концепцій, порядків, правил, методик, законів тощо, покликаних зменшити вплив загроз в екологічній сфері на стан національної безпеки.

Зважаючи на те, що держава несе відповідальність за стабільність надходження природних ресурсів для споживання суспільством та стабільність навколишнього середовища, баланс екосистеми є важливою проблемою забезпечення національної безпеки [9, с. 10]. Державне управління захистом навколишнього природного середовища впливає на

стан національної безпеки так само, як і управління збройними силами держави [10, с. 189].

Поряд із визначеними стратегічними документами екологічними загрозами, після початку повномасштабного вторгнення коло таких загроз значно розширилося: зруйновано цілі екосистеми, земельні та водні ресурси забруднені боєприпасами та людськими рештками, на тимчасово окупованих територіях зруйновано очисні споруди промислових-підприємств-гігантів. Усе це створює загрози в екологічній сфері не тільки на території України, а й поширюється на сусідні держави, зважаючи на суцільну пов'язаність екосистем між собою. Крім цього, існує постійна небезпека ядерної загрози, у зв'язку із масовими ракетними ударами рф по території нашої держави, в тому числі місцях розташування атомних електростанцій.

Висновки і пропозиції. Загрози національній безпеці в екологічній сфері зберігаються як через високий рівень забруднення довкілля та неналежну якість природокористування, так і через недосконалість системи державного управління екологічною сферою.

Сьогодні вважається, що національна безпека аналізується з нової точки зору: від національного суверенітету до рівності, справедливості та стійкості розвитку середовища життя, враховуючи екологічні загрози, що виникають через погіршення стану довкілля. Окрім того, політична нестабільність та воєнні конфлікти показали, що екологічні загрози, які виникають на території однієї країни з часом породжують екологічні проблеми і на інших територіях, впливаючи таким чином на стан національної безпеки не однієї, а декількох держав.

Для забезпечення своєї національної безпеки кожна із країн світового товариства повинна вживати певних запобіжних заходів, долаючи екологічні загрози всередині держави та допомагаючи виявляти та ліквідувати такі загрози на міжнародному рівні. Екологічні проблеми, які дедалі частіше постають перед міжнародною спільнотою, спричиняють економічну, політичну та соціальну невизначеність, у разі їхнього невіршення. Оскільки економічний розвиток та екологічна нестійкість нерозривно пов'язані, у випадку екологічної нестійкості економічного розвитку, національна безпека може бути такою ж нестійкою. Таким чином, значення вирішення загроз в екологічній сфері є надзвичайно важливим для забезпечення національної безпеки, оскільки безпечне середовище існування суспільства є невід'ємною частиною безпеки людини.

Список використаних джерел

1. Matthew Richard A. The Environment as a National Security Issue. *Journal of Policy History*, Vol. 12, 2000, pp. 101–122. DOI: 10.1353/jph.2000.0007. URL <http://surl.li/hbilkv> (дата звернення: 13.10.2024).

2. Іванюта С.П. Загрози у сфері екологічної та техногенної безпеки та їх вплив на стан національної безпеки (моніторинг реалізації стратегії національної безпеки). Аналітична записка. База даних «Національний інститут стратегічних досліджень». URL: <http://surl.li/txfggx> (дата звернення: 10.10.2024).

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України; Стратегія від 14.09.2020 № 392/2020. URL : <http://surl.li/dsrzod> (дата звернення: 10.10.2024).

4. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. Монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. К. : НІСД, 2010. 288 с.

5. Блінова В. В., Мельник В. В. Екологічна безпека України як складова національної безпеки. *Сучасні проблеми екології*: Зб. тез XVII Всеукр.наук. on-line конф. здобув. вищ. освіти і молод. учених з міжнар. участю. Житомир. Житомирська політехніка, 2021. С. 46-47. URL <http://surl.li/hcxtxt> (дата звернення: 10.10.2024).

6. Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія, План від 20.10.2021 № 1363-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-p#Text> (дата звернення: 10.10.2024).

7. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України; Стратегія від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL <http://surl.li/qyptye> (дата звернення: 10.10.2024).

8. Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації : РНБО; Рішення від 23.03.2021. URL: <http://surl.li/bctisj> (дата звернення: 13.10.2024).

9. Dalby S. Environmental Security and Climate Change. International Studies Association and Oxford University Press USA, 2020. URL : <http://surl.li/sdfhwq> (дата звернення: 10.10.2024).

10. Кирпога Ф. В. Екологічні загрози – основні виклики національній безпеці. *Радіоелектроніка та молодь у XXI столітті* : матеріали 25-го Міжнар. молодіжн. форуму, 20-22 квітня 2021 р. Харків : ХНУРЕ, 2021. Т. 2. С. 188–189. URL : <http://surl.li/nvecgz> (дата звернення: 10.10.2024).

*Прут А. О., магістрант,
Поліський національний університет, Україна*

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОЗОРОСТІ ТА ПІДЗВІТНОСТІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Науковий керівник – к. е. н., професор Якобчук В. П.

У сучасних умовах демократичного розвитку суспільства прозорість і підзвітність державних службовців стає невід'ємним елементом ефективного публічного управління. Це є гарантією довіри громадян до влади, обмежує рівень корупції та сприяє активній участі громадськості в процесах прийняття рішень. Прозоре та підзвітне управління дозволяє громадянам мати доступ до інформації про дії уряду, що є ключовим для формування відкритого та справедливого суспільства.

Інформаційні технології відіграють вирішальну роль у трансформації державного управління, надаючи нові можливості для підвищення його прозорості та підзвітності. Вони дозволяють автоматизувати процеси, створювати електронні платформи відкритих даних і забезпечувати ефективний моніторинг і контроль. Завдяки цифровим інструментам покращується доступ громадян до важливих даних про діяльність державних службовців, що активізує участь у прийнятті рішень [3]. Тому дослідження ролі інформаційних технологій у забезпеченні публічності управління є важливим і необхідним кроком для розуміння перспектив їх майбутнього впровадження в умовах розбудови цифрової держави.

Прозорість у публічному адмініструванні означає доступ громадян до інформації про діяльність органів державної влади, зокрема до їхніх рішень, витрат, доходів, процедур і результатів. Це дозволяє зменшити рівень недовіри та сприяє формуванню відкритого суспільства [2]. Підзвітність передбачає обов'язок державних установ звітувати перед громадянами за свою діяльність, забезпечуючи ефективне управління ресурсами й виконання своїх обов'язків.

У цифровій державі ці принципи реалізуються завдяки впровадженню сучасних інформаційних технологій, які створюють умови для автоматизації процесів, забезпечують оперативний доступ до даних та підвищують якість управління. Таким чином, електронні портали відкритих даних відіграють визначальну роль у забезпеченні прозорості публічного адміністрування, адже вони сприяють публікації інформації про діяльність органів влади у відкритому доступі. Завдяки таким порталам громадяни та бізнес отримують можливість доступу до даних у структурованому вигляді, що полегшує їхній аналіз та моніторинг.

Важливу роль відіграють платформи для моніторингу та звітності державних установ. Вони забезпечують прозорість шляхом впровадження цифрових рішень, таких як системи електронних тендерів або онлайн-звіти про використання бюджету [2].

У нашому дослідженні акцентовано увагу на необхідності впровадження інформаційних технологій в публічній сфері України, на сьогодні є ряд успішних технологій, які вже працюють в країні, а саме:

1) Open Government Initiative (Ініціатива відкритого уряду) — це глобальна програма, започаткована у 2011 році, яка спрямована на підвищення прозорості діяльності урядів через впровадження відкритих даних, інноваційних рішень та активне залучення громадян до процесів державного управління. У межах цієї ініціативи країни-учасниці зобов'язуються вдосконалювати механізми підзвітності, забезпечувати доступ до публічної інформації та створювати інструменти для громадського моніторингу.

2) Prozorro — це українська система електронних публічних закупівель, яка стала прикладом ефективного впровадження цифрових технологій у публічному адмініструванні. Prozorro надає відкритий доступ до інформації про всі державні тендери, починаючи від оголошення та закінчуючи укладенням договорів, що дозволяє громадянам і бізнесу контролювати цей процес.

3) Дія — це цифрова платформа, яка об'єднує всі основні державні послуги в єдиному онлайн-просторі, забезпечуючи їхню прозорість і доступність. Мета проекту — створення "держави у смартфоні", де громадяни можуть отримати необхідні послуги, не відвідуючи фізичні установи. Серед ключових послуг платформи — цифрові документи (паспорт, водійські права), подача податкових декларацій, реєстрація бізнесу, сплата штрафів тощо.

Як показує наведений практичний досвід публічного адміністрування в Україні, цифрові технології можуть забезпечити прозорість і підзвітність, підвищити ефективність державного управління та сприяти демократизації суспільства. Цифровізація стала потужним інструментом у боротьбі з корупцією, забезпечуючи прозорість, підзвітність і відкритість державного управління. Інформаційні технології допомагають мінімізувати людський фактор у прийнятті рішень, що часто є причиною зловживань, і автоматизують процеси, роблячи їх більш ефективними та контрольованими [1].

Окрім того, цифровізація та широке використання інформаційних технологій значну роль відіграє у питаннях подолання корупції, яка в Україні, на жаль, вже має системний характер. Перехід до інформаційних технологій в публічній сфері знижує витрати державного бюджету через запобігання корупційним схемам, підвищує ступінь довіри громадян до

органів влади, створює рівні умови для бізнесу завдяки відкритості та конкуренції у державних закупівлях та посилює контролю за діями чиновників з боку громадськості та медіа.

Незважаючи на значний потенціал цифровізації для підвищення прозорості та підзвітності державного управління, цей процес стикається з рядом обмежень і проблем, які впливають на його ефективність. Однією з головних проблем є недостатній рівень інфраструктури для впровадження сучасних інформаційних технологій. У деяких регіонах, особливо у віддалених або сільських районах, рівень цифровізації є низьким, що ускладнює доступ до Інтернету та використання електронних послуг. Ці технічні обмеження уповільнюють інтеграцію цифрових інструментів у державний сектор і створюють цифровий розрив між регіонами [3].

Ефективне впровадження інформаційних технологій потребує чіткої правової бази, яка регулює доступ до відкритих даних, кібербезпеку та захист персональних даних. Відсутність або недосконалість такого регулювання часто призводить до затримок у реалізації цифрових ініціатив, правової невизначеності та ризику неправомірного використання даних. Сучасні інформаційні технології вимагають значних інвестицій як на етапі впровадження, так і в подальшому супроводі. Бюджетні обмеження часто стають перешкодою для реалізації проєктів цифровізації. Зокрема, державні установи можуть мати проблеми з отриманням коштів на модернізацію обладнання, розробку програмного забезпечення та покращення кібербезпеки.

Одним із найважливіших викликів є брак кваліфікованих кадрів у державному секторі. Багато співробітників не мають достатнього рівня цифрових навичок, необхідних для ефективного використання інформаційних технологій у своїй роботі. Це створює потребу в регулярному навчанні та професійному розвитку, що потребує додаткових ресурсів [1]. Для вирішення цих викликів необхідно розробити комплексну стратегію, яка включатиме розвиток цифрової інфраструктури, удосконалення законодавчої бази, забезпечення фінансування цифрових проєктів та інвестування в освіту та навчання персоналу. Лише за допомогою системного підходу цифровізація зможе повністю реалізувати свій потенціал для підвищення прозорості та підзвітності державного управління. Таким чином інформаційні технології мають потужний потенціал для забезпечення прозорості та підзвітності, однак їхнє впровадження потребує стратегічного підходу, ресурсів і підтримки на всіх рівнях державного управління.

Список використаних джерел

1. Гончаренко В. Ю. Інформаційні технології в державному секторі: сучасні тенденції розвитку. Публічне управління та адміністрування. 2022. № 2. С. 48-53.

2. Трофименко Л. П. Реформа державного управління в Україні: перспективи та виклики. Актуальні проблеми державного управління. 2018. № 5. С. 63-68.

3. Стратегія реформування державного управління України на 2016–2025 роки. Київ: Кабінет Міністрів України, 2016. URL: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 01.11.2024).

4. Про захист персональних даних : Закон України від 1 черв. 2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17> (дата звернення: 01.11.2024).

Petrova Valya, Ph.D. Student,
Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria

TOOLS TO LIMIT THE RISK OF PROBLEM RECEIVABLES

Introduction. In the context of an economic downturn caused successively by the COVID-19 pandemic, the military conflict between Russia and Ukraine and the banking crisis in the United States, the countries of Central and Eastern Europe marked a jump in the insolvency of companies in 2023. The average period in which companies receive payments due to them reaches a record 59 days, or 3 days more than in 2022. 42% of companies have officially announced that they pay their suppliers within 60 days, and one in five is paid for 90 or more days [1]. In this context, late payments or uncollected receivables can have serious consequences and are a serious threat to the cash flow of the commercial enterprise and the development of its business activities.

The purpose of this study is to consider the control activities and tools that can limit the risk and provide a certain guarantee for debt repayment.

A problem facing every commercial enterprise is limiting the risk associated with bad debts in order to realize optimal profit and prevent adverse events that would lead the enterprise to bankruptcy [2]. It is not uncommon for commercial enterprises to declare bankruptcy due to insolvency due to untimely identification and mitigation of risks. It is a challenge for the management of the enterprise to determine how much uncertainty it can accept so that it leads to an increase in returns and does not harm its operations. In this context, the risk management process helps to reduce operating losses and adverse events by allowing managers to better identify potential events that lead to losses for the company, enabling management to effectively deal with uncertainty, providing an opportunity to build additional value.

Essential for commercial enterprises is the financial risk, which is associated with the probability of losing money. Financial risk is most often the possibility that the cash flow of an enterprise will be insufficient to meet its obligations or when a financial loss occurs as a result of its main activity. In this regard, it is appropriate to monitor, study and analyze financial stability at different stages of the company's development. An important role for solving some of the problems related to financial sustainability is the collection of receivables and the risk management of problem receivables.

Commercial enterprises provide deferred payment terms to their customers in order to increase sales volumes, increase competitiveness, conquer new markets, as well as launch certain products. However, this activity involves a number of risks that can have a negative impact on financial stability, the most important of which is customer insolvency. At a time when a customer is no longer able to pay the agreed amount on the specified maturity date for the

goods or services provided, the result is an irrecoverable claim or the so-called "receivable". problematic taking. In this context, risk analysis is an essential aspect and the aim is to quantify uncertainty regarding the factors that influence the outcome of a decision to grant commercial credit [3]. In the risk analysis, the classification of the factors that affect it into regular and non-regular ones is of particular importance [4]: adjustable factors – outline the quality of work of employees responsible for credit sales, subject to the influence of the company; hard-to-regulate factors – partially or difficult to succumb to the influence of the company; non-regulatory factors – do not succumb to the influence of the company.

In the course of carrying out their commercial activity, providing trade credit, there is always a certain risk for companies that needs to be managed. Risk management related to receivables is a continuous process of identifying, assessing and monitoring the different types of risks that may affect the achievement of strategic and operational objectives, and accordingly the introduction of the necessary control activities to limit their impact to a normal level [5]. The purpose of risk management is the introduction of procedures and control activities with a view to reducing and even limiting the risk of non-fulfillment of the set objectives.

A number of scholars are looking at control activities and tools that can limit risk and provide a certain guarantee for debt repayment. J. Brigham, S. Ross, S. Myers, R. Braley, A. B. Feldman consider the question of the methods used for debt collection. Their common position on the methods used for debt collection is reduced to the need for: sending notification letters informing the client about the formation of arrears; conducting telephone conversations with debtor clients; transfer of debt to specialised debt collection agencies; filing lawsuits against debtor clients. S. Ross, J. Brigham, L. Gapensky, as well as L. E. Basovsky, consider it important to use instruments that can provide a certain guarantee for debt repayment, such as: promissory note; the bill of exchange.

As an instrument providing a certain guarantee for the repayment of the debt, the promissory note is a unilateral statement of will under a certain commercial contract, by which the debtor assumes an unconditional obligation to pay a certain amount of money to the creditor. The promissory note has a specific content defined by law, specified in Articles 535 and 536 of the Commerce Act. The maturity date of the obligation under the promissory note may be determined by the issuer only in one of the following ways: on a certain calendar day; within a certain period after the issuance of a promissory note; on presentation; within a certain period after the promissory note is presented.

Another instrument providing a certain guarantee for debt repayment is the bill of exchange. It is a security, an unconditional written order from one person – issuer to another person – payer (acceptor) to pay to a third party – payee (remitter) a fixed amount of money on a certain maturity date or on his order.

The provisions for the bill of exchange are contained in Art. 455 – 534 of the Commerce Act. The bill of exchange is presented to the payer (acceptor, trasat), who must declare his readiness to make the payment with his signature. The maturity date of the bill of exchange obligation can be determined in any of the following ways: calendar date; period after submission; period after issuance; to be presented. A bill of exchange with a maturity otherwise determined does not produce legal effects. If no maturity date is indicated, the bill of exchange is considered to be issued on presentation.

It is important to note that all monetary claims are time-barred. The statute of limitations begins to run from the moment when the claim has become due – i.e. from its maturity. As a rule, the limitation period is five years, but some receivables are extinguished with a shorter limitation period. The following shall be extinguished with a three-year statute of limitations: receivables for compensations and penalties from an unfulfilled contract; Interest claims (contractual and default); lease receivables, lease installments and other periodic payments. Receivables under a promissory note are also extinguished with a short statute of limitations. The limitation period for the bearer's claim against the issuer is three years, and for the guarantors – one year. It is these shorter limitation periods that require attention and activity on the part of the creditor enterprise. Otherwise, he risks not collecting the relevant receivable [6].

Risk transfer to third parties is an opportunity that commercial enterprises use in managing the risk of problem receivables. These include trade credit insurance and cession.

An instrument that can protect commercial enterprises from bad receivables is the use of credit insurance, which consists in insuring the pre-agreed amount of products sold on credit [7]. Receivables insurance or the so-called. Credit risk insurance or credit insurance is still a poorly represented service on the Bulgarian market. It is particularly useful in foreign trade sales and in relation to receivables from debtors with whom the creditor first establishes contacts. In the case of credit risk insurance, the insurer assumes the risk of insolvency of the debtor or delay in the payments made by him. The insurance may cover claims against one, several or multiple debtors. This type of insurance is mainly applied in cases of deferred payment sales [8].

The indications from the global report of Allianz Trade, as well as the observations of the Bulgarian market over the past year, are a "warning light" for the business. The risk of delays in interactions with counterparties from Bulgaria and abroad is growing, and in this situation, preventive measures can be lifesaving for a number of companies, because we often witness cases in which even one or two problematic contracts with unpaid liabilities under them can lead to bankruptcy. One of the rescue tools can be trade credit insurance.

The assignment agreement is also used in practice as a tool that can provide a certain guarantee for the repayment of the debt. Assignment is a contract for

the transfer of a claim from the creditor (assignor) to a third party (assignee). Upon signing the contract, the assignee becomes the debtor's new creditor. An assignment is concluded for a specific receivable, which can be transferred in whole or in part. Upon transfer, the creditor is also obliged to hand over all documents establishing the receivable, as well as to confirm in writing the transfer that has taken place. The assignor who transfers the receivable is obliged to inform the debtor of the concluded contract and the assigned receivable and to hand over to the assignee the documents in his possession that establish the receivable, as well as to confirm in writing the assignment that has taken place. Thus, the assignee receives all the documentation certifying the receivable. The debtor must be informed of the assignment of his claim, otherwise the assignment is considered invalid. The assignment can be for consideration (in which the receivable is sold or exchanged) or gratuitous (in the case of gifting the receivable). In the case of a remunerative assignment, the receivable is sold at a discount to the nominal value, and in case of expired statute of limitations or a long non-performing receivable, this discount can reach up to 70-80% of the face value. In most cases, this type of contract is resorted to by telecommunications companies, utility providers (water, electricity), banks or non-bank institutions, transferring their receivables from an irregular payer to the so-called. collection companies.

According to S. Myers and R. Braley, there is also a possibility to use factoring as an instrument providing a certain guarantee for debt repayment. The factor company and the seller of the goods sign an agreement on the maximum amount of credit for each buyer and the average period of payment of the debt. The buyer pays directly to the factor company, and the buyer pays the seller of the goods on the basis of an agreed average repayment period, regardless of whether the buyer has paid or not [9]. In essence, a factoring contract is a transaction for the transfer of trade receivables under invoices, which does not require additional collateral. This type of financing is often used by merchants of goods or services who operate on deferred payment. When they need funds to meet their operational or production needs, or to expand their business, and cannot afford to wait for the collection of their receivables, traders can sell their receivables to a third party – the so-called "receivables". Factor. The factor administers and manages the transferred receivables. It finances in advance from 70 to 95% of the value of the invoice. The rest of the money is paid to the supplier after the collection of receivables from the debtor.

Managing risk and reducing losses from the provision of trade credit to an acceptable level includes monitoring credit and collecting trade loan claims. Credit monitoring is the process of controlling the reliability of a customer from the granting of the loan to its repayment. The aim is to detect "problematic" customers and loans at an early stage through continuous and constant monitoring of current information and to take immediate measures, such as

stopping further lending, adjusting credit limits, choosing stricter lending conditions and collection methods. In this way, credit risk is limited and the collection of receivables is increased. When, on the basis of the monitoring, a delay in payment is found, depending on the period of delay and the size of the loan, different methods of collection are used – telephone calls, sending notification letters with varying degrees of severity, suspension of deliveries until payment, sale of the receivable, collection in court, etc. The more methods are activated, the greater the collection of receivables, and the less the possibility of bad receivables occurring. Studies show that the additional costs of collection up to a certain point have a strong impact on the reduction of losses from bad and overdue debts, but from a certain moment – a point of saturation, their impact on losses is nullified. The task of the credit manager is to form the costs of credit monitoring and collection around this acceptable point [10].

Risk management in case of problem receivables makes it possible not only to evaluate the actions of the management team of the organization, but also by analyzing the situation and by planning possible scenarios for development, the appropriate development strategy can be prepared.

References

1. <http://surl.li/dlmgzi>.
2. Nora Tineva UNWE, Methods and Models for Risk Management of the Commercial Firm.
3. Iiychovski S., Filipova, T. Trade Lending, Svishtov, Tcenov, 2017, p. 129.
4. Chernov, V.A. Analysis of commercial risk. Finance and Statistics, 1998, pp. 26-27.
5. Iiychovski S., Filipova, T. Project Consulting, Svishtov, Tcenov, 2017, pp. 129-151.
6. Stefanov S., Collection of Monetary Receivables: A Handbook, Rezon-Bulgaria, 2014.
7. Braley R., Myers S. Principles of Corporate Finance / transl. from English Moscow: Olymp-Business, 1997.
8. Stefanov S., Collection of Monetary Receivables: A Handbook, Rezon-Bulgaria, 2014.
9. Braley R., Myers S. Principles of Corporate Finance / transl. from English Moscow: Olymp-Business, 1997.
10. Yanakieva E, Trade Credit Risk Management, Economics Magazine, 2000, October, p. 8.

*Petrusheva Tonya, Ph.D. Student,
Tsenov Academy of Economics, Svishtov, Bulgaria*

RESEARCH OF CONSUMER ATTITUDES TOWARDS THE PURCHASE OF FMCG GOODS IN BULGARIA

Introduction. The dynamic development and intensified competition in the fast moving goods sector determines the need to understand consumer habits, needs and attitudes towards shopping. The study of consumer attitudes is among the leading determinants guaranteeing the success of sales managers' decisions and a prerequisite for increasing their market share.

The main purpose of this report is to analyze consumer attitudes when purchasing fast moving goods in Bulgaria and draw certain conclusions and generalizations on this basis. Based on empirical data from a survey conducted by the marketing research and consulting company BluePoint information about the different segments of Bulgarian consumers and how they shop for essential goods in 2023 is interpreted and systematized.

Fast moving consumer goods (FMCG), such as functional and everyday goods, are characterized by a high frequency of search, purchase and corresponding consumption [1]. The composition of fast moving goods is made up of a huge variety of food and non-food goods with frequent use [3]. The diversity and essential nature of these goods determine their fundamental role and consumer utility, which transforms them into an economic category. The high share of total food expenditure in 2022 – about 30% of total household expenditure according to NSI data makes the sector an attractive and reliable source of income and reinforces the importance of fast moving goods [3].

FMCG purchase decision should be seen as a holistic process that is influenced by a number of interrelated factors of an economic, demographic, social and cultural nature. In addition, marketing factors closely related to the specifics of commercial formats should not be underestimated – such as location, prices, assortment, quality of goods, service and others. A number of researchers, including the team P. Roy and D. Datta. The latter descriptively present four models of consumer behavior, one of which is the model of traditional consumer behavior, directly related to the purchase of goods with daily consumption and a low degree of commitment due to their low prices [4].

According to the data conducted by the marketing research company BluePoint online survey in the month of September 2023 among 835 Bulgarian consumers between the ages of 18 and 65, the main criteria for choosing fast moving goods and the habits related to their shopping are identified. According to the survey data, the leading criteria for choosing FMCG can be identified: see Figure 1. With the help of Figure 1., the determinants with the greatest influence on the purchase of fast-moving goods are shown, namely: quality of the goods –

82%, low prices – 79%, variety of assortment – 64%, convenient location of the store – 56%, and commercial atmosphere and service – 37%. This shows that quality and price are of particular importance to consumers of fast-moving goods, which should lead traders to optimize these two criteria. Assortment variety and convenient location play a secondary, but still important, role. A larger retail assortment provides consumers with choice and flexibility, increasing the likelihood that they will purchase what they are looking for.

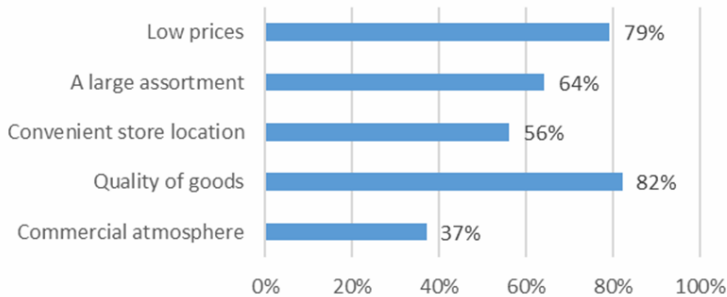

Fig. 1. Leading criteria in the selection of fast moving goods

Source: [2].

On the other hand, a convenient location reflects people's willingness to invest a certain amount of time and effort. A preference for stores that are located close to home or work is demonstrated. The commercial atmosphere, including the service, the environment, the arrangement of the goods, the lighting, etc. has the least weight among the compared characteristics, but to a large extent, especially in combination with the others, it can improve the overall shopping experience and become a leading competitive advantage for the company. The criteria influencing the purchase of fast moving goods and their various collaborations build certain consumer habits: see Figure 2.

Figure 2. presents the diversity of fast-moving consumer goods shopping and highlights some of the main consumption habits. About half of the respondents – 53%, prefer to shop mostly in the same store. This shows that store loyalty plays an important role in FMCG shopping, which in turn may be dictated by various factors such as optimal value for money, convenient location, good service, etc. A large part of consumers – 42%, plan their purchases in advance, which speaks of structured consumer habits related to household budget planning. The influence of advertising campaigns has a considerable share – 37%, and here, in addition to advertisements in the media, advertising brochures and materials are taken into account. Impulse purchases – 36%, of fast moving goods are often stimulated by good promotions, attractive packaging or attractive presentation.

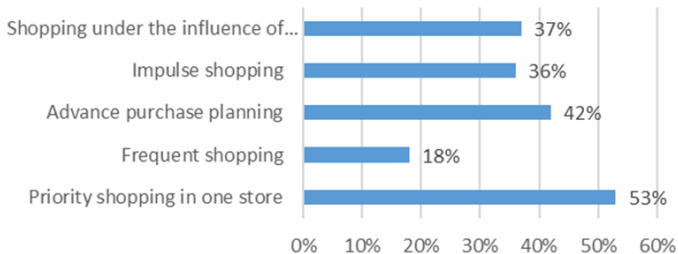

Fig. 2. Fast-moving consumer goods shopping habits

Source: [2].

A small share of those surveyed buy a new type of FMCG – 18%, despite the prices, which is most likely associated with a poor marketing campaign to enter the market. Based on the interpreted data from the survey, four main types of Bulgarian users are distinguished: see Table 1.

Table 1

Types of Bulgarian consumers of fast moving goods

<i>Users</i>	<i>Characteristics</i>	<i>Ranking of priorities</i>
Traditionalists (38.6%)	Realists evenly distributed in the male and female age groups with leading shopping habits without going out of their comfort zone. They are characterized by the lowest frequency of use of social networks.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Convenient location 2. Commercial atmosphere 3. Prices 4. Quality of goods 5. Assortment 6. They shop preferentially in one store 7. They plan their purchases
Adventurers (36.7%)	Sensitive people, with an increased presence of women, the majority of whom are family members. They show passivity in social networks.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Commercial atmosphere 2. Quality of goods 3. Prices 4. Assortment 5. Convenient location 6. They often shop for new goods 7. They shop under the influence of advertisements
Innovators (14.3%)	Bold, trend-following people who like to be contagious with their ideas. There is a slight preponderance of men. This is the segment that appreciates new technologies and is the most active in social networks.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Quality of goods 2. Commercial atmosphere 3. Assortment 4. Prices 5. Convenient location 6. They often shop for new goods 7. Impulse shopping
Practical (10.7%)	They have preferred goods and brands, but buy impulsively those that are on sale. Family type of people, evenly distributed in the age groups.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prices 2. Convenient location 3. Assortment 4. Commercial atmosphere 5. Quality 6. Impulse shopping 7. They shop under the influence of advertisements

Source: [2].

Thus outlined user profiles presented in Table 1. provide valuable information about different types of users. The ranking of priorities, on the other hand, allows the visualization of the main patterns when shopping for fast moving goods in Bulgaria. All of this could help companies create more effective customer acquisition and retention strategies.

Conclusions, the conducted marketing research provides valuable information about market trends and preferences of Bulgarian consumers. The analysis of the obtained data allows to identify the key factors affecting consumer behavior in the selection and purchase of fast moving goods. In this regard, the development of consumer behavior related to shopping and striving for a sustainable lifestyle should also be taken into account.

References

1. Atanasov, B. (2020). Consumer behavior in the purchase of fast moving goods. Status and trends. Sofia: Publishing complex – UNSS.
2. Bluepoint. (2024). We give information comfort to our customers to make more correct business decisions. Downloaded on October 24, 2024. from [https:// www. bluepoint. bg/](https://www.bluepoint.bg/).
3. NSI. (2024). <https://www.nsi.bg/bg/search/node keys>.
4. Roy, P., & Datta, D. (2022). Theory and Models of Consumer Buying Behaviour: A Descriptive Study. *Parishod Journal*. P. 206–217.

Потапенко Р. В., аспірант,
Поліський національний університет, Україна

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ В АДАПТИВНОМУ УПРАВЛІННІ РИНКОМ АГРОТЕХНІКИ

Науковий керівник – д. е. н., професор Зінчук Т. О.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. З розвитком світових господарських відносин ринок агротехніки зазнає глибокої трансформації, що спричинено технологічним прогресом, зміною сільськогосподарської практики та потребою у підвищенні ефективності. Ключовими чинниками, що формують сучасний інноваційний профіль світового ринку сільськогосподарського обладнання стають: зростання населення світу, поява технологій розумного фермерства та діджиталізація управління агровиробництвом, посилення уваги до екологічної стійкості сільського господарства, а також здоров'я ґрунту та дефіциту води. Учасники ринку агротехніки мають враховувати перелічені чинники в довгострокових стратегіях свого розвитку, а також використовувати методи та Інструменти адаптивного управління для своєчасного виявлення нових можливостей та загроз, готовності до швидких змін у зовнішньому середовищі. Інтелектуальна власність (інтелектуальний потенціал) в даному контексті виступає стратегічним джерелом адаптивних властивостей.

Вивчення теоретичного підґрунтя в сфері адаптивного управління з різних точок зору проводили такі науковці як Пілецька С.Т., Коритько Т.Ю., Ареф'єва О.В., Халіна В.Ю. [1–3]. Різні аспекти управління інтелектуальною власністю, оцінки та формування інтелектуального потенціалу в своїх роботах дослідили Рогач С.В., Кириленко В.І., Павленко Т.В. [4–6]. Ансельм Камперман дослідив управління інтелектуальною власністю як складну адаптивну систему в контексті викликів пов'язаних з глобалізаційними процесами [7]. Водночас, наукові дослідження щодо інтелектуальної власності в аграрному секторі здебільшого сконцентровані на питаннях захисту прав селекції сортів та біотехнологій, важливості ефективних політик управління ними для національних економік, а значення та роль інтелектуальної власності в адаптивному управлінні ринком сільськогосподарської техніки залишаються мало висвітленими.

Основний матеріал. Інтелектуальна власність в сучасних умовах є невід'ємним атрибутом бізнесу, пов'язаного з розробкою, виготовленням та реалізацією агротехніки. Великі гравці ринку постійно створюють нові власні інтелектуальні ресурси та залучають зовнішні, прагнучи максимально використовувати новітні науково-технічні розробки для розширення ринків збуту, удосконалення продукції та послуг, а також зменшення виробничих витрат. Інтелектуальний потенціал та його

структура відіграють вирішальну роль з точки зору перспектив загальної успішності бізнесу [4].

Роль інтелектуальної власності в системі адаптивного управління ринком агротехніки зосереджена на впровадженні та захисті інновацій, які сприяють підвищенню конкурентоспроможності підприємств та досягненню стратегічних цілей, а також на передачі технологій, що пришвидшує розвиток індустрії. Управління інтелектуальною власністю передбачає визначення, розвиток та реалізацію стратегій, спрямованих на оптимізацію використання інтелектуальних активів підприємств. В свою чергу, адаптивне управління вимагає моніторингу та оцінки потенційних ризиків, пов'язаних з копіюванням технологій і змінами у законодавстві. На основі аналізу та обґрунтування останніх досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, визначено такі основні стратегії управління інтелектуальною власністю:

1. Створення інтелектуальної власності – її суть полягає в активному розвитку та створенні нових інтелектуальних активів, таких як патенти, авторські права, та товарні знаки. Саме ця стратегія дозволяє суб'єктам господарювання посилити свої позиції на ринку та розширити портфель інноваційних продуктів.

2. Захисту інтелектуальної власності – важливість даної стратегії полягає в захисті існуючих інтелектуальних активів від порушення з боку інших суб'єктів. Зокрема, вона передбачає, що підприємства, які володіють правом власності на певні інтелектуальні активи активно працюють у сфері ліцензування та укладання угод щодо використання інтелектуальної власності.

3. Ліцензування інтелектуальної власності – ліцензування дозволяє іншим організаціям використовувати інтелектуальні активи підприємства в обмін на винагороду. Така стратегія може бути корисною для генерації додаткового доходу та розширення глобального впливу інтелектуальної власності.

4. Управління портфелем інтелектуальної власності – її суть полягає в оцінці всього портфеля інтелектуальних активів підприємства та прийнятті рішень щодо того, які з них варто зберігати, розвивати, ліцензувати, або ж експлуатацію яких варто припинити. Така стратегія спрямована на оптимізацію вартості портфеля інтелектуальної власності.

5. Партнерства та співробітництва – суть полягає в тому, що суб'єкти господарювання можуть укладати партнерські угоди з іншими організаціями для спільного використання інтелектуальних активів або ж для спільного розвитку нових продуктів та технологій [4].

Опрацювавши наукові обґрунтування С.В., Пілецької С.Т. та Коритько П.Ю. [4, 1], з метою долучення методики адаптивного управління, доцільно додати до переліку стратегію збору інформації, суть якої полягає в інформованості стосовно прав інтелектуальної власності, котрі могли б

зробити конкурентів здатними заважати розвитку бізнесу у використанні нових товарів, технологій, технологічних процесів або послуг. Це потребує регулярного моніторингу потенційних можливостей інтелектуального капіталу та пов'язаних з ним стратегій підприємницької діяльності інших учасників ринку.

В контексті досягнення цілей адаптивного управління, зазначені стратегії стають необхідними інструментами, які менеджмент бізнесу може використовувати для своєчасного і ефективного реагування на зміни навколишнього середовища за допомогою виявлення та розвитку необхідних адаптивних складових серед наявних у компанії інтелектуальних активів, або ж залучення додаткових, які дозволять мінімізувати несприятливий вплив факторів змін, або стануть належним заміщенням враженого змінами сегменту структури бізнесу.

Важливими завданнями адаптивного управління є перспективне передбачення подій та ідентифікація кризових явищ, розробка та своєчасне впровадження превентивних заходів протидії для усунення або мінімізації негативного впливу зовнішнього середовища, а також виявлення шляхів динамічного розвитку бізнесу у разі передбачуваного впливу факторів змін на ринкове та конкурентне середовище.

На основі аналізу досліджень Ансельма Кампермана [7] можемо узагальнити у сфері контролю та регулювання ризиків, пов'язаних з адаптивним управлінням інтелектуальною власністю на ринку агротехніки, такі фактори впливу, що потребують систематичного моніторингу на предмет наближення та ефекту ймовірних кризових явищ:

1. Активність конкурентного середовища та розвиток технологій. Організаційні та маркетингові зміни, впровадження нових розробок, виведення на ринок нових продуктів, зміна географії дилерської мережі, ефективна комерціалізація нових винаходів, тощо.

2. Юридичні та регуляторні ризики, пов'язані з відмінністю вимог до захисту прав інтелектуальної власності в різних країнах, або змінами в законодавстві.

3. Глобалізаційні процеси та глобальні проблеми людства, які вимагають зміни або корекції інноваційної діяльності учасників ринку агротехніки.

4. Кризові геополітичні явища. Війна в Україні змусила багато компаній, які є учасниками ринку агротехніки до релокації та реорганізації бізнесу. В таких умовах питання захисту та збереження інтелектуальних активів стає життєво необхідним для швидкого відновлення та сталого розвитку підприємства.

5. Киберзагрози та кадрові ризики. Хакерські атаки з метою викрадення технологічної документації, несанкціонований доступ до програмного забезпечення агротехніки, розголошення комерційної таємниці або витік кадрів, які володіють критичними знаннями.

6. Партнерство. Ризики пов'язані з втраатою об'єктів інтелектуальної власності внаслідок неналежного виконання партнерських ліцензійних угод, або недобросовісної конкуренції.

Загалом, врахування та оцінка перелічених вище факторів ризику у системі адаптивного управління ринком агротехніки є першочерговим завданням, адже при адаптивному управлінні процес починається з вивчення навколишнього середовища [1].

Основними напрямками впровадження методів адаптивного управління в контексті інтелектуальної власності, виходячи з викладених об'єктів, доцільно виділити:

1. Захист технологічних інновацій. Патентування нових пристроїв, механізмів, технічних рішень та технологічних методів захищає розробників від копіювання і сприяє монополії на використання інновацій, що є важливим для підтримки конкурентних переваг. Патенти дозволяють зберегти контроль над унікальними розробками, що є особливо важливим для ринку агротехніки, де інновації можуть швидко втрачати цінність через активність конкурентів.

2. Комерційна таємниця. Збереження технологічних і управлінських секретів (наприклад, алгоритмів роботи систем точного землеробства, або маркетингова стратегія дилерської мережі) є критичним аспектом управління інтелектуальною власністю, особливо для компаній, що покладаються на унікальні процеси. Впровадження політик захисту конфіденційної інформації допомагає уникнути втрати комерційних таємниць і мінімізує ризик викрадення інновацій.

3. Ліцензування та передача технологій. Гнучкі адаптивні підходи до ліцензування технологій дозволяють компаніям швидше входити на нові ринки та уникати правових труднощів. Ліцензування також спрощує міжнародну інтеграцію технологій і надає компаніям можливість прибутково ділитися своїми розробками, зберігаючи за собою контроль над їх використанням, диверсифікувати розвиток і глобальне масштабування бізнесу.

4. Розвиток бренду. Торговельні марки та інші об'єкти інтелектуальної власності дозволяють підвищити впізнаваність бренду, формують довіру серед клієнтів і створюють унікальність. На ринку агротехніки, де впізнаваність бренду може впливати на довіру до нових технологій, правильне управління брендом через інтелектуальну власність є важливим для формування сталих відносин з клієнтами.

5. Регулювання ризиків. Адаптивне управління дозволяє моніторити кризові явища, зміни в правовому полі та оцінювати ризики, пов'язані з можливим порушенням прав інтелектуальної власності. Це дає можливість адекватного реагування та забезпечує збереження контролю над технологіями, зокрема щодо патентних спорів чи порушення прав інтелектуальної власності конкурентами.

Ці напрями адаптивного управління інтелектуальною власністю формують фундамент для зростання та довготривалої стійкості компаній на ринку агротехніки, допомагаючи уникати правових і технологічних ризиків, а також підвищують загальну конкурентоспроможність.

Висновки і пропозиції. Отже, інтелектуальна власність та управління нею є важливою динамічною складовою господарських бізнес-процесів учасників ринку сільськогосподарського обладнання. Врахування ризиків та моніторинг зовнішнього середовища в контексті інтелектуального потенціалу є першочерговим завданням адаптивного управління. Інтеграція стратегій менеджменту інтелектуальної власності у загальну систему адаптивного управління бізнесом на ринку агротехніки сприяє своєчасній та ефективній адаптації підприємств до змін навколишнього середовища, а з точки зору стратегічного менеджменту є необхідною умовою для реалізації довгострокових адаптаційних рішень.

Список використаних джерел

1. Пілецька С.Т., Коритько Т.Ю. Система адаптивного управління підприємством в умовах мінливого зовнішнього середовища. *Бізнес інформ.* 2018. № 12. С. 435–440.
2. Ареф'єва О.В., Пілецька С.Т. Просторово-адаптивний підхід до формування конкурентної стратегії підприємства. *Бізнес інформ.* 2018. № 5. С. 408–415.
3. Халіна В.Ю., Колбасинський Ю.В. Теоретичне підґрунтя адаптивного управління підприємством. *Економіка та суспільство.* 2024. №63. URL: <http://surl.li/yvpxlh> (дата звернення: 15.10.2024)
4. Рогач С.В. Стратегії управління інтелектуальною власністю: ідентифікація, розвиток та реалізація в умовах сучасного бізнесу. *Економіка та суспільство.* 2023. № 56. URL: <http://surl.li/rzjyhv> (Дата звернення: 16.10.2024)
5. Павленко Т. В. Процес управління інтелектуальною власністю підприємства. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»:* зб. наук. праць. 2012. № 9. С. 266–270.
6. Кириленко В.І., Чалюк Ю.О. Інноваційність економік світу. *Підприємництво та інновації.* 2020. №15. С. 7–14.
7. Anselm Kamperman Sanders. Intellectual property treaties and development. 2014. 45с. URL: <http://surl.li/cqgxci> (Дата звернення: 16.10.2024)

Присяжна Т. Т., аспірантка,
Поліський національний університет, Україна

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Науковий керівник – д. е. н., професор Скидан О. В.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. У сучасних умовах економічного розвитку питання управління інвестиційним потенціалом територіальної громади набуває особливої актуальності. Інвестиційний потенціал громади є комплексною системою економічних та соціальних чинників, яка визначає можливості для розвитку господарської діяльності та привабливості регіону для інвесторів. Ефективне керування цим потенціалом може забезпечити стабільний розвиток території, зростання виробничого потенціалу та підвищення інвестиційної привабливості. Водночас, важливо враховувати, що інвестиційний потенціал сприяє створенню нових робочих місць, розвитку інфраструктури та покращенню соціально-економічного становища населення, але його ефективне управління є складним завданням. Це потребує залучення фахівців, використання різних інструментів і стратегій, а також врахування специфіки конкретної громади.

У цьому контексті постає необхідність формування системи ефективного управління інвестиційним потенціалом територіальної громади, що базується на аналізі й оцінці інвестиційних можливостей, реалізації інвестиційних проєктів, роботі з потенційними інвесторами та підготовці персоналу. Для вирішення цього завдання важливо глибоко дослідити природу та особливості управління інвестиційним потенціалом громади.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що проблематика формування інвестиційного потенціалу територіальних громад та управління ним залишається в фокусі уваги сучасних науковців. Зокрема, дане питання активно досліджують: О. Білоусова, Д. Бобровник, В. Брикса, Е. Вайсман, С. Воскобийник, В. Гордієнко, О. Дем'янчук, А. Дубовик, П. Жук, А. Жулавський, Т. Заяць, Я. Кобушко, Т. Кравцова, П. Пивовар, М. Плотнікова, З. Сірик, О. Скидан, Т. Швець [1–4].

Основний матеріал. Управління інвестиційним потенціалом територіальних громад (*Investment Capacity Management, ICM*) включає низку організаційно-економічних заходів, спрямованих на оцінку та визначення потенціалу територіальних громад, а також розробку планів щодо використання наявних ресурсів для формування інвестиційних портфелів та реалізації інвестиційних проєктів [4]. Дослідженнями встановлено, що сучасні вітчизняні концепції управління інвестиційним

потенціалом територіальних громад охоплюють різноманітні підходи, спрямовані на ефективне використання ресурсів та залучення інвестицій для сталого розвитку громад. Найпоширенішими є наукові концепції, представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Сучасні концепції управління інвестиційним потенціалом територіальних громад

Концепція	Фокус уваги	Сутність
Децентралізації та управління на рівні територіальних громад	Децентралізація	Децентралізація сприяє розвитку територій через передачу повноважень місцевим громадам, що забезпечує самостійність у прийнятті рішень щодо інвестицій та економічного розвитку, що дозволяє громадам ефективніше використовувати локальні ресурси та залучати інвесторів.
Інноваційно-інвестиційний підхід	Інноватизація	Інновації підвищують ефективність використання ресурсів, а також сприяють залученню інвестицій у технологічний та інфраструктурний розвиток територій. Інноваційні технології стають ключовими інструментами для стимулювання економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності громад.
Державно-приватне партнерство	Партнерство публічного та приватного секторів	Залучення приватних інвестицій для реалізації масштабних інфраструктурних та соціальних проєктів дозволяє підвищити інвестиційну привабливість територій, зменшити фінансовий тягар на місцеві бюджети та стимулювати розвиток через співпрацю з бізнесом.
Системний моніторинг і оцінка інвестиційного потенціалу	Система моніторингу та оцінки	Підхід дає змогу визначити, наскільки ефективно громади використовують наявні ресурси для залучення інвестицій, а також коригувати стратегії управління на основі систематичного аналізу результатів.
Фінансова стійкість та диверсифікація джерел інвестицій	Фінансова стійкість громад	Диверсифікація джерел фінансування включає залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій. Підхід спрямований на мінімізацію ризиків, пов'язаних із залежністю від одного джерела фінансування, та забезпечення стабільності розвитку громад.

Джерело: узагальнено автором на основі досліджених джерел.

Наукові концепції, представлені у табл. 1 відображають комплексний підхід до управління інвестиційним потенціалом територіальних громад, що охоплює інновації, партнерство з приватним сектором,

децентралізацію та системний моніторинг. Розглянуті концепції спрямовані на покращення економічної стабільності й підвищення інвестиційної привабливості територіальних громад в цілому.

Управління інвестиційним потенціалом територіальних громад – це складний процес, який передбачає участь різних суб'єктів, які відіграють важливу роль у розвитку та залученні інвестицій на рівні громад. Основними суб'єктами такого управління є:

1) органи місцевого самоврядування – сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, які відповідальні за створення сприятливих умов для інвестування та планування розвитку громади;

2) голова територіальної громади – виступає керівником виконавчих органів ради та координує діяльність щодо залучення інвестицій, веде переговори з потенційними інвесторами;

3) місцеві підприємці та бізнес-структури – потенційні учасники інвестиційних проєктів, які зацікавлені у розвитку інфраструктури, ринку праці та економіки громади;

4) інвестори – внутрішні та зовнішні інвестори (як українські, так і іноземні компанії, фонди або приватні особи), які можуть вкладати кошти у розвиток інфраструктури, виробництва, послуг та інших галузей;

5) громадські організації та об'єднання – виконують роль посередника між владою та населенням, а також сприяють розробці інвестиційних стратегій та моніторингу їх реалізації;

6) державні органи – центральні органи виконавчої влади (наприклад, Міністерство розвитку громад та територій України), які можуть надавати методичну допомогу та фінансову підтримку у реалізації інвестиційних проєктів;

7) міжнародні організації та донори – міжнародні фінансові установи, благодійні фонди та програми технічної допомоги.

Кожен із окреслених суб'єктів відіграє важливу роль у створенні сприятливого інвестиційного клімату, плануванні та реалізації стратегічних проєктів розвитку територіальних громад. Візуалізацію системи управління інвестиційним потенціалом територіальних громад демонструє рис. 1. Основними цілями управління інвестиційним потенціалом територіальних громад є такі: розробка планів та стратегій розвитку території з урахуванням аналізу доступних ресурсів і потенціалу; максимально ефективно використання наявних ресурсів, включно з фінансовими, для досягнення найвищих результатів; реалізація інвестиційних проєктів, що сприяють підвищенню рівня життя населення та розвитку економіки регіону; забезпечення раціонального використання державних коштів та інших фінансових джерел. ІСМ допомагає органам місцевого самоврядування ухвалювати ефективні рішення щодо інвестування та управління ресурсами громад.

Рис. 1. Візуалізація системи управління інвестиційним потенціалом територіальних громад

Джерело: власні дослідження.

Висновки. Отже, одним із факторів забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад є управління інвестиційним потенціалом. Залучення інвестицій дозволяє громадам реалізовувати інноваційні проєкти, підвищуючи конкурентоспроможність регіону в цілому. В умовах децентралізації України, інвестиційний потенціал територіальних громад стає важливим інструментом для забезпечення їх сталого розвитку та самодостатності. Під управлінням інвестиційним

потенціалом територіальних громад пропонується розуміти процес планування, координації та імплементації інвестиційних проєктів для ідентифікації інвестиційного потенціалу територіальних громад та повноцінної його реалізації на основі застосування інструментів діджиталізації.

Список використаних джерел

1. Білоусова О. С. Інвестиційний потенціал економіки України та ЄС. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2017. № 1/2(52/53). С. 60–67.
2. Гордієнко В.П. Інвестиційний потенціал регіону як економічна категорія. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер.: Економічні науки. 2014. Вип. 7(4). С. 68–71.
3. Дем'янчук О. І. Формування та реалізація фінансового потенціалу збалансованого розвитку адміністративно-територіальних одиниць України. Working Paper. Видавництво Національного університету "Острозька академія", Острог. (In Press). URL: <http://surl.li/lgmvpq>
4. Van Mieghem J. A. Commissioned paper: capacity management, investment, and hedging: review and recent developments. *Manufacturing & service operations management*. 2003. Vol. 5, no. 4. P. 269–302. URL: <https://doi.org/10.1287/msom.5.4.269.24882> (date of access: 07.03.2024).

Пустова С. О., аспірантка,
Національний університет біоресурсів та природокористування України

ПРОЦЕСИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПІДТРИМКИ ПЕРЕХОДУ СІЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ ДО СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Вступ. Основою теорії сталого розвитку є твердження про необхідність досягнення компромісу між чисельністю населення, яке може забезпечити Земля, і рівнем матеріального добробуту, який вдасться забезпечити для кожного жителя. Точні кількісні показники та залежності неможливо визначити, оскільки вони можуть змінюватися залежно від адаптаційних здібностей людства, розвитку технологій, накопичених знань та змін в екосистемах планети. Чим більше часу людство витратить на зниження екологічного впливу та вжиття заходів для покращення стану довкілля, тим нижчими будуть життєві стандарти, і тим менше населення зможе підтримувати екосистема планети. Для реалізації ідеї переходу до сталого розвитку потрібна активна гармонізація законодавчої бази держав, узгодження заходів, зокрема щодо реалізації екологічної політики, вироблення спільних напрямів і стандартів.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Оскільки Україна знаходиться на шляху до членства у Європейському союзі, актуальним є розробка напрямків розвитку населених пунктів з урахуванням Цілей сталого розвитку та Спільної аграрної політики ЄС. Важливо врахувати рівень розвитку сільських ОТГ, адже вони є невід'ємною частиною агросектору України. Першим етапом у цьому має бути обґрунтування гнучкої системи оцінювання стану сільських територій з можливістю запровадження на його основі ефективних моніторингових досліджень. Оперативна інформація про поточний стан у сільській територіальній громаді допоможе вчасно реагувати на кризові явища у екологічному, економічному чи соціальному аспектах життя населення органами місцевого самоврядування. Розробка удосконаленої системи індикаторів при проведенні комплексної агроєкологічної оцінки території сільської територіальної громади дозволить визначити необхідні джерела інформації, показники та методики їх визначення з врахуванням сучасних наукових підходів.

Управлінські аспекти концепції сталого розвитку сформували у своїх роботах вчені: С. Kroll, А. Warchold, Р. Pradhan, А. Breuer, Н. Janetschek, D. Malerba, Z. B. Abbas. Питанням сталого розвитку у контексті розв'язання проблеми глобальної екологічної кризи присвячена праця українського вченого М. З. Згуровського. Деякі аспекти розвитку територіальних громад розкрито в працях М. О. Клименка, А. М. Прищепи, О. А. Брежицької. Українські вчені активно працюють над ранжуванням індикаторів сталого

розвитку, визначають соціально-економічні та екологічні показники (В. Боголюбов, Н. Далевська, В. Хобта, А. Квілінський, С. Кравченко). Результати наукових досліджень вище вказаних авторів можна вважати основою для розробки стратегій переходу об'єднаних територіальних громад до сталого розвитку. Сьогодні існує потреба розробки впровадження ефективних механізмів усунення та мінімізації негативних наслідків для навколишнього середовища та стимулювання територіально-соціально-економічного зростання. Важливість і значимість цих питань зумовили вибір теми, постановку мети і завдань дослідження.

Основний матеріал. Вирішення поставлених завдань ґрунтується на положеннях системного та комплексного регіонально-цілісного підходу до вивчення розвитку сільських територій з використанням сучасних методів дослідження. Дослідження проводилися на території сільського населеного пункту Велика Снітинка Фастівського району Київської області. Основним інструментом дослідження по вивченню головних проблем громади був метод стандартизованого соціологічного опитування. Обсяг вибіркової сукупності опитаних складав 108 респондентів, віком від 23 до 88 років, 46,3 % – чоловіки, 53,7 % – жінки. Найбільша кількість опитаних (35 %) належала до вікової категорії 30-39 років, 29 % – 40-49 років, тобто переважна частина опитаних складала працездатне населення с. Велика Снітинка.

Аналіз даних соціального блоку анкети свідчить про те, що жителі села в цілому задоволені його інфраструктурою (рис. 1), лише 2 % зовсім незадоволені і 20 % – частково не задоволені інфраструктурою, зокрема, з них 45,5 % не задоволені роботою медичних закладів, така ж кількість не задоволена роботою школи і 9 % респондентів не задоволені роботою дитячого садка (рис. 2), в той час як роботою магазинів і поштою задоволені усі опитані.

Щодо рівня добробуту, то майже половина населення (48 %) визначає його як середній, 37 % опитаних називають свій рівень добробуту низьким, 14 % – дуже низьким і лише 1 % – високим. При такому порівняно низькому рівні добробуту більшість населення не задоволена власним положенням у суспільстві (53,7 %), значна частина не змогла визначитись з відповіддю (38 %), а задоволеними є 8,3 % респондентів. 86 % опитаних мають хронічні захворювання, що значно вище, ніж в середньому по Україні. Структура хронічних захворювань серед досліджуваного населення характеризується наступним. Перше місце посідають серцево-судинні захворювання, друге – захворювання кісток і суглобів, третє – захворювання органів травлення, четверте – хвороби органів дихання, п'яте – хвороби очей, шосте – захворювання вуха, горла, носа, на сьомому місці захворювання нервової системи, восьме місце ділять захворювання сечостатевої системи і ендокринної системи, на

дев'ятому місці – хвороби шкіри. Основними причинами захворюваності респонденти називають екологічну ситуацію, наслідки аварії на ЧАЕС, матеріальний стан і умови праці. Таким чином, отримані дані свідчать про низькі показники соціальної і фізичної складової здоров'я населення с. Велика Снітинка.

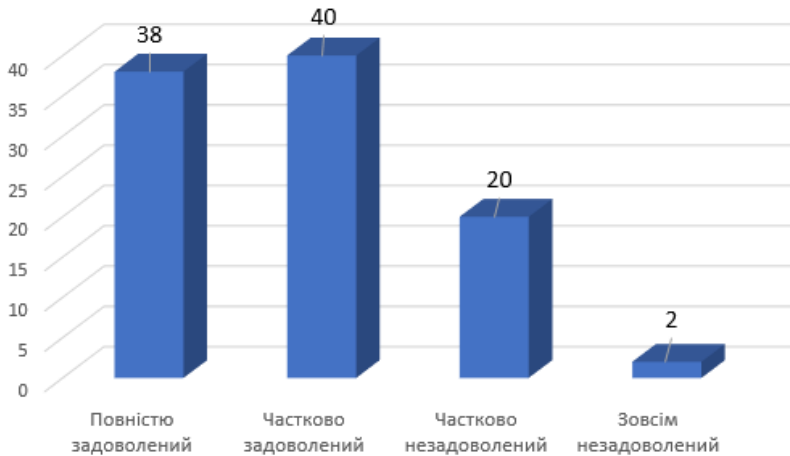

Рис. 1. Розподіл респондентів за задоволенням ними інфраструктурою населеного пункту (у %)

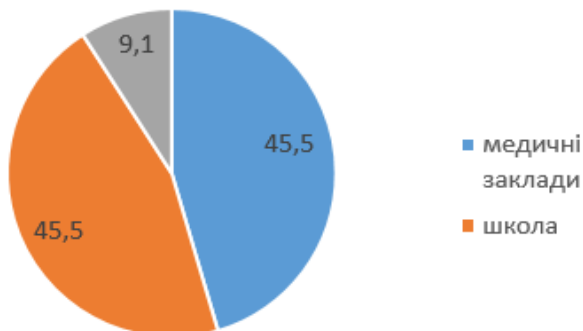

Рис. 2. Заклади інфраструктури, які викликають незадоволення населення с. В. Снітинка (у %)

Висновки та пропозиції. Здійснено пріоритизацію кількісних та якісних показників (індикаторів) щодо оцінки стану довкілля об'єднаної територіальної громади та процесу переходу її до сталого розвитку.

Визначені індикатори поділено на три категорії з урахуванням їх спрямованості: екологічні, соціальні, економічні.

Розроблено стратегію переходу до сталого розвитку ОТГ та створено план дій щодо пріоритетних напрямів розвитку громади. Головними оперативними цілями для громади рекомендовано обрати:

перехід до сталого сільського розвитку (боротьба з бідністю є першочерговим кроком),

розширення доступу громадськості до освіти та інформації про стан довкілля (за рахунок місцевого бюджету створювати комфорт шкільних приміщень, надавати додаткові освітні та виховні послуги),

покращення демографічної ситуації та здоров'я мешканців громади (створення доступної та ефективної служби контролю за здоров'ям всього населення села),

впровадження механізмів екологічного управління (зменшення викидів в атмосферу та скидів у водойми; формування екологічної мережі; скорочення розораності земель тощо).

Список використаних джерел

1. Боголюбов В.М. та ін. Стратегія сталого розвитку: Підручник / [В.М.Боголюбов, М.О. Клименко, Мельник Л.Г., О.О. Ракоїд]; За ред. проф. В. М. Боголюбова. К.: ВЦ НУБІПУ, 2018. – 446 с.

2. Екологічний моніторинг агросфери зони впливу урбосистеми як засіб управління її сталістю / Клименко М. О., Прищепя А. М., Вознюк Н. М., Бедункова О. О. Вісник НУВГП. Сер. Сільськогосподарські науки : зб. наук. праць. 2020. Вип. 2(90). С. 50–59.

3. Концепція збалансованого (сталого) розвитку агроєкосистем в Україні на період до 2025 р.: Наказ Мінагрополітики України від 20.08.2003 № 280.

4. Сталій розвиток міст за участю громад: уроки з досвіду впровадження «Муниципальної програми врядування та сталого розвитку». К.: ПРООН/МПВСР, 2008. 48 с.

*Пужкий В. М., аспірант,
Хмельницький університет управління
та права ім. Леоніда Юзькова, Україна*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНОМ ЯК СОЦІО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Для України виклики забезпечення національної безпеки стали особливо актуальними з початку повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави, що посилює ще більше загрози не лише санітарно-епідеміологічного характеру, пов'язані із світовою пандемією COVID-19, але й соціо-еколого-економічного, захист свободи, національної незалежності, української ідентичності та єдності тощо. Необхідність модернізації підходів і принципів управління регіонами країни в сучасних умовах воєнного стану, подальшого розвитку процесів співробітництва «Україна – ЄС» та «Україна – НАТО» призводить до доцільності розробки концептуальних засад управління регіональним розвитком.

Класичні аспекти управління соціо-еколого-економічними системами на регіональному рівні досліджено в роботах зарубіжних – Т. Веблен, Дж. Коммонс, Р. Коуз, Д. Норт, Ф. Фукуяма, та вітчизняних вчених, а саме О.Ю. Амосова, О.В. Безуглого, В.В. Мамонова, С.М. Домбровської, С.В. Майстро, В.О. Стойка, Е.В. Щепанського та інших

Основний матеріал. В сучасних умовах розвиток регіону все більше науковців-регіоналістів визначають як відображення усього процесу, спрямованого на досягнення розвитку. У цьому контексті прослідковується теза, що розвиток регіону є взаємозалежним із розвитком економіки в країні. Інша думка направлена на те, що становлення регіональної соціо-еколого-економічної системи має створити передумови для стійкого, збалансованого процесу в регіоні із врахуванням його потенційних можливостей, специфічних особливостей та впливу зовнішніх чинників.

Повномасштабна війна на території України стала системним фактором міжрегіональної диференціації. Для вирішення зазначених проблем необхідним є вдосконалення соціально-економічної політики як на державному, так і на регіональному рівні, а також розробка нових концепцій, методів та інструментарію для обґрунтування стратегій і програм соціально-економічного розвитку регіонів України [2].

Запровадження воєнного стану завжди викликає шоківий вплив на різні сфери життєдіяльності держави і суспільства. Це пов'язано як з інституційно-правовими змінами, що слідує у цьому випадку, так і з головною причиною запровадження такого стану – військовою агресією

ззовні, а відтак і з різкою трансформацією цілої низки неформальних інститутів, що слідує за нею [3].

Однчасний розгляд регіону як території, соціо-еколого-економічної системи, простору для природокористування та охорони навколишнього середовища дозволяє за допомогою системного підходу виділити його найважливіші параметри, зміни яких можуть свідчити про характер процесів, що відбуваються. Ця узгодженість досягається за рахунок використання визначень і описових характеристик відповідних процесів. Змінюючи відповідні параметри, можна визначити основні ознаки регіонального розвитку та здійснювати на них регулюючий вплив для забезпечення їх розвитку. Власне це закладає концептуальну основу для розуміння змісту, факторів та інструментів регулювання регіонального сталого розвитку.

Сталий розвиток в контексті управління регіоном має два аспекти. По перше, це є якісне розуміння розвитку регіону як території, як економічної системи і як економічного простору. Таке твердження зводиться до розуміння характеру його розвитку, визначення причин розвитку та з'ясування характеру розвитку і на цій основі визначення моделі розвитку. По друге, кількісне розуміння розвитку регіону можна висвітлити так: визначення поняття розвитку, встановлення джерела розвитку (що власне саме визначає розвиток), з'ясування чинників розвитку; вибір найбільш синтетичних та індикативних показників розвитку і формування на цій основі типу розвитку.

Повоєнне відновлення України потребуватиме докорінних та концептуальних змін, які пов'язані із реформування існуючих механізмів державної регіональної політики, заснованої на інноваційно-інвестиційних засадах із застосуванням сучасних європейських підходів до управління регіонами. У зв'язку із цим, пропонуємо нову концепцію стійкого розвитку регіонів як соціо-еколого-економічної системи (рис. 1).

Запропонована концептуальна модель встановлює як пріоритет розвиток соціо-еколого-економічної складової регіону при формуванні стратегії регіонального розвитку. Дана модель максимально відповідає пріоритетам регіонального розвитку, а саме забезпечення належних умов для життєдіяльності населення. Важливим аргументом з точки зору регіонального управління соціо-економічними процесами, заснованого на принципах сталості та стійкості, є формування комплексу механізмів та інструментів соціо-еколого-економічного управління.

Рис. 1. Концепція стійкого розвитку регіонів як соціо-еколого-економічної системи

Висновки і пропозиції. В умовах воєнного стану все більш очевидною стає важливість оптимізації процесів, пов'язаних із регіональним управлінням. Це ставить перед системою регіонального управління України нові виклики. По-перше, необхідно налагодити ефективну взаємодію між державною владою, органами місцевого самоврядування, територіальними громадами та інститутами громадянського суспільства для подолання існуючих викликів, які не дозволяють країні адаптуватися до умов воєнного стану та обмежують перспективи соціо-еколого-економічного розвитку після воєнного стану.

У сучасних умовах для України також дуже важливо сформувати нову систему стратегічного управління національним, регіональним та місцевим розвитком з урахуванням актуальних потреб воєнного часу та подальшою інтеграцією до європейської спільноти. Основними концептуальними засадами розвитку регіонів мають стати фінансові ресурси, суспільство та ринкові відносини, спрямовані на підвищення ефективності управлінських процесів, шляхом впровадження нових стратегічних моделей та ефективних інструментів планування.

Список використаних джерел

1. Черчик Л.М., Коленда Н.В., Матвійчук Н.М. Концептуальні основи соціо-еколого-економічної безпеки: колективна монографія за заг. ред. д.е.н., проф. Л. М. Черчик. Луцьк : Терен, 2018. 496 с.

2. Юрченко В.І. Концептуальні основи та інструментарій державного управління соціально-економічним розвитком регіонів. *Інвестиції: практика та досвід*. № 24/2016. С. 136-139.

3. Борщевський В.В., Василиця О.Б., Матвеев Є.Е. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*, 2022 р., № 2 (76). С. 30–35.

*Рожков О. О., аспірант,
Поліський національний університет, Україна*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Науковий керівник – к. е. н., доцент Пивовар П. В.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Динамічність аграрного сектору економіки України та виклики спричинені зовнішніми чинниками потребують розвитку та пристосування сучасної системи управління розвитком до сучасних реалій, саме дослідження теоретичних основ в сукупності дозволяють організувати в єдине ціле основні складові системи управління розвитком аграрного сектору та в подальшому продовження роботи з системою як з одним комплексним поняттям. Попередні дослідження ґрунтуються на концентрації зусиль на елементах системи управління розвитком аграрного сектору. Так концептуальні основи розвитку аграрного сектору на засадах інноваційності досліджувала Сиренко Н. [5]. В своїх працях Васільєва Л. [2] та Вдовенко Л. [3] концентрували зусилля на дослідженні саме інструментів системи управління розвитком, особливу увагу приділяли державним інструментам. Інші підходи дослідження системи управління розвитком аграрного сектору України мав Кропивко М, що розглядав напрями реформування системи управління сектору [4].

Основний матеріал. Сформована система управління розвитком, дозволяє організації або державному регулятору ефективно планувати, координувати та контролювати процеси розвитку об'єкту для досягнення поставлених коротко та довгострокових цілей. Аграрний сектор економіки України має ряд особливостей, які необхідно брати до уваги при аналізі теоретичних основ системи управління розвитком. Зокрема, вагомий вплив на особливості функціонування системи управління розвитком аграрного сектору мають залежність від природно-кліматичних умов, сезонність, мінливість глобальних цін на виробничі ресурси.

Підґрунтям системи управління розвитком будь-якого сектору є його концептуальні основи, що базуються на фундаментальних ідеях, принципах та поняттях. Концептуальні основи забезпечують загальне розуміння і пояснення суті явищ, процесів та об'єктів. В аграрному секторі існують як загальні концептуальні основи, що є типовими для системи управління розвитку, так і особливі, що є типовими тільки для аграрного сектору. До загальних принципів відноситься:

- принцип сукупності, система управління розвитком це об'єднання методів та інструментів, що має на меті забезпечити стабільний розвиток галузі;

- елементи системи управління розвитку включають в себе складові, що надходять зовні та з середини організації або галузі;

- система управління розвитком включає в себе елементи та поняття з різних наукових галузей та дисциплін, зокрема, економіка, соціологія, психологія тощо [6, с. 40].

До специфічних концептуальних основ системи управління розвитком аграрного сектору відноситься:

- забезпечення продовольчої безпеки, забезпечення виробництва достатньої кількості продовольства повністю залежить від агросектору, адже він надає сировину для переробки та виробництва продовольства, а також первинну продукцію продовольчого характеру;

- державне регулювання та залученість регуляторних органів в аграрний сектор, що проявляється в державних програмах підтримки, розвитку інфраструктури необхідної для сільського господарства, зменшення регуляторного та податкового тиску;

- всеохопність, так аграрний сектор економіки включає в себе виробництво, переробку, реалізацію та логістику продукції тваринництва та рослинництва, а не концентрується на розвитку конкретних елементів аграрного сектора [5, с. 237].

Як результат, реалізація концептуальних основ системи управління аграрного сектору відбувається за рахунок інструментів та механізмів управління. Домінуючу роль серед механізмів управління розвитком аграрного сектору має аграрна політика держави, особливо пряма державна підтримка, як основний вид державного втручання. Інфраструктурна підтримка, як інструмент покращення ефективності логістики та соціальних умов сільських територій. Науково-дослідні та консалтингові установи дозволяють отримати необхідні рекомендації учасниками системи розвитку аграрного сектору. Освітні програми для представників аграрного сектору це інструмент якісного розвитку аграрного сектору, підвищення ефективності роботи учасників аграрного сектору, залучення нових технологій та інновацій в сектор [2].

Використання концептуальних основ в синтезі з інструментами та механізмів управління повинно відбуватися структуровано та з певною ієрархією. Тобто система управління розвитком повинна мати етапність, що не можуть бути відкинуті та їх поступове проходження дозволяє сформувати стійкі елементи системи управління розвитком (рис. 1).

Рис. 1. Етапи управління розвитком аграрного сектору економіки
Джерело: узагальнено на основі [1].

Перший етап це збір первинної інформації про об'єкт управління, другий – формування загального бачення та стратегічних цілей розвитку сектору, третій етап полягає у формування конкретних політик та програм, що мають на меті сприяти розвитку сектору, та завершальний четвертий етап – це контроль та оцінка результатів процесу стратегічного планування, реалізації політик та програм підтримки.

Висновки та пропозиції. Отже, використання покрокового підходу для формування та реалізації системи управління аграрним сектором є ключовим та необхідним. Так починаючи з базових концептуальних основ можна перейти на формування дієвих та актуальних інструментів та механізмів системи управління розвитком аграрного сектору. А використання етапного підходу дозволяє зберегти структурованість та організованість системи, сформувати складові частини, реалізація яких дозволить сформувати або ж підвищити ефективність наявної системи управління ефективністю аграрного сектору економіки.

Список використаних джерел

1. Анисенко О., Вакар К. Розвиток аграрного сектору економіки України в умовах інституційних змін. *Агросвіт*. 2018. № 9. С. 27–32.
2. Васільєва Л. Інструменти державного регулювання аграрного сектору економіки. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2010. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1∓z=350>.
3. Вдовенко Л. Інструменти державної фінансової підтримки аграрного сектору в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-82> (дата звернення: 25.10.2024).
4. Кропивко М. Ф. Напрями реформування системи управління аграрним сектором в умовах децентралізації влади та розвитку євроінтеграційних процесів. *Економіка АПК*. 2016. № 6 (260). С. 26–36.
5. Сиренко Н. Концептуальні засади інноваційного розвитку аграрного сектору економіки України. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 1. С. 234–240.
6. Nehoda Y. Conceptual aspects of agrarian economy sector transformation strategy. *Ekonomika ta derzhava*. 2020. No. 2. P. 39–43.

*Симоненко О., аспірантка,
Навчально-науковий Інститут міжнародних відносин Київського
національного університету ім. Тараса Шевченка, Україна*

ЗАСТОСУВАННЯ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЄС ДЛЯ АДАПТАЦІЇ МІСТ ДО ЗМІНИ КЛІМАТУ

Науковий керівник – д. е. н., професор Циганов С.

Шлях досягнення кліматичної нейтральності громад лежить через підвищення енергоефективності та ширшого використання альтернативних джерел енергії, охорони природи, переходу до принципів циркулярної економіки. В наукових дослідженнях, нормативних документах, практиках господарювання міст розроблений цілий комплекс механізмів адаптації до кліматичних змін та зменшення викидів парникових газів. Напрацьовані механізми охоплюють три рівні: наднаціональний, загальнодержавний і місцевий. В досягненні цілі кліматичної нейтральності задіяні глобальні організації, державна влада, бізнес, органи самоврядування, місцеві громади. На практиці заходи низьковуглецевого розвитку охоплюють політику сталого розвитку, секторальну та адміністративну політику.

«Вузькими місцями» реалізації відповідних політик залишаються фінансові інструменти залучення інвестицій у вуглецево-інтенсивні сектори для зменшення їх вуглецевого сліду. Індустрії, які зосереджуються в містах: виробництво електроенергії; транспорт; підприємства металургійної та хімічної промисловості (цементу); будівництво житлових та нежитлових будівель продукують найбільші обсяги викидів CO₂.

ЄС, як лідер в реалізації Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату (1992) вдосконалює механізм спільного фінансування [1]. Європейська комісія, як вищий орган виконавчої влади, для реалізації цілей сталого розвитку використовує сукупність програм та інструментів фінансування, впроваджені ЄС у межах спільних політик. В рамках політики згуртування упродовж 2021-2027 рр. виділено 392 млрд. євро для «Структурних інвестиційних фондів» (European Structural and Investment Funds, ESI Funds). Новий фінансовий механізм досягнення кліматичної нейтральності ЄС до 2050 року базується на принципах справедливого переходу. Справедливий перехід передбачає більшу частку фінансування на ті регіони, які значною мірою залежать від викопного палива для використання енергії або промисловості з інтенсивним викидом парникових газів [2].

Механізм справедливого переходу охоплює три складові, взаємодія яких дозволить акумулювати близько 55 млрд євро упродовж 2021–2027

років (Рис.). Перше, Фонд справедливого переходу (The Just Transition Fund, JTF). Друге, Інвестиційний фонд (InvestEU) дозволяє залучати приватні інвестиції через гарантії бюджету ЄС. Третє, кредитна лінія державного сектора (the Public sector loan facility, PSLF) залучає державне фінансування для підтримки проєктів, які не генерують достатнього потоку доходів для покриття інвестиційних витрат [3].

Рис. Механізм справедливого переходу відповідно до Зеленої угоди ЄС для досягнення кліматичної нейтральності

Джерело: [3].

JTF підтримує такі види діяльності, наприклад: інвестиції в розгортання технологій, а також у системи та інфраструктури доступної чистої енергії, включаючи технології зберігання енергії; інвестиції у відновлювані джерела енергії та в енергоефективність; інвестиції в розумну та стійку місцеву мобільність, включаючи декарбонізацію місцевого транспортного сектору та його інфраструктури; реконструкція та модернізація мереж централізованого теплопостачання з метою підвищення енергоефективності систем централізованого теплопостачання та інвестування у виробництво тепла за умови, що установки для виробництва тепла постачаються виключно з відновлюваних джерел енергії; інвестиції в регенерацію та дезактивацію забудованих територій, рекультивацию земель і в тому числі, де необхідно, зелену інфраструктуру та проєкти перепрофілювання, враховуючи принцип «забруднювач платить»; та ін. [2, стаття 8]

Таким чином, механізм справедливого переходу країн ЄС до вуглецево нейтральної економіки охоплює гранти, позики, гарантії для підтримки

територій, секторів і працівників які найбільше постраждали від переходу до кліматичної нейтральності, для уникнення зростання регіональної нерівності.

Країни ЄС для досягнення цілей низьковуглецевого розвитку окрім коштів структурних фондів ЄС використовують інші види наднаціонального фінансування, яскравим прикладом є Фонд відновлення та стійкості (Recovery and Resilience Facility, RRF), який фінансує проекти в містах [4]. Наприклад в столичному регіоні Нідерландів, Амстердамі (2,5 млн. мешканців), фінансування ініціатив у рамках зеленого курсу, значною мірою походить від місцевих зацікавлених сторін. Проте регіон вивчає додаткові можливості фінансування, щоб підтримувати нові ініціативи та інноваційну діяльність [5]. Наприклад, коштом RRF фінансується проект «Енергетичний перехід на внутрішніх водних шляхах». Ця інвестиція має на меті розгортання повністю електричного транспорту з нульовим рівнем викидів на внутрішніх водних шляхах. Перше електричне судно з нульовим рівнем викидів вже використовується. Очікується, що проект буде завершено до кінця 2025 року.

Фінляндія, місто Еспоо (290 тис. мешканців), частина столичної агломерації Гельсінкі, де розміщені найвідоміші фінські високотехнологічні компанії, Nokia, Kone та Neste. Частину робіт в рамках програми «Стале Еспоо» фінансується безпосередньо з міського бюджету. Цьому сприяє національна нормативно-правова база, яка дозволяє місту стягувати податки, а також той факт, що середній оподатковуваний дохід мешканців міста є одним із найвищих серед усіх фінських міст. Сталий розвиток розглядають як стратегічний пріоритет та інвестицію в майбутнє. Місто також постійно шукає фінансування з боку ЄС і держави для підтримки дослідницьких та інноваційних проектів, що сприяють досягненню його цілей сталого розвитку [5, с.39]. Фонд відновлення та стійкості (RRF) фінансує провідні компанії Фінляндії. П'ять компаній отримали по 20 мільйонів євро на завершення своїх інвестицій до кінця 2025 року для активізації їхньої науково-дослідної, дослідно-конструкторської та інноваційної діяльності на підтримку «зеленого» переходу. Nokia створює потужну екосистему у Фінляндії на основі передових можливостей, що сприятиме глобальному зростанню компаній та збільшенню інвестицій у Фінляндії [4].

Зальцгіттер – місто і Німеччині, земля Нижня Саксонія (108,3 тис. мешканців). Наразі заходи місцевого зеленого курсу фінансуються значною мірою за рахунок бюджету міста. Місто залучило Фонд відновлення та стійкості (RRF) для фінансування водневих проектів в рамках IPCEI – SALCOS (Important Project of Common European Interest – Salzgitter Low CO2 Steelmaking). Цей проект є частиною зусиль IPCEI, спрямованих на сприяння розширенню ринку «зеленого» водню. На рівні

ЄС зареєстровано чотири водневі «хвилі» IPCEI, в яких беруть участь 18 країн. 1,5 мільярда євро з RRF будуть спрямовані на підтримку деяких із 62 проєктів у Німеччині [4, 6].

Слліваре, населений пункт на півночі Швеції (8,5 тис. мешканців). Коштом RRF реалізують проєкт який є частиною інвестиційної програми під назвою «Індустріальний стрибок». В межах проєкту розробляють, демонструють та впроваджують нові технології з нульовими, низькими або негативними викидами парникових газів у галузях з високим рівнем викидів у процесі виробництва. Компанія HYBRIT Development AB отримала грант RRF у розмірі 14 мільйонів євро на підтримку переходу шведської промисловості на безвуглецеву енергетику [7].

Мілан – місто на півночі Італії, столиця регіону Ломбардія друге за чисельністю населення місто Італії (1,4 мільйона мешканців) а також промисловий і фінансовий центр країни. Мілан у 2020 році створив Міланський перехідний фонд (Milano Transition Fund), як інноваційний механізм фінансування на підтримку зобов'язань щодо видатків на впровадження технічних і технологічних рішень для відновлення міста, спрямованих на досягнення декарбонізації та нульового споживання енергії.) [5, с.49]. Проєкт Milano Transition Fund відповідно до ініціатив Зеленого курсу Європейської комісії та «Хвилі оновлення» спрямований на розробку інноваційного механізму фінансування для підтримки зобов'язань щодо витрат на впровадження технічних і технологічних рішень у процесі реновації приватних і громадських будівель. Це програма спільного фінансування місцевої влади, власників, орендарів спрямована на підвищення якості будинків і досягнення енергоефективності житлового фонду [8].

Окрім фондів спільного фінансування, країни ЄС та країни поза його межами можуть користуватися іншими джерелами, наприклад програма ЄС LIFE [9]. Доєднавшись у 2022 році до Програми дій з довкілля та клімату «Програма ЄС LIFE» (2021-2027) із загальним бюджетом 5,43 млрд. євро, Україна відкриває можливості для реалізації заходів запобігання та адаптації до змін клімату із застосуванням фінансових інструментів (програм підтримки) ЄС. Разом з тим ці можливості для українських міст пов'язані з низькою інституційних впроваджень як то система моніторингу, звітності та верифікації викидів, комунікація на місцевому рівні щодо цілей декарбонізації, взаємодія з іншими містами. Прикладом фінансування Європейською комісією проєкту поза межами ЄС є будівництво житлового багатоквартирного комплексу для проживання внутрішньо переміщених (евакуйованих) осіб Житомир (Україна). Проєкт відповідає критеріям енергоефективності, інклюзивності, включає зелені технології – сонячні панелі. Вартість проєкту 485,3 млн. грн. [10].

Таким чином, Європейська комісія фінансує заходи переходу до кліматично нейтральної економіки в країнах з бюджету ЄС сприяючи виконанню зобов'язань щодо виконання Паризької угоди прийнятої в рамках Рамкової конвенції ООН зі зміни клімату. Фінансування цільове, базується на принципах справедливого переходу (2021-2027 рік). Доступ до ресурсів Фонду справедливого переходу відкритий для держав-членів, які взяли на себе зобов'язання внеску для досягнення кліматично нейтрального Союзу до 2050 року. Окрім того Європейська комісія підтримує інші фонди, фінансування з яких доступне як в межах ЄС так і для країн поза союзом.

Список використаних джерел

1. EU funding for climate action. European Commission. URL: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-funding-climate-action_en
2. Establishing the Just Transition Fund. Regulation (EU) 2021/1056 of the European Parliament and of the Council. of 24 June 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021R1056>
3. Just Transition Mechanism. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/just-transition-fund/just-transition-platform/opportunities_en
4. The Recovery and Resilience Facility. European Commission. URL: https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-recovery/recovery-and-resilience-facility_en
5. Порадник «Місцеві зелені курси. План дій». Виклик розумних міст. Європейська Комісія. <https://dixigroup.org/analytic/poradnyk-miscevezi-zeleni-kursy-plan-dij/>
6. Salzgitter AG. <https://salcos.salzgitter-ag.com/en/salcos.html#c141547>
7. Hydrogen Breakthrough Ironmaking Technology. <https://www.hybritdevelopment.se/en/>
8. MTF2026. Poliedra – Politecnico di Milano. <https://www.poliedra.polimi.it/en/project/mtf-2026/>
9. LIFE Programme. https://cinea.ec.europa.eu/programmes/life_en
10. Глобальний ідентифікатор DREAM-UA-251023-6573F572. DREAM цифрова екосистема для підзвітного управління відновленням. [https://dream.gov.ua/ua/project/DREAM-UA-251023-6573F572/profile?fromFilter\[contributor\]=cpmaEc](https://dream.gov.ua/ua/project/DREAM-UA-251023-6573F572/profile?fromFilter[contributor]=cpmaEc)

Ставецька В. Б., магістрант,
Поліський національний університет, Україна

НАПРЯМИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ПІДЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Науковий керівник – к. е. н., професор Якобчук В. П.

Постановка проблеми. Проблема у визначенні напрямів міграційної політики в умовах воєнного стану є актуальною в сучасних реаліях. Повномасштабне вторгнення викликало за собою економічну нестабільність в країні. Ці умови утворюють за собою необхідність перегляду, удосконалення чи адаптації попередньої політики до сучасних реалій. Виникає потреба перегляду можливостей прав внутрішньо-переміщених осіб, осіб придатних для виїзду за кордон, тощо.

Важливим аспектом є втручання держави для налагодження стабільності в економіці, правильна політика для досягнення стабільності, чи хоча б пом'якшення результатів та наслідків даних обставин. Усі перелічені аспекти можна називати взаємопов'язаними та такими що корелюють між собою. Питання усунення даної проблеми потребує комплексного підходу та розробки стратегій.

Аналіз останніх досліджень. Питання даної проблематики досліджували багато українських вчених серед яких можна виділити Поповкіна В. А., Герасимчука З. В., Мікуліна Н. А. [3] та інших. Кожен із наведених вчених розглядав поставлену проблему та описував різні аспекти. При розгляді деяких аспектів Герасимчук З.В. запропонував як досліджувати багатофакторні аспекти сталого розвитку [2], Поповкін В. А. виділяв основні поняття, методичні підходи та особливості регіональної економіки України [1].

Основний матеріал. Проблематика державного регулювання в різних напрямках є доволі широким спектром аспектів для досліджень останніми роками. Умови повномасштабного вторгнення ускладнили і до того складну ситуацію в регіонах і додало свої корективи. Серед основних проблем що додалися можна виділити забезпечення відновлення постраждалих регіонів, допомога в переміщенні осіб та їх адаптації [4].

Економічне регулювання можна полегшити за допомогою наявності економічно активного населення, і в даному аспекті міграційні процеси є критичними для розвитку економіки регіонів сильно постраждалих від війни та регіонів де вплив дій агресора не такий значний. Переміщення населення між регіонами або за межі країни може призводити до наступного ряду проблем: втрата робочої сили та трудових ресурсів; зміна інвестиційних надходжень в окремих регіонах; соціальні аспекти для ВПО; психологічні проблеми в людей та інше.

Враховуючи дані проблеми, важливо реалізовувати наявні можливості для розвитку регіонів де вплив повномасштабного не такий значний, адже зруйнована інфраструктура не є привабливим аспектом для ведення, започаткування та розвитку бізнесу різних розмірів та напрямів [5]. Все частішими спостерігаються випадки переміщення виробничих потужностей підприємств в інші регіони для кращого ведення бізнесу. Це переміщення може стати одним із напрямів міграційних процесів, так як регіон з якого вибуло підприємство стає місцем збільшення рівня безробіття, натомість регіон в якому дане підприємство розгорне свої потужності стане осередком нехватки робочої сили. Утворення даних осередків тягне за собою міграційні переміщення населення, до даних регіонів, з метою працевлаштування.

Опираючись на вищезгаданий феномен потрібно розглядати наступний напрям міграційної політики, як соціальна адаптація мігрантів. Не кожен мігрант може бути забезпечений всіма необхідними умовами для свого існування та комфорту, що слід вирішувати дану проблему за допомогою державного втручання. Розв'язання даної проблеми спонукає до наступного напрямку міграційної політики, а саме створення сприятливих умов для розвитку територіальних громад через міграцію. Розвиток громад можна реалізовувати через залучення мігрантів до відбудови та розвитку територій, які потребують додаткових ресурсів, створювати програми підтримки для залучення нових мешканців у малозаселені, або економічно ослаблені громади.

Висновки та пропозиції. Отже, для ефективного вирішення проблем пов'язаних із міграційними процесами слід насамперед розглядати такі напрями як: трудова міграція, вимушена міграція, соціальна адаптація мігрантів та створення сприятливих умов для розвитку як і мігрантів так і територіальних громад. Хоча вирішення деяких проблем може утворювати інші дані напрями можуть більшою мірою стабілізувати економіку в певних регіонах.

Список використаних джерел

1. Поповкін В. А. Регіонально-цілісний підхід в економіці. Київ: Наукова думка. 1993. 218 с.
2. Герасимчук З. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації. Луцьк Надстир'я. 2001. 528 с.
3. Мікула Н. А. Єврорегіони: досвід та перспективи. Львів: ІРД НАНУ, 2003. 222 с.
4. Керецман В. Ю. Державне регулювання розвитку регіонів України: теорія і практика: моногр. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2019. 512 с.
5. Жихор О. Б., Кузьминчук Н. В. Модель державного регулювання розвитку регіону: стратегічні, тактичні та операційні напрями. *Вісник Університету Банківської Справи Національного Банку України*. 2013. No 1 (16). С. 21–25.

Ставри П. М., магістрант,
Поліський національний університет, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ БМП «БОРИСФЕН» НА ЗАСАДАХ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ

Науковий керівник – д. е. н., професор Кравчук І. І.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Управління маркетинговою діяльністю підприємства на засадах диверсифікації є дієвим інструментом реагування на зміни, зумовлені сучасними викликами бізнес-середовища, зокрема зростанням конкуренції, мінливістю споживчих потреб та соціально-економічною нестабільністю. Управління маркетинговою діяльністю є важливим для ефективного впровадження нових продуктів, розвитку бренду та залучення нових клієнтів. Інтеграція інноваційних маркетингових технологій та стратегій дозволяє адаптуватися до цифрової трансформації і створювати конкурентні переваги.

Питання управління маркетинговою діяльністю підприємства є предметом дослідження багатьох вітчизняних вчених, серед яких: М. Багорка, П. Баншиков, О. Буднік, О. Власенко, І. Волкова, В. Зіновчук, І. Ковшова, Т. Корнієнко, І. Кравчук, Н. Скригун, О. Соболева-Терещенко, О. Станіславик, Н. Степаненко, Л. Тарасович, О. Череп, П. Шевчук, Т. Янчук та інші. Акцентування уваги на диверсифікації, як стратегічному інструменті підвищення ефективності управління маркетинговою діяльністю, має місце у роботах В. Болотової, Н. Буги, А. Гладкої, Г. Дергачової, І. Дідович, О. Згурської, Т. Момонт, В. Ткачука та інших. [2–3; 5–6]. Відзначаючи цінність результатів дослідження вказаних вчених, слід вказати на необхідність подальших наукових пошуків у цій площині проблематики.

Основний матеріал. Багатопрофільне мале підприємство (БМП) «Борисфен» пропонує комплексні послуги в сфері гостинності, поєднуючи проживання, харчування та організацію дозвілля для своїх. Особливостями структури управління БМП «Борисфен» є такі аспекти: 1) мультифункціональність – працівники виконують різні обов'язки, часто не пов'язані з основними; 2) утсорсинг – для юридичних питань чи ІТ підтримки залучаються сторонні фахівці; 3) гнучкість – усі співробітники адаптуються до зміни обсягів роботи, залежно від сезону чи попиту. Така модель забезпечує ефективне використання ресурсів, що критично важливо для малого підприємства. Основні показники господарської діяльності БМП «Борисфен» демонструє табл. 1.

Встановлено, що упродовж досліджуваного періоду (2021–2023 рр.) БМП «Борисфен» характеризується відносно стабільними показниками діяльності. Зокрема, обсяг доходу у 2023 р. становив 1021,0 тис. грн, що

лише на 2,3 % нижче рівня 2021 р. Винятком є 2022 р., в силу об'єктивних обставин – початок воєнних дій на території України, коли практично всі суб'єкти бізнесу зазнали суттєвих втрат. У цьому ж році підприємство зазнало збитків у розмірі 608,4 тис. грн. У 2023 р. чистий прибуток становив 385,0 тис. грн, що учетверо вище показника 2022 р. (чистий прибуток склав 97,3 тис. грн). Активи упродовж досліджуваного періоду залишалися приблизно на однаковому рівні – 1816,5 тис. грн (лише на 9,1% більше, ніж у 2022 р.). Проте має місце зростання зобов'язань – утрічі протягом досліджуваного періоду (564,8 тис. грн – у 2023 р.). Кількість працівників залишається незмінною – 5 осіб. Отримано прибутку (збитку) у розрахунку на одного середньорічного працівника у 2023 р. – 77,0 тис. грн, що учетверо більше, ніж у 2022 р.

Таблиця 1

Основні показники господарської діяльності БМП «Борисфен»

Показники	Рік			2023 р. до 2021 р., %
	2021	2022	2023	
Дохід, тис. грн	1045,0	400,0	1021,0	97,7
Чистий прибуток (збиток), тис. грн	97,3	-608,4	385,0	4,0 раза
Активи, тис. грн	1664,6	1477,0	1816,5	109,1
Зобов'язання, тис. грн	189,5	611,0	564,8	3,0 раза
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	5	5	5	100,0
Отримано прибутку (збитку) у розрахунку на одного середньорічного працівника, тис. грн	19,46	-121,68	77,0	4,0 раза

Джерело: за даними [1; 4].

Система управління маркетинговою діяльністю БМП «Борисфен» орієнтована на обслуговування різних сегментів ринку завдяки гнучкості, багатопрофільності послуг і персоналізованому підходу. Основними інструментами просування є локальна реклама, соціальні мережі, партнерства та реєстрація на туристичних платформах. SWOT-аналіз виявив сильні сторони, зокрема вигідне розташування, високий рівень обслуговування і комплексність послуг, але також і слабкі аспекти, серед яких обмежений бюджет та слабка онлайн-присутність. [1; 4]. Підприємство має можливості для розвитку через розширення аудиторії, партнерства та державну підтримку, але стикається із загрозами зростаючої конкуренції й економічної нестабільності. В цілому, стратегія маркетингової діяльності підприємства залишається компактною, проте потребує інновацій та розширення цифрових каналів.

Оптимізація управління маркетинговою діяльністю підприємства з позицій диверсифікації передбачає удосконалення процесів планування,

організації та контролю маркетингових заходів з урахуванням розширення асортименту, ринків або напрямів діяльності, через:

- розширення асортименту послуг (розробка нових напрямів гостинності – велнес-ретрити, екотуризм, спортивні й кулінарні майстер-класи);

- активізація цифрового маркетингу (розробка власного вебсайту з онлайн-бронюванням та інтеграцією з популярними платформами (Booking, Airbnb); застосування SEO-оптимізації);

- партнерство та ко-брендинг (укладання угод з туристичними агентствами і транспортними компаніями для створення спільних пакетних пропозицій; співпраця з місцевими виробниками, пропонуючи унікальні гастрономічні програми з використанням регіональних продуктів);

- диверсифікація клієнтської бази (орієнтація на різні сегменти клієнтів: створення пропозицій для фрілансерів і віддалених працівників (коворкінг у природному середовищі); розробка спеціалізованих пропозицій для сімей, молоді чи літніх людей (дитячі програми, тематичні вечори, прогулянки для пенсіонерів);

- впровадження інноваційних технологій (застосування CRM-системи для управління відносинами з клієнтами та персоналізації маркетингових кампаній; інтеграція автоматизованих інструментів бронювання та комунікацій – чат-боти чи програми лояльності);

- розвиток бренд-стратегії та корпоративної відповідальності на засадах сталості (створення сильного бренду, асоційованого з якісним сервісом, екологічністю та унікальним досвідом; участь у місцевих соціальних ініціативах (підтримка екоакцій, організація заходів для громади) для зміцнення репутації).

В цілому, імплементація запропонованих напрямів сприятиме збільшенню ринкової частки, підвищенню впізнаваності бренду та залученню нових клієнтів (рис. 1). Імплементація програми лояльності та спеціальних пакетів для сімей-них свят на БМП «Борисфен» спрямована на підвищення лояльності клієнтів, розширення клієнтської бази та збільшення доходів підприємства. Очікувані економічні вигоди становлять 450,0 тис. грн річного додаткового доходу, з терміном окупності інвестицій усього 1,2 міс. та високим ROI на рівні 900 %. Запровадження цих інструментів також сприятиме зростанню середнього чека, повторних візитів клієнтів та розвитку довго-строкових стосунків із ними. Додаткові нематеріальні вигоди включають підвищення впізнаваності бренду, оптимізацію процесів обслуговування та автоматизацію збору даних. У цілому, запропоновані заходи є економічно доцільними й сприяють сталому розвитку підприємства.

Рис. 1. Оптимізація управління маркетинговою діяльністю БМП «Борисфен» в умовах диверсифікації

Джерело: власні дослідження.

Висновки.

1. Система управління маркетинговою діяльністю БМП «Борисфен» орієнтована на обслуговування різних сегментів ринку завдяки гнучкості, багатопрофільності послуг і персоналізованому підходу. Основними інструментами просування є локальна реклама, соціальні мережі, партнерства та реєстрація на туристичних платформах. Стратегія маркетингової діяльності підприємства залишається компактною, проте потребує інновацій та розширення цифрових каналів.

2. Обґрунтовано, що оптимізація управління маркетинговою діяльністю з позицій диверсифікації сприятиме підвищенню ефективності використання ресурсів, зниженню ризиків і забезпеченню стійкого розвитку БМП «Борисфен». Реалізація сучасних підходів, зокрема розширення асортименту, активізація цифрового маркетингу, розвиток партнерства та ко-брендингу, уможливуватиме адаптацію до змін ринку і залучення нових клієнтів. Впровадження інноваційних технологій та розвиток бренд-стратегії, орієнтованої на сталість, забезпечуватимуть конкурентні переваги та підвищуватимуть впізнаваність бренду.

3. Одним із інструментів оптимізації управління маркетинговою діяльністю БМП «Борисфен» в умовах диверсифікації є створення програми лояльності для постійних клієнтів та впровадження спеціальних пакетів для сімейних свят. Очікувані економічні вигоди становлять 450,0 тис. грн річного додаткового доходу, з терміном окупності інвестицій 1,2 міс.

Список використаних джерел

1. Багатопрофільне мале підприємство «Борисфен»: Clarity Project: URL: https://clarity-project.info/edr/19027332/finances?current_year=2023 (дата звернення: 22.10.2024).

2. Багорка М. О., Устік Т. В. Обґрунтування вибору маркетингової стратегії управління підприємством. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: економіка та управління. 2022. №5. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-5-04-01>. (дата звернення: 22.11.2024).

3. Банщиков П., Паздрій В., Ващенко І. Можливості використання інтернет-технологій у маркетинговій діяльності компаній. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2018. № 6. С. 20–31.

4. БМП «Борисфен»: база даних Опендатабот: URL: <https://opendatabot.ua/c/19027332>. (дата звернення: 22.11.2024).

5. Буга Н., Пелехацький Д. Перспективи використання інноваційних технологій в маркетинговій діяльності підприємства. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. URL: <http://surl.li/mfrome>. (дата звернення: 12.10.2024).

6. Станіславик О. В., Коваленко О. М. Маркетинг як складник Інноваційної діяльності підприємства. *Економіка, фінанси, право*. 2022. № 9. С. 24–27.

Торяник Д. О., аспірант,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Україна

ДОТРИМАННЯ УМОВ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Науковий керівник – к. е. н., доцент Кір'ян О. І.

Постановка проблеми. Соціально-економічний розвиток турбує як кожного окремого індивіда, так і організації, підприємства, громади, регіони та цілі країни. Він став однією з вагомих складових, що є показником не тільки якості життя в світі чи окремому місті, але й чинником, що визначає надійність підприємства як роботодавця, як партнера, як суспільно важливої одиниці громади. Усвідомлення глобального значення соціально-економічного розвитку в країні спонукало до прийняття Закону Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України [1]. Однак всього декілька змін в цьому законі за чвертьвікове існування при одночасній за той самий час появи значній кількості законів та інших нормативних актів окремо по питаннях соціального, окремо – економічного розвитку говорить про наявність проблеми в сприйнятті єдності цих двох питань. При цьому як підприємства, так і громади розуміють всю важливість саме поєднання соціального та економічного аспектів, бо вони в симбіозі мають суттєвий синергетичний ефект. І якщо на початку державного регулювання питання більшість науковців розглядали складові, прояви та специфіку соціально-економічного розвитку, його місце в економіці країни та світу [2], то після початку АТО більш серйозно стали підходити до питань безпеки, пов'язуючи рівень соціально-економічного розвитку підприємств з їх безпекою в різних секторах економічної діяльності [3]. І хоч ця тематика завжди була важливою та цікавила науковців, за останній період вона отримала «друге дихання», сучасне наукове обґрунтування з урахуванням глобальних змін в світовій економіці та свідомості прогресивного людства [4–5] з акцентом як на мікроекономічні, так і на макроекономічні процеси. Це призводить до змін в зовнішньому середовищі, в чинниках впливу на підприємства, що не може не вимагати оновленого підходу до економічної безпеки підприємств як підґрунтя оптимізації їх соціально-економічного розвитку. Виникає потреба узгодити окремі підходи до формування сучасного стану економічної безпеки в соціально-економічних системах, що активно оновлюються.

Основний матеріал. Глобалізація економіки, активне застосування економіки знань в практику функціонування суб'єктів господарювання та регіонів в цілому передбачають активні зміни в багатьох складових діяльності підприємств та їх можливий суттєвий вплив на стан, в тому числі й безпеку громад і країни в цілому. Тому вкрай важливим стає розуміння змін правил поведінкової безпеки персоналу кожної організації при впровадженні процесів соціально-економічного розвитку.

Економіка знань на сьогодні передбачає обов'язкову наявність

(створення) сучасної інформаційної структури, яка з процесу лише комунікації поступово займає місце аналітичного центру (доповнення відповідними моделями), архіву (збереження значних масивів даних з можливістю доступу до них з будь-якої точки світу), службовця для виконання окремих простих функційних завдань (при обробці за алгоритмом заданих документів, переведенні їх зі звичайних до форми використання в заданих системах), банкіра (є можливість працювати з грішми на рахунках, банківськими продуктами у віртуальному кабінеті), кур'єра (для передачі документації, даних та ін. діловодної інформації як в самій організації, так і між нею та іншими суб'єктами господарювання, в т.ч. особливо важливим є обмін звітною документацією з адміністративними органами, нотаріального посередника (дозволяє ставити і завіряти підпис, відкликати підпис тощо), учасника мозкових штурмів (ШІ в процесі прийняття рішень за ключовими словами може згенерувати відповідь, що підштовхне до евристичного рішення команду експертів) та ін.

І в кожному випадку участь в роботі інформаційної структури, а також в її створенні та оновленні приймають люди. Увага до безпеки спрямовується зазвичай на убезпечення від витоку інформації. Однак з інтелектуалізацією світу ризики збільшуються. В першу чергу варто почати з формування системи. І тут увага буде спрямована на техніків і, що більш важливо, на програмістів. В разі оптимального формування інформаційної системи вона в цьому випадку зможе виконувати і функції охоронця (не дозволяти шкідливим продуктам проходити в організацію та несанкціоновано виводити її назовні). Однак це можливо лише за умов, що в ході встановлення інформаційної системи, її налаштування, використання та подальшого обслуговування й вдосконалення ніхто з персоналу не вніс корективи (помилково чи свідомо), тим самим створивши загрозу як самій організації, так і її партнерам, членам процесу комунікації з її використанням, органам державної чи місцевої влади, які взаємодіють з підприємством завдяки цій інформаційній системі.

Задля дотримання умов необхідного рівня економічної безпеки (унеможливлення втрат через зрив тендерів, витік конфіденційної інформації та ін.) важливо і керівникам, і кожному працівнику підприємства доносити механізм взаємозалежності економічних показників діяльності від їх уважності та обережності, та їх вплив на соціальні переваги відповідальної поведінки (тендер, наприклад, забезпечить тривалу оплату праці, премії, оновлення робочих місць; новації – збільшення продажів продукту підприємства, зростання прибутків та можливість доповнити систему соціальної підтримки кожного робітника; прибуткова діяльність підприємства – збільшення прибутків від податків в регіоні та країні, та, відповідно, наповнення коштами планів виконання соціальних програм).

Глобалізація в економіці взаємопов'язана з глобалізацією дослідницьких, наукових, освітніх процесів, що спираються на появу інновацій в усьому світі і стрімке їх розповсюдження. Їх використання стає необхідним задля збереження позицій на ринку кожного підприємства та, відповідно, утримання рівню благополуччя кожного регіону та країни в

цілому. А для цього кожен працівник підприємства повинен розуміти необхідність безперервного навчання як джерела та чинника впливу соціально-економічного розвитку і на його власне життя, і на якість життя в регіоні. Сучасна економічна діяльність передбачає, що розвиток підприємств і розвиток персоналу тісно взаємопов'язані, що недотримання процесу розвитку персоналу є прямою загрозою економічній безпеці і підприємства, і регіону. Тож соціальна освітня складова стає вагомим економічною складовою розвитку.

Вищевказане підводить до розуміння, що є потреба не тільки в роз'ясненні специфіки взаємовпливів сучасної економічної безпеки та соціально-економічного розвитку підприємств та територій, але й в стимулюванні трудових ресурсів, персоналу кожного підприємства до застосування правил безпеки та розвитку в своїй практичній діяльності.

Задля практичного впровадження висвітлених напрямків кожне підприємство зобов'язане поєднати елементи економіки знань, загальних правил та вимог, прописаних в законодавчій базі як нашої країни, так і країн наших партнерів (споживачів), з напрямками плану соціально-економічного розвитку самого підприємства та громад, на яку воно впливає (розташоване, має більшість робочої сили, партнерів тощо), з планом протистояння викликам безпеці на всіх рівнях, залучивши до цього весь персонал підприємства та представників зовнішнього середовища.

Висновки та пропозиції. Глобалізація економіки, ефективність соціально-економічного розвитку на всіх рівнях та рівень дотримання економічної безпеки на всіх рівнях тісно взаємопов'язані. В умовах поступового домінування економіки знань в усіх економічних процесах залучення персоналу, кожного робітника до забезпечення відповідного рівня економічної безпеки, усвідомлення ними впливу цих дій на активацію і зміст соціально-економічного розвитку на всіх рівнях – одна з головних задач сьогодення.

Список використаних джерел

9. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України. Закон України від 23.03.2000 № 1602-III зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text>

10. Тюха І. Соціально-економічний розвиток підприємства: сутність та видові прояви. *Ефективна економіка*. 2012. №6. URL: <http://surl.li/umckpz>

11. Вініченко О. Соціально-економічний розвиток як чинник економічної безпеки підприємств страхового сектору. *Ефективна економіка*. 2018. №7. URL: <http://surl.li/bppunf>

12. Машкіна, А. Сучасні доктрини соціально-економічного розвитку підприємств в умовах економіки знань. *Економіка та суспільство*. 2023. №58. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-72>

13. Чорій, Ю. Соціально-економічний розвиток регіону як економічна наукова дефініція. *Економіка та суспільство*. 2023. №57. <http://surl.li/cuzzcc>

Трохимішин С., аспірант,
Поліський національний університет, Україна

ВПЛИВ ОСВІТНІХ ПРОЕКТІВ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Науковий керівник – к. е. н., доцент Булуй О. Г.

Піл час війни наявність розвиткових проектів в територіальних громадах виходить на одне з вирішальних місць для місцевого економічного розвитку. Розвиткові проекти у сфері освіти для підприємців, мають ключові впливи на розвиток малого бізнесу в територіальних громадах.

Школа підтримки малого та середнього бізнесу (далі Проект) – це навчальний проект для людей, які хочуть відкрити власну справу. Проект організували в 2023 році консорціум організацій, зокрема, БФ «Справжні українці», ГО «Вдоскональ себе», NGO «Mondo» [0]. Опис Проекту наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Опис Проекту

Мета проекту	Інтегрувати ВПО до економічного життя міста.
Завдання проекту	<ul style="list-style-type: none">• Навчити складати бізнес-плани.• Навчити знаходити фінансування для своїх ідей.• Навчити складати маркетингову та комунікаційну стратегії.• Навчити розбиратися в основах трудового та податкового законодавства.
Процес	Проживання забезпечується організаторами Проекту. Учасники самостійно оплачують проїзд і харчування під час проекту.
Тривалість навчання	Модульна система. Тривалість 5 модулів. 1 модуль це 1 вихідні (субота-неділя). Перерва між модулями 2-3 тижні.
Склад та вимоги до учасників	Група це 20–25 осіб. Учасники Проекту це: Люди зі статусом ВПО, діючі підприємці Житомира та Житомирської області, люди, які хочуть відкрити власну справу.

Джерело: складено автором на підставі [0].

Розглянемо далі приклад Проекту. Проект реалізовувався в м. Житомир. Дані Проектів зафіксовані в таблиці 2 [0]. В проєкті взяло участь 75 осіб. Проте, з різних причин навчання завершили 61 особа (в т.ч. 17 людей зі статусом ВПО), (2 учасника зараз бізнес не ведуть, 1 в ЗСУ, інша перебуває за кордоном). Структура учасників за даними моніторингу Проекту наведено в таблиці 3 [0].

Таблиця 2

Відомості про Проєкт

Проєкт	Тривалість проєкту	Бюджет, грн
1 набір	01 лютого по 11 червня 2023 р.	511 544
2 набір	12 червня по 4 листопада 2023 р.	937 718

Джерело: складено авторами на підставі даних ГО «Вдоскональ себе».

Таблиця 3

Дані Проєкту

№	Назва	до проєкту	після проєкту	+/-
1	ФОП і юридичні особи	30	44	+14
	в т.ч. юр. особи	1	1	0
	в т.ч. ВПО	5	10	+5
2	Без реєстрації юр. особи	31	17	-14
	в т.ч. працівники ОМС	1	1	0
	в т.ч. ВПО	12	7	-5
3	Всього	61	61	x

Джерело: складено авторами на підставі даних ГО «Вдоскональ себе».

Таким чином, ми бачимо за даними таблиці 3, що після завершення проєкт 14 людей зареєструвалися, як фізична особа підприємець. Серед цих учасників 5 людей зі статусом ВПО. Для розуміння обрахуємо у відсотковому значенні кількість людей, які стали підприємцями (1).

$$E = \frac{Q_1}{Q_0} = \frac{14}{31} * 100\% = 45\%$$

(1),

де Q_0 – кількість людей, без реєстрації ФОП на початок проєкту.

Q_1 – кількість людей, які зареєструвалися, як ФОП за даними моніторингу.

Таким чином, ми бачимо, що 45% учасників Проєкту, зареєструвалися ФОП і продовжили свою діяльність як підприємці. Це свідчить про доволі високу ефективність програми. Відомо, що кожен третій бізнес закривається у перший рік діяльності [0].

Ефективність подібних програм можна оцінювати багатьма різними методами. Ми являємося прихильниками того, що необхідно порівнювати зміну від податкових надходжень до вартості освітніх програм. І за умови перевищення очікуваних податкових надходжень вартості освітніх програм (при терміні 1 рік), реалізовувати такі освітні програми.

Під час війни спостерігається значна зміни структури економіки, то подібні проєкти можуть стати рятівним містком для невеликих громад. Проте, для підтвердження цієї гіпотези варто провести більш комплексні дослідження.

Список використаних джерел

1. Виграно 5 грантів на розвиток бізнесу, серед переможців ВПО і підприємці Житомирської області. Real Ukrainians. Веб-сайт. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid02CawCFukzSGT5f65xMuSGwJvBz3ozhMuhF3wTRQB5AAEUXhh85FabM9rLgzna6K7l&id=100087592680972&locale=uk_UA (дата звернення 03.10.2024).
2. Кожен третій фоп закривається в перший рік роботи. Opendatabot. Веб-сайт. URL: <http://surl.li/xjруnu> (дата звернення 20.10.2024).
3. Мікрогрантовий проект «Школа підтримки малого та середнього бізнесу». Гурт. URL: <https://gurt.org.ua/news/grants/88151/> (дата звернення 13.10.2024).
4. Річний звіт ГО «Вдоскональ себе». NGO Improve yourself. Веб-сайт. URL: <http://surl.li/umzaot> (дата звернення 12.10.2024).

Чичеріна К. О., здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Дніпровський гуманітарний університет, Україна

ЕКОСИСТЕМНІ ПРОБЛЕМИ БІОРИЗНОМАНІТТЯ

Науковий керівник – д. е. н., професор Джинджоян В. В.

Постановки проблеми та аналіз останніх досліджень. Дослідженням є проблеми біорізноманіття що мають серйознішу загрозу для екології : кризи, які викликані антропогенною дією і нерациональним природним користуванням та екологічні кризи, що виникають внаслідок природних ресурсів що не дають змогу стабільності та стійкості екологічних послуг. Після аналізу наукових джерел виявилось що недостатньо обґрунтовані деякі аспекти цих проблем в Україні досліджені неповністю.

Основний текст. Біорізноманіття – виступає як сукупність усіх видів живої матерії на всіх рівнях її існування та організації, що забезпечує адаптивність і стійкість. Чим більша різноманітність природних ресурсів в екосистемі тим вона є продуктивнішою і стійкішою що покращить екологічні послуги. Кожна країна потребує невідкладних дій. Тому Конвенція ООН затвердила стратегічний план для вирішення екологічної проблеми на всіх континентах, в якому важливу роль відведена і Україні. Всі важливі завдання від ООН над яким ретельно працюють: вчені, науковці, спеціалісти, біологи і тд. проводячи научні дослідження використовуючи детальні локальні знання для широкого глобального погляду та можуть спланувати важливі дії для зменшення: екологічних, економічних, соціальних проблем.

Основною одиницею оцінки біорізноманіття є заповідникові об'єкти тому всі природні типи біотопів повинні мати природоохоронний статус. З'являються нові форми заповідних об'єктів збільшується масштабність сфери охорони біорізноманіття від державного до міжнародного і планетарного рівня. (ЮНСП, МАБ, ПРООН, МСОП, ЄАД ЮНЕСКО. WWF). Що використовуються для пом'якшення втрат біорізноманіття та підвищення стійкості екосистем. Природні об'єкти які охороняються мають атрактивну цінність переходить в бік наукових цінностей їх оцінки: унікальні ландшафти, ендемічні, реліктові, рідкісні види, тощо. Принципи створення заповідних територій: історичний, екологічний, еволюційний, соціальний, науково-пізнавальний, зонально-географічний, господарський.

Будь який заповідник виступає як вища форма що відносяться до природньо охоронної території або акваторії і має велике значення не тільки для людства а й для розвитку флори та фауни. Для забезпечення виживання видів та збереження середовища існування які опиняться під загрозою зникнення. В Україні налічується понад 19 природних заповід-

ників (у Карпатах Горгани), у лісостеповій зоні (Медобори Канівський Поліський), Кримські гори (Кримський Ялтинський Міс Март'ян Карадазький), у степовій зоні (Михайлівська цілина, Луганський, Дніпровсько-Орлівський, Український степовий, Казантипський Сланецький), степ (Опуцький) і ще 4 (Черемиський Поліський Древянський Рівненський).

Таблиця 1

Характеристика стратегій збереження

Назва стратегій	Характеристика
Інформування та освіта	Комунікаційні, просвітницькі та інформаційні заходи що можуть сприяти розширенню можливостей людей діяти у своїх громадах і зміцненню підтримки природоохоронних ініціатив.
Боротьба зі зміною клімату	Адаптація та пом'якшення наслідків зміни клімату мають вирішальне значення для збереження екосистемних послуг. Для цього потрібно Практики сталого управління земельними ресурсами та лісовідновлення, підвищення енергоефективності та впровадження природоорієнтованих заходів, скорочення викидів парникових газів шляхом переходу на відновлювані джерела енергії.
Створення та розширення природоохоронних територій	Необхідно: дотримуватись законодавства в межах природоохоронних територій, потрібно докладати багато зусиль для створення нових природоохоронних територій, забезпечення ефективного управління.
Розвиток міжнародного співробітництва	Рамсарська конвенція та Конвенція про біологічне різноманіття про водно-болотні угіддя здійснюють координацію та співпрацю для сталого та збереження використання біорізноманіття.
Інвестиції у відновлення	Інвестиції допоможуть зупинити деградацію біотопів, що може збільшувати біорізноманіття. Повинно включати принципи ландшафтно-масштабного планування та екологічного відновлення: водно-болотні угіддя коралові рифи деградовані ліси.
Сприяння сталому землекористуванню	Агроекологічним підходом та екосистемного управління є прикладом пріоритетних напрямів збереження різноманіття
Підтримка природоохоронної діяльності на рівні територіальних громад	Громадські природоохоронні ініціативи – залучення етнічних груп і місцевих громад досягнуть справедливих і більш ефективних результатів оскільки пріоритети і цінності враховують місцеві знання.

Джерело: сформовано на основі [5].

Площі територій загалом в Україні заповідників становить 1916.6 км В Україні 8533 території та природних заповідників це 6,8% площі країни. До складу входять 33 національних природних парків 5 біосферних і 19 природних заповідників. Тільки деякі доступні частково обмежені тимчасово закриті окуповані.

Основні проблеми розвитку в Україні зумовлені низьким рівнем функціонуванням слабкою правовою відповідальністю. За порушення режиму заповідних об'єктів та територій недосконалість системи управління у цій сфері. Заповідники повинні взяти на себе екологічно-виховну функцію. Це обов'язкова вимога що не тільки суперечить їх діяльності а повинна допомогти та поліпшити їх матеріальне забезпечення. Природоохоронні заходи спрямовані на збереження і захист в його природних ареалах. Створюючи території а також участь у природоохоронних ініціативах впровадження природоохоронних нормативних актів і політики. Але є сенс зазначити деякі фактори від яких залежать існування заповідних зон екосистем чи розвитку біорізноманіття.

По перше це атомна галузь яка є основною величезною проблемою і досягла на сьогоднішній день – 438 реакторів. Хибною думкою є те що атомна енергетика – економічна чиста. Доказ цьому є викидання у воду у повітря інших шкідливих речовин, під час фабрикації палива та його транспортування, будівні станції, збагаченню уранової руди і саме головне це катастрофічні наслідки що може призвести до мільйон смертей, викиду радіаційних і токсичних частинок, забруднення тисячі квадратних кілометрів: Серед аварійних ситуацій які визвали (руйнація реактора/ із розливом ядерного палива/пожежами) можна виділити серйозніші аварії: АЕС «Люцерн» (Швейцарія, 1969), АЕС «Енріко Фермі» (США, 1969), АЕС «Сен-Лоран» (Франція, 1969), АЕС «Богуніце» (Чехословаччина, 1977), Белоярська АЕС (СРСР, 1977), Ленінградський АЕС (СРСР, 1975), АЕС «Три Майл Айленд» (США, 1979), Чорнобильська АЕС (СРСР) 1986, Фукусіма – 12 3 на АЕС «Фукусіма-Дайічі» і (Японія, 2011). Тому вони найнебезпечнішими після переліку не обійшло і Україну. Чорнобильська зона 1986 за оцінками різних досліджень загалом 1 млн людей. Це було найбільш трагічна і руйнівна всього людство. Через 37 років поки змогли створити «зону відчуження» учених рослин і заповідну територію для тварин. Вуглецевий слід – має високий рівень радіації.

Екологічні проблеми. Підвищення температурного режиму. С кожним роком літо стає все спекотніше та спекотніше і в період за весь час досліджень 2022-2024 роках спостерігалось найвища температура і характеризують змінник клімату. З червня по серпень була на 1,5°C було найвищою за середньостатистичному. В Україні почало мало випадати опадів з'являються масивні пожежі сухостій полів та лісів зумовлене збільшенням парникових газів що активно викидають в атмосферу під час спалення газу нафти вугілля. З'являються багато засушливих зон лісні масиви зменшуються за рахунок цього проблеми з водоймами водопою для тварин за рахунок того що недостатня кількість опадів випадає боротьба за виживання знижують площу водопоїв для тварин і тощо.

Урбанізація і перенаселення. Стрімке населення в світі вже дійшло до 8 мільярду людей і ще далі народжуються. Worldmeter – Світова статистика зазначила що у реальному часі ще більше напружує ситуацію з природними ресурсами нестачою води продуктів палива. Сільське господарства інтенсивно почало використовувати хімічні добрива інсектицидів пестицидів, що може спричинити отруєння чи завдати шкоди навколишньому середовищу, у великих розмірах що може зробити саме людська діяльність Полювання вилов але насправді приблизно 40% виробленої їжі просто викидаються у сміття. Потрібно багато років на очищення грантів. Промисловість – найголовніше джерело забруднення ґрунту і води Природа страждає від міських стовпів кислотні дощі розливи нафти нітрату пластик і тощо.

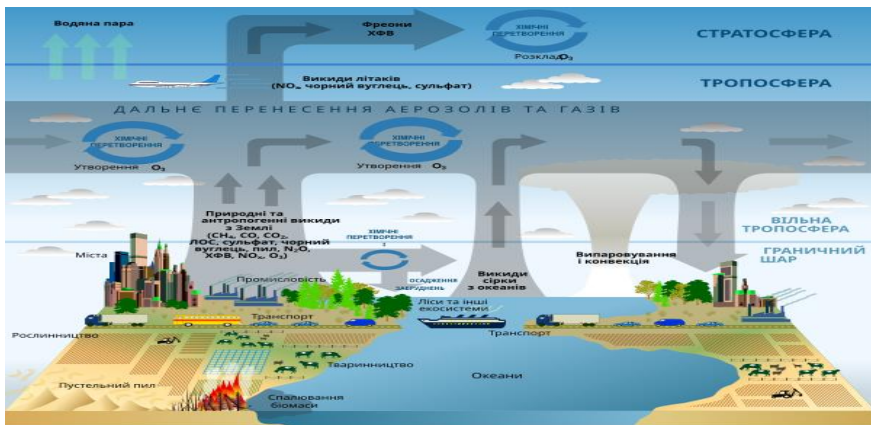

Рис. 1. Схема хімічних та транспортних процесів, що відбуваються в атмосфері

Джерело: сформовано на основі [7].

Сучасні підходи збереження біорізноманіття нашої країни:

1. Створення Червоної Книги України – офіційний документ, причини скорочення чисельності і заходів для відтворення та збереження в залежності від ступенів і стану загрози для популяції тваринних і рослинних видів, були розділені на такі категорії: зникнувши, зникаючі, вразливі, рідкісні, невизначені, недостатньо відомі, відновленні, на території України;

2. Збереження екології в сучасній політиці – Україна має такі акти і закони «Кодекс України про надра» « Водний кодекс України», «Земельний кодекс України» «Про охорону атмосферного повітря», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Лісовий кодекс України»;

3. Створення заповідних об'єктів – збереження: природних екосистем, генетичних різноманіть та дикої природи;

4. Зелена книга України – список 126 типових та рідкісних рослинних цілісних угруповань для певної місцевості, що потребують особливого режиму охорони;

5. Заказники –природоохоронні об'єкти можуть бути тимчасовим або постійним, частково використовуються рослини, тварини та інші природні ресурси;

6. Біосферні та природні заповідники – в яких охороняються всі шари біосфери. В Україні понад 4 біосферних заповідників (Карпатський, Дунайський, Асканія Нова, Чорноморський). Природні заповідники покликані зберігати в природному стані, виняткові і типові для даної ландшафтної зони з усією сукупністю природно ресурсних компонентів. Розробляють наукові заходи для ефективного використання екологічної безпеки;

7. Розвиток природоохоронних технологій в промисловості – переробка небезпечних відходів, нові методи культивуації земель, зниження енергоємності;

8. Національні природні парки;

9. Розвиток екотуризму;

10. Створення екомережі;

11. Національні програми збереження біорізноманіття – проекти всесвітнього екологічного фонду GEF, Транснаціональна екологічна мережа світу і тощо;

12. Боротьба за браконьєрством;

13. Міжнародне співробітництво: ЮНЕП, ООН, ФОНД, ДИКОЇ, ПРИРОДИ, ЮНЕСКО, Грінпіс.

Висновок та пропозиції. Вирішення проблему біорізноманіття ще далека, якщо б величезна кількість людей розуміла до чого може призвести байдужість, з кожним роком загострюються екологічні проблеми і це дуже погано впливає на екологію. Функціонування життя на планеті, постійно потребує під загрозою швидкої деградації, якщо не вжити радикальних негайних заходів зі збереження біологічних видів на Землі. Цього можна уникнути знизивши тиск на біорізноманіття через заліснення, створення заказників та заповідників, використання наукового – технічного прогресу для охорони довкілля, обмеження використання штучних полімерів пластмас пластику синтетичних матеріалів, збільшення витрат на екологічні проблеми, обмеження антропогенного впливу на природу, дотримання екологічних стандартів у сільському та містобудуванні господарстві, заміну традиційних видів генерації електроенергії на відновлювальні джерела.

Біорізноманіття потрібно ефективно та всебічного розуміння вирішувати: економічні, соціальні екологічних проблеми для збереження екосистемних послуг. Завдяки: вченим, дослідникам, біологам і тд намічені певні шляхи до покращення та стабілізації довкілля. Екологія як наука врятує та посиле захист навколишнього середовища. Існує потреба в посиленні інтеграції екологічних і соціальних аспектів в плануванні та в оцінці збереження із взаємозв'язком між людиною і природою. Досягнення вчених України у сфері дослідження наукових проблем безумовно слугує підвищенню розглядання цього питання з великою метою захисту на життя і надбань цивілізації на нашій планеті.

Тому для вирішення проблеми біорізноманіття подолати їх можливо лише на глобальному рівні за умов консолідації зусиль усіх країн незважаючи на: економічні, расові, політичні, конфесійні суперечності. Почати розбирати дрібніші та переходити на найскладніші надаючи: аргументи, пропозиції, плани і тд і вже тоді набагато скоріше, ми зможемо дійти до результатів від яких відкриються нові можливості що спростує та перетворить великі загрози в маленькі. Тобто формування загального світогляду всього людства який допоможе створити абсолютно нових не шкідливих для довкілля промислових технологій. І тоді можна буде уникнути руйнування природних систем. Основна мета зосередження та розробка стратегій адаптивного управління.

Список використаних джерел

1. Екологія Право Людина Збереження біорізноманіття <https://epi.org.ua>
2. Біорізноманіття – що воно таке й навіщо воно там? <https://supergonom.com>
3. Біорізноманіття під загрозою – PCC Group Product Portal <https://www.products.pcc.eu>
4. Енциклопедія Сучасної України Природний заповідник <https://esu.com.ua>
5. Веклич О. О. Визначення економічного збитку від погіршення / знищення екосистемних послуг. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2018. С. 43–48
6. Що таке біорізноманіття, чому його треба берегти та як це роблять в Україні <https://ecopolitic.com.ua>
7. Значення Біорізноманіття для Екосистем та Людини <https://mindscore.biz.ua>
8. Використаний рисунок список проблем довкілля <https://uk.wikipedia.org>
9. Екологія: які проблеми довкілля актуальні сьогодні та чи є способи вирішення <https://dyvys.info>

*Чуванова Л. М., магістрант,
Поліський національний університет, Україна*

УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НА СУЧАСНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

Вступ. Протягом останніх років спостерігається стрімке збільшення конкуренції у всіх галузях економіки та видах господарської діяльності. Тому підприємствам необхідно розробляти та впроваджувати нові методи ведення бізнесу, зокрема управління персоналом, адже саме від персоналу підприємства залежить його розвиток та конкурентоспроможність. Конкурентоспроможність підприємства – це економічна категорія, яка визначає здатність виробляти нову продукцію, пропонувати послуги та здійснювати торгівельну діяльність якісно краще за своїх конкурентів [1].

Основний матеріал. З метою визначення важливості системи управління персоналом для сучасного підприємства, необхідно розглянути основні поняття, які визначають його сутність. Отже, управління персоналом – це процес управління трудовими ресурсами підприємства з метою його ефективного функціонування.

У сучасному мінливому середовищі, під час управління персоналом підприємства необхідно враховувати тренди сучасності та стрімким змінам, які відбуваються. Для цього необхідно чітко встановлювати ціль, мету та завдання управління, серед яких можемо виділити наступні:

- управління персоналом повинно входити у загальну організаційну систему підприємства та функціонувати як частина одного цілого;
- виховна робота на підприємстві та роз'яснювальні заходи повинні проводитися не лише з працівниками, а й з їх родинами;
- постійне регулювання зміни кадрів, шляхом планування трудових ресурсів; перепідготовка кадрів на місцях;
- контроль над професійними навичками та вміннями персоналу та його облік.

Управління персоналом на будь-якому підприємстві, складний багатоетапний процес, який повинен відбуватися та регулюватися. Основні складові процесу управління персоналом на підприємстві наведено на рис. 1. Основні принципи управління персоналом на підприємстві це:

- мотивація персоналу (психологічна, економічна);
- навчання персоналу та постійне підвищення кваліфікації за рахунок підприємства;
- залученість працівників до профспілок та інших добровільних організацій, які сформовані для підтримки персоналу;
- чітке планування управління персоналом.

Рис. 1. Складові процесу управління персоналом

Система управління персоналу впливає на майже на всі аспекти діяльності підприємства, а його значення характеризується видом здійснення господарської діяльності. До прикладу, у сфері послуг персонал прямо впливає на прибуток підприємства, адже від того, як буде надано послугу (вчасно, якісно, професійно) залежить чи будуть клієнти ще звертатися за наданням послуг.

Висновки та пропозиції. Для того, щоб підвищувати постійно свою конкурентоспроможність у сфері управлінні персоналом необхідно постійно здійснювати оцінку показників конкурентоспроможності трудових ресурсів. До таких показників можна віднести: рівень розвитку соціальної інфраструктури та наявності належних умов праці; стан розвитку системи навчання персоналу на підприємстві; наявність системи мотивації працівників; позитивний клімат у робочому колективі та наявність системи оцінки праці [2].

Здійснивши оцінку за вказаними показниками, підприємство зможе не лише належним чином організувати роботу на підприємстві, а й визначити слабкі та сильні сторони забезпечення конкурентоспроможності.

Список використаних джерел

1. Балабанова Л.В. Стратегічний маркетинг: навч. посіб. Л.В. Балабанова. Донецьк: Донец. нац. ун- економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2008. 551 с.
2. Галич О. А., Вакуленко Ю. В., Терещенко І. О., Крутько Т. В. Стратегічне управління персоналом як фактор зростання конкурентоспроможності підприємства. *Агросвіт*. 2019. №6. С. 27–32. DOI: 10.32702/2306-6792.2019.6.27.

*Шикера В. О., магістрант,
Поліський національний університет, Україна*

ЦИФРОВА РЕВОЛЮЦІЯ В МЕДИЧНІЙ СФЕРІ

Науковий керівник – к. е. н., професор Якобчук В. П.

В останні кілька років наша держава взяла курс на цифрову трансформацію, адже цифрові технології виступають в якості одного з ключових драйверів сталого розвитку України. Сьогодні нові інформаційні технології суттєво змінюють життя людини та проникають в кожен сферу життя суспільства. І медичну сферу також торкнулася цифрова революція.

Цифровізація в медицині – це трансформаційний процес, який впроваджує новітні технології для покращення якості медичних послуг, оптимізації управлінських процесів та забезпечення доступу до медичних даних. Вона включає використання електронних медичних записів, телемедицини, штучного інтелекту для діагностики та аналізу, а також мобільних додатків для моніторингу здоров'я. Цифровізація сприяє підвищенню ефективності лікування, зменшенню витрат і поліпшенню комунікації між лікарями та пацієнтами, однак також ставить нові виклики, зокрема питання безпеки даних та цифрової нерівності.

Поняття "цифрова трансформація" – трактується як перехідна новий рівень ведення системи охорони здоров'я. Фактично цей процес розпочався у 2016 році із запровадження електронної системи охорони здоров'я "Е-Health". До складу її входить центральна база даних і електронні медичні інформаційні систем (МІС). Це ключова інформаційно-комунікаційна система, яка містить медичні дані про здоров'я 35 мільйонів українців та об'єднує більшість медичних закладів й аптек в країні в єдиний медичний простір. Завдяки ЕСОЗ пацієнти користуються такими цифровими сервісами як е-рецепти, е-направлення, медичні висновки та інші. Окрім неї "eHealth" також включає інші інформаційні системи, серед яких: електронна система епідеміологічного нагляду (ЕСЕН), національна система обліку лікарських засобів «eStock», система «Meddata» та інші [1].

Можна виділити такі переваги "Е-Health" : підвищення ефективності сфери охорони здоров'я, забезпечення її прозорості та запобігання корупції; значне спрощення роботи медиків; автоматизація щоденних завдань, що дають змогу сфокусуватись на лікуванні пацієнтів; спрощена система пошуку історії хвороби пацієнта, вже не потрібно бігти в архів в пошуку історії, все можна швидко відшукати у системі. У електронній картці пацієнта зберігається анамнез, лабораторні дослідження, вакцинація, інформація про алергічні реакції, попередні діагнози та інша інформація. Це не лише знищить паперові носії, але й прискорить лікування пацієнта, навіть якщо він опинився в іншому місці і потребує

медичної допомоги. Громадяни можуть не бігти в поліклініку і стояти величезну чергу за талоном, а дистанційно записатись на прийом до фахівця, дізнатися необхідну інформацію про клініку, відгуки пацієнтів про якість надання послуг, вартість лікування і так далі [2]. Але не дивлячись на безліч переваг, існує ряд недоліків. По-перше, погана якість та подача інтернету, несправність комп'ютерів, великий обсяг роботи. По-друге, пов'язані з цифровим веденням записів – дані можуть бути зломані та скомпроментовані, а співробітники часто не мають бажання використовувати систему у своїй роботі. Також набирає популярності в медицині Штучний Інтелект (ШІ). Багато фахівців стверджує, що саме за допомогою ШІ почнуть розробляти ліки. Це допоможе швидше проводити тестування, щоб прискорити процес розробки нових ліків [1].

На підйомі охорони здоров'я знаходиться віддалений моніторинг пацієнтів і нанотехнології. Моніторинг використовує останні досягнення в галузі інформаційних технологій (смарт-годинники, пульсометри) для ведення хроніки та запису даних про стан здоров'я пацієнтів в електронному вигляді. Медичні працівники зможуть отримувати дані артеріального тиску, ваги, глюкози, температури тіла, насиченні киснем. А також в разі погіршення здоров'я пацієнта, швидко реагувати і надати відповідну допомогу. Нанотехнології відносно нові, але вони вже впливають на те, як клініцисти діагностують, лікують та виявляють патологію. Завдяки крихітному нанороботу можна проникнути до уражених ділянок, проводячи діагностику і відсилаючи результати на монітор лікаря [3].

На цьому цифрова трансформація не завершується. Прогнозують, що проекти визначені Урядом на найближчі три роки, допоможуть Україні увійти до ТОП-20 цифрових держав світу. Використання цифровізації в управлінні може допомогти підвищити конкурентоспроможність та забезпечити стійкий розвиток медичного закладу в умовах швидкої технологічної трансформації

Висновок. Отже, визначним кроком до впровадження цифровізації в охорону здоров'я стало введення і використання системи "E-Health", що розширює спектр можливостей медичних працівників та пацієнтів. Впровадження ШІ, нанороботів і віддаленого моніторингу дасть можливість вчасно виявити хворобу і підібрати ефективне лікування. Цифрова трансформація лиш має позитивну динаміку, важливо правильно підібрати напрями її ефективного запровадження.

Список використаних джерел

1. Цифровізація медицини URL: <http://surl.li/wxulqs>
2. Онлайн медицина: переваги EHealth-системи. EMCI. URL: <http://surl.li/lfmvaa/>
3. Цифрова трансформація в охороні здоров'я: аналіз технологічних трендів. URL: <http://surl.li/kcxcuq>

*Шроль О., магістрант,
Поліський національний університет, Україна*

КОНФЛІКТИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Науковий керівник – к. е. н., доцент Мосієнко О. В.

Постановка проблеми. Психологія відіграє важливу роль у вирішенні конфліктів у владі, оскільки допомагає аналізувати причини конфліктів, розуміти емоції та мотивації учасників, а також пропонує ефективні стратегії для досягнення консенсусу. Конфлікти в державних структурах можуть мати серйозні наслідки для суспільства, тому застосування психологічних підходів для їх подолання є критично важливим.

Основний матеріал. Конфлікти у владі часто виникають через різні особисті та політичні інтереси, цілі чи цінності. Психологія допомагає з'ясувати справжні мотиви учасників конфлікту, що дозволяє знайти точки дотику та зменшити напругу [1]. Це розуміння може бути основою для компромісу чи створення умов для співпраці. Конфлікти владних структур і громадян можуть супроводжуватися сильними емоціями, такими як гнів, страх або розчарування. Розвинений емоційний інтелект дозволяє розпізнавати емоції, ефективно контролювати їх і допомагати іншим робити те саме. Це знижує ризик ескалації конфлікту та сприяє більш спокійним і раціональним обговоренням. Упередження, стереотипи соціуму можуть ускладнювати взаємодію між учасниками конфлікту у публічній сфері. Психологія допомагає виявляти ці упередження, аналізувати їхне походження і замінювати їх об'єктивне сприйняття, що сприяє конструктивному діалогу влади і суспільства [3].

Психологічний підхід дозволяє виявити глибинні потреби та цінності, які часто залишаються прихованими під поверхневими аргументами. Розуміння того, що саме важливо для кожного учасника, дозволяє вибудувати стратегію вирішення конфлікту, яка враховує інтереси всіх сторін. Наприклад, якщо одна сторона цінує стабільність, а інша прагне реформ, можна знайти баланс, що дозволить досягти обопільного результату.

Існують певні психологічні прийоми для зниження напруги та запобігання конфліктам у публічній сфері, серед яких варто виділити: активне слухання, емпатія, переконання, когнітивна реструктуризація, медіація та інші [1]. Психологічні техніки, як-от активне слухання, емпатія, переформулювання думок та методи переконання, можуть бути корисними для зниження конфліктної напруги [1]. Це особливо важливо в ситуаціях, коли конфлікт у владі вже досягнув високого рівня емоційної

напруги. Наприклад, використання активного слухання допомагає показати учасникам, що їхню позицію почули та зрозуміли, що сприяє зменшенню їхнього опору. Психологія допомагає знайти шляхи для досягнення компромісів і формування консенсусу. Вона вчить, як використовувати підходи, які дозволяють сторонам обговорювати свої позиції, не поступаючись цінностями, але одночасно знаходячи спільні рішення. Пошук спільних інтересів є важливою частиною цього процесу. Залучення незалежного медіатора – досвідченого фахівця з психології конфліктів – допомагає учасникам подивитися на ситуацію з боку та зосередитися на вирішенні проблеми [2]. Медіація допомагає створити нейтральне середовище, де всі сторони можуть відкрито висловити свої позиції.

Техніка активного слухання передбачає повне зосередження на словах співрозмовника, з метою краще зрозуміти його позицію. Відтворення почутого допомагає переконатися, що всі сторони зрозуміли одне одного, що зменшує ризик непорозумінь [3]. А емпатія допомагає учасникам конфлікту зрозуміти емоції і переживання іншої сторони. Коли учасники усвідомлюють, що їхні опоненти теж можуть відчувати розчарування чи тривогу, це допомагає знизити рівень агресії і знайти спільні точки дотику.

Техніка когнітивної реструктуризації допомагає сторонам конфлікту переглянути свої негативні переконання та думки про опонентів. Це може знизити рівень напруженості та дати можливість для конструктивного діалогу, замість зосередження на протистоянні.

Для подолання та профілактики конфліктів у владних структурах часто використовують психологічну техніку переговорних стратегій [2]. Психологічні методи у переговорах спрямовані на те, щоб допомогти сторонам фокусуватися на спільних інтересах і шукати взаємовигідні рішення. При цьому важливо уникати ескалації протистояння і знайти способи задовольнити основні потреби обох сторін.

У багатьох країнах для вирішення конфліктів у владі залучають досвідчених медіаторів або посередників. Наприклад, під час політичної кризи в Південній Африці між різними політичними силами медіація допомогла сторонам досягти компромісу і зберегти стабільність у державі. Приклади мирних переговорів, як-от у разі конфліктів між країнами, показують важливість активного слухання, емпатії та компромісів. Такі підходи допомагають країнам домовитися про тимчасові угоди, що дають час на вирішення проблем без ескалації конфліктів. Наприклад, у США, коли виникають конфлікти між законодавчою та виконавчою гілками влади, часто використовуються переговори, активне слухання та залучення медіаторів, що допомагає знайти компроміси і знизити напругу.

Висновки та пропозиції. Застосування психологічних підходів до вирішення конфліктів у владі є ключем до забезпечення стабільності,

ефективного функціонування інституцій та довіри з боку громадян. Психологічні методи дозволяють глибше розуміти природу конфліктів, знаходити спільні інтереси і створювати умови для конструктивного діалогу, що є необхідним для успішного управління в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел

1. Березовська Л. І., Юрков О. С. Психологія конфлікту: навч.-метод. посіб. – Мукачєво : МДУ, 2016. – 201 с.
2. Дзюндзюк В. Б. Ефективність діяльності публічних організацій: [моногр.]. Х.: Вид-во ХарРІ УАДУ Магістр, 2003. 236 с.
3. Курова А. В. Психологія спілкування: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти факультету психології, політології та соціології НУ «ОЮА»). – Одеса: Фенікс, 2020. – 79 с.

Щеглова Я. С., здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

АНАЛІТИКА ПІДХОДІВ ДО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У ПОВОЄННИЙ ЧАС

Науковий керівник – к. е. н. (PhD), доцент Куценко О. І.

Економіка України потребуватиме значних ресурсів для відновлення у повоєнний час. Важливо визначити пріоритетні напрями для спрямування коштів, щоб в подальшому за рахунок прибутків від них мати змогу розвивати інші галузі. У цьому може допомогти звернення до досвіду Європи і практик їхнього бізнесу, а також звернення уваги на ті види внутрішнього туризму, які могли б бути актуальними для населення країни.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Власне проблема полягає у тому, щоб пристосувати європейську практику до наших реалій. Щодо забезпечення стійкого відновлення економіки та її подальшого розвитку потрібне раціональне використання наявних ресурсів та залучення інвестицій.

У повоєнний час важливо займатися питаннями охорони здоров'я. Можливий варіант розвитку реабілітаційного туризму за принципами описаними Богдан Д. Ю. [1]. Автор зазначає, що реабілітаційні заклади є невід'ємною частиною охорони здоров'я. Реабілітаційний туризм – туристська подорож з метою відновлення здоров'я і працездатності людей з обмеженими фізичними і психологічними можливостями внаслідок перенесених захворювань та травм [2]. Завдяки правильному підходу, реабілітаційний туризм, як внутрішній, може стати гарним джерелом доходу і є актуальним як у воєнний, так і у повоєнний час.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку туризму також стане сільський зелений туризм. Холодок В.Д. детально описав його переваги і те яким чином такий туризм може бути пов'язаний із вищезгаданим реабілітаційним туризмом [3, с. 117].

Основний матеріал. Проаналізувавши публікації і дослідження стосовно розвитку туризму, можна зробити висновок, що будь-які галузі туризму нерозривно пов'язані з іншими. Цілком можливо розвивати одні види туризму через інші. Окрім цього, важливо доцільно використовувати наявні ресурси для просування українського туристичного продукту за межі України. В цьому допоможе якісне маркетингове дослідження. Як вважає Косенко С. А.: «Маркетингова стратегія розвитку туризму в Україні – це комплекс заходів, спрямованих на просування туристичного продукту, залучення цільової аудиторії, підвищення конкурентоспроможності туристичного ринку країни та стимулювання його розвитку» [4, с.

76]. Важливо, щоб маркетингові кампанії використовуючи різних методів не порушували принципи етичності, при цьому лишаючись ефективними. Основна їх задача – привабити якомога більшу кількість туристів і заохочення витратити якомога більше грошових засобів в межах України як серед населення, так і серед іноземців.

Для України є необхідністю підвищити свою конкурентоспроможність у галузі туризму. Автор погоджується з думкою Перерви О. П., яка відзначає що: «Формування конкурентних переваг туризму в Україні вимагає комплексного підходу, який базується на унікальних ресурсах та особливостях країни, інноваціях, маркетингових стратегіях та співпраці з іншими учасниками туристичного ринку» [5, с. 112].

Інновації у різних сферах бізнесу, який має зв'язок із туризмом, можуть бути запозичені у європейських країнах, проте модифіковані саме для України або просто долучені до неї. Автор вважає, що доцільно використовувати такий принцип: «Якщо ми хочемо привернути увагу потрібної аудиторії серед іноземців, маємо створити умови, за яких ці ж іноземці почуватимуть себе у нашій країні, як у рідній». В цьому може допомогти імпорт більшого обсягу товарів щодо подорожей з-за кордону або виробництво власних якісних аналогів. Окрім цього можливе долучення до деяких іноземних ініціатив, якій сприятимуть покращенню екології (переробка сміття), ресторанного та готельного бізнесу і туризму у цілому. Наприклад, автор вже описував раніше ініціативу та ідеї її подальшого втілення і розповсюдження, які допоможуть покращити перераховані вище аспекти [6].

Висновки та пропозиції. Відновлення та розвиток туризму в Україні у повоєнний період є важливою складовою економічного відновлення країни. Основними перспективними напрямками є: розвиток реабілітаційного туризму; зелений сільський туризм; підтримка міжнародного туризму через маркетингові стратегії. Європейський досвід може бути корисним для адаптації стратегій: відновлення інфраструктури; залучення інвестицій; впровадження інноваційних підходів у туристичну сферу. Враховуючи особливості українських реалій, ключовим завданням стає створення умов щодо розвитку внутрішнього туризму та підвищення привабливості країни для іноземних відвідувачів. Туризм може стати важливим джерелом доходів, сприяти розвитку місцевого бізнесу та створенню нових робочих місць.

Список використаних джерел

1. Богдан Д. Ю. Сучасні підходи менеджменту реабілітаційних установ та закладів надання соціальних послуг під час війни : кваліфікаційна робота бакалавра спеціальності 073 «Менеджмент» / наук. керівник В. П. Волков. Запоріжжя: ЗНУ, 2024. 54 с.

2. Колотуха О. В. Реабілітаційний туризм. Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика (словник-довідник). URL: <https://geohub.org.ua/node/2245> (дата звернення: 22.10.2024)

3. Холодок В.Д. Тенденції відновлення та розвитку зеленого сільського туризму у повоєнний час. *Новітні підходи до забезпечення економічної стабільності* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції/ Східноєвропейський центр наукових досліджень (Суми, 14 червня 2024 р). Research Europe, 2024. С. 116–117.

4. Косенко С. А. Маркетингове забезпечення розвитку туризму в Україні. *Туризм і рекреація в Україні у воєнний та повоєнний час*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / Полтавський державний аграрний університет (Полтава, 28 червня 2024 р.) Полтава: ПДАУ, 2024. С. 76–80.

5. Перерва О. П. Формування конкурентних переваг туризму в Україні. *Туризм і рекреація в Україні у воєнний та повоєнний час*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / Полтавський державний аграрний університет (Полтава, 28 червня 2024 р.) Полтава: ПДАУ, 2024. С. 109–113.

6. Щеглова Я. С. Інновації і їхня користь для сфери послуг, держави і бізнесу. *Трансформації особистості, суспільства та ринку праці: виклики майбутнього та вплив на освіту*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції/ Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (Харків, 20–22 вересня 2023 р.) Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 276.

*Ярмолицька С. І., магістрант,
Бодашевська Ю. С., аспірант,
Поліський національний університет, Україна*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНОЮ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Науковий керівник – к. е. н., професор Якобчук В. П.

Участь громади стала ключовим питанням в управлінні спадщиною, визнаним як життєво важливий процес для досягнення довгострокових стійких результатів. Це поняття закріплене у глобальній політиці, зокрема у Рекомендації ЮНЕСКО про історичні міські ландшафти [1], яка підкреслює важливість залучення місцевих громад до практик управління спадщиною. Ефективна участь громади гарантує, що різні зацікавлені сторони, включно з мешканцями, експертами, урядами та забудовниками, працюють спільно, допомагаючи залагоджувати конфлікти та узгоджувати цілі [2]. Однак, незважаючи на зростаючий акцент на партисипативних підходах, залишається прогалина в розумінні того, як різні регіони впроваджують ці принципи, особливо якщо порівнювати практики в Україні з міжнародними стандартами.

Важливість участі громади в управлінні спадщиною широко визнана у міжнародних керівних документах. В Оперативних настановах ЮНЕСКО [1] з виконання Конвенції про охорону всесвітньої спадщини наголошується на участі різних зацікавлених сторін для забезпечення інтеграції потреб місцевих громад у стратегії ідентифікації, захисту та збереження спадщини. Ці зусилля спрямовані на те, щоб об'єкти спадщини не просто зберігалися заради їхньої історичної цінності, але й продовжували слугувати динамічними ресурсами, які сприяють розвитку сучасного і майбутнього суспільства.

У 2015 р. Міжнародний центр з вивчення питань збереження та реставрації культурних цінностей (ІККРОМ) опублікував керівний документ, в якому виклав підходи до управління спадщиною, орієнтовані на людину, після запуску своєї програми «Об'єкти живої спадщини» [1–2]. Цей підхід пропагує процес на рівні громади, який передбачає інклюзивне управління об'єктами спадщини, пов'язаними з місцевими традиціями, релігійними практиками та соціальними мережами. Позиціонуючи управління спадщиною в ширшому контексті міського планування, ці методи заохочують до більш цілісного бачення, яке інтегрує життя місцевих громад із зусиллями зі збереження спадщини. Хоча міжнародні принципи проголошують підхід, орієнтований на людину, застосування цих стратегій може суттєво відрізнитися в різних регіонах. Конвенція про охорону всесвітньої спадщини також накладає на держави зобов'язання не

лише зберегти і захищати свої об'єкти всесвітньої спадщини, а й презентувати їх. Це також передбачає взаємодію з відвідувачами, туризм, освіту та інтерпретацію таким чином, щоб відповідати очікуванням громадськості щодо якості послуг, які повинні надаватися відвідувачам об'єктів всесвітньої спадщини.

Через відмінності в політичних структурах, соціальних- економічному розвитку, інституційних і правових процедурах, які існують у світі, існує широкий спектр підходів до планування, методів і моделей управління об'єктами всесвітньої спадщини, які існують у країнах. На думку інституцій, для того, щоб відповідати вимогам Конвенції [4], територіальні громади повинні бути здатні продемонструвати:

- наявність концепції/стратегії або плану довгострокового захисту, який гарантує збереження видатної універсальної цінності та цілісності об'єкта;

- впровадження адекватних довгострокових законодавчих, стратегічних інструментів;

- межі об'єкта, які адекватно відображають цінність об'єкта (для біорізноманіття для об'єктів всесвітньої спадщини вони повинні відображати просторові потреби оселищ, видів чи угруповань).

Для визначення основних цілей і завдань плану управління необхідно виявити ризики і загрози, з якими стикаються об'єкти спадщини, зростаючу економічну, соціальну і територіальну актуальність природних і культурних цінностей, туристичну цінність, а також зростаючий взаємозв'язок і потенційний конфлікт між потребами збереження і соціальними запитами [7].

Тому роль планування полягає у збереженні об'єкта шляхом сприяння сталому управлінню як частини динамічного, живого і робочого контексту. З огляду на те, що культурні об'єкти мають багато цілей управління, на них часто одночасно відбуваються різні види діяльності – такі як *збереження, туристичний менеджмент, розвиток інфраструктури та інтерпретація* – які здійснюються окремо, без об'єднуючого процесу, який би зосереджував усі рішення на спільних цілях. Крім того, план управління повинен сприяти координації між усіма сторонами, залученими до процесу, підвищуючи обізнаність громади. Щоб максимізувати потенціал об'єктів спадщини та вдосконалити процеси управління, територіальні громади повинні розуміти сильні та слабкі сторони управління ними, а також загрози, з якими вони стикаються. Дослідники [6] пропонують застосувати концепцію, що є матрицею між чотирма елементами: сильні та слабкі сторони, можливості та загрози – і наступними елементами оцінювання:

- *контекст*: значимість місця/об'єкта, цінності спадщини, участь членів громади та зростання прихильності зацікавлених сторін, існування соціального капіталу;

- *планування*: розробка та планування для місця, управління та впровадження системи (законодавство та політика), місцеві стратегії плани розвитку, план управління об'єктами;

- *ресурси*: ресурси громади, необхідні для здійснення управління територією/об'єктами;

- *результати*: реалізація програм та заходів з управління, оцінка результатів та майбутній план.

Роль культурної спадщини у розвитку полягає не лише у залученні туристів, але й у підвищенні рівня соціально-економічного життя, оскільки культурна спадщина стала важливим компонентом якісного життя, «творчим важелем» для товарів і послуг. Загалом культурна спадщина, а особливо світова спадщина, стає інструментом, який спонукає людей робити внесок у місцевий сталий розвиток. Територіальним громадам необхідно розуміти, робити свій внесок і брати участь у прийнятті рішень щодо плану управління, оскільки вони є основними зацікавленими сторонами, які отримують вигоду від культурної спадщини [5].

Тому в подальшому вважаємо за необхідне здійснити дослідження актуального стану управління, захисту і використання культурної спадщини в територіальних громадах України та проаналізувати найкращі світові практики в цьому напрямку.

Список використаних джерел

1. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. UNESCO World Heritage Centre. WHC.23/01 24 September 2023 <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>

2. A Community Empowerment Approach to Heritage Management: From Values Assessment to Local Engagement. By Evangelos Kyriakidis. London: Routledge 2021. P. 144. ISBN 9781032083124)

3. Abdel-Moneim, Nancy. (2010). Management plan & Culture Heritage Local Development. 2. 10.

4. UNESCO. (2007) World Heritage-Challenges for the Millenium. France: UNESCO, World Heritage Center

5. Veldpaus, L. (2015), "Heritage management and sustainable development in perspective: theory, law, and practice", Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development, Vol. 5 No. 3. <https://doi.org/10.1108/JCHMSD-09-2015-0033>

6. World Commission on Protected Areas (WCPA) Best Practice Guidelines. URL: <http://surl.li/qiruqd>

7. Поливач К.А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України / Наук. ред. Руденко Л.Г. – К.: Інститут географії НАН України, 2012. – 208 с.

*Яценко В. І., магістрант,
Поліський національний університет, Україна*

ТОРГІВЛЯ І СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Вступ. Важливою складовою національної економіки будь-якої країни є торгівлі. Україна не є винятком, торгівля посідає важливе значення у забезпеченні національних економічних інтересів на світовій арені. Торгівля наповнює бюджет, задовольняє потреби споживачів та підвищує рівень населення. Разом із глобалізацією економіки та новими можливостями, виникають нові виклики для підприємців, що здійснюють торгівельну діяльність. Одним із таких викликів сучасності є сталість та забезпечення сталого розвитку територій.

Основна частина. Сталий розвиток економіки характеризується збалансованістю та раціональним використанням ресурсів на благо суспільних потреб. Для того, щоб визначити роль торгівлі у сталому розвитку, необхідно встановити, які функції виконує торгівля у економіці країни. Торгівля виконує наступні функції:

- надання робочих місць населенню;
- зовнішня торгівля зміцнює зв'язки між країнами та сприяє обміном товарів на загальнонаціональному рівнях;
- розвиток інноваційних процесів;
- формування виробництва товарів та виробничого потенціалу;
- розвиток інвестиційних процесів;
- підвищення конкурентоспроможності країни на міжнародній арені;
- надходження податків у казну держави.

Важливість торгівлі можна також розглядати з точки зору забезпеченості товарів продовольчого та непродовольчого характеру населенню. Саме завдяки ї розвитку почав рости асортимент товарів та виникати якісно нові товари на ринку.

Стратегія сталого розвитку територій заснована на принципах екологічності, соціальної спрямованості та економічного споживання ресурсів. В цьому випадку торгівля відіграє важливу роль, оскільки, саме від її розвитку залежить ефективність використання ресурсів.

Варто зазначити, що протягом останніх років значну увагу стали приділяти по всьому світі саме значенню та ролі торгівлі у забезпеченні сталого розвитку. Така необхідність виникла перш за все через розвиток торгівлі у всьому світі. Отже, основні наслідки торгівлі на сталий розвиток:

- торгівля стимулює виробництво, яке в свою чергу може завдавати шкоди навколишньому середовищу;

- екологічність під час збуту товарів;
- комерційна діяльність залежить від різних торгівельних угод та контрактів, які можуть мати певні обмеження щодо екологічності та соціальної складової.

Україна, як країна, яка є членом СОТ повинна виконувати ряд зобов'язань, що стосуються сталого розвитку, зокрема у частині екологічної та соціальної збалансованості. Тому, яким чином ведеться торгівля є важливим у економіці країни.

Висновки та пропозиції. Україна є активним учасником торгівлі по всьому світу, що зобов'язує її виконувати уставлені нормативи та принципи діяльності. Для створення усіх умов сталого розвитку територій необхідно передусім досліджувати нормативні акти, які регулюють торгівлю у країнах Європи та світу; економічно використовувати ресурси як природні, так і трудові. Виконуючи такі прості правила, українські підприємства торгівлі зможуть покращити стан конкурентоспроможності на світовому ринку.

Список використаних джерел

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.

Наукове видання

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ

Збірник наукових праць

Редактори: Якобчук В. П., Швець Т. В.
Технічна редакція: Плотнікова М. Ф., Булуй О. Г.
Комп'ютерна верстка: Присяжнюк О. Ф.

Віддруковано з готових оригінал-макетів.

*Точка зору редколегії може не збігатися з позицією авторів.
Відповідальність за оформлення та зміст матеріалів несуть автори.*

Підписано до друку 29.11.2024. Формат 60x84/16
Гарнітура Times New Roman
Ум. друк. арк. 22,5. Наклад 300 пр. Зам. № 31786.

Виготовлювач: ТОВ «Видавництво Ліра-К»
Свідоцтво № 3981, серія ДК
03142, м. Київ, вул. В. Стуса, 22/1
тел.: (050) 462-95-48, (067) 820-84-77
Сайт: lira-k.com.ua, редакція: zv_lira@ukr.net